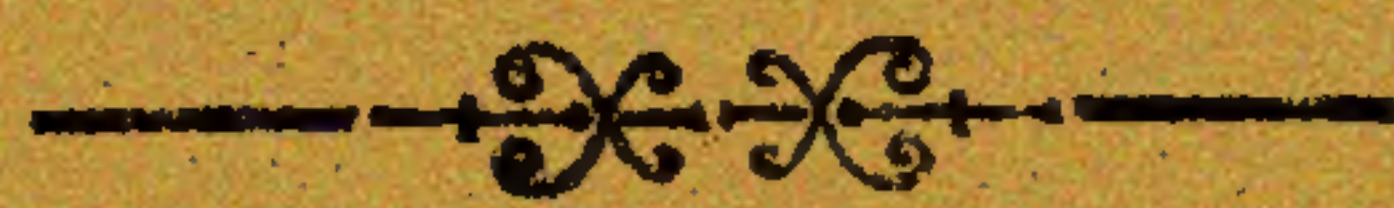

കഥാമാലിക .

ട്രാഗ്ഡർ കഥ.

ഗ്രന്ഥകർത്താ

വി. ഉണ്ണികൃഷ്ണൻനായർ ബി. എ.

ബി. വി. ബുക്ക് ഡിപ്പോ,

തിരുവനന്തപുരം.

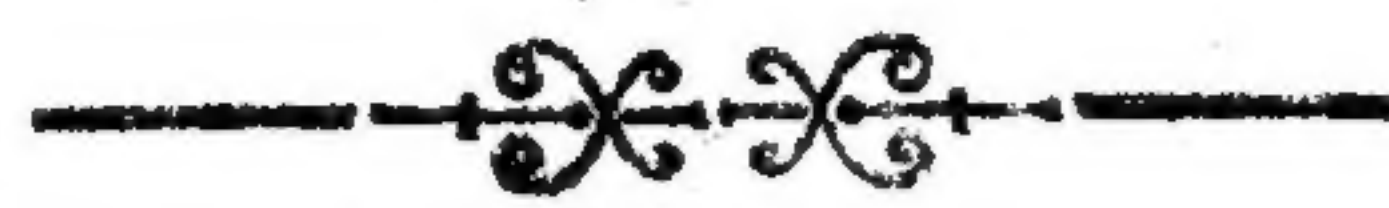
[പകർപ്പവകാശം]

[വിഖ സ. ബ. മ. മ.]

പ്രകാശകന്റെ മുദ്രയില്ലാത്ത പ്രതി വ്യാജനിമിതമാകുന്നു.

കഥാമാലിക .

ടാഗൂർ കഥ.

ഗുണകർത്താ

വി. ഉണ്ണികൃഷ്ണൻനായർ ബി ഏ.

ബി. വി. ബുക്ക് ഡിപ്പോ,

തിരുവനന്തപുരം.

[പരിപൂർവ്വകാശം]

[വിഖ സ. സ. മ. മ.

പ്രകാശകന്റെ മുദ്രയില്ലാത്ത പ്രതി വ്യാജനിമിത്തമാകുന്നു.

തിരുവനന്തപുരം.

ബി. വി. ബുക്കഡിപ്പോ പ്രവർത്തകന്മാർക്കുവേണ്ടി

തിരുവനന്തപുരം 'കമലാലയ' പ്രസ്സിൽ

അച്ചടിച്ചത്.

മ-ാംപതിപ്പ്—കാഴ്ച ൧൦൦൦.

മൺവു.

മുഖവുര.

പലപ്പോഴുമായി ഞാൻ തർജ്ജമ ചെയ്ത് കേരളത്തിലെ മ
ലയാളമാസികകളിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയ ടാഗോർകഥകളിൽ
ഏതാനും ചിലതുകളാണ് ഈ പുസ്തകത്തിൽ ചേർത്തിട്ടുള്ളത്.
ടാഗോർകൃതികളെക്കുറിച്ച് ഇപ്പോൾ കേരളീയർക്ക് ഏറെക്കുറെ അ
റിയാറായിട്ടുള്ള സ്ഥിതിയ്ക്കു ദീർഘമായ ഒരു മുഖവുരയുടെ ആവശ്യം
ഈ സന്ദർഭത്തിലുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല.

മദിരാശി,
13—9—1922. }

എന്നു,
വി. ഉണ്ണികൃഷ്ണൻനായർ.

വിഷയവിവരം.

				പുറം.
1.	നവംബറിന്റെ പുതി	...	...	1
2.	കൈലാസബാബു	...	...	19
3.	താരാചരൻ	...	...	33
4.	പ്രേമപരിണാമം	...	...	59
5.	വിജയം	...	...	79
6.	കുമ്പിനി	...	...	89
7.	പത്രാധിപർ	...	...	119
8.	പരിത്യാഗം	...	...	127
9.	അഗതി	...	...	137
10.	സുഭാഷിണി	...	...	154

കഥാമാലിക

—:0:—

നവാബിന്റെ പുത്രി

ഡാർജീലിങ്ങിൽ ഞാൻ എത്തിയ കാലത്തു് അവിടെ മഞ്ഞും തണുപ്പും കലശലായിരുന്നു. പ്രകൃതിയുടെ മട്ടകളൊൽ ആരും പുറത്തിറങ്ങുകയില്ല. പക്ഷേ വീട്ടിനുള്ളിൽതന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്ന കായ്കയും പ്രയാസമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു് ഒരു ദിവസം രാവിലെ ഉറങ്ങും കഴിച്ചു്, ഞാൻ ബ്ലൂട്ട്സും മേൽ കപ്പായവുമായി നടക്കാൻ പുറപ്പെട്ടതു്.

ഇടയ്ക്കിടെ മഴ പാറിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഒരു ചിത്രകാരൻ വരച്ച മാച്ചുകളുണ്ടെ ചിത്രത്തിന്റെ അവശേഷംപോലെ മഞ്ഞിനിടയിൽകൂടി കുന്നുകൾ അധ്യക്ഷതമായി കാണപ്പെട്ടു. കൽക്കത്തയ്ക്കുള്ള നിരത്തിൽകൂടി ഞാൻ കുറെ ദൂരം ഏകാകിയായി നടന്നു. മനുഷ്യസഞ്ചാരത്തിന്റെ അഭാവത്താൽ കേവലം ശുന്യമായിരുന്ന ആ പ്രദേശം ജീവസന്ധാരണത്തിന്നു കൊള്ളാത്തതാണെന്നു ഞാൻ രീക്ഷമാനിച്ചു.

തത്സമയം അടുത്തുനിന്നു് ഒരു സ്ത്രീയുടെ ആത്മസ്വപരം എന്റെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചു. മറ്റൊരവസരത്തിലാണെങ്കിൽ ഞാൻ അതത്ര വകവെയ്ക്കുമായിരുന്നില്ല. പക്ഷേ ഫിമ വൽപാർശപത്തിൽപ്പെട്ടു ഇങ്ങിനെ ഒരനുഭവം കേവലം അപ്രതീക്ഷിതമായിരുന്നതിനാൽ എനിക്കു അതിൽ അസാമാന്യമായ കൌതുകം ഉളവായി.

ശബ്ദത്തിന്റെ ഉല്പത്തി സ്ഥലത്തിന്നരികെ ചെന്നു നോക്കിയപ്പോൾ കണ്ടതു് നിരത്തിൻവക്കിൽ ഒരു പാറമേൽ ഇരുന്ന് കരയുന്ന ഒരു അനാഥസ്ത്രീയെയാണു്. അവരുടെ ശിരസ്സ് ജടിലമായ കേശപലത്താൽ പരിവേഷിതമായിരുന്നു. അല്പം ദൂരം കേട്ടു ഭീനസ്വപരം അവരുടെ ഹൃദയോന്മുഖത്തിൽ കിട്ടി

കെട്ടിയിരുന്ന നൈരാശ്യത്തിന്റെ പ്രതിധ്വനിയെന്നു അവരുടെ ഭാവം വെളിപ്പെടുത്തി.

“ഇതു വെറുതെ വിടുവാൻ പാടില്ല. ഇവിടെ എന്തോ ചില നേരനോക്കിനുള്ള മാർഗ്ഗം കാണാനുണ്ട്. ഡാർജിലിങ്ങിലെ മലകൾക്കടിയിൽ, കണ്ണീരൊഴുക്കി നാൾകഴിക്കുന്ന ഒരു സ്ത്രീയെ—അല്ല, സന്യാസിനിയെ—കണ്ടെത്തിയതു ഒരു സാധാരണസംഭവമായി കരുതാൻ പാടില്ല.” എന്നിങ്ങിനെ ഞാൻ മനസ്സുകൊണ്ട് തീർച്ചയാക്കി. അവർ ഏതു ജാതിക്കാരായാണെന്നു എടുപ്പത്തിൽ തിരിച്ചറിയുവാൻ സാധിക്കായ്കയാൽ, അവർ ആരാണെന്നും അവിടെ വരാൻ കാരണമെന്തെന്നും ഞാൻ ചോദിച്ചു. എന്റെ ചോദ്യത്തിന് യാതൊരു മറുപടിയും പറയാതെ, കണ്ണിൽ വെള്ളംനിറച്ചു അവർ എന്നെത്തന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതേയുള്ളൂ. ഒട്ടും ഭയപ്പെടേണ്ടതില്ലെന്നു ഞാൻ വീണ്ടും പറഞ്ഞപ്പോൾ അവർ ഒരു ചെറുപുഞ്ചിരിയോടുകൂടി അതിലളിതമായ ഹിന്ദുസ്ഥാനിയിൽ എന്നോടിക്കിണെ പറഞ്ഞു:—

“ഭയവും ഞാനും തമ്മിൽ വിട്ടുപിരിഞ്ഞിട്ടു കാലം വളരെയായി. ലജ്ജയും ഏനിക്കില്ല. പക്ഷെ, ബാബു! ഞാൻ ഒരു കാലത്തു അന്തഃപുരം വിട്ടു പുറത്തിറങ്ങിയിരുന്നവളല്ല. എന്റെ അനുധാതം കൂടാതെ എന്റെ പെറ്റമ്മയ്ക്കു ഏന്റെ അറയിലേക്കു കടന്നുവന്നിരുന്നില്ല. ആ കാലമെല്ലാം പോയി. ഏനിക്കിനി ഈ ലോകത്തിൽ അന്തഃപുരവും മറ്റും ഇല്ല.”

പാശ്ചാത്യരീതിയിൽ ഉടുപ്പിട്ടിരുന്ന എന്നെ അവർ ‘ബാബു’ എന്നു വിളിച്ചതു ഏനിക്കൊട്ടും രസമായില്ല. യാതൊന്നും അറിയാത്ത ഒരു അനാഥസ്ത്രീ എന്നെക്കണ്ടു ‘ബാബു’ വർക്കാരനാണെന്നു മനസ്സിലാക്കിയതിലാണ് എനിക്കു നീരസം വർദ്ധിച്ചത്. തീവണ്ടിക്കുഴലിൽ നിന്നെന്നപോലെ, ചുരുട്ടിൽനിന്നു പുറത്തും വിട്ടു അവിടെനിന്നു പോയ്ക്കുളയാമെന്നാണ് എനിക്കു പ്പോൾ തോന്നിയത്. എങ്കിലും അധികവിവരം അറിയാനുള്ള ആഗ്രഹം എന്നെ അവിടെത്തന്നെ പിടിച്ചുനിർത്തി.

നിങ്ങൾക്കു വല്ല സഹായവും ആവശ്യമുണ്ടെങ്കിൽ ഞാൻ ചെയ്തുതരാം" എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു. അവർ എന്റെ മുഖത്തു കുറേനേരം തുറിച്ചുനോക്കി.

"ഞാൻ ഭദ്രവനത്തിലെ നവാബായ ഗുലാകാദർഖാന്റെ മകളാണ്."

ഭദ്രവനം എവിടെയാണെന്നോ, അവിടുത്തെ നവാബാരാണെന്നോ, അയാളുടെ മകൾ സന്യാസവൃത്തി കൈക്കൊണ്ടു കൽക്കത്തയ്ക്കുള്ള പെരുവഴിയിൽ ഇന്നേ കരയുന്നതെന്തിനാണെന്നോ ഉൾക്കൊണ്ടുപോലും എനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. എങ്കിലും ഈ ചരിത്രത്തിൽ ധാരാളം നേരപ്പോക്കിനു വകയുണ്ടെന്നു കാണുകയാൽ ആ സംഗതികളെക്കുറിച്ച് അധികം വിമർശിക്കേണ്ടതില്ലെന്നു തീർച്ചയാക്കി, ഞാൻ ഗൗരവത്തോടുകൂടി ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു:—

"ബീബി! ക്ഷമിക്കണമേ; നിങ്ങൾ ആരാണെന്നു എനിക്കു നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നില്ല."

ബീബിയും ഈ ക്ഷമാവാചനം വളരെ രസിച്ചു; അടുത്തുള്ള ഒരു പാറമേൽ ഇരിക്കുവാൻ എന്നോടൊത്തുപിടിച്ചു. അവരുടെ ആകൃതിയിലും പ്രകൃതിയിലും അകൃത്രിമമായ സൗശീല്യവും കലീനതയും പ്രകാശിച്ചുകാണാനുണ്ടായിരുന്നു. പായൻപിടിച്ചു നന്നത്തുകിടന്നിരുന്ന ആ പാറമേൽ എന്നോടിരിക്കുവാൻ പറഞ്ഞതു വലിയൊരു ബഹുമാന്യതയാണെന്നു ഞാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തി. അന്നുരാവിലെ ഞാൻ ഹോട്ടലിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ, കൽക്കത്തയ്ക്കുള്ള പെരുവഴിയുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ, "ലാകപ്പുര"യെന്നോ "ജഗന്മാഹിനി"യെന്നോ പേരുള്ള ഒരു തരുണീരത്നത്തിന്റെ—പോരുകിൽ, ഭദ്രവനം നവാബിന്റെ ഓമനപ്പുത്രിയുടെ— സന്ദർശത്തിന്നു സംഗതി വരുമെന്നു തീരെ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നു.

"ബീബി ഈ സ്ഥിതിയിലാകുവാൻ എന്താണ് സംഗതി" എന്നു ഞാൻ ചോദിച്ചു. രാജകുമാരി ഒന്നരിമേൽ കൈവെച്ചുകൊണ്ടാണ് മറുപടി പറഞ്ഞത്. "ഇതു ആരു ചെയ്തു പ്രവൃത്തിയാണെന്നു ഞാൻ ജിജ്ഞാസയാണു പറയേണ്ടത്. ഈ കാണുന്ന പ

വൃത്തത്തെ മോചിപ്പിക്കുകയോ അതിൽ തടവിലാക്കുകയോ ചെയ്യണമെന്നു നിങ്ങൾക്കു പറയാൻ സാധിക്കുമോ?"

തത്ത്വജ്ഞാനവിഷയങ്ങളിൽ കേൾക്കുവാൻ തക്ക സമയം അതല്ലെന്നു തോന്നുകയാൽ ഞാൻ അവരുടെ അഭിപ്രായത്തോടു ചൂണ്ണമായി യോജിച്ചു. "ബീബി പറഞ്ഞതു വാസ്തവമാണ്. ദൈവഗതിയെപ്പറ്റി മനുഷ്യരായ നമുക്കു എന്തറിയാനുള്ളതു?"

മറ്റൊരുവസരത്തിലാണെങ്കിൽ ഞാൻ ഈ വിഷയത്തെപ്പറ്റി കുറെ അധികം വാദിച്ചുനോക്കുമായിരുന്നു. പക്ഷേ, ഹിന്ദിഭാഷയിൽ എനിക്കുള്ള അജ്ഞത ഇതിന്നു പ്രതിബന്ധമായിത്തീർന്നു. എന്റെ ഹിന്ദിഭാഷാപരിജ്ഞാനം വളരെ സ്വല്പവും, അതുതന്നെ ഭൂതന്മാരോടും മറ്റും സംസാരിച്ചു സമ്പാദിച്ചതും ആയിരുന്നു. ഡാർജിലിങ്ങിലെ നിരന്തുരപ്പത്തിൽപ്പെട്ട ഭദ്രവനം നവാബിന്റെ പുത്രിയോടുകൂടെ, അതല്ല മറ്റു വല്ലവരോടുകൂടെ, തത്ത്വജ്ഞാനവിഷയങ്ങളെക്കുറിച്ച് വാദപ്രതിവാദം നടത്തുന്നതിന്നു ആ ജ്ഞാനശകലം തീരെ പര്യാപ്തമായിരുന്നില്ല.

"എന്റെ ജീവദശയിലെ ആശ്ചര്യകരമായ ഒരു ഘട്ടം ഇന്നാണവസാനിച്ചത്. നിങ്ങൾക്കു സമ്മതമാണെങ്കിൽ ആ കഥ ഞാൻ അല്പം വിസ്തരിച്ചു പറയാം." എന്നു സന്യാസിനി പറഞ്ഞു കഴിയുംമുമ്പേതന്നെ ഞാൻ അവരെ തടഞ്ഞു. "സമ്മതമോ? അതെന്തിക്കുണ്ടെന്നു ഗ്രഹമാണ്" എന്നു പറഞ്ഞു.

ഞാൻ ഹിന്ദുസ്ഥാനി സംസാരിക്കുമ്പോൾ വരുത്താറുള്ള അബദ്ധങ്ങൾ എന്തെല്ലാമാണെന്നു എന്നെ അറിയുന്നവർക്കെല്ലാം ബോദ്ധ്യമായിട്ടുള്ളതാണ്. ഈ സന്യാസിനി എന്നോടു സംസാരിച്ചുകേട്ടപ്പോഴുണ്ടായ അനുഭവമോ, പൊൻകുതിരകൾ നിറഞ്ഞു നില്ക്കുന്ന വനലുകളിൽ പ്രഭാതമാരുതന്റെ മനോജ്ഞവിലാസം പോലെ സുഖപ്രദമായിരുന്നു. അവരുടെ സംഭാഷണം എത്രത്തോളം ലളിതവും പ്രസന്നവും സരസവും ആയിരുന്നുവോ, അത്രത്തോളം എന്റെ വാചകങ്ങളെല്ലാം വക്രവും, ക്ലിഷ്ടവും, വികൃതവും ആയിരുന്നു. സന്യാസിനി കഥനാരംഭിച്ചു:—

“ഡൽഹി ചക്രവർത്തികളുമായി രക്തബന്ധം എനിക്കുണ്ടാകുകകൊണ്ടാണ് അനുരൂപനായ ഒരു ഭർത്താവിനെ കിട്ടുന്ന കാര്യത്തിൽ വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടേണ്ടിവന്നത്. ലക്ക്നോയിലെ നവാബിന്നു എന്നെ വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുക്കേണമെന്നാരാലോചനയുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ, എന്റെ അച്ഛൻ ആ കാര്യത്തിൽ ഒരു തീർപ്പു പറഞ്ഞില്ല. അങ്ങിനെയിരിക്കുമ്പോഴാണ് ശിപ്പാനിലെ ഊരാളിപ്പട്ടാളം ഹിന്ദു സ്ഥാനം മുഴുവനും പിരങ്കിപ്പുകയ്ക്കുകളിൽ മറഞ്ഞതും.”

ഒരു സ്ത്രീയുടെ മുഖത്തുനിന്നു ഇത്ര വ്യക്തമായും മധുരമായും ഉള്ള വാക്കുകൾ ഞാൻ എന്റെ ആയുഷ്കാലത്തിനിടയിൽ കേട്ടിരുന്നില്ല. ഹിന്ദുസ്ഥാനിഭാഷയ്ക്കു പ്രത്യേകമായ ഒരു പ്രേരണയും ഗാംഭീര്യവും ഉണ്ടെന്നെനിക്കറിയാം. മുഗൾ ചക്രവർത്തികളുടെ സുധാധവളിതങ്ങളായ സൗധങ്ങളെയും, അവയുടെ ഉപരിഭാഗത്തു തിളങ്ങി പ്രകാശിക്കുന്ന പൊന്താഴികകളെയും, ചിത്രാകൃതികളായ തുരാഗങ്ങളെയും, അമൂല്യാധാമ്പരങ്ങളോടുകൂടിയ വാണോന്മുഖരെയും, നാനാമണ്ഡലത്തിൽ ചമൽകൃതവേഷങ്ങളണിഞ്ഞ രാജകുമാരന്മാരെയും അവരുടെ രത്നോജ്വലങ്ങളായ അരപ്പട്ടുകളിൽ തിരക്കിയ വധ്വജങ്ങളെയും, തങ്കക്കുസവു തുന്നിപ്പിടിപ്പിച്ച പാദുകകളെയും, വിലപിടിപ്പിച്ച പട്ടവസ്ത്രങ്ങളെയും മറ്റുമാണ് ഈ സത്യാസിനിയുടെ സ്വരമാധുര്യം എന്നെ അനുസ്മരിപ്പിച്ചത്. അവർ വീണ്ടും ചരിത്രം തുടന്നു:—

“ഞങ്ങളുടെ കോട്ട യമുനാനദീതീരത്തിൽ, കേശവലാൽ എന്നൊരു ബ്രാഹ്മണനാണ് രക്ഷിച്ചുപോന്നിരുന്നത്.”

‘കേശവലാൽ’ എന്ന നാമോച്ചാരണത്തിൽ അവർ പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ സ്വരമാധുര്യം അനിവർത്തമായിരുന്നു. എന്റെ കയ്യിലുണ്ടായിരുന്ന വടി ഞാനറിയാതെ താഴത്തു വീണുപോയി.

“കേശവലാൽ ഒരു വിശിഷ്ടബ്രാഹ്മണനായിരുന്നു. അദ്ദേഹം നന്നേ വെളുപ്പാകാലത്തു എഴുന്നേറ്റു യമുനാനദീതീരത്തിൽ സ്നാനംചെയ്തു ആദിത്യനമസ്കാരം ചെയ്യുന്നത് ഞാൻ നിത്യവും എന്റെ അന്തഃപുരത്തിന്റെ ജനലിന്മേൽ കാണാറുണ്ടായിരുന്നു. ആ ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠൻ, ഇഹാർത്ഥമുണ്ടായി, സ്നാനംചെയ്തതി

ലെ വെള്ളക്കൽപ്പട്ടയിൽ ഇരുന്നു ജപിക്കുന്നതും, അതിനനുശേഷം സുവൃത്തമധുരങ്ങളായ കീർത്തനങ്ങൾ പാടിക്കൊണ്ടു സ്വഗൃഹത്തിലേക്കു തിരിച്ചുപോകുന്നതും എനിക്കു നിത്യാനുഭവങ്ങളായിരുന്നു. ഞാൻ ജനനാൽ മുസൽമാനിയായിരുന്നെങ്കിലും, എനിക്കു മതസംബന്ധമായ യാതൊരു പരിപ്ലം ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഈ ശാപരവിചാരവും എനിക്കില്ലായിരുന്നു. സഭാചാരം, ഭക്തി എന്നീ വിഷയങ്ങളിൽ തീരെ ഉദാസീനനുമായ ഞങ്ങളുടെ പുരുഷന്മാർക്ക്, അന്തഃപുരം വെറും ഖിലാഗ്രാമം മാത്രമായിരുന്നു. പക്ഷേ അഖ്യാതമികവിഷയങ്ങളിൽ അഭിരുചിയുണ്ടായിരുന്ന എനിക്കു കേശവലാലിന്റെ ഭക്തിപ്രകടനം കണ്ടപ്പോൾ ഒരു വക ഭക്തിരസം ഉളവായിത്തുടങ്ങി.

“എന്റെ ദാസികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഒരുവൾ ഫിത്തുമാതക്കായിരുന്നില്ല. കേശവലാലിനെ അവൾ ദിവസേന വന്ദിക്കാറുണ്ടെന്നു എനിക്കു അറിവു കിട്ടുകയാൽ അവളുക്കുറിപ്പു എനിക്കു ഏറ്റക്കുറവു അസുഖവും തോന്നിയിരുന്നു. സുദിനങ്ങളിൽ ബ്രാഹ്മണരെ ഉദ്യോഗം അവർക്കു ദക്ഷിണ കൊടുക്കാനും വേണ്ടി ഞാൻ അവൾക്കു കൂടക്കൂടെ പണം കൊടുക്കുക പതിവായിരുന്നു. ഈ വക ശുഭാപസരങ്ങളിൽ കേശവലാലിനെ കൂടി ക്ഷണിച്ചു വരുത്തണമെന്നു ഞാൻ ഒരിക്കൽ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. അവളുടെ അപ്പോഴത്തെ ശൈശവമല്ലേ കാരണമേയ്? തന്റെ പരമഗുരുവായ കേശവലാൽ അവളുടെ ഭക്ഷണങ്ങളെ സ്വീകരിക്കുകയോ? ശാന്തം പാപം!”

“ഇങ്ങിനെ കേശവലാലിനെക്കുറിപ്പു എനിക്കുള്ള ബഹുമാനാരങ്ങളെ പ്രദർശിപ്പിക്കുവാനും തരമില്ലാതായി. എന്റെ മനോരഥം മരുമരീചികാപ്രായമായി. എന്റെ പൂർവ്വികന്മാരിൽ ഒരാൾ ഒരു ബ്രാഹ്മണകന്യകയെ ബലാൽക്കാരമായി അന്തഃപുരത്തിൽ പാർപ്പിച്ചിരുന്നുവത്രേ. ആ ബ്രാഹ്മണമുത്തശ്ശിയുടെ രക്തബന്ധം എന്നെന്നും ബാധിച്ചിരിക്കാനിടയുണ്ടെന്നാൽ ഞാൻ ഖിലപ്പോൾ സമാധാനിക്കാറുണ്ടു്. ഈ കാരണത്താൽ, ഞാനും കേശവലാലും തമ്മിൽ ചാർച്ചയുണ്ടെന്നും ഞാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തി. പുരാണപുരുഷന്മാരുടെ പാവനചരിത്രങ്ങളെ ദാസീമുഖേന കേട്ടു പരിചയിച്ചിരുന്ന എനിക്കു് ഹൈന്ദവാദർശങ്ങളെപ്പറ്റി വ

ലിയ ബഹുമാനമായിരുന്നു. ദേവന്മാരുടെ പുണ്യവിഗ്രഹങ്ങളും മണികളുടെയും ശംഖിന്റെയും നാദഘോഷങ്ങളും, ദേവാലയങ്ങളെ അലങ്കരിക്കുന്ന പൊന്താഴികകളുടെ ശൃംഖലയും, ഹോമധൂമങ്ങളുടേയും പൂജാപാത്രങ്ങളുടേയും ചന്ദനാലേപങ്ങളുടേയും പരിമളധാരണിയും, പരമഹംസന്മാരുടേയും ബ്രഹ്മജ്ഞാനികളുടേയും പാവനസാന്നിദ്ധ്യവും ഞാൻ എന്റെ മനോദർപ്പണത്തിൽ വിശദമായി പ്രതിബിംബിച്ചു കണ്ടിരുന്നു. പുരാതനവും വിശാലവുമായ ഒരു ഗൃഹത്തിൽ, സന്ധ്യാസമയത്തു അങ്ങമിങ്ങും പറന്നു കളിക്കുന്ന ഒരു ചെറുപക്ഷിയെപ്പോലെ എന്റെ അന്തരംഗം ഭാവനാസൃഷ്ടമായ ആ ദേശാന്തരങ്ങളിൽ നിർവ്വിഘ്നം വിഹരിച്ചു.

അതിനിടയ്ക്കാണ് ശിപ്പായിലുള്ള ആരംഭിച്ചത്. അതിന്റെ ബാധ ഭ്രൂവനത്തിലും തട്ടി. എന്റെ അപ്പൻ വളരെ വിവേകമുള്ള ആളായിരുന്നു. ആന്തരത്തിൽ പശ്ചാത്യരെ അദ്ദേഹം സ്നേഹിച്ചിരുന്നില്ലെങ്കിലും, ഈ കാര്യത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായം ബുദ്ധിമാനമായിരുന്നു:— “അവർ വലിയ പ്രബലന്മാരാണ്. ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിലെ ആളുകൾക്കു അപരോക്തയത്തു ജയിക്കാൻ സാധിക്കയില്ല. ഫലിക്കാത്ത ദുർമ്മാധാവെച്ച് എന്റെ ഈ ചെറിയ ചോട്ട നഷ്ടപ്പെട്ടേണ്ടിവന്നാൽ അതു വലിയ കഷ്ടമായിത്തീരും. അതു കൊണ്ടു കമ്പനിക്കുതക്കമായി യുദ്ധംചെയ്യാൻ എനിക്കിഷ്ടമില്ല.”

അപ്പന്റെ വിവേകം കണക്കിലേറെ ആയതു കണ്ടു ഞങ്ങൾക്കെല്ലാം വല്ലാതായെന്നായി. വയസ്സായ മുത്തശ്ശിമാർക്കു കൂടി ക്ഷമയില്ലാതായി. “നവാബ്! സാഹേബ്! അങ്ങ് ഞങ്ങളുടെ ഭാഗത്തു ചേന്ന് യുദ്ധംചെയ്യാൻ ഭാവമില്ലെങ്കിൽ, യുദ്ധം അവസാനിക്കുന്നതുവരെ അങ്ങയെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കി കോട്ടയെ രക്ഷിക്കാനാണ് ഞങ്ങൾ തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നത്” എന്നായിരുന്നു കേശവലാലിന്റെ തീരുമാനം. ഇതു കേട്ടപ്പോൾ, ലഹളക്കാരന്റെ ഭാഗത്തുചേർന്നാകാതെത്തന്നെ അതു വിചാരിച്ചു ക്ലേശിക്കേണ്ടതില്ലെന്നും അപ്പൻ മറുപടി പറഞ്ഞു.

കേരവലാലിന്നു പണം ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്നു. അപ്പൻ ചെറിയ ഒരു സംഖ്യമാത്രം കൊടുത്തു. ബാക്കി പണം പിന്നീട് ആവശ്യംപോലെ എടുക്കാമെന്നു വാഗ്ദത്താചെയ്തു.

എനിക്കു അനവധി ആഭരണങ്ങളുണ്ടായിരുന്നു. കേരവലാലിന്നു പണത്തിന്നു തിടുക്കമുണ്ടെന്നറിഞ്ഞപ്പോൾ ഞാൻ അതെല്ലാം ദാസിയുടെ പക്കൽ കൊടുത്തു കേരവലാലിന്നു അയച്ചു. എന്റെ സംഭാവനയെ അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചതായി ദാസി വന്നു പറഞ്ഞപ്പോൾ എന്റെ ദേഹമാസകലം ആനന്ദപൂർവ്വമായി. പഴയ തോക്കുകളും, തുരുമ്പിപ്പിട്ട വാളുകളും കേരവലാൽ തുടച്ചു പുതുതാക്കിത്തുടങ്ങി. അങ്ങിനെയിരിക്കുമ്പോൾ ഒരുദിവസം വൈകുന്നേരം പെട്ടെന്ന്, ചുവന്ന കുപ്പായക്കൊരു ചില സായുധാരോടുകൂടി കമ്മീഷണർ സായ്പ് കോട്ടയിലേക്കു കടന്നുവന്നു. കേരവലാലിന്റെ ഒരുക്കങ്ങളെപ്പറ്റി എന്റെ അപ്പൻ അറിയിച്ചുകൊടുത്തിരുന്നു. എങ്കിലും, ആ ബ്രാഹ്മണ ശ്രേഷ്ഠന്റെ പ്രഭാവത്താൽ, അവിടെയുണ്ടായിരുന്ന ചെറുസൈന്യം, പഴയതോക്കും, തുരുമ്പിപ്പിട്ട വാളും കഴിയുംപോലെ പ്രയോഗിച്ചുനോക്കി. അപ്പന്റെ ഗ്രന്ഥപ്രവൃത്തിയെപ്പറ്റി എനിക്കു വല്ലാത്ത ലജ്ജയുണ്ടായി. ഒരുവിധത്തിൽ, ചൊട്ടിക്കരയ്ക്കെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ഒടുവിൽ ആരും അറിയരുതെ, എന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ ഉടുപ്പു ധരിച്ച് വേഷപ്പുണയായി ഞാൻ അന്തഃപുരത്തിൽനിന്നു പുറത്തുചാടി. യുദ്ധസംരംഭത്താൽ ഇളകിയ പൊടിയും പുകയും പട്ടാളക്കാരുടെ കോലാഹലവും പീരങ്കികളുടെ ഘോരാരവവും അപ്പോൾ ഒരുമാതിരി ശമിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. മരണസുഖകരമായ പ്രശാന്തത ഭൂമിയിലും ആകാശത്തിലും വ്യാപിച്ചിരുന്നു. യമനാനദിയിലെ നീലജലത്തെ രക്തവണ്ണമാക്കിക്കൊണ്ടു ഭിന്നാന്തഃസ്യർപ്പൻ ചരമാബ്ധിയിൽ മറഞ്ഞു. ഏകദേശം പൂണ്ണനായ നിശാനാഥൻ ആകാശമണ്ഡലത്തിൽ ഉദിച്ചുയന്നു. മരിച്ചും മരിയേറും കിടക്കുന്ന ശരീരങ്ങളെക്കൊണ്ടു യുദ്ധാങ്കണം സങ്കീർണ്ണമായിരുന്നു. മറ്റൊരു സമയത്തായിരുന്നെങ്കിൽ ഇത്ര ഭയങ്കരമായ ഒരു കാഴ്ച കണ്ടുകൊണ്ടു നടക്കുവാൻ ഞാൻ ഒരിക്കലും ഒരു മുമ്പാകയില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ അന്നരാത്രി, ഞാൻ, സ്വപ്ന

ത്തിൽ നടക്കുന്നവളെപ്പോലെ ഇൻറർകാൾ ആയതല്ലാത്ത മറന്ന കേൾ
 വലാലിനെക്കുറിച്ചു മാത്രമേ ചന്തിച്ചിരുന്നുള്ളൂ.

നേരം പാതിരയായപ്പോൾ, കേൾവലാലിനെ യമുനാ
 തീരത്തിലെ ഒരു മാചിന്തോട്ടത്തിൽ കണ്ടെത്തി. തന്റെ
 വിശ്വസ്തഭൃത്യന്റെ മുതൽരീരത്തിനടുത്തു് അദ്ദേഹം നില
 ുത്തു വീണുകിടക്കുകയായിരുന്നു. ഒന്നുകിൽ, ഭൃത്യൻ, ശരശക
 ലിതനായിരുന്നിട്ടും, തന്റെ യജമാനനോടുള്ള വാത്സല്യാതിരേ
 കത്താൽ അദ്ദേഹത്തെ ആ സ്ഥലത്തേക്കു ചുവന്നുകൊണ്ടുവ
 ന്നു കിടത്തിയതായിരിക്കണം; അല്ലെങ്കിൽ, പ്രണിതാതുരാംഗനാ
 യ അദ്ദേഹം തന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട ഭൃത്യനെ അവിടെ വെച്ചു
 കൊണ്ടു വന്നിരിക്കണം. ഏതായാലും, ഈ കാഴ്ച കണ്ടപ്പോൾ,
 എന്റെ ഹൃദയം അതിൽ ഇത്രകാലവും അപ്രത്യക്ഷമായി കി
 ടിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഭക്തിബഹുമാനാഭരങ്ങളെ അടക്കിവെച്ചു വാൻ
 സാധിക്കാതെ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാൽക്കൽ സാഷ്ടാംഗ
 പ്രണാമം ചെയ്തു. എന്റെ തലമുടി കൊണ്ടു അദ്ദേഹത്തിന്റെ
 പാദരേണുക്കളെ തുടച്ചു; തന്നെത്തു മറവിച്ചിരുന്ന ആ കാലടിക
 ളെ തലയിൽവെച്ചു വന്ദിച്ചു. ഇത്രനാളും കരുക്കിവെച്ച ബാ
 ഷ്ഠപങ്ങൾ അനർഗ്ഗളമായി പ്രവഹിക്കുവാനും തുടങ്ങി.

തത്സമയം കേൾവലാലിന്റെ ശരീരത്തിന്നു കുറച്ചൊര
 നക്കുമുണ്ടായി. ഒരു ദീനസ്വപനം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തുനി
 ന്നു നിർഗ്ഗമിച്ചു. ഞാൻ എഴുന്നേറ്റിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തി
 ന്റെ കണ്ണുകൾ അടഞ്ഞിരുന്നു. വെള്ളം വേണമെന്നു മന്ദ
 സ്വപനത്തിൽ പറഞ്ഞതായി എനിക്കു തോന്നി. ഞാൻ ഉടനെ
 യമുനാതീരത്തിലേക്കു ഓടിച്ചെന്നു, പുടവ വെള്ളത്തിൽ മുക്കി
 ആ വെള്ളം അദ്ദേഹത്തിന്റെ വായിൽ പിഴിഞ്ഞൊഴിച്ചു. ഇട
 നെ പുറകുങ്ങിന്നടുത്തായി, ആഴത്തിൽ ഒരു മുറിയുണ്ടായിരുന്നു.
 പുടവയിൽനിന്നു ഒരു കഷണം ചീന്തി ആ മുറി കെട്ടി. കുറെ
 നേരം വെള്ളം വായിൽ ഒഴിച്ചുകൊടുക്കുകയും, മുഖത്തു തളിക്ക
 കയും ചെയ്തപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്നു കുറേശ്ശു പ്രജ്ഞയുണ്ടായി.
 ഇനിയും വെള്ളം ആവശ്യമുണ്ടോ എന്നു ഞാൻ ചോദിച്ചു.
 അതിന്നു മറുപടി പറയാതെ, ഞാനാശ്ചര്യപ്പെട്ടായിരുന്നു അ

ദ്രോണന്റെ വാദ്യം. എന്തെങ്കിലും വികാരങ്ങളെ അടക്കി നിർത്തുവാൻ സാധിക്കാതെയായി.

“ഞാൻ അങ്ങയുടെ ഭാഗിയാണ്. നവാബ് ഗുലാംകാദർ ഖാന്റെ മകൾ”.

ആസന്നമരണനായ അദ്ദേഹം എന്റെ വാക്കു തള്ളിക്കളയുകയില്ലെന്നും എന്റെ മനോരഥസിദ്ധിക്കു വിഘാതം വരുത്തുകയില്ലെന്നുമായിരുന്നു എന്റെ വിശ്വാസം. പക്ഷേ എന്റെ പേരു കേട്ടു ക്ഷണത്തിൽ അദ്ദേഹം അട്ടഹസിക്കാനുണ്ടാകാമെന്നായിരുന്നു ചിന്ത:—

“രാജദ്രോഹിയുടെ മകളേ! മരിക്കാൻ കിടക്കുന്ന എന്നെ വന്നു തൊട്ട് എന്റെ ജന്മത്തെ അശുഭമാക്കിത്തീർത്ത മഹാപാപി!” എന്നു നിവവിളിച്ചുകൊണ്ടു അദ്ദേഹം എന്റെ വലത്തേക്കവിളിൽ ഒരു തല്ലുതല്ലി. എന്റെ തല. ചുറ്റിത്തുടങ്ങി. കണ്ണിന്റെ കാഴ്ചയും മങ്ങി.

അന്നു എന്തെങ്കിലും പതിനാലു വയസ്സേ പ്രായമുണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. എന്നുമാത്രമല്ല, അന്തഃപുരം വിട്ടു പുറത്തേക്കു പോയതു ഞാൻ അന്നു ഒന്നാമതായിട്ടാണ്. പനിനീർദളംപോലെ കോമളമായിരുന്ന എന്റെ കവിരൂത്തങ്ങളുടെ സൗന്ദര്യവർദ്ധനയ്ക്കു സുശ്ലാഭപ്രസംഗത്താൽ വാട്ടമോ കോട്ടമോ തട്ടിയിരുന്നില്ല. എങ്കിലും ഒന്നാമതായി പുറത്തു കാലുക്കുന്നവെച്ചു സന്ദർഭത്തിൽ എന്തെങ്കിലും കിട്ടിയ സമ്മാനം, ഞാൻ ഭക്തിപുരസ്കാരം ആരാധിച്ചു പോന്ന പുണ്യവിഗ്രഹത്തിന്റെ നിർഭയസനമായിരുന്നു!”

സന്യാസിനിയുടെ കഥ കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന എന്റെ സ്ഥിതി സ്വപ്നതുല്യമായിരുന്നു. എന്റെ ചുരുട്ടിലെ തീ കെട്ടുപോയ കഥ കൂടി ഞാൻ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. സംസാരത്തിന്റെ സരളതയോ, സ്വപ്നത്തിന്റെ മധുരിയോ, കഥയുടെ സരസതയോ ഏതാണെന്നു എന്നെ അപഹൃതചിത്തവൃത്തിയാക്കിയതെന്നു പറയാൻ പ്രയാസമാണ്. എങ്കിലും ‘ഞാൻ മെഴനം ഭിക്ഷിച്ചതേയുള്ളൂ.

പക്ഷേ, കഥയുടെ ഈ ഘട്ടത്തിൽ എന്തെങ്കിലും മെഴനം ഭണ്ടിക്കാതിരിക്കുവാൻ നിർബ്ബത്തിയില്ലാതായി, “മുഗബുഖി” എന്നു ഞാൻ

സ്വയമേവ പറഞ്ഞുപോയി. സത്യാസിനിക്കു ഇതൊട്ടും സമ്മതമായില്ലെന്നു തോന്നുന്നു. “ആരാണു മൃഗം? മരിക്കാൻ പോകുന്ന മൃഗം, അതിന്നു കുടിക്കാൻ കൊടുക്കുന്ന ചെങ്കുളം വേണ്ടെന്നു പറയാറുണ്ടോ?” എന്നായിരുന്നു അവരുടെ ചോദ്യം. എനിക്കു എന്റെ അബലം സമ്മതിക്കേണ്ടിവന്നു. “വാസ്തവമാണ്; അതു ദൈവികമായ പിത്തവൃത്തിതന്നെ; സംശയമില്ല” എന്നു ഞാൻ മാറിപ്പറഞ്ഞു. ഈ അഭിപ്രായവും സത്യാസിനിക്കു സമ്മതമായില്ല. “ദൈവികമോ? നിഷ്പാപമായ ഭക്തിയോടുകൂടി ചെയ്യുന്ന ഉപചാരത്തെ നിരാകരിക്കുന്നതാണോ ദൈവികം?” ഈ കണക്കിന്, യാതൊന്നും പറയാതിരിക്കുന്നതാണു് ഉത്തമമെന്നു ഞാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തി വീണ്ടും മൌനത്തെ അവലംബിച്ചു. അവർ കഥയും തുടന്നു:—

“ഈ അനുഭവം എനിക്കു അത്യന്തം ദുസ്സഹമായിരുന്നു. എന്റെ കാലക്കേടല്ലാം ഒന്നായിപ്പോന്നു എന്നു പിടികൂടിയിരിക്കയാണെന്നു ഞാൻ തീരുമാനിച്ചു. വജ്രാഘാതം, നിർദ്വന്ദ്വമായ ആ ബ്രാഹ്മണവീരന്റെ സന്നിധിയിൽനിന്നു പിന്നാറി ഞാൻ ആത്മഗതമായി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—“എളിയവരിൽനിന്നു പരിചയ്യയോ, ഇതരജാതിക്കാരിൽ നിന്നു ആഹാരമോ, ധനവാന്മാരിൽ നിന്നു ദ്രവ്യമോ, യുവജനങ്ങളിൽനിന്നു യൌവനമോ, തരുണികളിൽനിന്നു പ്രണയമോ കൈക്കൊള്ളുവാൻ ഇഷ്ടപ്പെടാത്ത അങ്ങ്, പഞ്ചഭൂതമയമായ ഈ പ്രപഞ്ചത്തിൽനിന്നു എത്രയോ അകന്നിട്ടാണ് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത്. എന്റെ ആത്മാവിന്നു അങ്ങയുടെ സമ്പർക്കം ലഭിക്കാനുള്ള യോഗ്യത ഇല്ലതന്നെ.”

ഞാൻ—പ്രബലനായ ഒരു നവാബിന്റെ പുത്രി—അദ്ദേഹത്തെ വണങ്ങി വന്ദിക്കുന്നതു കണ്ടപ്പോൾ ആ മഹാത്മാവിന്റെ മനസ്സിൽ എന്തെല്ലാം വിചാരങ്ങളാണു് അങ്കുരിച്ചതെന്നു പറയുവാൻ പ്രയാസമാണു്. പക്ഷേ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തു അതുഭൂതത്തിന്റെയോ മറ്റു വല്ല രസത്തിന്റെയോ ലാഞ്ഛനം പോലും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ക്ഷണനേരം അദ്ദേഹം എന്റെ മുഖത്തു തുറിച്ചുനോക്കി സാവധാനത്തിൽ എഴുന്നേറ്റിരുന്നു. ഞാൻ കൈ നീട്ടി അദ്ദേഹത്തെ സഹായിക്കുവാൻ ഭാവിച്ചുവെങ്കിലും അദ്ദേഹം അതു കൂട്ടാക്കാതെ, വളരെ പണിപ്പെട്ടു പുഴുവക്കിലേ

കുറേ ഊഴത്തോടുകൂടി. അവിടെ ഒരു തോണി ബന്ധിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. കടവുകാരനോ, മറ്റു യാത്രക്കാരോ അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. കേശവലാൽ തോണിയുടെ മേൽ കയറിയിരുന്നു, കെട്ടിപ്പിടിച്ചു പുഴയിലേക്കു യാത്രയായി. ആ പുഴവിഗ്രഹം എന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽനിന്നു മറഞ്ഞു.

ഒരു ചെടിയിൽനിന്നു, അകാലത്തിൽ, ഒളിച്ചെടുത്ത പുഷ്പം പോലെ, ഞാൻ എന്റെ പ്രേമത്തെയും മൈത്രിയെയും തുണ വൽക്കരിച്ചു, യമുനാതീർത്ഥത്തിൽ ചാടി കേശവലാൽ പോയ വഴിയേ പോയ ഉണ്ടതാലോ എന്നായിരുന്നു എന്റെ ആദ്യത്തെ ആലോചന. എങ്കിലും അതു വ്യഥാവിധിയായിരുന്നു. ഉദിച്ചു പോയ ജീവ ചന്ദ്രനും, യമുനാതീർത്ഥത്തിൽ നിരന്നുനിന്നിരുന്ന വൃക്ഷസമൂഹവും, നീലനിറത്തിൽ നിശ്ചലമായി പരന്നുകിടന്ന നദീജലവും അകലേയുള്ള മാവിൻതോട്ടവും, അതിന്നപ്പുറത്തെ പ്രാകാരവും, എന്റെ കണ്ണുനീരുകളിൽ മരണമന്ത്രം ഉപഭോഗിക്കുന്ന പോലെ തോന്നി. പ്രകാശത്തോടുകൂടിയ ചന്ദ്രികളിൽ കൂടി ഏതൊരു ആലിംഗനം ചെയ്യുവാൻ ഭാവിച്ച മരണഭേദത്തെയും അധീനതയിൽനിന്നു ഏതൊരു വേർപെടുത്തി വീണ്ടും ജീവിത സരണിയിലേക്കു പ്രത്യാനയിച്ചു, പ്രവാഹവേഗത്താൽ കണ്ണുത്താൽ പ്രാണത്തെയും ഒഴുക്കിപ്പോയ്ക്കൊണ്ടിരുന്ന ആ ചെറു തോണിമാത്രമായിരുന്നു.

നിബിഡമായ ഞാക്കുണ്ഡം “പൊന്നു” കളും മണൽത്തിട്ട കളും വെള്ളവും ചളിയും കുന്നും മേടും കടന്നു യമുനാതീർത്ഥത്തിലൂടെ ഞാൻ ഒരു സ്വപ്നസഞ്ചാരിയുടെ മാതിരി കുറെ ദൂരം ചെന്നു.

ഈ ഘട്ടത്തിൽ സത്യാസിനി കഥ നിൽക്കുന്നതും അവലംബിച്ചു. ഞാൻ ആ സമാധിയെ ഭജിക്കാൻ തുനിഞ്ഞില്ല. കറേനേരം കഴിഞ്ഞു വീണ്ടും കഥ തുടർന്നു:—

“അതിനുശേഷം നടന്ന സംഭവങ്ങളൊന്നും എനിക്കു നല്ല പോലെ ഓർമ്മയില്ല. അതെല്ലാം ഒന്നൊന്നായി ക്രമത്തിൽ വിവരിച്ചു കഥയെ വിശദമാക്കുവാൻ എനിക്കു ശേഷമില്ല. ഞാൻ വിജനമായ ഒരു മഹാരാജ്യത്തിലാണ് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതെന്നു എ

നിക്കു തോന്നി. ദിഗ്ഭ്രമം നിമിത്തം എങ്ങോട്ടു പോകേണ്ട എന്നു റിയാതെ കഴിയില്ല; വഴിയറിയാതെ വളരെ പാടപ്പെട്ടു. കഥ എവിടെയാണാലേക്കുണ്ടെന്നും, എവിടെയാണവസാനിപ്പിക്കേണ്ടതെന്നും, എന്തൊക്കെയാണ് പ്രത്യേകം പ്രസ്താവിക്കേണ്ടതെന്നും, എന്തൊക്കെ തള്ളിക്കളയേണ്ടതാണെന്നും, അതെഴുതിനെയൊണ് നിങ്ങളെ ധരിപ്പിക്കേണ്ടതെന്നും എന്നിങ്ങനെ യാതൊരു വിവരവും ഇല്ല. ഈ ലോകത്തിൽ അസാക്ഷ്യമായോ ദുസ്താഖ്യമായോ യാതൊന്നും ഇല്ലെന്ന് എന്റെ അനുഭവംകൊണ്ടു എനിക്കറിയാമായിട്ടുണ്ട്. അന്തഃപുരത്തിനുള്ളിൽ ജനിച്ചവളെന്ന് ഒരു ചെങ്കിടാവിന് ഈവക പ്രതിബന്ധങ്ങളെല്ലാം പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽ അനതിലംഘ്യങ്ങളായി തോന്നിയേക്കാമെങ്കിലും അതു വെറും തോന്നൽ മാത്രമാണെന്നു വേഗത്തിൽ വെളിപ്പെടുന്നതാണ്. പുറത്തിറങ്ങി ആ തടസ്സങ്ങളോടു പൊരുതായ്പോൾ എന്തെങ്കിലും ഒരു നിവൃത്തിമാർഗ്ഗം കാണാതിരിക്കുകയില്ല. അതൊരു രാജമാർഗ്ഗമല്ലെന്നു വന്നേക്കാം—നേരെമറിച്ച്, അതു ക്ലിഷ്ടവും വക്രവും കർക്കശവും സുഖദുഃഖസമ്മിശ്രവും ആയിരിക്കാം. എങ്കിലും അതു ജനങ്ങളെ അവരവരുടെ ജീവിതാദർശത്തിലേക്കു വഴി കാണിക്കുന്നതായിരിക്കും എന്നു തീർച്ചയാണ്.

ലോകത്തിൽ പലരും പരിവയിച്ചുറിഞ്ഞിട്ടുള്ള ഈ മാർഗ്ഗത്തിലൂടെ ഞാൻ ചെയ്ത സഞ്ചാരങ്ങൾ നിങ്ങൾക്കു രസകരമായിരിക്കുകയില്ല. അഥവാ രസകരമാണെങ്കിൽതന്നെ, അതെല്ലാം വിസ്തരിച്ചു പറയുവാൻ എനിക്കു ത്രാണിയും ഇല്ല. ഞാൻ അനവധി കഷ്ടതകളും ആപത്തുകളും അധികക്ഷേപങ്ങളും അനുഭവിച്ചു. എന്നിട്ടും ജീവനിലുള്ള പ്രതിപത്തിയ്ക്കു യാതൊരു കുറവും ഭവിച്ചിട്ടില്ല. തീബാർത്തിന്റെ സമ്പ്രദായത്തിൽ എന്റെ ഹൃദയം എത്രകണ്ടു അധികമായി കത്തിജ്വലിച്ചുവോ അത്ര കണ്ടു എന്റെ ജീവിതഗതിക്കു വേഗതകൂടി. ഈ വേഗത നിലനിന്നകാലത്തോളം ഞാൻ എന്റെ മനോഭാവം അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. എന്റെ പരമഭാഗ്യവും പരമ ഭീതതയും അവസാനിച്ചതോടുകൂടി എന്റെ ചൈതന്യവും നാമാവശേഷമായി. എന്റെ ജീവിതയാത്ര അവസാനിക്കാറായി; എന്റെ ചരിത്രവും സംപൂർണ്ണമായി."

സന്യാസിനി ഈ ഘട്ടത്തിൽ സംസാരം നിർത്തി. ഇങ്ങിനെ നിറുത്തുന്നതു ശരിയല്ലെന്നു ഞാൻ ഒരു ശിരഃകമ്പനത്താൽ അവർക്കു മനസ്സിലാക്കിക്കൊടുത്തു. അപരിഷ്കൃതമായ ഏന്റെ ഹിന്ദിഭാഷയിൽ ഞാൻ ഇപ്രകാരം അപേക്ഷിക്കുകയും ചെയ്തു:—

“ഏന്റെ മയ്യാദകേടു ക്ഷമിക്കണം. കഥയുടെ അവസാനഘട്ടത്തെ കറേക്റൂടി വിശദമാക്കിത്തന്നാൽ നന്നായിരുന്നു.”

ഏന്റെ ‘മുറിവൻ’ ഹിന്ദി അവരെ കണക്കിലേറെ വിനോദിപ്പിച്ചു. അവരുടെ മനഃശാസനം ഇതിന്നൊരു ലക്ഷ്യമായിരുന്നു. ഞാൻ കുറെ അധികം വൃക്കതമായി സംസാരിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ അവർക്കു ഏന്റെ പേരിൽ അത്രയധികം ആനുകൂല്യം തോന്നുമായിരുന്നോ എന്നു സംശയമാണ്. ഏന്റെ ഭാഷയുടെ അസ്ഫുടതയാണു് എന്നു സഹായിച്ചതു്. ഏതായാലും അവർ വീണ്ടും സംസാരിക്കാൻ ആരംഭിച്ചു എന്നു പറഞ്ഞാൽ മതിയല്ലോ:—

“കേൾവലാലിനെക്കുറിച്ച് ഇടയ്ക്കിടെ കേട്ടറിഞ്ഞതല്ലാതെ അദ്ദേഹത്തെ ഒരു നോക്കു കാണാൻ എന്നിങ്ങ കഴിഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം ‘തന്ത്രിയതോപി’യുടെ മോഹത്തിൽ ചേർന്നിരിക്കുന്നു എന്നു എനിക്കറിവു കിട്ടി. ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹം കിഴക്കൻദിക്കിലാണെന്നു കേൾക്കും; ചിലപ്പോൾ പെട്ടെന്നു പടിഞ്ഞാറൻദിക്കിൽ ഉണ്ടെന്നു കേൾക്കും; അപ്രതീക്ഷിതമായ കൊടുങ്കാറ്റിന്റെ വരവും പോക്കുംപോലെ ആയിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗതാഗതങ്ങൾ. ഞാൻ ഒരു സന്യാസിനിയുടെ വേഷം ധരിച്ചു കാശിക്കു പുറപ്പെട്ടു. അവിടെ ശിവാന്തസ്ഥാമിയുടെ ശിഷ്യസ്ഥാനം കൈക്കൊണ്ടു ഞാൻ സംസ്കൃതശാസ്ത്രങ്ങൾ പഠിക്കാനാരംഭിച്ചു. സ്വാമിയെ ഞാൻ ‘അച്ഛ’നെന്നായിരുന്നു വിളിച്ചിരുന്നതു്. ലോകത്തിന്റെ നാനാഭാഗങ്ങളിലെ വർത്തമാനവും സ്വാമിക്കു കിട്ടാറുണ്ടായിരുന്നു. ഏന്റെ പഠിപ്പിന്നു ഭംഗം വരാത്തവിധത്തിൽ ഞാൻ യുദ്ധവാർത്തകളും ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. ലഹളകൾ അവസാനിച്ചു താട്ടിലെങ്ങും സമാധാനമാണെന്ന വിവരം ഞാൻ ഇങ്ങിനെയാണറിഞ്ഞതു്.

“അതിൽപിന്നീട് കേശവലാലിനെക്കുറിച്ചുള്ള വർത്തമാനങ്ങളും കിട്ടാതെയായി. സംഹാരദേവതയുടെ കരാളതേജസ്സിന്റെ സഹായത്താൽ ഇത്രനാളും സുവൃക്കതമായി കാണാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്ന സ്വരൂപങ്ങളെല്ലാം, ശാന്തിയുടെ ആവിർഭാവത്തോടുകൂടി, അന്ധകാരഗർഭപരത്തിൽ മറഞ്ഞു. ഞാൻ നുരുനാഥനോടു താത്ര പറഞ്ഞു, കേശവലാലിനെ അന്വേഷിച്ചു പുറപ്പെട്ടു. അന്വേഷം പുണ്യസ്ഥലങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തെ തിരഞ്ഞു നടന്നു; എങ്കിലും ഫലമുണ്ടായില്ല. യുദ്ധഭൂമിയിലല്ലെങ്കിൽ യുദ്ധാനന്തരം പട്ടാളനിയമപ്രകാരം, അദ്ദേഹം മരിച്ചിരിക്കാനിടയുണ്ടെന്നായിരുന്നു ചിലരുടെ അഭിപ്രായം; അങ്ങിനെ വരാൻ തരമില്ലെന്നു ഞാനും വിശ്വസിച്ചു. കേശവലാൽ മരിക്കുകയോ?— ആ ബ്രഹ്മതേജസ്സു നശിക്കുകയോ?— ആ ദിവ്യവൈകുണ്ഠം, എന്റെ ജീവിതബലിയെ കൈക്കൊള്ളുവാൻ സന്നദ്ധമായി, ഏതെങ്കിലും ഒരു ബലിപീഠത്തിന്മേൽ ജപചിച്ഛരിയുന്നുണ്ടായിരിക്കണം എന്നായിരുന്നു എന്റെ ദൃഢവിശ്വാസം.

“ഹിനജാതിക്കാർക്കും, സർവ്വകർമ്മാജ്ഞാനത്താൽ ബ്രാഹ്മണത്വം സിദ്ധിക്കാവുന്നതാണെന്ന് ഹിന്ദുശാസ്ത്രങ്ങൾ ചോഷിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ഒരു മുസൽമാൻ അങ്ങിനെ ബ്രഹ്മപദവിനെ പ്രാപിച്ചതായി എവിടേയും കേട്ടിട്ടില്ല. കേശവലാലുമായി സംസർഗ്ഗം ചെയ്യുവാൻ ഞാൻ അർഹയായിത്തീരേണമെങ്കിൽ, ഒന്നാമത് ബ്രാഹ്മണത്വം സിദ്ധിക്കേണ്ടതാവശ്യമായിരുന്നതിനാൽ, എന്റെ ആഗ്രഹനിവൃത്തി ക്ഷിപ്രസാദ്ധ്യമല്ലെന്നു വന്നു. ഇങ്ങിനെ മുപ്പതു സംവത്സരം കഴിഞ്ഞു. ഭരണോപാധിമണ്ഡലങ്ങളിൽ എനിക്കു ബ്രാഹ്മണത്വം സിദ്ധമായി. എന്റെ ബ്രാഹ്മണമുത്തശ്ശിയുടെ അനന്തരാവകാശിയുടെ നിലയിൽ എനിക്കും ബ്രാഹ്മണപദവി കിട്ടി. എന്റെ ജന്മം പരിശുദ്ധമായി. യാതൊരു വികല്പവും കൂടാതെ, എന്റെ ആത്മാവ്, അതിന്റെ പരദൈവതമായ ആ ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠന്റെ പാദാരവിന്ദങ്ങളിൽ ലയിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ധീരകൃത്യങ്ങളെപ്പറ്റി പലേ കഥകളും ഞാൻ കേട്ടിരുന്നു; എങ്കിലും

അതൊന്നുമല്ല എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ പതിഞ്ഞിരുന്നത്. ചന്ദ്രി കാലുകാശിതമായ യമുനാജലത്തിൽ, അപ്രതിഘാതമായി ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്ന തോണിയിൽ പ്രതിഷ്ഠിതമായ ആ പുണ്യവിഗ്രഹമാണ് ശിലാരേഖപോലെ എന്റെ അന്തരംഗത്തിൽ നിലനില്ക്കുന്നത്. അത്യാത്മസഹായനായി—അഥവാ, ആ ധീരാത്മാവിന് അന്ത്യാശ്രയം എന്തിനാണ്?—അദ്ദേഹം അപ്രത്യക്ഷമായ ഏതോ ഒരു ലോകരഹസ്യത്തെ പിന്തുടന്നുപോവുകയാണെന്നു ഞാൻ സങ്കല്പശക്ത്യാ മനസ്സിലാക്കി.

“കുറെ കാലം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ എനിക്ക് അദ്ദേഹത്തെപ്പറ്റി ചില വർത്തമാനങ്ങൾ കിട്ടി. തിക്ഷാനിയമത്തിൽ നിന്ന രക്ഷപ്പെടുവാൻ വേണ്ടി അദ്ദേഹം നേപ്പാൾരാജ്യത്തിൽ അഭയം പ്രാപിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നറിയുകയാൽ ഞാൻ നേപ്പാളിലേക്കു തിരിച്ചു. ഞാൻ അവിടെ എത്തുന്നതിന്നു അനവധി സംവത്സരങ്ങൾ മുമ്പെ അദ്ദേഹം ആ നാടുവിട്ടു പോയിരുന്നു! എങ്ങോട്ടാണെന്നു ആർക്കും വിവരമില്ല. അന്നുതുടങ്ങി ഞാൻ മലയായ മലയെല്ലാം കയറി മറിഞ്ഞു. ഒടുവിൽ ഇവിടെ എത്തി. ഈ ഭിത്തിലെ ആ മൂകമുഖം ഏറ്റുമാനാണ്. അവരുടെ ആഹാരാദികൾക്കു യാതൊരു വ്യവസ്ഥയും ഇല്ല. അവരുടെ ഭക്ഷണവും ഒന്നു വേറെതന്നെയാണ്. അവിടെനിന്നു അശുദ്ധിയേൽക്കാതെ ഞാൻ വളരെ സൂക്ഷിച്ചു കഴിച്ചുകൂടുകയാണ്. എന്റെ ജീവിതചോരം കുറയ്ക്കണയായാൽ.

“പിന്നെ—ഞാനെങ്ങിനെയാണിടമ അചസാനിപ്പിക്കേണ്ടത്? അവസാനം എല്ലായ്പ്പോഴും സംക്ഷിപ്തമായിരിക്കും. ഒരൊറ്റ ഉച്ഛ്വാസത്താൽ വിളക്കു അണഞ്ഞുപോകാറില്ലേ? പിന്നെയെന്തിനാണ് ഞാൻ ഈ കഥ വളച്ചു നീട്ടുന്നത്? മുമ്പത്തെപ്പോലെ വേർപാടിനുശേഷം ഇന്നു രാവിലെ എനിക്ക് കേശവലാലിനെ കാണാൻ സാധിച്ചു.”

“എങ്ങിനെ കണ്ടെത്തി?” എന്നു ചോദിക്കാതിരിക്കത്തക്ക ക്ഷമ എനിക്കില്ലായിരുന്നു. സന്യാസിനി കഥ തുടന്നു:—

“ഏറ്റുമാനരുടെ ഗ്രാമത്തിലുള്ള ഒരു വീട്ടിന്റെ ഉമ്മറത്തു്, ഗോതമ്പക്കുഴിയിൽക്കു ശവധിച്ചുവെക്കുന്ന ഒരാളെ ഇന്നു രാവിലെ

ഞാൻ യദൃച്ഛയാ കണ്ടെത്തി. ആയാൾ കേശവലാലായിരുന്നു. അയാളുടെ അടുക്കൽ, അതേ ജാതിക്കാരിയായ ഭാര്യയും, അവളുടെ മക്കളും, മക്കളുടെ മക്കളും ഉണ്ടായിരുന്നു.”

ഇതായിരുന്നു കഥയുടെ അവസാനം. അസൂയസ്ഥചിത്തയായ ഈ സ്ത്രീയെ സമാധാനിപ്പിക്കുവാൻ രണ്ടു വാക്കു പറയാതിരിക്കുന്നതു മയ്യായെല്ലെന്നു തീർച്ചയാക്കി ഞാൻ ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു:—

“മരണശിക്ഷ ഭയന്നു പത്തു മുപ്പത്തൊട്ടുകൊല്ലം മേൽക്കൂരയുടെ കൂട്ടത്തിൽ പാത്തുപോന്ന ഒരാൾക്കു ജീവിവലിപ്പം നിലനിൽത്താൻ സാധിക്കാത്തതിനെത്തന്നെത്തന്നെ.”

ഇതിന്നു സന്ത്യാസിക്കിയുടെ ഉത്തരം ഇപ്രകാരമായിരുന്നു:—

“അതെല്ലാം എനിക്കറിയാം. ചെറുപ്പകാലം മുതൽക്കേ എന്റെ ഹൃദയത്തെ ആകർഷിച്ച ഈ ബ്രാഹ്മണനിൽ ഞാൻ ഐക്യമാത്രം ഭ്രമിച്ചു! ആ പാശ പരമ്പരയെ മാത്രം അനുസരിച്ച് അദ്ദേഹം അനുഷ്ഠിച്ച നിത്യകൃത്യങ്ങളെ ഞാൻ ഐക്യമാത്രം തെറ്റിലിരുത്തി! അതെല്ലാം സാമാന്യതയായ ഭക്തിപ്രകടനമാണെന്നല്ലേ ഞാൻ ശങ്കിച്ചത്. പതിനാറാം വയസ്സിൽ അന്തഃപുരുഷനെ വിട്ടു പുറത്തുനിന്നു ഭിക്ഷയും, ഭക്ഷണവും കൈമാറി ഞാൻ അയാളെ ശരണാർപ്പിച്ചു. എന്റെ സർവ്വം സമർപ്പിച്ചതിന്നു പ്രതിഫലമായി ആ ബ്രാഹ്മണൻ എന്നോടുകൂടെ നിമ്ന്ത്യാഭയം തുടങ്ങിയതോടെ അയാളെ വിട്ടുപോയി. അയാളുടെ കാരണവും മേൽപറഞ്ഞ പ്രമാണങ്ങളെക്കുറിച്ചും വേണ്ടെന്നായിരുന്നു. ഓ! ഭയബ്രാഹ്മണ! പഴയ ചടങ്ങുകളെല്ലാം വേണ്ടെന്നുവെച്ചു; അങ്ങു ഇപ്പോൾ പുതിയ സമ്പ്രദായങ്ങൾ കൈക്കൊണ്ടിരിക്കുകയാണ്. എന്നാൽ, എന്നിങ്ങിനെ ഇങ്ങിനിവരാതെവണ്ണം അകന്നുപോയ ആയുസ്സിന്റെ യൗവനവും എന്നെക്കുറിച്ചുവിട്ടുനോക്കുകിട്ടാൻ പോകുന്നതു്?”

ഇത്രയും പറഞ്ഞു സന്ത്യാസിക്കി എഴുന്നേറ്റു “ബാബു, നമസ്കാരം” എന്നു പറഞ്ഞു പുറപ്പെട്ടു. ഉടനെതന്നെ “സാജു! സഖാം” എന്നു മറുവിളിക്കുകയും അവിടെനിന്നു

അന്തർലോകംപെയ്തു. ഞാൻ മറുപടി പറയാൻ ശ്രമിക്കുമ്പോഴേക്കും, അവർ ഹിമാലയപാർശ്വത്തിലെ മഞ്ഞിൽക്കൂടി മറഞ്ഞിരുന്നു.

ക്ഷണനേരം, ഞാൻ കണ്ണു രണ്ടും ചിമ്മി അവർ പറഞ്ഞ കഥയെല്ലാം മനസ്സിൽ ഉരുവിട്ടു. അന്തഃപുരത്തിന്റെ ജനലിന്നരികെയിരുന്നുവെങ്കിൽ, യമുനാതീരത്തിൽ നിത്യകർമ്മം ധ്യാനംപെയ്യുന്ന ബ്രാഹ്മണനെ നിമേഷരഹിതങ്ങളായ നന്മകളെക്കൊണ്ടു നോക്കിനിൽക്കുന്ന ബാലികയേയും, സത്യാസിനിയുടെ വേഷംധരിച്ചു ക്ഷേത്രങ്ങൾതോറും നടന്നു ഉപവസിക്കുന്ന തരുണിയേയും, ഡാർജ്ജിലിങ്ങിലെ നിരത്തിന്നരികേ ഇരുന്നു നിലവിളിക്കുന്ന അനാഥസ്ത്രീയേയും ഞാൻ എന്റെ മനോഭൂമിയിൽ കണ്ടു. രണ്ടു ഭിന്ന മതസ്ഥന്മാരുടെ രക്തം ഒരേ ശരീരത്തിൽ ഒതുപേന്ന് വിശേഷവിധികൊണ്ടും, ഹിന്ദിഭാഷയുടെ ലാളിത്യംകൊണ്ടും, ആ സ്ത്രീയുടെ കരുണാസമ്പ്രദാനമായ സരസസംഭാഷണം എന്റെ മനസ്സിൽനിന്നു വിട്ടുപോയതായില്ല.

ഞാൻ കണ്ണു തുറന്നു. അപ്പോൾ മഞ്ഞെല്ലാം നീങ്ങിയിരുന്നു. കുന്നിൻപെരിവുകളിൽ ആദിത്യകിരണങ്ങൾ തിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്നു. റിക്ഷാവണ്ടികളിൽ മദഃമ്മമാരും കുതിരപ്പുറത്തു വെള്ളക്കാരും സവാരി ആരംഭിച്ചിരുന്നു. സാൽവകൾകൊണ്ടു് തലമുടിക്കെട്ടി. ചില ഗുമസ്തന്മാർ എന്റെ വേഷം കെരളകുഞ്ഞാടെ നോക്കിക്കൊണ്ടു് അവരവരുടെ ജോലി ക്കു പോയിത്തുടങ്ങിയിരുന്നു.

ഞാൻ എഴുന്നേറ്റു. അവിടുത്തെ വെയിലും വെളിച്ചവും കണ്ടപ്പോൾ സത്യാസിനിയുടെ കഥയുടെ യാഥാർത്ഥ്യത്തെപ്പറ്റി സംശയം തോന്നിത്തുടങ്ങി. ചുരുട്ടിലെ പുകയും കുന്നിലെ മഞ്ഞുപോലെ ആ കഥയും അതിലെ നായികാനായകന്മാരും വെറും “പുക”യായരിക്കാമെന്നാണ് ഇപ്പോഴും എന്റെ ബോധ്യം.

കൈലാസബാബു

ഒരു കാലത്തു് “നയഞ്ചോറി”ലെ ബാബുക്കൾ വളരെ പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട ജനികളായിരുന്നു. അവർ പണം ചിലവുചെയ്യുന്നതിൽ കാണിച്ച നിർലക്ഷ്യത നാടൊട്ടും പ്രസിദ്ധമായിരുന്നു. മസ്തിൻ മുണ്ടിന്റെ ‘പരുക്കൻ’കൾ ശരീരത്തിൽ തട്ടുന്നതു് ഭൃസ്സാമാണെന്നു കരുതി അവർ ആ ഭാഗം ചീന്തിക്കളയുക പതിവായിരുന്നു. ഒരു പൂച്ചക്കുട്ടിയുടെ കല്യാണത്തിന്നു വേണ്ടി അനേകായുരം ഉറപ്പിക ചിലവഴിക്കുവാൻ അവർക്കു തീരെ സങ്കോചംതോന്നാറില്ല. ഒരിക്കൽ, രാത്രി പകലാക്കാൻ വേണ്ടി അവർ അനവധി വിളക്കുകൾ കൊളുത്തി വെച്ചതിന്നു പുറമെ, സൂര്യപുകാശത്തെ അനുകരിക്കാൻ ഉദ്ദേശിച്ചു് ആകാശത്തിൽനിന്നു വെള്ളിശലാകകൾ വർഷിച്ചതായും ഒരു കിംവദന്തിയുണ്ടു്. അതു പ്രളയത്തിന്നു മുമ്പായിരുന്നു. പ്രളയം വന്നു. രാജപദവിയിൽ ജീവിതം നന്നിച്ചു പോന്ന ഈ പുരാതന ‘ബാബു’ കുടുംബത്തിലെ പാരമ്പര്യം വളരെക്കാലത്തോളം നിലനിൽക്കത്തക്കതല്ലായിരുന്നു. അധികം തിരികൾ കത്തുന്ന വിളക്കുപോലെ, എണ്ണയെല്ലാം അവിരോണ അവസാനിച്ചു. വെളിച്ചവും നാമാവശേഷമായി.

അസ്തമിതമായ ഈ മഹത്വത്തിന്റെ അന്ത്യപ്രതിനിധിയാണു് ഞങ്ങളുടെ അയൽവീട്ടുകാരൻ കൈലാസബാബു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുട്ടിക്കാലത്തുതന്നെ കുടുംബത്തിന്റെ അധഃപതനം മിക്കവാറും പരിപൂർത്തി പ്രാപിച്ചിരുന്നു. കൈലാസബാബുവിന്റെ അച്ഛന്റെ മരണാനന്തരം, ശവസംസ്കാരാദിക്രിയകൾക്കു വേണ്ടി പൊടിപൂരമായി പണം ചിലവിട്ടു. അതിൽ പിന്നെ “ഭീഷാളി”യാവുകയും ചെയ്തു. കുടും വീട്ടാൻവേണ്ടി സ്വത്തുക്കളെല്ലാം വിറ്റു. ശേഷിച്ചു പണം, കുടുംബത്തിന്റെ പുരാതനയോഗ്യതകളെ നിലനിർത്തിക്കൊണ്ടുവരുന്നതിന്നു തീരെ മതിയായിരുന്നില്ല.

കൈലാസബാബു ‘നയഞ്ചോർ’ വിട്ടു കൽക്കത്തയ്ക്കു വന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മകൻ, അസ്തമിതപ്രതാപമായ ഈ ലോകത്തിൽ

അധികകാലം ജീവിച്ചിരുന്നില്ല. തന്റെ ഏകപുത്രിയെ അച്ഛന്റെ അധീനതയിൽ ഏല്പിച്ച് ആനാൾ പരലോകപ്രാപ്തനായി.

കൽക്കത്തയിൽ തെങ്ങേക്കൈലാസ ബാബുവിന്റെ അയൽവക്കക്കാരാണ്. തെങ്ങേക്കൈലാസ പരിത്രം അദ്ദേഹത്തിന്റെതിന്നു മേൽ വിപരീതമായിട്ടുള്ളതാണ്. ഏന്റെ അച്ഛൻ സ്വന്തം പ്രയത്നത്താൽ കുറെ പണം സമ്പാദിച്ചു; അതിൽനിന്ന് അനാവശ്യമായി ഒരു കയ്യുറപ്പോലും ചിലവിടാറില്ലെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്നു വലിയ അഭിമാനവും ഉണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉടുപ്പും കൈകളും ഒരു പ്രയത്നശീലന് പേർപയ്ക്കായിരുന്നു. ആഡംബരത്തിന്നു വേണ്ടി ദർപ്പനംപെയ്ത് 'ബാബു' സ്ഥാനം കിട്ടേണമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന് ഒരിക്കലും ആഗ്രഹം തോന്നിയിരുന്നില്ല. അച്ഛന്റെ ഏകപുത്രനായ എനിക്ക് അതുനിമിത്തം അദ്ദേഹത്തോടു വലിയ കൃതജ്ഞതയും ഉണ്ട്. അദ്ദേഹം എനിക്കു ഏറ്റവും ഉത്തമമായ വിദ്യാഭ്യാസം തന്നു. കോളത്തിൽ കഴിഞ്ഞുകൂട്ടാൻ അത് ഏതൊരു നല്ലപോലെ സഹായിച്ചു. എനിക്കുള്ള സ്വത്തു സകലവും സ്വാർത്ഥജിതമാണെന്നു പറയുന്നതിൽ ഞാൻ ഒട്ടുംതന്നെ മടിക്കുന്നില്ല. ഒഴിഞ്ഞു അൽക്കാരയിൽ സൂക്ഷിച്ചുവെക്കുന്ന പാരമ്പര്യ മഹിമയെക്കൊണ്ട്, ഏന്റെ ഇരുമ്പുപെട്ടികിടെ ബാങ്ക്നോട്ടുകളുടെ ചുരുളുകളാണ് ഏനിക്കധികം പ്രിയമായിട്ടുള്ളത്.

പുരാതനമായ 'ബാബു'സ്ഥിതിന്റെ സ്മരണയുണ്ടെന്നു പൊതുവിൽ ബാങ്കിൽനിന്നു ജനവിശ്വാസമായ ജാമ്യത്തിന്മേൽ "പെക്ക"കൾ മാറിക്കൊണ്ടിരുന്ന കൈലാസബാബുവിനെ കാണുന്നതുപോലും എനിക്കു ദുസ്സഹമായിത്തീരാൻ സംഗതി ഇതുതന്നെ ആയിരിക്കണം. ഏന്റെ അച്ഛൻ പണം സമ്പാദിച്ചു സ്വന്തം പ്രയത്നത്താലാണെന്നറിയുകയാൽ ബാബുവിന് ഏതൊക്കെ വലിയ പുച്ഛമാണെന്നും ഞാൻ വിചാരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു.

കൈലാസബാബുപോട്ടു ഞാനല്ലാതെ മറ്റൊരും "അലോഹ്യം" ഭാവിച്ചിരുന്നില്ലെന്നു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കേണ്ടതാ

കിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തോടുകൂടി നിർദ്ദോഷിയായ ഒരു വൃദ്ധനെ കണ്ടുകിട്ടാൻ നന്നേ പ്രയാസമുണ്ട്. സന്തോഷത്തിലും സന്താപത്തിലും അദ്ദേഹം ലോകമയ്യുംകൾ അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിന്നു സഭാ സന്നദ്ധനായിരുന്നു. അയൽവക്കക്കാരുടെ അഭിയന്തരങ്ങളിലും മതാനുഷ്ഠാനങ്ങളിലും അദ്ദേഹം പങ്കുകൊള്ളാറുണ്ടായിരുന്നു. വെറുപ്പുക്കാരെയും വരുസ്സുന്മാരെയും ഒന്നുപോലെ അദ്ദേഹം മനുഷ്യാനുഷ്ഠാനത്തിൽ അഭിമാനമുറപ്പിച്ചു പതിവായിരുന്നു. കുടുംബകാര്യങ്ങളെപ്പറ്റി അനുപ്രാപിക്കുന്നതിൽ അദ്ദേഹം പ്രവർത്തിച്ചിരുന്നതും മറ്റും അന്യോദൃശമായിരുന്നു. വഴിയിൽ കാണുന്ന സ്റ്റോറിതന്മാരെ പിടിച്ചുനിർത്തി അദ്ദേഹം ഇടവിടാതെ ചെയ്യാറുള്ള കർമ്മാനുഷ്ഠാനങ്ങളുടെ സമ്പ്രദായം കുറച്ചൊന്നു താഴെ കാണിക്കാം:—

“എന്റെ പ്രിയസ്റ്റേമിനാ, നിങ്ങളെ കണ്ടു വലിയ സന്തോഷമായി. സുഖം തന്നെയല്ലേ? ശരിക്കോ? ജ്യേഷ്ഠനോ? സുഖക്കേടൊന്നും ഇല്ലല്ലോ. നിങ്ങളറിഞ്ഞില്ലേ, മധുവിന്റെ മകൻ പഠിക്കാണെന്ന് ഞാൻ ഇപ്പോഴാണ് കേട്ടത്. എങ്ങിനെയിരിക്കുന്നു? വല്ലതും കേട്ടുപോ? പിന്നെ. ഹരിഹരണബാബുവിനെ ഞാൻ കണ്ട കാലം മറന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്നു സുഖക്കേടൊന്നും ഇല്ലല്ലോ. രാഹുലനെന്താണ്? പിന്നെ—വീട്ടിലെ അമ്മമാക്കുല്ലാം സുഖം തന്നെയല്ലേ?”

വസ്തുക്കളുടെ എണ്ണം നന്നേ കുറച്ചിയാണെന്നിലും കൈലാസബാബു എപ്പോഴും വൃത്തിയാക്കിത്തടക്കാറുള്ളു. ദിവസേന; ചർദ്ദം കുപ്പായങ്ങളും, കിടക്ക, തലയണ, താൻ ഇരിക്കാൻ ഉപയോഗിക്കാറുള്ള പരക്കുധാനി, ഇതുകളോടൊപ്പം ഉണക്കുകയും ഉണക്കിയാൽ എടുത്തു കടഞ്ഞു മടക്കിവെയ്ക്കുകയും ചെയ്തു പതിവായിരുന്നു. വീട്ടു സാമഗ്രികൾ മുറിയുളളിൽ വൃത്തിയാക്കി വെച്ചു കിടന്നാൽ, ഇനിയും ചേണമെങ്കിൽ ആവശ്യത്തിന്ന് എടുക്കാനുണ്ടെന്നു തോന്നിപ്പോകും. വാലിയക്കാരനില്ലാത്ത സമയങ്ങളിൽ പലപ്പോഴും അദ്ദേഹം വീട് അകത്തുനിന്നു പുട്ടി താൻതന്നെ കുപ്പായവും മുണ്ടും നാമ്പു വൃത്തിയാക്കി മററുള്ള ഗൃഹജാലികളും എടുക്കും. പണിയെല്ലാം കഴിഞ്ഞാൽ വാതിൽ തുറന്നു

പണ്ടത്തെപ്പോലെ സ്നേഹിതന്മാരെ വിളിച്ചിരുത്തി സംസാരിക്കുകയും ചെയ്യും.

കൈലാസബാബുവിന്റെ ഭൂസ്വത്തെയും നശിച്ചുപോകിയും വില പഴയ സാധനങ്ങൾ കടംബസ്സാക്കങ്ങളായി ശേഖിച്ചിരുന്നു. പനിനീർ തളിക്കാനുപയോഗിക്കുന്ന ഒരു വെള്ളിക്കുപ്പി, ഒരു അത്തർഡപ്പി, ഒരു ചെറിയ പൊൻതാലം, വിലപിടിച്ച ഒരു സാൽവ, പഴയ സമ്പ്രദായത്തിലുള്ള ഒരു ഉടുപ്പ്, പുരാതനമായ ഒരു തലപ്പാവ്, ഇതൊക്കെയായിരുന്നു ആ സ്സാക്കങ്ങൾ. ഇവ ഇണ്ടികക്കാരന്റെ കയ്യിൽ നിന്നു വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ട് കൈവശപ്പെടുത്തിയവയായിരുന്നു. തരമുള്ളപ്പോഴെല്ലാം ഈ സാധനങ്ങൾ പൂർത്തു കൊണ്ടുവന്ന്, 'നയഞ്ചോർ'ബാബുക്കളുടെ വിശ്വവിശ്രുതമായ പ്രതാപത്തെ നാശത്തിൽനിന്നു സംരക്ഷിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം ശ്രമിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. പ്രകൃത്യാ വിനയസ്വഭാവിയായെങ്കിലും, നിത്യസംഭാഷണങ്ങളിൽ കടംബപ്രതാപത്തെപ്പറ്റി പുകഴ്ത്തിപ്പറയുന്നതു തന്റെ പദവിക്കാവശ്യമായ ഒരു പരിശുദ്ധകൃത്യമാണെന്ന് അദ്ദേഹം കരുതി. ഈ സമ്പ്രദായം വിനോദപ്രദമായിരുന്നതിനാൽ അതിനെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ ദാക്ഷിണ്യപൂർവ്വം പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചതേയുള്ളൂ.

അയൽവക്കക്കാർ കാലക്രമേണ അദ്ദേഹത്തെ "താക്കൂർദാദ" (മുത്തച്ഛൻ) എന്നു വിളിച്ചുതുടങ്ങി. കൂടുംകൂട്ടമായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ വീട്ടിൽ കയറിച്ചെന്ന് അവിടെ വളരുന്നേരം ഇരുന്നു സംസാരിക്കുന്നത് അവരുടെ പതിവായതായി. അദ്ദേഹത്തെക്കൊണ്ടു പണം ചില പിടിക്കാതിരിക്കാൻ വേണ്ടി, സ്നേഹിതന്മാരിൽ ആരെങ്കിലും, വരുമ്പോൾ കറേ പുകയില കൊണ്ടുവന്നു കൊടുക്കും. "താക്കൂർദാദാ! ഇന്ന് രാവിലെ ഗയയിൽനിന്നു കറേ പുകയില വന്നിരുന്നു. അതെങ്ങിനെയിരിക്കുന്നു എന്നു നോക്കൂ" എന്നു അവർ പറഞ്ഞാൽ, മൂപ്പർ അതെടുത്തു "അസ്സൽ" എന്നു അഭിപ്രായപ്പെടും. മുൻകാലങ്ങളിൽ, നയഞ്ചോറിൽവെച്ച്, ഔൺസിനു പതിന്നാറുരൂപിക വിലപിടിച്ചു പുകയില വലിച്ച കഥയും മറ്റും ഉടനെ പുറത്തുപറയും. "ഈ കാലത്ത് അത് ആരെങ്കിലും ഇഷ്ടപ്പെടുമോ എന്നാണ് എന്റെ അലോചന.

കുറച്ച് എന്റെ പക്കൽ ഇപ്പോഴും ബാക്കിയിരിപ്പുണ്ട്. വേണമെങ്കിൽ ഈ ക്ഷണത്തിൽ കൊണ്ടുവരാം”.

വേഷമെന്തെ പറഞ്ഞാൽ, ഉടനെ, അൽമാരിയുടെ താക്കോൽ കാണാനില്ലെന്നോ, തന്റെ വാലിയക്കാരൻ ഗണേശൻ അതെവിടെയോ വെച്ചിരിക്കാണെന്നോ മറ്റോ സമാധാനം പുറപ്പെടുമെന്ന് എല്ലാവർക്കും നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നു. “വാലിയക്കാരെ വീട്ടിനുള്ളിൽ കടത്തിയാൽ സാധനങ്ങൾ എവിടെയാണ് പോയ്ക്കുയുന്നതെന്ന് ആർക്കും പറയാൻ സാധിക്കയില്ല. എന്റെ ഈ ഗണേശനുണ്ടല്ലോ? അവനെപ്പോലെ ഒരു വിഡ്ഢിയെ കാണാൻ പ്രയാസമാണ്. പക്ഷേ അവനെ പറഞ്ഞയയ്ക്കാനും എനിക്കു മനസ്സുവരുന്നില്ല.” എന്നൊരു പ്രസംഗവും കേൾക്കാം.

കുടുംബത്തിന്റെ പ്രശസ്തിയെ നിലനിർത്താൻ വേണ്ടി ഗണേശൻ ഈ ശകാരമെല്ലാം മെഴുനത്തോടെ കേട്ടു സഹിക്കുക പതിവായിരുന്നു. ഈ ഘട്ടത്തിൽ, ഒരു സ്റ്റേഫിതൻ:— അതു പോട്ടേ. അതു തിരഞ്ഞു കണ്ടുപിടിക്കാൻ ബുദ്ധിമുട്ടേണ്ട. നമ്മൾ ഇപ്പോൾ ഉപയോഗിക്കുന്ന ഈ പുകയില ധാരാളം മതി. മറ്റേതിന്നു ശക്തികൂട്ടം” എന്നു പറയും. ഇതുകേട്ടാൽ കൈകൾ ബാബുവിന്നു വലിയ ആശ്വാസമായി. അടങ്ങിയിരുന്നു, സംസാരം മുന്തലത്തേപ്പോലെ മുറയ്ക്കു നടക്കുകയും ചെയ്തു.

അതിഥികൾ പോകാൻ പുറപ്പെട്ടാൽ, താഴ്ന്നുവെക്കുവാൻ തീർക്കലോളം അവരെ അനുഗമിച്ചു് അവിടെവെച്ച് ഇങ്ങിനെ പറയും:— “അല്ല, ഒരു കാര്യം തീരെ മറന്നു; നിങ്ങളൊക്കെ എന്നാണ് ഒരുദിവസം ഉൾക്കൊള്ളിക്കാൻ ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നത്?” അപ്പോൾ ആരെങ്കിലും ഒരാൾ:—“ഇനിയും സമയമുണ്ടല്ലോ, നമുക്കു സൗകര്യംപോലെ ഒരുദിവസം തീർച്ചപ്പെടുത്താം.”

കൈ. ബാ:—“ശരി; ശരി. മഴക്കാലം തുടങ്ങി. അതാണ് നല്ലത്. ഇപ്പോഴത്തെ ഉഷ്ണം സഹിക്കാൻ പ്രയാസം. വലിയ ഒരു സദ്യയ്ക്കു വട്ടം കൂട്ടണമെന്നാണ് എന്റെ ഉദ്ദേശം. അത് ഈ ഉഷ്ണകാലത്തായാൽ പറവുകയില്ല.”

മഴക്കാലം തുടങ്ങിയാൽ, ഈ പ്രതിജ്ഞയെപ്പറ്റി ആരും ഓർമ്മപ്പെടുത്താതിരിക്കുകയാണ് പതിവ്. അഥവാ, അതു പ്രസംഗവശാൽ പ്രസ്താവത്തിൽ വന്നാൽ മഴയത്തു് ഒരു സദ്യ വളരെ അസൗകര്യമാണെന്നും, മഴകഴിഞ്ഞാൽ ആവാമെന്നും ആരെങ്കിലും ഓരോ മെല്ലെ അഭിപ്രായപ്പെടും. ഇങ്ങിനെ ഈ നേരം വേദം നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. കൈലാസബാബുവിന്റെ ഗുഹത്തിന്നു തന്റെ ചെവിയിലും പറ്റിയതു വലിപ്പമില്ലാത്ത സംഗതിയെപ്പറ്റി ഞങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തോടു സഹതപിക്കാമെന്നായിരുന്നു. അതിന്നും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ സമാധാനം കണ്ടുപിടിച്ചു. കൽക്കത്തയിൽ നല്ല ഒരു വീടു കിട്ടാനുള്ള പ്രയാസം പറഞ്ഞാൽ തീരുമോ? അദ്ദേഹത്തിന്നു പറ്റിയ ഒരു വീടു കണ്ടുപിടിക്കാൻ അവർ ഏതുകൊല്ലമായി ശ്രമിക്കുന്നു! (ഈ വിഡ്ഢിത്തം ആർക്കും ഉണ്ടായിട്ടില്ലെന്ന് ഞാൻ പ്രത്യേകം പറയേണ്ടതില്ല.) നിവൃത്തിയില്ലാത്ത കാര്യത്തിൽ ഏതു ചെയ്യാനാണെന്ന ഭാവത്തിൽ "നിശ്ചയിച്ചുകൊണ്ടു താഴ്മാവാട ഇങ്ങിനെ സമാധാനം പറയുക:—“ശരി, ഈ വീടുകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടുത്തേ നിന്റാരുമുള്ളു. (പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി) പക്ഷെ, എനിക്ക് എന്റെ സ്നേഹിതന്മാരെ പിരിഞ്ഞിരിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല. നിങ്ങളുടെ അടുത്ത അടുപ്പിച്ചാലേ എനിക്കു സുഖമുള്ളു. അതു നിങ്ങൾക്കും അറിയുന്ന കാര്യമാണല്ലോ. ഈ സുഖം ആലോചിച്ചു മറുമുഖം അസൗകര്യങ്ങളാണെന്നും എനിക്കു സാരമില്ല.”

എന്തായാലും, എനിക്കു് ഇതൊന്നും തീരെ രസിച്ചില്ല. മറുമുഖത്തിന്റെ വിഡ്ഢിത്തം കാണുമ്പോൾ വല്ലാത്ത ദീരസം തോന്നുന്നതു ചെറുപ്പക്കാരുടെ സ്വഭാവമാണു്. കൈലാസബാബു വാസ്തവത്തിൽ ഒരു വിഡ്ഢിയായിരുന്നില്ല. സാധാരണക്കാര്യങ്ങളെപ്പറ്റി നാട്ടുകാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായം വളരെ വിലവെച്ചിരുന്നു. നമ്മളെപ്പറ്റി സംബന്ധിച്ച കാര്യങ്ങളിൽ മാത്രമേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രലാപങ്ങൾ അസംബന്ധമായിരുന്നുള്ളു. അദ്ദേഹം പുറപ്പെടുവിക്കാമുള്ള അസാധ്യാഭിപ്രായങ്ങൾ, വിനോദപ്രദങ്ങളായിരുന്നതിനാലും, അദ്ദേഹത്തോടുള്ള സ്നേഹത്തെ പുരസ്കരിച്ചു ആരും അവയെ നിഷേധിക്കാൻ ശ്രമിച്ചിരുന്നില്ല. അതു നിമിത്തം അദ്ദേഹവും ആ സമ്പ്രദായത്തെ

നിയന്ത്രിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചില്ല. നയഞ്ചേരിന്റെ പൂർവ്വപ്രശസ്തി യെപ്പറ്റി അദ്ദേഹം കേൾക്കേ ആദ്യകരം ഉത്സാഹിക്കാറുള്ളതിനെ ആ ശുദ്ധാത്മാവു വളരെ ഗൗരവത്തോടുകൂടി അംഗീകരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു എന്നു മാത്രമല്ല, ആ ചരിതത്തെപ്പറ്റി ആ ക്കും സ്വപ്നേപി അവിശ്വാസം ജനിക്കാനിടയില്ലെന്നും പൂണ്ണമായി വിശ്വസിച്ചുപോന്നു.

II

കൈലാസബാബുവിന്റെ പേരിൽ എനിക്കു തോന്നിയ അഭിപ്രായങ്ങളെ ക്രമംകക്ഷമായി വിമർശിച്ചു വിശകലനം ചെയ്യുമ്പോഴാണ് എന്റെ നീരസത്തിന്, ഞാൻ ഇതേവരെ ഉറപ്പിച്ചതിലും അധികം പ്രബലമായ കാരണമുണ്ടെന്നു തെളിയുന്നത്. അതെന്താണെന്നു പറയാം.

ഞാൻ ഒരു ധനികന്റെ മകനായിരുന്നതിനാൽ, പാഠശാലയിൽ എന്റെ സമയമെല്ലാം ഭർത്സ്യം ചെയ്യാൻ അവകാശമുണ്ടായിരുന്നു എങ്കിലും, നന്നെ ചെറുപ്പത്തിൽതന്നെ ഞാൻ കൽക്കത്താ സർവ്വകലാശാലയിലെ എം. എ. ബിരുദം സമ്പാദിച്ചു. എന്റെ നടപടിക്കു യാതൊരു ന്യൂനതയും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇതിന്നും പുറമേ ഞാൻ ആകൃതിയിൽ സുന്ദരനുമായിരുന്നു. ഈ പറഞ്ഞതു് ഒരുവക ആത്മപ്രശംസയായി തോന്നിയേക്കാമെങ്കിലും അസത്യമല്ല, തീർച്ചതന്നെ.

വിവാഹയോഗ്യകളായ പെണ്മക്കളുള്ള മാതാപിതാക്കന്മാർ, ബങ്കാളിയുവാക്കളുടെ കൂട്ടത്തിൽ എന്നെ വളരെ മേലേക്കിടയിലുള്ള ഒരു ജാമാതാവായിത്തന്നെ പരിഗണനം ചെയ്തിരുന്നു എന്നതിന്നു സംശയമില്ല. എനിക്കും ഈ സംഗതി നല്ല പോലെ ബോധ്യമായിരുന്നതിനാൽ, വിവാഹമുന്തയിൽ, തക്കതായ വില കിട്ടിയെങ്കിലേ ഞാൻ സമ്മതിക്കുകയുള്ളൂ എന്നും തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരുന്നു. “ധനികനായ ഒരു പിതാവിന്റെ ഏകപുത്രി; അതിസുന്ദരി; ഉൽകൃഷ്ടവിദ്യാഭ്യാസത്തോടുകൂടിയവൾ” ഇതായിരുന്നു എന്റെ ഭാര്യാപദത്തെ പ്രാപിക്കാൻ പോകുന്ന ബാലികയെപ്പറ്റി എന്റെ മനോഭൂതിയിൽ ഞാൻ കണ്ടി

രുന്ന ചിത്രം. നാലുഭാഗത്തുനിന്നും ആളുകൾ വിവാഹമാലോചനകളോടുകൂടി വന്നു. അനവധി ദ്രവ്യം റോക്കമെയിത്തരാമെന്നു പറഞ്ഞു. ഞാൻ ഈ ആലോചനകളെ നിഷ്പക്ഷപാതിയായി, എന്റെ അഭിപ്രായമാകുന്ന മൂലാസ്സിൽ തൂക്കിനോക്കി. ഏയ്. ഒന്നിനെങ്കിലും എന്റെ പ്രിയതമനാകാനുള്ള യോഗ്യതകണ്ടില്ല. “വിശാലമായ ഈ ലോകത്തിൽ, ഒരു കാലത്തു് എന്റെ ഉൽകൃഷ്ടസൗഭാഗ്യത്തിന്നനുരൂപമായി ഒരുവൾ ജനിക്കുമായിരിക്കാം” എന്ന കവിവാക്യത്തെ ഞാൻ മുറുക്കിപ്പിടിച്ചു. പക്ഷെ, നിസ്സാരമായ ഈ ആധുനികകാലത്തു് ബങ്കാജത്തിന്റെ ചുരുങ്ങിയ അതൃപ്തികൾക്കുള്ളിൽ ഇത്തരം ഒരു മാതൃക ജനിച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്നാണെന്റെ സംശയം.

ഇതിനിടയ്ക്കു്, കേശശലക്കാരായ ചില മാതാപിതാക്കന്മാർ എന്റെ യോഗ്യതകളെ പലേ രാഗത്തിലും, പലേ വൃത്തങ്ങളിലും, പാടിത്തുടങ്ങി. എനിക്ക് അവരുടെ പുത്രിമാരെ കുറിച്ചു തൃപ്തിയുണ്ടായിരുന്നാലും ശരി, ഇല്ലെങ്കിലും ശരി, അവർ ആചരിച്ചുപോന്ന ആരാധന എനിക്ക് ഒരിക്കലും അതൃപ്തികരമായിരുന്നില്ല. എന്റെ മൂന്നും ആലോചിച്ചാൽ, അതിന്നു് എനിക്ക് ധാരാളം അവകാശമുണ്ടെന്നായിരുന്നു എന്റെ അഭിപ്രായം. ഈശ്വരന്മാർ, അവരുടെ ഭക്തന്മാരുടെ അപേക്ഷകളെ എത്രതന്നെ നിരാകരിച്ചാലും, ഭക്തന്മാർ യഥാപൂർവ്വം അവരെ പൂജിച്ചുകൊള്ളേണ്ടതാണെന്നു്, അവർ പ്രതീക്ഷിക്കാറുണ്ടെന്നും അങ്ങിനെ പൂജിക്കാതിരുന്നാൽ അവർക്കു് കോപം വരുമെന്നുമാണല്ലോ പൊതുജനാഭിപ്രായം. ഈശ്വരന്മാർക്കുള്ള പോലെ എനിക്ക് അത്ര പ്രതീക്ഷ ധാരാളമുണ്ടായിരുന്നു.

‘താശ്രുർദാദ’യ്ക്കു് ഒരു പെരട്ടി മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ എന്നു മുമ്പു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഞാൻ അവളെ പല പ്രാവശ്യവും കണ്ടു് ട്ടു്. അവൾ ഒരു സുന്ദരിയാണെന്നു അബദ്ധവിചാരം എനിക്ക് ഒരിക്കലും തോന്നിട്ടില്ല. അവൾ എന്റെ ജീവിതത്തിലെ ഒരു ഭാഗഭാക്കാപിത്തീരാതിടയുണ്ടെന്നു ശങ്കയും എന്നിൽ അങ്കുരിച്ചിരുന്നില്ല. ഏകിലും, ഒരു കാലത്തു്, കൈലാസബാബു അവളെ, വേണ്ടപ്പെട്ട ഉപചാരങ്ങളോടുകൂടി എ

ന്റെ ദേവാലയത്തിൽ, ഒരു അർദ്ധ്യസാധനമായി കാഴ്ചവെക്കുക
മെന്ന് എനിക്കു് ഉറപ്പുണ്ടായിരുന്നു. ഈ കൃത്യത്തെ അദ്ദേഹം
ഇനിയും നിർവ്വഹിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതായി മുഖിച്ചുവായിരുന്നു എ
ന്റെ നീരസത്തിന്റെ രാമസ്വം!

‘നയഞ്ചോറി’ലെ ബാബുക്കൾ പരസമാനം അപേക്ഷി
ക്കുന്നവരല്ലെന്നും തന്റെ പെരുന്നിക്കു ഭർത്താക്കന്മാരെ കിട്ടിയി
ല്ലെങ്കിൽകൂടി താൻ ആ കലപാരമ്പര്യത്തിന്നു ഭംഗംവരുത്താൻ
ഭാവിച്ചിട്ടില്ലെന്നും അദ്ദേഹം സ്നേഹിതന്മാരോടു് ഒരിക്കൽ പറ
കയ്യുണ്ടായി. ഈ അധികപ്രസംഗം കേട്ടപ്പോഴാണ് എനിക്കു്
ദേവഷ്വം പിടിച്ചതു്. എന്റെ കോപം കുറേക്കാലം ഉള്ളിൽ
പുകഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. പക്ഷെ എന്റെ ഗുണസ്വഭാവം നി
മിത്തം ഞാൻ യാതൊന്നും ശബ്ദിക്കാതെ വളരെ ക്ഷമയോടുകൂ
ടി സഹിച്ചുപോന്നു. ഇടിമഴക്കത്തോടൊന്നിച്ചു മിന്നൽ ഉണ്ടാ
കുന്നതുപോലെ, എന്റെ കോപപ്രവാഹങ്ങളോടൊപ്പം ഒരുവ
ക ‘ഫലിത’ പ്ലായയും ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്റെ ദോഷസംഗ്ര
ഹിക്കു വേണ്ടി, ആ വൃദ്ധനെ ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുന്നത് അനുവിതമാ
ണെന്ന് എനിക്കു തോന്നി; വളരെ കാലത്തോളം ഞാൻ അ
ടങ്ങിയിരുന്നു. പക്ഷെ, ഒരുദിവസം പെട്ടെന്ന് എനിക്കു് ഒരു
‘ഉഭിപ്പു’ തോന്നി. അതുപ്രകാരം പ്രവൃത്തിക്കാനുള്ള മോഹ
ത്തെ അടക്കിവെക്കുവാൻ സാധിച്ചില്ല.

കൈലാസ്ബാബുവിന്റെ സ്നേഹിതന്മാരിൽ പലരും അ
ദ്ദേഹത്തെ സ്തുതിച്ച് “കോമ്പത്തു കയറാ”രുള്ള കഥ മുമ്പു പ
റഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. ആ കൂട്ടത്തിൽ, സർക്കാരുദ്യോഗത്തിൽനിന്നു
പെൻഷൻ വാങ്ങിപ്പിരിഞ്ഞ ഒരാളുണ്ടായിരുന്നു. ആയാൾ,
പെരിയ ഗവണ്ണർ(ലെഫ്ടെനൻറ് ഗവണ്ണർ) സായിനെ കാണു
മ്പോഴെല്ലാം, അദ്ദേഹം നയഞ്ചോർ ബാബുക്കളെപ്പറ്റി അന്വേ
ഷിക്കാറുണ്ടെന്നും, ബങ്കാർ മുഴുവനും നോക്കിയാൽ രണ്ടു മാമ്പ്ര
കുടുംബങ്ങളേ കാണുകയുള്ളൂ എന്നും, അതിൽ ഒന്നു ‘ഭരതവനം’
മാഹാരാജാവിന്റെ വംശവും, മറ്റേതു നയഞ്ചോർ ബാബുക്കളു
ടെ വംശവും ആണെന്നും ഗവണ്ണർ പ്രസ്താവിക്കുകയുണ്ടായെന്നും ആ
യാൾ കൈലാസ്ബാബുവിനെ ധരിപ്പിച്ചു. ഈ “പച്ചക്കുളവു”

കേട്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനങ്ങായ ചാരിതാത്മ്യമൊന്നും പറയേണ്ട. അതു സകലരോടും ഉരുവിട്ടുകാണിരിക്കുകയുണ്ടായി. അതിന്നുശേഷം, മുൻപറഞ്ഞ സ്നേഹിതനെ കാണുമ്പോഴെല്ലാം, മറ്റു വിഷയങ്ങൾക്കിടയിൽ താഴെ പറയുന്ന ചോദ്യങ്ങൾ ചോദിക്കുക പതിവായിത്തീർന്നു:—

“അല്ലാ, പിന്നെ, ചെറിയ ഗവണ്ണർസായ്പ് എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു? സുഖംതന്നെയല്ലേ? വളരെ സന്തോഷം ആനല്ലൊരു മദാമ്മ. അവർക്കും സുഖംതന്നെയല്ലേ? നന്നായി. പിന്നെ കുട്ടികൾ. എല്ലാവർക്കും സുഖംതന്നെ? ശരി, വളരെ സന്തോഷം. അവരെ കണ്ടാൽ എന്റെ അനേചഷണം പറയാൻ മറക്കരുതേ!”

ചെറിയ ഗവണ്ണർസായ്പിനെ കാണാൻ പോകണമെന്ന കൈലാസബാബു പലപ്പോഴും പറയാറുണ്ടു്. പക്ഷേ, എത്രതന്നെ ചെറിയസായ്പന്മാരും വലിയസായ്പന്മാരും വരികയും മക്കളില്ലാപ്പോവുകയും ചെയ്താലും ഇറ്റിനടിയിലെ ജലം എത്രതന്നെ സമുദ്രത്തിൽ ചെന്നു വീണാലും, ഗവണ്ണരുടെ വസതിയിലേക്കു പോകാനുള്ള അവസരം കൈലാസബാബുവിനു് അടുത്തകാലത്തൊന്നും ഉണ്ടാകുന്നതല്ലെന്നു തീർച്ചയാണ്.

തേദിവസം ഞാൻ കൈലാസബാബുവിനെ സ്വകാര്യമായി വിളിച്ചു. ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—

താശ്രുർദാദി ഞാൻ ഇന്നലെ ചെറിയ ഗവണ്ണർസായ്പിന്റെ ബംഗ്ലാവിൽ പോയിരുന്നു. നമ്മുങ്ങൾ ബാബുക്കളുടെ കഥ പറഞ്ഞപ്പോൾ കൈലാസബാബു കർക്കശത്തെയിലുണ്ടെന്നു ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോടു പറഞ്ഞു. നിങ്ങൾ ചെന്നു കാണാത്തതു കൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിനു് എന്തു പരിഭവമാണ്! യുവാവ് എങ്ങിനെയായാലും വേണ്ടതില്ല, അദ്ദേഹംതന്നെ ഇന്നു വൈകുന്നേരം ഇങ്ങു വരുമെന്നാണ് പറഞ്ഞതു്.”

വേദാകാളാണെങ്കിൽ എന്റെ ഈ “ജാട”എളുപ്പത്തിൽ നെസ്സിലാക്കുകയായിരുന്നു. വേദാകാളെക്കുറിച്ചായിരുന്നെങ്കിൽ, കാ

യൂണിന്റെ വാസ്തവം കൈലാസബാബുവും മനസ്സിലാക്കുമായിരുന്നു. തന്റെ സ്നേഹിതൻ പറഞ്ഞകഥയും തന്റെ സ്വന്തം അഭിപ്രായങ്ങളും അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തി ആലോചിച്ചപ്പോൾ ഗവണ്ണർസായ്പിന്റെ ആഗമനത്തിൽ യാതൊരു അസംഭാവ്യതയും ഉള്ളതായി അദ്ദേഹം സംശയിച്ചില്ല. ഞാൻ പറഞ്ഞവർത്തമാനം കേട്ട് അദ്ദേഹത്തിനു വലിയ പരിഭ്രമമായി. ഓരോ സംഗതിയും, വിശേഷിച്ച് ഇംഗ്ലീഷ് ഭാഷയിൽ തനിക്കുള്ള അജ്ഞതയും, അദ്ദേഹത്തെ വല്ലാതെ കഴക്കി. ഇംഗ്ലീഷറിയാത്തതുകൊണ്ട് എങ്ങിനെ പരിഹരിക്കും? അതിനു യാതൊരു പ്രയാസവും ഇല്ലെന്നും, ഇംഗ്ലീഷറിയാത്തതു പ്രഭുത്വത്തിന്റെ ലക്ഷണമാണെന്നും, ഗവണ്ണർസായ്പിന്റെ കൂടെ ഒരു ദിനം അവിടുത്തെത്തിയിരിക്കുമെന്നും, വിശേഷിച്ച് സായ്പിന്റെ വരവു സ്വകാര്യമായിട്ടാണെന്നും ഞാൻ പറഞ്ഞു അദ്ദേഹത്തെ സമാധാനിപ്പിച്ചു.

ഏകദേശം നട്ടച്ചയ്ക്ക്, ഞങ്ങളുടെ അയൽവക്കക്കാർ മിക്കവരും അവരവരുടെ ജോലി നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുകയും, മറ്റുള്ളവർ ഉറങ്ങുകയും ചെയ്യുന്ന തരംനോക്കി രണ്ടു കുതിരകെട്ടിയ ഒരു വണ്ടി കൈലാസബാബുവിന്റെ വീട്ടിന്റെ ഉമ്മറത്തു വന്നെത്തി. ഉടുപ്പു ധരിച്ച രണ്ടു ശിപായിമാർ കോണികയറിച്ച്, “ചെറിയ ഗവർണ്ണർ സായ്പ് വന്നിരിക്കുന്നു” എന്നു ഉറക്കെ അറിയിച്ചു. തന്റെ പഴയ “ദർബാർ” ഉടുപ്പും പുരാതന തലപ്പായും ധരിച്ച കൈലാസബാബുവും, തന്റെ യജമാനന്റെ ഉടുപ്പുകളിൽ മേത്തരമായിട്ടുള്ളതെല്ലാം ഏടുത്തണിഞ്ഞു ഗണേശനും അവിടെ തയ്യാറായി നിൽക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ശിപായിമാരുടെ വിജ്ഞാപനം കേട്ട ഉടനെ കൈലാസബാബു ഓടിക്കിതച്ചു വിറച്ചുകൊണ്ടു വാതിൽക്കൽ എത്തി. വേഷമേറ്റുന്നതായി വന്നിരുന്ന എന്റെ ഒരു സ്നേഹിതനെ കൂടുകൂടെ സലാംചെയ്ത്, അടിക്കടി കമ്പിട്ടും, തന്നാലാംവണ്ണം പിന്നാക്കം നടന്നും, അദ്ദേഹം അഭയാഗതനെ വീട്ടിനുള്ളിലേക്ക് എത്തിരേറു. തന്റെ പഴയ സാൽവ വിരിച്ച് അലംകരിച്ചിരുന്ന ഒരു മരക്കസാലമേൽ സാജ്ജിനെ ഇരുത്തി. ഹിന്ദു

സ്ഥാനിയിൽ നീട്ടി വലിച്ചു് ഒരു പ്രസംഗം ചെയ്തു. അതിന്നുശേഷം നമ്മുചോർവാൾക്കു് അതിന്റെ അടുത്തു് ചരമവിവരങ്ങളായി സൂക്ഷിച്ചുപോന്നിരുന്ന ഒരു “കാശുമാല” ഒരു ചെറുതാലത്തിൽവെച്ചു സാത്തിന്നു സമ്മാനിച്ചു. ഭയത്തുപ്രമായ ഭക്തിയോടുകൂടി, ഗുണേന്ദ്രൻ, പിന്നിൽനിന്നു പനിനീർ തളിച്ചു സാത്തിനെ കുളിപ്പിച്ചു. ഇടയ്ക്കിടെ അത്തർകുപ്പികൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തെ തൊടുകയും ചെയ്തു.

സാത്തുവർക്കുള്ള നമ്മുചോറിലെ കടംബഗ്രഹത്തിൽ വെച്ചു് ആധാരസ്വരൂപം എതിരേൽക്കാൻ തരമാകാത്തതിനെപ്പറ്റി കൈലാസബാബു കൂടുകൂടെ വ്യസനം പ്രദർശിച്ചുകൊണ്ടു് പ്രസംഗിച്ചു. അവിടെയാണെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തെ വേണ്ടപോലെ സൽക്കരിക്കാമായിരുന്നു. ഇവിടെ കൽക്കത്തയിൽ, താനൊരു അന്യൻ മാത്രമാണല്ലോ!

എന്റെ സ്നേഹിതൻ, ഉയരമുള്ള തൊപ്പി ധരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന തല, വലിയ ഗൗരവത്തോടെ ഒന്നു കലുക്കി. പശ്ചാത്യ സമ്പ്രദായപ്രകാരം വീട്ടിനുള്ളിൽ കടന്നാൽ തൊപ്പി തലയിൽനിന്നെടുക്കേണ്ടതായിരുന്നു. പക്ഷേ കുളുളി വെളിച്ചത്താകുമെന്നു ഭയപ്പെട്ടിട്ടാണ് എന്റെ സ്നേഹിതൻ അങ്ങിനെ ചെയ്യാതിരുന്നത്. കൈലാസബാബുവിനും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പഴയ ഭൃത്യനും ഈ മയ്യാദലംഘനം കണ്ടുപിടിക്കാൻ ശ്രാണിയും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

പത്തു മിനിറ്റുനേരത്തെ കൂടിക്കാഴ്ചയ്ക്കു ശേഷം, എന്റെ സ്നേഹിതൻ മടങ്ങിപ്പോകാൻ പുറപ്പെട്ടു. ഈ പത്തു മിനിറ്റും, തലകലുക്കുക മാത്രമേ അയാൾ മുഖ്യമായി ചെയ്തിരുന്നുള്ളൂ. മുൻകൂട്ടി ചട്ടം ചെയ്തപ്രകാരം, ശിപാരിമാർ കാശുമാലയും, പൊൻതാലവും, സാൽവയും, പനിനീർകുപ്പിയും, അത്തർഡപ്പിയും എടുത്തു മുന്തിൽ നടന്നു. അവർ ആ സാധനങ്ങളെല്ലാം ബഹുഭക്തിയോടുകൂടി വണ്ടിയിൽ വെച്ചു. ഇതു വെറിയ ഗവണ്ണർസാത്തിന്റെ സമ്പ്രദായമായിരിക്കാമെന്നു കൈലാസബാബുവും കരുതി.

ഞാൻ ഇതെല്ലാം അടുത്ത മുറിയിൽനിന്നു കാണുന്നുണ്ടായിരുന്നു. എനിക്ക് ചിരി അടക്കാൻ സാധിക്കാതെയായി; അതിന്നുണ്ടുപറ്റത്തുള്ള മുറിയിലേക്ക് ഓടിച്ചു. അവിടെ ഒരു പെണ്ണിടാവ് മുഖപ്പിരിയുന്നു, തന്റെ ഹൃദയം ഭേദിക്കാറായ വിധത്തിൽ തേങ്ങിക്കരയുന്നതു കണ്ടു. അടക്കാൻ പാടില്ലാത്ത എന്റെ ചിരി കണ്ടപ്പോൾ അവൾ കോപത്തോടുകൂടി നിവർന്നു് അവളുടെ നീലോല്പലസുദൃശങ്ങളായ് നേത്രങ്ങളെ ഒരു മിന്നൽപ്രകാശംപോലെ എന്നിൽ പതിപ്പിച്ചു്, ബാഷ്പനീരുലമായ സ്വരത്തിൽ ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു—“എന്റെ വലിയ കുൻ നിങ്ങൾക്ക് എന്തൊരു ദോഷമാണ് ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്? അദ്ദേഹത്തെ ചതിക്കുവാൻ ഒരുങ്ങിപ്പറപ്പെട്ടതെന്തിനാണ്? നിങ്ങൾ എന്തിനാണ് ഇവിടെ വന്നതു്? എന്തിനാണ്—?”

ഇതിലധികം യാതൊന്നും പറയുവാൻ കഴിയാതെ, അവൾ മുഖം കൈകൊണ്ടു മുടി വീണ്ടു തേങ്ങിക്കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. എന്റെ ചിരി ഒരു നിമിഷംകൊണ്ടു മാറി. ഞാൻ ചെയ്തതു് ഒരു വെറും നേരമ്പോക്കുണെന്നു മാത്രമേ ഞാൻ വിചാരിച്ചിരുന്നുള്ളു. പക്ഷേ എന്റെ പ്രവൃത്തി, അതിലോലമായ ഈ ബാലമനസ്സിന് അതിദാരുണമായ വേദനയുണ്ടാക്കിത്തീർത്തിരിക്കുന്നതായിട്ടാണ് ഞാൻ കണ്ടതു്. എന്റെ ക്രൂരകൃത്യത്തിന്റെ അനന്യചിത്രം ഓർത്തു ഞാൻ എന്നെത്തന്നെ നിന്ദിച്ചു. ചവിട്ടുകിട്ടിയ നാരയപ്പോലെ ഞാൻ ആ മുറിയിൽനിന്നു പതു പിപുറത്തേയ്ക്കു പോയി.

ഇതേവരെ ഞാൻ “കസുമ”യെ വിവാഹമുത്തയിലെ ഒരു വിലക്കില്ലാത്ത സാധനമായിട്ടാണ് കരുതിയിരുന്നതു്. അവൾ ഭർത്താവിനെ കിട്ടാൻ കാത്തിരിക്കുന്നതു് ഒരു മിഥ്യാമോഹമാണെന്നും ഞാൻ വിചാരിച്ചിരുന്നു. അന്ന് ആ മുറിയുള്ളിൽ ഒരു മുഖയ്ക്കു് ഒരു മനുഷ്യഹൃദയത്തിന്റെ സ്പന്ദനം കേൾക്കുവാനുപോൾ എന്തിക്കുണ്ടായ അതുഭുതം അറിവാൻപ്രമാണ്.

അന്നു രാത്രി എനിക്ക് ഉറക്കം വന്നില്ല. എന്റെ മനസ്സു തീരെ അസ്വസ്ഥമായിരുന്നു. പിറ്റേദിവസം, നന്നു രാവിലെ,

മോഷ്ടിച്ച സാധനങ്ങളെല്ലാം എടുത്തുകൊണ്ടു ഞാൻ കൈലാസ ബാബുവിന്റെ വീട്ടിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. അവയെ സ്വകാര്യമായി ഗണേശന്റെ പക്കൽ ഏല്പിക്കണമെന്നായിരുന്നു എന്റെ ഉദ്ദേശം. പുറത്തു കറന്തേരം കാത്തിരുന്നിട്ടും ആരെയും കാണാതെ കയ്യാൽ ഞാൻ കൈലാസബാബുവിന്റെ മുറിയ്ക്കു നേരെ നടന്നു. ആ സമയത്തു കസുമ തന്റെ വലിയച്ഛനോട് ഏറ്റവും മധുരമായ സ്വരത്തിൽ സംസാരിക്കുന്നത് എന്റെ ചെവിയിൽ പെട്ടു:—“ദാദാ! ഇന്നലെ ചെറിയ ഗവണ്ണർസായ്ക്ക് എന്തൊക്കെയാണ് പറഞ്ഞത്? കേൾക്കട്ടേ. ഒരു വാക്കുപോലും വിടാതെ പറയണം. അത് ഒരിക്കൽ കൂടി കേൾക്കാൻ എനിക്കു വലിയ ആശയുണ്ട്.”

ദാദയ്ക്ക് ഇതിലധികമായ പ്രേരണയൊന്നും ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്നില്ല. നയഞ്ചോർകുടുംബത്തിന്റെ യോഗ്യതകളെപ്പറ്റി സായ് വർകൾ പറഞ്ഞതെല്ലാം പരമാനന്ദത്തോടുകൂടി ആ വൃദ്ധൻ അഭിനയിച്ചു. കസുമ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തുനിന്നു കണ്ണടക്കാതെ ബഹുശ്രദ്ധയോടെ അവിടെ ഇരുന്ന് ഇതെല്ലാം കേട്ടു. വൃദ്ധനോടുള്ള സ്നേഹം നിമിത്തം, അവളും, തന്റെ കൃത്യത്തെ, പൂർണ്ണമായി അഭിനയിക്കാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരുന്നു.

എനിക്കു ഇതെല്ലാം കണ്ടപ്പോൾ മനസ്സു വല്ലാതെ ഇളകി. കണ്ണിൽ വെള്ളം നിറഞ്ഞു. താഴ്ന്നുവെക്കുവാൻ പാടില്ലാത്ത സാധനം അവസാനിപ്പിക്കുന്നതുവരെ ഞാൻ അവിടെത്തന്നെ മിണ്ടാതെ നിന്നു. ഒടുവിൽ അദ്ദേഹം ആ മുറിയിൽനിന്നു പുറത്തു പോയെന്നറിഞ്ഞ ഉടനെ ഞാൻ എന്റെ കയ്യിലുണ്ടായിരുന്ന സാധനങ്ങളെല്ലാം ആ ബാലികയുടെ കാൽക്കൽ കൊണ്ടുവെച്ച്, ഒരുക്കര പോലും ശബ്ദിക്കാതെ പുറത്തേക്കു പോന്നു.

അന്നു വൈകുന്നേരം ഞാൻ കൈലാസബാബുവിനെത്തന്നെ കണ്ടു. സ്വാധാരണമായി, ഇപ്പോഴത്തെ സമ്പ്രദായം അനുസരിച്ചു ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുകയും മറ്റും പതിവുണ്ടായിരുന്നില്ല. പക്ഷേ ഈ പ്രാവശ്യം ഞാൻ അങ്ങനെയൊരു അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദങ്ങളെ വന്ദിച്ചു. ഗവണ്ണർസായ്ക്കിന്റെ

വരവാണ് ഈ അഭിവാദ്യത്തിന്നു കാരണമെന്ന് ആ വൃദ്ധൻ കരുതിയിരിക്കുമെന്നു തീർച്ചയാണ്. ഏതായാലും അദ്ദേഹത്തിന്നു വളരെ സന്തോഷമായി. ഒരുവക യെദായുഭാവം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണുകളിൽ സ്പർശിച്ചുകണ്ടു. അവിടെ കൂട്ടംകൂടിയിരുന്ന സ്നേഹിതന്മാരോട് അദ്ദേഹം ഗവർണ്ണറുടെ വരവിനെപ്പറ്റി പൊടിപൊടിച്ച് വർണ്ണിക്കുകയായിരുന്നു. വലിപ്പംകൊണ്ടും ചമൽക്കാരംകൊണ്ടും ആ കഥ ഒരു മഹാകാവ്യത്തിന്റെ പരിമാണം പ്രാപിച്ചു.

മറുസ്നേഹിതന്മാരെല്ലാവരും പോയ ശേഷം ഞാൻ എന്റെ അന്തർഗ്ഗതത്തെ വിശിതനായി അറിയിച്ചു:—“ഇത്ര ഉൽകൃഷ്ടമായ ഒരു വംശവുമായി വിവാഹബന്ധത്താൽ സംബന്ധപ്പെട്ടവനുള്ള തോഗ്രതയൊന്നും ഏതാക്കിപ്പെങ്കിലും...” എന്നും മറ്റും ഞാൻ പ്രസംഗിച്ചു. എന്റെ അഭിപ്രായം വിശദമായി പറഞ്ഞുവീണ്പോൾ, വൃദ്ധൻ എന്നേ ആനന്ദപാരവശ്യത്തോടുകൂടി ആലിംഗനംചെയ്തു:—“ഞാനൊരു സാധുവാണ്. ഇത്ര വലുതായ ഒരു ഭാഗ്യം എനിക്കുണ്ടാകുമെന്നു ഞാൻ ഒരിക്കലും വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല” എന്നു പറഞ്ഞു.

താൻ സാധുവാണെന്നു കൈലാസബാബു സമ്മതിച്ചതു് അന്നു ആദ്യത്തെയും അവസാനത്തെയും പ്രാവശ്യമായിരുന്നു. ഒരു നിമിഷനേരത്തേക്കെങ്കിലും നയഞ്ചോർ ബാബുക്കളുടെ പൂവികപ്രതാപത്തെ അദ്ദേഹം വിസ്മിച്ചതും അന്ന് ആദ്യത്തെയും അവസാനത്തെയും പ്രാവശ്യമാണ്.

~~~~~ :0: ~~~~~

താർദാലൻ.

I

ദേശാന്തരസഞ്ചാരം കഴിഞ്ഞു ‘കാർദാലിയ’ സെമിണാർ, മോട്ടിബാബുവും, പരിവാരങ്ങളും തോണിവഴിയായി സ്വ

ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു മടങ്ങുകയായിരുന്നു. പതിവുപ്രകാരം അവർ ഉച്ചയാകുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ പുഴവക്കത്തുള്ള ഒരു ചന്തസ്ഥലത്തിന്നരികേ വിശ്രമിച്ചു് ഉണിഞ്ഞുള്ള ഏപ്പാടുകൾ ചെയ്തു കൊണ്ടിരിക്കേ, ഏകദേശം പതിനരവയ്ക്കു പ്രാതഃചെന്ന ഒരു ബ്രാഹ്മണകുമാരൻ തോണിക്കരികെ വന്നെത്തി.

“മുപ്പു് ഏങ്ങട്ടാണാവോ പോകുന്നത്?” എന്നു ചോദിച്ചു.

മോട്ടിബാബു:— “കാരാലിയയിലേയ്ക്കു്.”

ബ്രാഹ്മണകുമാരൻ:— “ദയചെയ്തു് എന്നെക്കൂടെ നന്ദിഗ്രാമംവരെ കൊണ്ടുപോകാമോ?”

മോട്ടിബാബു:— “താതൊരു വിരോധവും ഇല്ല. എന്നുണ്ടുപേരു?”

ബ്രാഹ്മ: കു:— “താരാചരൻ.”

ദേഹത്തിന്റെ നിറവും, കണ്ണുകളുടെ പ്രകാശവും, അധരപുടത്തിൽ കളിയാടിക്കൊണ്ടിരുന്ന മനോഹാസത്തിന്റെ പ്രസന്നതയും ആ ബ്രാഹ്മസപത്രപത്തിന്റെ നിസ്കൃന്തയെ പതനങ്ങളെ വർദ്ധിപ്പിച്ചു. അരയ്ക്കുമേലെ നഗ്നമായരുന്ന ആ ദേഹത്തിൽ വസ്ത്രാധാരംബരംതന്നെ ‘കഷ്ടി’യായതന്നു എന്നുമാത്രമല്ല, അകറ്റാതെയുള്ള പുഷ്പിയും പരിമതമായിരുന്നു. അവയവങ്ങളുടെ ആകൃതി കണ്ടാൽ, ആ സപത്രപംവല്ല ശിപ്പിവയ്ക്കു്നേരയും കരകെഴുശലഫലമായ ഒരു ശിലാപ്രതിമയോ മറ്റോ ആണെന്നു തോന്നിപ്പോകും.

“കകനോ ചേഗത്തിൽ കളിച്ചു തോണിയിലേയ്ക്കു വരിക. നമുക്കു ഒന്നായി ഉണ്ണുകഴിക്കാം.” എന്നു മോട്ടിബാബു അതിശയോഹൃദ്യത്തോടെ പറഞ്ഞു.

താരാചരൻ:— “അല്ലംകുടിക്കണേ” എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അടുക്കളയിലേയ്ക്കു മാടിപ്പോയി ചെപ്പു പണിയിൽ വാലിയക്കാരെ സഹായിക്കാൻ തുടങ്ങി. മോട്ടിബാബുവിന്റെ ചെപ്പുകാർ ഉൾക്കാട്ടുകാരായിരുന്നതാണാൽ മദ്യം വെക്കാനും മറ്റും നല്ലപോലുള്ള അറഞ്ഞുരുന്ന്ല്ല. ആ പണി താരാചരൻ ഏറ്റെടുത്തു തന്റെ പലനപാടവത്തെ പ്രയുജ്ഞപ്പെടുത്തി. അടുക്കളപ്പണിയിൽ

വളരെക്കാലം പഴക്കമുള്ള പാടവത്തോടുകൂടി പിന്നീട് ഒന്നരമുഴു പച്ചക്കറിപദാർത്ഥങ്ങൾ അവൻ ഉപയോഗിക്കുകയും ചെയ്തു. പഴയതല്ലാത്ത കഴിഞ്ഞ ഉടനെ പുഴയിലേയ്ക്കു ചാടി ഒരു മുണ്ടി, തന്റെ ചെറുഭാഗ്യത്തിൽ നിന്ന് അതിശുദ്ധമായ ഒരു മുണ്ടെടുത്തു ചുറ്റി. നെറ്റിയിൽ വീഴുന്ന തലമുടിച്ചുരുളുകളെ ചെറിയൊരു മരച്ചീർപ്പുകൊണ്ടു വാൻ മിനുക്കി, പിന്നിൽ കെട്ടിപ്പെട്ടു. പിന്നീട് മാറിൽ തിളങ്ങുന്ന ഉപചിതത്തോടുകൂടി ഗൃഹനായകന്റെ മുമ്പിൽ ചെന്നു സന്നദ്ധനായിനിന്നു.

മോട്ടിബാബുവിന്റെ ചന്തി അന്നപ്പൂർണ്ണാഭേദിയും, ഒരു തുവയസ്സു പ്രായം ചെന്ന മകൾ ചാരുവു ഇരുന്നിരുന്ന മുറിയിലേക്കു അദ്ദേഹം താരാചരനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുചോയി. സുഭഗന്മാരായ ആ ബാലകളെ കണ്ടുകൊണ്ടുനിൽക്കെ ആ സ്വാധീയുടെ ഹൃദയം സ്നേഹാർദ്രതയാൽ അവനിൽ ലയിച്ചു സന്തോഷഭരിതമായി. “അവൻ എവിടുന്നു വരുന്നു; ആരുടെ മകനായിരിക്കും. ഇത്ര നല്ലൊരു കുട്ടിയെ അവന്റെ അമ്മ എങ്ങനെ പിരിഞ്ഞിരിക്കും?” എന്നും മറുമായിരുന്നു അവരുടെ ആലോചനകൾ.

മോട്ടിബാബുവിന്റെ അരികത്തുതന്നെ താരാചരനുംചോരു വിളമ്പി. അവൻ നല്ലപോലെ ഉറങ്ങുകഴിക്കാത്തതു കണ്ടപ്പോൾ, അതു ലജ്ജകൊണ്ടായിരിക്കാമെന്നുമിച്ച് അവർ പലപ്രകാരത്തിലും നിർബന്ധിച്ചുനോക്കി. പക്ഷേ, ആർ തന്നെ നിർബന്ധിച്ചാലും തന്റെ സ്വന്തം ഇഷ്ടപ്രകാരമല്ലാതെ മറുജീവനെ സന്തോഷിപ്പിക്കാൻ വേണ്ടി വല്ലതും ചെയ്യുന്ന സമ്പ്രദായം തനിക്കില്ലെന്നു താരാചരൻ എളുപ്പത്തിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി; ആ സ്വാതന്ത്ര്യപ്രകടനം ഒരു ‘അനിഷ്ട’കാരന്റെ മേൽപ്പെടുത്തലാണെന്നു നമ്മൾ മനസ്സിലാക്കി തോന്നിയതുമാത്രം.

ഉറങ്ങുകഴിഞ്ഞശേഷം, അന്നപ്പൂർണ്ണ അവനെ അടുക്കൽ വിളിച്ചിരുത്തി, ഓരോ ചത്താനെങ്കിലും അനേപയിക്കാൻ തുടങ്ങി. ശരിയായ ഒരു ചരിത്രം അവനിൽനിന്നു കിട്ടുവാൻ അവർക്കു സാധിച്ചില്ലെങ്കിലും, പത്തു പതിനൊന്നു വയസ്സുള്ളപ്പോൾ അവൻ പീട്ടിൽനിന്നു ചാടിപ്പോയവിവരം അവർ ഗ്രഹിച്ചു.

“താരാചരൻ അമ്മയില്ലേ?” എന്നായിരുന്നു അന്നപ്പുണ്ണയുടെ ചോദ്യം.

“ഉണ്ടു്.”

“അവർക്കു് നിന്നോടു സ്നേഹമില്ലേ?”

ഈ ചോദ്യം. അസംബന്ധമാണെന്നായിരുന്നു താരാചരന്റെ അഭിപ്രായം.

“സ്നേഹമില്ലാതിരിക്കാൻ അവകാശമെന്താണു്?”

“പിന്നെ എന്തിനാണു് നീ അവരെ വിട്ടു ചാടിപ്പോന്നതു്?”

“അമ്മയ്ക്കു് എന്നെ കൂടാതെ നാലു് അൺമക്കളും മൂന്നു് പെൺമക്കളും ഉണ്ടു്.”

അന്നപ്പുണ്ണ സ്തംഭിച്ചുനിന്നുപോയി.

“എന്തസംബന്ധമാണു്! നാലുവിരൽ ബാക്കിയുണ്ടെന്നു കരുതി ആരെങ്കിലും ഒരു വിരൽ മുറിച്ചുകളയാറുണ്ടോ?”

II

താരാചരന്റെ ജീവചരിത്രം അവന്റെ ആയുഷ്കാലംപോലെതന്നെ ചുരുങ്ങിയതായിത്തീർന്നുവെങ്കിലും, അവന്റെ സമ്പ്രദായങ്ങൾക്കെല്ലാം ആകപ്പാടെ ഒരു പുരുമയുണ്ടായിരുന്നു. തന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ നാലാമത്തെ സന്താനമായിരുന്ന ആ ബാലനു നന്നെ ചെറുപ്പത്തിൽ പിതൃനാശം സംഭവിച്ചു. ആ കുടുംബത്തിൽ കുട്ടികൾ അനേകംപേർ ഉണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിലും, “അമ്മക്കുട്ടി” താരാചരനായിരുന്നു. അമ്മയും സഹോദരന്മാരും, സഹോദരികളും, അയൽപക്കക്കാരും, അവനെ ഒരുപോലെ ഭാമനിച്ചു. സ്കൂളിൽ പഠിപ്പിച്ചിരുന്ന മാസ്റ്റർക്കൂടി അവനെ അപൂർവ്വമായിട്ടേ തല്ലിയിരുന്നുള്ളൂ. ആ അപൂർവ്വാവസരങ്ങളിൽ താരാചരനോടൊപ്പം മറ്റു കുട്ടികൾക്കും ഭട്ടാരം കിട്ടുകയും ചെയ്തും. ഇതെല്ലാം ആലോചിക്കുമ്പോൾ, താരാചരൻ വീടു വിട്ടോടിപ്പോകാൻ യാതൊരു ന്യായവും ഇല്ല. പക്ഷെ സംഭവിച്ചതു നേരേറ്റിപ്പോണു്. അയൽപക്കക്കാരുടെ തോട്ടത്തിലുള്ള പഴങ്ങൾ ഒന്നൊ

ശിഷ്യത്തെ കവർത്തിന്നും, അവരുടെ പ്രഭരണങ്ങൾ ഒന്നൊഴിക്കാതെ അനുഭവിച്ചും നാൾകഴിച്ചുപോന്ന തെമ്മാടിപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്നവർ, തങ്ങളുടെ അമ്മമാരുടെ ശകാരവർഷം സഹിച്ചുകൊണ്ടു സ്വഗ്രാമത്തിൽത്തന്നെ വസിക്കുന്നതും, ഗ്രാമത്തിൽ സർവ്വരാലും ലാളിക്കപ്പെട്ട ഈ ബാലൻ വീടുവിട്ടു ചിലനാടകക്കമ്പനിക്കാരുടെ കൂടെ ചാരിപ്പോന്നതും അശ്ചര്യമല്ലേ?

താരാപരനെ കാണാതായപ്പോൾ ഗ്രാമക്കാരുടെ ഇടയിൽ വലിയ കോലാഹലമായി. അവനെ കണ്ടുപിടിക്കാൻ വേണ്ടി നാലുഭാഗത്തും പുറപ്പെട്ടുപോയിരുന്ന ആളുകൾ ഒടുവിൽ അവനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു. വ്യസനാകലയായ മാതാവു പ്രിയപുത്രനെ മാറോടണച്ചു ബാഷ്പധാരയായി അവന്റെ സുകാരഗാത്രത്തെ അഭിഷേകം ചെയ്തു. സൗമ്യമായ വല്ല ശിക്ഷയും ഏല്പിച്ച് അവന്റെ നടപടി നന്നാക്കേണ്ടതിലേയ്ക്കു തക്കതായ ഒരു പരിശ്രമം ചെയ്യേണ്ടതാണെന്ന് ഉൽഘോഷിച്ചിരുന്ന ഗുരുക്കന്മാരും, അവൻ തിരിച്ചുവന്നപ്പോളുണ്ടായ സന്തോഷപാരവശ്യം നിമിത്തം അവനിൽ പൂർവ്വാധികമായ ദാക്ഷിണ്യത്തെ പ്രദർശിപ്പിക്കുകയാണ് ചെയ്തത്. ഇനിയെങ്കിലും വീടുവിട്ടു പോകാതിരിക്കുമെന്നാശിച്ച് അയൽവീട്ടിലെ പെണ്ണുങ്ങൾ അവനോടു മുമ്പേ തെത്തരിലും അധികമായി സ്നേഹം ഭാവിച്ചു. ചക്ഷുസ്സുള്ള ഈവക നിർബന്ധങ്ങൾ — പ്രേമനിർബന്ധങ്ങൾപോലും — ആ ബാലൻ ഓർമ്മപ്പെടുത്തിയിരുന്നു. താൻ വീടില്ലാത്തവനായിരിക്കണമെന്നായിരിക്കാം അവന്റെ ജാതകവശാലുള്ള യോഗം!

അജ്ഞാതദേശങ്ങളിൽനിന്നു വന്നുവന്ന വല്ല തോണികളേയോ, ദേഹാന്തരസഞ്ചാരങ്ങൾക്കിടയിൽ ആ ഗ്രാമത്തിലെത്തി തരസ്സായകളിൽ വിശ്രമിക്കുന്ന വല്ല സന്യാസിയേയോ, പൂർക്കരയിൽ പാമ്പുകൊണ്ടു കൂടാരംകെട്ടി, മുളക്കുപ്പിണങ്ങൾ ചീന്തി കട്ടമുടയ്ക്കുന്ന “കാപ്പിരി” കൂട്ടത്തേയോ കാണുമ്പോളെല്ലാം, പ്രേമനിർബന്ധങ്ങൾക്കിടപെട്ടാതെ, ദുരവഗാഹമായ ബാഹിർലോകത്തിലെ സ്വതന്ത്രജീവിതം അനുഭവിക്കാനുള്ള ഭാഗ്യം തനിക്കു സിദ്ധിച്ചാൽകൊള്ളാമെന്ന മോഹം അവന്റെ അന്തരംഗത്തിൽ ബലവത്തായി അങ്കുരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. അവൻ ഇങ്ങിനെ

ണ്ടുമുൻ പ്രാവശ്യം ചാടിപ്പോയ ശേഷം അയൽപക്കക്കാരും ബന്ധുക്കളും അവനെ അടക്കിനിർത്തുന്ന കാര്യം അസാധ്യമെന്ന് തീർപ്പാക്കി.

അവൻ ചേന്ന് നാടകക്കമ്പനിയുടെ ഉടമസ്ഥൻ അവനെ പുത്രൻവിശേഷം സ്നേഹിച്ചിരുന്നു. അല്പകാലത്തിനുള്ളിൽ താരാവരൻ കുളിക്കാരുടെ ഇടയിൽ ഒരു 'ഭാമന' യായിത്തീർന്നു. കുളിക്കാണമാൻ വരുന്ന ആളുകൾ—വിശേഷിച്ചു സ്ത്രീകൾ—അവനെ വിളിച്ച് വരുത്തി പ്രത്യേകമായി അഭിനയിക്കുക പതിവായി. ഇവകൾക്കും സർവ്വതരവും പ്രേമലാളനഭികൾ അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനിടയ്ക്കാണ് ഒരു ദിവസം അവൻ ആരും കാണാതെ അവിടെ നിന്നു ചാടിപ്പോയതായതായി.

അസംഗതതയിലുള്ള ക്ഷമയില്ലായ്മയും, സംഗീതത്തിലുള്ള ദ്രോഹം ആധോവിദ്യായ്, താരാവരൻ ഒരു മാർക്കട്ടിയെ പ്രോവെശനമായിരുന്നു. ആ ബാലനെ ഗ്രാമസ്ഥലങ്ങളിൽ നിന്ന് ആകർഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന് ചില നാടകങ്ങളിലെ പാട്ടുകളായിരുന്നു. അവയുടെ രംഗമാധുരി അവന്റെ ഹൃദയാന്തർവലയങ്ങളിൽ പ്രവേശിച്ചു, അനുരൂപങ്ങളായ ചില വികാരങ്ങളെ ഉല്പാദിപ്പിച്ചു. ആ ചെറുബാലൻ സമീപങ്ങളിലും മറ്റും ചെന്നിരുന്ന്, ഗൗരവത്തോടെ തലകുലക്കുന്നതും താളം പിടിക്കുന്നതും കണ്ടാൽ ആർക്കും ചിരിക്കാതിരിക്കാൻ സാധിക്കുകില്ല. മനുഷ്യരുടെ സംഗീതം മാത്രമല്ല, കർക്കടകത്തിലെ മഴത്തുള്ളികൾ ഇലപ്പുടപ്പിൽ പതിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന മർമരവും, ഇടിമഴക്കവും, അമ്മയുടെ അടുക്കൽനിന്നു വഴിതൊറിപ്പോയ ഏതോ രാക്ഷസശിശുവിന്റെ തേങ്ങിക്കരച്ചിൽ പോലെ കററിക്കാടുകളിലൂടെ നിശ്ചയിക്കുന്ന കാരറിന്റെ ശബ്ദവും, അവനെ പലപ്പോഴും ആഹ്ലാദിപ്പിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. മദ്ധ്യാഹ്നസൂര്യന്റെ തീക്ഷ്ണകിരണങ്ങളാൽ തലിക്കുന്ന ആകാശത്തിലൂടെ പറക്കുന്ന പരുന്തിന്റെ വിദൂരരവവും വർഷാകാലസന്ധ്യകളിൽ കരയുന്ന മണ്ഡൂകങ്ങളുടെ കർക്കശരവവും അർദ്ധരാത്രിയിൽ "കാരി"യിടുന്ന സ്വനാവങ്ങളുടെ നിലവിളിയും അവന്റെ ഹൃദയത്തെ അത്യധികം ഉല്ലസിപ്പിക്കുന്ന സംഭവങ്ങളായിരുന്നു.

ഈ സംഗീതഭൂമി നിമിത്തമാണ് അവൻ ചില പാട്ടുകാരെ സംഘത്തിൽ ചേർത്തതെന്ന്. പ്രാസപ്രചാരങ്ങളും, പുരാണവിഷയപ്രതിപാദകങ്ങളും ആയ അനേകം പാട്ടുകൾ ആ സംഘത്തിന്റെ ഗുരുനാഥരുടെ നിന്ന് അവൻ പഠിച്ചു. അയാൾക്കു താരാചരൻ 'പഞ്ചമരാഗം' പാടുന്ന ഒരു 'പഞ്ചവണ്ണക്കിളി'യായിത്തീർന്നു. ഇങ്ങനെ ഒട്ടനേകം പാട്ടുകൾ പഠിച്ച്, മിടുക്കനായി കൊണ്ടിരിക്കെ, ഒരുദിവസം രാവിലെ നോക്കുമ്പോൾ പക്ഷിയെ കണ്ടില്ല!

ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽ കൊല്ലത്തോളം മിഥുനം, കർക്കിരം മാസങ്ങളിൽ ചില ചന്തകളുണ്ടാകാറുണ്ട്. ആ നന്ദർങ്ങളിൽ ചില നാടകക്കാരും, സംഗീതക്കാരും, ദാസിത്താട്ടക്കാരും, കച്ചവടക്കാരും, ഞാണിന്മേൽക്കളിക്കാരും വന്നുചേരുക പതിവുണ്ട്. താരാചരൻ പാട്ടുകാരെ കൂട്ടത്തിൽനിന്നു ചാടിപ്പോയത് ഒരു കച്ചവടക്കാരന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കായിരുന്നു. അവനെ വെറുക്കപ്പെട്ടവരുടെ സഹായിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനെയും അവിടെ ഒരു കൂട്ടം ഞാണിന്മേൽ കളിക്കാർ വന്നുവന്നു. ഉടനെ അങ്ങോട്ടു ചാടി അവരുടെ 'കഴലുണ്ണു' കാരനായിത്തീർന്നു. കഴൽ വിളിയുടെ പുതുമ അദ്ദേഹത്തിന്മേലുണ്ടായി. അവൻ ആ കൂട്ടത്തെയും വിട്ടു. നന്ദിഗുഹമന്തലൈ സെമിണ്ടാർ വല്ലഭെ കേമമായ ഒരു നാടകവേഷം ഏറ്റെടുത്താൻ ഭാമമുണ്ടെന്നറിയുകയാൽ തന്റെ ഭാഗ്യവശമെങ്കിലും അങ്ങോട്ടു പുറപ്പെട്ടു. ആ യാത്രയിലാണ് മോട്ടിബാബുവിനെ കണ്ടെത്തിയത്.

താൻ സമവസിച്ചിരുന്ന വിവിധജനങ്ങളുടെ സമ്പ്രദായങ്ങളൊന്നും താരാചരനെ ബാധിച്ചിരുന്നില്ല. അവന്റെ മനസ്സ് അത്രയും സ്വതന്ത്രവും അനിയന്ത്രിതവും ആയിരുന്നു. തന്റെ ചുരുങ്ങിയ ജീവകാലത്തിനിടയിൽ അസംബന്ധവും അസംബന്ധമായ പല കഷ്ടതകളും അവനു കാണാനിടവന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അവയൊന്നും അവന്റെ മനസ്സിൽ സ്ഥലം പിടിക്കാൻ സാധിച്ചില്ല. ലോകസമുദ്രത്തിലെ കലങ്ങിയ വെള്ളത്തിൽ നീന്തു കമാളമല്ല, അടക്കിവെള്ളാൻ സാധിക്കാത്ത കെരളുകത്താൽ, അരിയിലെ ചളിവരെ ചിലപ്പോൾ മുങ്ങുകയും ചെയ്തുവെങ്കിലും,

ഈ ബാലരോളത്തിന്റെ ചിറകുകളിൽ ഉലച്ചിൽ തട്ടുകയോ, ചളിപറുകയോ ചെയ്തില്ല. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ്, ഈ 'തെങ്ങി'ച്ചെറുക്കന്റെ മുഖത്ത് അകലുഷിതമായ മൗഢവനല ക്ഷി കളിയാടിക്കൊണ്ടിരുന്നത്. മദ്ധ്യവയസ്സനും ലോകപരി ചിതനും ആയ മോട്ടിഷാബുവിന്, അവനെ കണ്ടമാത്രയിൽ തന്നെ യാതൊരു സങ്കോചവും കൂടാതെ അംഗീകരിക്കാൻ തോന്നിയതിന്റെ രഹസ്യവും ഈ നിഷ്ഠ മഷ്ടഭാവം തന്നെയാണ്.

അത്താഴം ഉറങ്ങ കഴിഞ്ഞു, തോണി വീണ്ടും യാത്ര തുടർന്നപ്പോൾ ഈ ബാലന്റെ ബന്ധുക്കളെപ്പറ്റിയും ഗ്രാമജീവിതത്തെപ്പറ്റിയും അനപൂർണ്ണ പ്രേമാർദ്രതയോടുകൂടെ ചോദിച്ചു തടങ്ങി. അതിനൊക്കെയും ഏറ്റവും ചുരുക്കത്തിൽ മറുപടി പറഞ്ഞു. അരാചരൻ തോണിയുടെ മേൽത്തട്ടിൽ കയറി അഭയംപ്രാപിച്ചു. കാലവർഷത്താൽ വെള്ളം നിറഞ്ഞുവഴിഞ്ഞിരുന്ന ഈ മധാമ്പതി അതിന്റെ അനിവർത്തിതമായ മുഖരതയാൽ പ്രകൃതി ഭാതാവിനെപ്പോലും അസ്വസ്ഥരാക്കി. മേഘ പടലങ്ങൾക്കിടയിലൂടെ പ്രകാശിച്ച സൂര്യഭഗവാൻ ഒരു മന്ത്ര ചാടിയുടെ ചുരുക്കം കൊണ്ടെന്നപോലെ, സ്വപകരങ്ങളെക്കൊണ്ടു, പുഴുവക്കിൽ അർദ്ധമണങ്ങളായിക്കിടന്നിരുന്ന ഞാങ്ങുകൾക്കേയും, കരയിൽ പച്ചനിറത്തിൽ വളർന്നിരുന്ന കുരിമ്പിൻതോട്ടത്തേയും, മരകരയിൽ ചക്രവാളത്തോടടുത്തു നിരന്നിരുന്ന മരശ്രോട്ടത്തേയും സ്പർശിച്ചു. സകല ചരാചരങ്ങളും ജീവചൈതന്യത്താൽ ചലിച്ചും, ചിലച്ചും, ഉജ്ജ്വലിച്ചും, ഇരിക്കുന്നപോലെ തോന്നി.

അരാചരൻ മേൽത്തട്ടിൽ കയറി ഒരു കാരകപാതയുടെ മറവിൽ കിടന്നു. പച്ചപ്പുല്ലുപുതച്ച മലഞ്ചെരിവുകളും വെള്ളം നിറഞ്ഞ ചണത്തോട്ടങ്ങളും, നെല്ലുവീളഞ്ഞ വയലുകളും, പുഴക്കരയിൽനിന്നു ഗ്രാമത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്ന വരമ്പുകളും, മരശ്രോട്ടത്തിനിടയിൽ കാണപ്പെട്ട ഗ്രാമങ്ങളും ഒന്നൊന്നായി ദൃഷ്ടിപഥത്തിൽ പ്രവേശിച്ചും മറഞ്ഞുവീണു. ആകാശചക്രത്തിന്റെ അനന്തമായ വ്യാപ്തിയും, വയലുകളിലെ ചെടിയും അനക്കവും, മലഞ്ചെരിയിലെ ഘോഷവും, മരങ്ങളിലെ ഉലച്ചിലും, ചക്രവാളത്തിന്റെ വിശാലതയും നിമിത്തം മഹത്തരമായ ഈ പ്രകൃതി

ആ ബാലനുമായി എത്രയും രഞ്ജിപ്പുള്ളതായിരുന്നു. ആ അസ്വസ്ഥതാചിഹ്നം ഒരു നിമിഷമാത്രമെങ്കിലും ഗാഢാലിംഗനത്തിൽ ബന്ധിച്ചുനിർത്തുവാൻ ശക്തയായില്ല.

പശുക്കിടാക്കൾ പൂഴക്കരയിൽ ചാടിക്കളിച്ചു. കുതിരക്കുട്ടികൾ മൈതാനത്തിൽ മേഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു; വല വീശുന്നതിനുവേണ്ടി കെട്ടിനിർത്തിയ മുളത്തുണകളിൽ ചെന്നിരുന്നു “മീൻകള്ള”പ്പുക്കികൾ കൂടക്കൂടെ വെള്ളത്തിലേയ്ക്കു ചാടി; കുട്ടികൾ വെള്ളത്തിലിറങ്ങി ‘കാട്’ കാട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു; മാറോളം വെള്ളത്തിലിറങ്ങി ഗ്രാമീണകന്യകകൾ വിഹരിച്ചിരുന്നു; തലയിൽ കൊട്ടയുംപേരി, മുക്കുചുവടുകൾ മീൻ പിടിക്കാതെയായി വിലയെപ്പറ്റി ‘പിശകി’ക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഈവക കാഴ്ചകളെല്ലാം നിത്യപരിചിതങ്ങളായിരുന്നിട്ടും താരാവരണം അപയിൽ അപ്പോഴും ഒരു നൂതനതപാ തോന്നി അവൻ അവയെ നിന്നിമേഷനായി നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

അവൻ പിന്നീട് തോണിക്കാരുടെ നേരം നിരീഞ്ഞു. തോണി ആവശ്യത്തിലധികം കരയ്ക്കുകയെന്നതു കണ്ടാൽ ‘താരാവരൻ’ ഉടൻ ചാടിയെഴുന്നീറ്റു തോണിക്കാരെ സമരായിക്കും. അവരിൽ ആക്കെങ്കിലും ‘ബീഡ്’ വലിക്കാൻ അവസരം വേണമെന്നു തോന്നുന്നപക്ഷം ആ സമയത്തെല്ലാം അവരുടെ പാണി എടുക്കുന്നതിന്നും അവൻ സന്നദ്ധനായിരുന്നു. കാരറിന്റേയും തോണിയുടേയും ഗതിയറിഞ്ഞു ഉചിതംപോലെ പ്രവർത്തിക്കാൻ തനിക്കു ധാരാളം ‘വശമുണ്ടെന്ന്’ അവൻ പലപ്പോഴും പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി.

സന്ധ്യയാവുന്നതിന്നു കുറച്ചു മുമ്പേ അന്നപ്പുണ്ണു അവനെ വിളിച്ചു, പതിവായി രാത്രി എന്താണു കഴിക്കാൻ എന്നു ചോദിച്ചു.

“കിട്ടിയത്. ചിലപ്പോൾ ഒന്നും കിട്ടാതെയുംവരും” എന്നായിരുന്നു മറുപടി.

ശരിയായ ഒരുത്തരും കിട്ടാത്തതിൽ അന്നപ്പുണ്ണയ്ക്കു വലിയ ആശങ്കാഭാവമുണ്ടായി. കേവലം അഗതിക്കായ് ഇല്ലാത്ത ബാലനും

വേണ്ടതെല്ലാം കൊടുത്ത് അവനെ പരിപൂർണ്ണമായ സുഖസ്ഥിതിയിൽ എത്തിക്കേണമെന്നായിരുന്നു ആ സാധപിയുടെ ആഗ്രഹം. പക്ഷേ അവനെ ഏതുപ്രകാരത്തിലാണ് സന്തോഷിപ്പിക്കാൻ സാധിക്കുന്നതെന്ന് അവർക്കറിയാൻ സാധിച്ചില്ല. കുറച്ചുനേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ തോണി കരയ്ക്കുണ്ടാത്തു. ഗ്രഹനായിക ഭൂതൃന്മാരെ വിളിച്ച്, അടുത്ത ഗ്രാമത്തിൽനിന്നു പലഹാരങ്ങളും മറ്റു നല്ല പദാർത്ഥങ്ങളും വല്ലഭ്യം കിട്ടുമെങ്കിൽ അവയും കൊണ്ടുവരാൻ ആജ്ഞാപിച്ചു. പക്ഷേ താരാചരൻ അല്പം ഉണക്കഴിച്ചുവെന്നു വരുത്തിയതേയുള്ളൂ. പാൽ തീരേ വേണ്ടെന്നു പറഞ്ഞു. പ്രകൃത്യാ മിതഭാഷിയായ മോട്ടിബാബുവിന്റെ സൗമ്യമായ നിർബന്ധത്തിനുപോലും അവൻ വഴിപ്പെട്ടില്ല. “എനിക്കു ഇഷ്ടമില്ല” എന്നായിരുന്നു അവന്റെ ഏകവാദം.

ഇങ്ങിനെ രണ്ടുമൂന്നു ദിവസം തോണിയിൽത്തന്നെ കഴിഞ്ഞു. താരാചരൻ, സ്വന്തമനസ്സാലെ, പലപ്പോഴും ഭൂതൃനെയും തോണിക്കാരെയും സഹായിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. പക്ഷേ, ഇതിനിടയിൽ, കാണത്തക്ക താണമായ കാഴ്ചയും അവന്റെ തീക്ഷ്ണദൃഷ്ടികളിൽ പെട്ടെന്നുണ്ടായില്ല. അവന്റെ കണ്ണുകളും, മറ്റുള്ള അവയവങ്ങളും മനസ്സും ഒന്നുപോലെ സദാ ജാഗരൂകങ്ങളായിരുന്നു. സാക്ഷാൽ പ്രകൃതിദേവിയെപ്പോലെ അവൻ എല്ലായ്പ്പോഴും വ്യാപരിച്ചുകൊണ്ടു ഇരുന്നു; പക്ഷേ ഇതരവസ്തുക്കളിൽനിന്നു വേർപെട്ട് ഇരുന്നു. ലോകത്തിൽ ഏതൊരാൾക്കും ക്ലിപ്തമായ ഒരു പദപര്യം നിലയും ഉണ്ടു്; പക്ഷേ, താരാചരൻ, ഭരണമായ ജീവിതപ്രവാഹത്തിന്റെ ഉപരിഭാഗത്തു ചലിക്കുന്ന ഒരു സന്തോഷതരംഗമായിരുന്നു. ഭൂതദാവികളോടു യാതൊരു ബന്ധവും ഇല്ലാതെ, കേവലം മുമ്പോട്ടു പോവുക മാത്രമേ അവൻ ചെയ്തുള്ളൂ.

ഒരു ചിന്താശകലംപോലും ബാധിക്കാത്ത മനസ്സിന്റെ അത്യാദൃശമായ ഗ്രഹണശക്തി നിമിത്തം, താൻ സഹവസിച്ചിരുന്ന വാവിധസംഘക്കുരിൽനിന്നു താരാചരൻ വിനോദകരങ്ങളായ പല വിദ്യകളും പഠിച്ചിരുന്നു. നാടകങ്ങളിലെ അനേകം പാട്ടുകളും മറ്റും അവന്നു മുഖസ്സമുണ്ടായിരുന്നു. ഒരുദിവസം

പതിവുപ്രകാരം മോട്ടിബാബു തന്റെ ഭാര്യയേയും മകളേയും രാമായണം വായിച്ചു കേൾപ്പിക്കുകയായിരുന്നു. ശ്രീരാമകന്യാരായ കൾലവന്മാരുടെ ചരിത്രം പ്രതിപാദിക്കുന്ന ഘട്ടത്തിലെത്തിയപ്പോൾ താരാചരൻ രസം അടക്കിവെയ്ക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അതുവരെ തോണിയുടെ മേൽത്തട്ടിൽ ലാത്തിയിരുന്ന താരാചരൻ പെട്ടെന്നു താഴുന്നിറങ്ങിപ്പറന്നു. “ചാരു അവിടെ നിൽക്കട്ടെ; ഇനിയത്തെ ഭാഗം ഞാൻ പാടിക്കേൾപ്പിക്കാം” എന്നു പറഞ്ഞു. പിന്നീട് “ഭാഗരഥി”യുടെ കൃതിയിൽ നിന്ന്, മുരളീസ്വരംപോലെ നിർദ്ദോഷാമണീയമായ ശാരീരത്തോടുകൂടി ആ ബാലൻ പാടാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ, ആകാശമണ്ഡലം മുഴുവനും അനിർവചനീയമായ ആനന്ദമാധുരിയിൽ ലയിച്ചു പോയി. തോണിക്കാർ വാതിൽക്കൽവന്നു നിലയായതോ ഇരിക്കട്ടെ. ആ വഴിക്കു പോയിരുന്ന മറ്റു തോണിക്കാരും ഈ സ്വരമാധുരിയുടെ ശകലമെങ്കിലും ആസ്വദിക്കാൻ ആഗ്രഹിച്ചു ചെവി വട്ടംപിടിച്ചു. ഗാനം അവസാനിച്ചപ്പോൾ ശ്രോതാക്കൾ ദീർഘമായി നിശ്ചസിച്ചു.

‘അശ്രുപൂർണ്ണമിഴി’യായിത്തീർന്ന അന്നപൂർണ്ണ താരാചരനെ മടിയിലിരുത്തി മാറോടണയ്ക്കാൻ ആഗ്രഹിച്ചു. ഈ ബാലൻ സമ്മതിക്കുന്നപക്ഷം, അവനെ തങ്ങളുടെകൂടെ പാപ്പിച്ചു പുത്രനിലായ്യാലുള്ള ഏതും കൂടാതെ കഴിക്കാമായിരുന്നു എന്നു മോട്ടിബാബുവും ചിന്തിച്ചു. അവരുടെ പുത്രി, “ചാരു” മാത്രം എന്തെന്നില്ലാത്ത അസൂയയ്ക്കും ദേഷ്യത്തിനും വശം വദനായി.

III

തന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ ഏകസന്താനവും അവരുടെ പ്രേമത്തിന്നു ഏകാധികാരിനിയുമായ “ചാരു”വിന്റെ ഇഷ്ടാനിഷ്ടങ്ങൾക്കു യാതൊരവസാനവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. വസുന്ധാംബരവിഷയത്തിൽ അവർക്കുള്ള അഭിപ്രായങ്ങൾ അനിതരസാധാരണങ്ങളായിരുന്നു എന്നു മാത്രമല്ല അവ കൂടക്കൂടെ മാറിക്കൊണ്ടിരിക്കുകയും ചെയ്തു. അവളെ പുറത്തു വല്ലേടത്തേയ്ക്കും

പുറപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന അവസരങ്ങളിൽ, അസാധ്യമായ വലുതും കീ
 ട്ടേണമെന്ന ശാഠ്യം പിടിച്ചേക്കുമ്പോഴും എന്തായാലും അവളുടെ
 അമ്മ അനുഭവിച്ചുവന്ന കഷ്ടപ്പാടുകൾ കുറച്ചൊന്നുമല്ല. തലമു
 ടി കെട്ടിവെച്ചു ശരിയായിട്ടില്ലെന്നു ഒരിക്കൽ തോന്നിപ്പോയാൽ,
 പിന്നീട് അത് എത്രപ്രാവശ്യം മാറിക്കെട്ടിക്കൊടുത്താലും അ
 വൾക്കു തൃപ്തിയാവുകയില്ല; ഒടുവിൽ എല്ലാം കണ്ണീരിൽ കലാശി
 ക്കുകയും ചെയ്യും. ഇങ്ങിനെ തന്നെയാണ് മററനേകം കാര്യ
 ങ്ങളിലും. പക്ഷേ, ശീലം നന്നായാൽ ചാരവിനെപ്പോലെ ഇത്ര
 നല്ല കട്ടിയെ കണ്ടുകിട്ടാനും പ്രയാസമാണ്. ആ സന്ദർഭങ്ങളിൽ,
 വഴിഞ്ഞൊഴുകുന്ന പ്രേമപാരവശ്യത്തോടുകൂടി അമ്മയെ കെട്ടി
 പ്പുണർന്നു ചുംബിക്കുന്നതും കളിയും ചിരിയുമാകാം. അവരെ
 അനന്ദഭരിതയാക്കുന്നതും കാരണമെന്തെങ്കിലും കാഴ്ചകളാണ്. ചുരുക്കിപ്പറ
 കയാണെങ്കിൽ, ഈ പെരുമ്പാലിക ആർക്കും മനസ്സിലാക്കാൻ സാ
 ധിക്കാത്ത ഒരു “സൂത്രക്കുടുകുട”യായിരുന്നു.

തന്റെ അശിക്ഷിതവൃദ്ധത്തിൽ അടങ്ങിയ രൂക്ഷത മു
 ഴുവന്നു ചാര താരാചരനിൽ പ്രദർശിപ്പിച്ചു. ഉണ്ണാനിരിക്ക
 യ്പോൾ, കറികളൊന്നും തന്നായില്ലെന്നു പറഞ്ഞു പാത്രം വലി
 ച്ചെറികയും, അനുവശ്യമായി ഭാസിച്ചിൽ ദോഷാരോപണം
 ചെയ്ത് അവളെ പ്രഹരിക്കുകയും മററനേകം തായാടുകൾ കാട്ടു
 കയും ചെയ്തു. ചാര തന്റെ മാതാപിതാക്കളുടെ വല്ലാത്ത
 ബുദ്ധിമുട്ടിച്ചു. താരാചരന്റെ നേരയ്ക്കാക്കുകൾ വർദ്ധിക്കുന്നതോ
 ളും അവൾക്കു കോപവും മുഴുത്തുവന്നു. ആ ബാലന്റെ യോഗ്യ
 തകളെ അഭിനന്ദിക്കത്തക്ക മനോവിശാലത ഇല്ലാത്ത അവൾക്ക്
 അവയിൽ അസഹ്യമായ അസൂയ തോന്നിയതു സ്വാഭാവികമാ
 ണല്ലോ!

കാട്ടുജന്തുക്കളെപ്പോലും ആകർഷിക്കത്തക്ക ചാതുര്യത്തോടു
 കൂടി കശലവന്മാരുടെ പരിത്രാണ താരാചരൻ പാടിക്കേൾപ്പി
 ച്ച അവസരത്തിൽ, ആ സംഗീതമാധുരി തന്റെ മകളുടെ മക്ക
 ടബുദ്ധിയെ നന്നാക്കുകയെന്ന് അന്നപ്പൂണ് അഗ്രഹിച്ചിരുന്നു.
 “ചാര! പാട്ടെങ്ങിനേ?” എന്നു ചോദിച്ചതിന്നു കിട്ടിയ ഉത്തരം
 അനഭിലഷണീയമായ ഒരു ശിരഃകമ്പനമായിരുന്നു. “എനിക്ക് ഇ

തീരേ ഇഴുപ്പുപിരി; ഇനിയൊട്ടു ഇഴുപ്പുപിരിയുമില്ല.' എന്നായിരുന്നു സാധാരണ ഭാഷയിൽ ആ ശിരഃകമ്പനത്തിന്റെ അർത്ഥം—

താൻ താരാചരനോടു കാണിച്ച വാത്സല്യത്തെക്കുറിച്ചുള്ള അസൂയയായിരിക്കുമോ ഈ വിരോധത്തിന്നു കാരണം എന്നു ശങ്കിച്ച അന്നപ്പുണ്ണ്, മകളുടെ മുമ്പിൽവെച്ചു താരാചരനെ അധികമായി ലാളിക്കാതെ കഴിച്ചു. അവൾ നേരത്തേ ഉണക്കഴിച്ചു ഉറങ്ങാൻ പോയാൽ, അന്നപ്പുണ്ണ് താരാചരനെ വിളിച്ചു പാട്ടുപാടിക്കും. ആകാശമണ്ഡലത്തിലെ അന്യോദൃശമായ പ്രകാശത്തെയെ ഭേദിച്ചു, സന്ധ്യാരാഗത്തിൽ മയങ്ങിക്കിടക്കുന്ന ഗ്രാമങ്ങളെ ആനന്ദപൂർവ്വകിതങ്ങളാക്കുന്ന ആ ദിവ്യസംഗീതം അന്നപ്പുണ്ണയുടെ പ്രേമതരളിതമായ ഹൃദയാന്തരത്തെ അനിർവചനീയമായ ഹൃദ്യാമൃതത്താൽ അഭിഷിക്തമാക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കേ, അരസികയായ ചാരുകിടക്കയിൽ നിന്നു ചാടിയെണീറ്റു, ഇതെന്നൊരു കോലാഹലമാണ്! നിങ്ങളുടെ കെട്ടുകൊണ്ട് എനിക്കു കണ്ണടക്കാൻ വയ്യല്ലോ' എന്നു ഉച്ചത്തിൽ ഗർജ്ജിക്കുക പതിവായിരുന്നു. മറ്റൊരാളാൽ താരാചരന്റെ ഗീതാമൃതത്തിൽ ലയിച്ചിരിക്കുകയും, താൻ ഏകയായി കിടക്കയിൽ വീണ് നിദ്രാഭേദവിയുടെ സാഹായ്യം വരിക്കുകയും ചെയ്യേണ്ടതെങ്ങിനെയെന്നു അവൾക്ക് വിചാരിക്കാൻപോലും വയ്യായിരുന്നു.

ഈ “കട്ടിക്കരംഗമിഴി”യുടെ ബാലപാപലങ്ങൾ താരാചരന് ഏറ്റവും വിനോദകരങ്ങളായിരുന്നു. കഥ പറഞ്ഞും, പാട്ടു പാടിയും, ഓടക്കുഴൽ ഉയരിയും അവൻ അവളെ സ്വാധീനമാക്കാൻ ചെയ്ത പരിശ്രമമെല്ലാം വൃഥാവിലായി. ജലക്രീഡയ്ക്കിറങ്ങിയ അപ്പാസ്സുകളുടേപ്പോലെ, പതിവുപ്രകാരം താരാചരൻ അരയിൽ മുങ്ങി മുക്കിക്കെട്ടി വെള്ളത്തിൽ നീന്തിക്കളിക്കുമ്പോൾ മാത്രമേ ആ ബാലികയ്ക്ക് അവന്റെ കോമളസ്വരൂപത്തിൽ നിന്നു കണ്ണുടക്കാൻ സാധിക്കാതെ വന്നുള്ളൂ. തനിക്കു ഇതിൽ രസമുണ്ടെന്നു ആരെയും മനസ്സിലാക്കിക്കാതെ ദിനംപ്രതി അവൻ കുളിക്കാൻ പുറപ്പെടുന്ന സമയത്തെ പ്രതീക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നത് അവൾക്കൊരു ഗ്രന്ഥവിനോദമായിത്തീർന്നു. ആ സമയമായാൽ, ഈ അശിക്ഷിതനടി തോണിയുടെ ജനലിനരികെ ഇരുന്ന്

അതിശ്രദ്ധയോടുകൂടി തുണൽപ്പണിയാരംഭിക്കും—യാദൃച്ഛികമാണെന്ന ഭാവത്തിൽ അവർ കൂടക്കൂടെ പുഴയിലേയ്ക്കുയച്ചു നോട്ടങ്ങൾ, നിന്ദാസത്തോടുകൂടി താരാചരന്റെ നേക്കു വിട്ടുന ജ്ഞാനഭാസ്യങ്ങളാണെന്നു മാറുള്ളവർ വ്യാഖ്യാനിക്കേണമെന്നായിരുന്നു ആ സൂത്രക്കാരത്തിയുടെ ഉദ്ദേശം—

സെമിണ്ടാരുടെ തോണി നന്ദിഗ്രാമം കടന്നുപോയ വിവരം താരാചരൻ മനസ്സിലാക്കിയില്ല. തോണി അതിന്റെ യാത്ര തുടർന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അതിലെ ആളുകളുടെ ഗതി, അതിന്റെ ഗതിപോലെതന്നെ പായത്തക്ക വിശേഷവിധിയൊന്നും കൂടാതെ യായിരുന്നു. ആർക്കും യാതൊരു ബലപാടും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. സ്നാനാശനാദി നിത്യകർമ്മങ്ങൾ യഥേഷ്ടം നിർവ്വഹിച്ചുപോന്നു. ദിനംപ്രതി ഇരുട്ടാകുമ്പോഴുതന്നെ, മിന്നാമിനുങ്ങുകൾ മിന്നുകയും ചീവിട്ട (ചികിട്ട)കൾ ചിലയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്ന ഗ്രാമങ്ങൾക്കരികെ തോണി കരയ്ക്കുണയ്ക്കുകയായിരുന്നു അവരുടെ പതിവ്. ഇങ്ങിനെ, കാരാദിനായിൽ ചെന്നെത്തുവാൻ അവർ പത്തുദിവസം വേണ്ടിവന്നു.

IV

സെമിണ്ടാരെജമാനൻ തിരിച്ചുവരുന്ന വിവരം ഗ്രാമക്കാർ അറിഞ്ഞ ഉടനെ, ആരുംക്കാരും പല്ലക്കുകളും കുതിരകളും പുഴക്കരയിൽ ഹാജരായി. ഈ ഉപചാരങ്ങൾനിമിത്തം സംഭവിച്ച കാലതാമസത്താൽ താരാചരൻ തീരെ അക്ഷമനായിത്തീർന്നു. ആരും കാണാതെ അവൻ തോണിയിൽനിന്നു കരയ്ക്കു ചാടി. ഗ്രാമം മുഴുവനും ഒന്നു ചുറ്റി. ആരെ കണ്ടാലും ജ്യേഷ്ഠനെന്നോ, ജ്യേഷ്ഠത്തിയെന്നോ, അമ്മാമനെന്നോ അമ്മായി എന്നോ സംബോധനം ചെയ്ത് 'ലോഹ്യം' ഭാവിച്ചും അവൻ രണ്ടുമൂന്നു മണിക്കൂറിനുള്ളിൽ പല തരക്കാരുടേയും പരിചയവും സ്നേഹവും സ്വീകരിച്ചു.

പ്രകൃത്യാ യാതൊരു നിബന്ധനകൾക്കും കീഴടങ്ങാത്ത താരാചരൻ ആളുകളെ വശപ്പെടുത്തുന്നതിൽ യാതൊരു പ്രയാസവും ഉണ്ടായില്ല. അല്പദിവസങ്ങൾക്കുള്ളിൽ അവൻ ഗ്രാമം മുഴുവനും

കീഴടങ്ങി. ഏതു കൂട്ടത്തിലും ചേർന്ന് അവരുടെ മനോഗതിക്കനുരൂപമായി പെരുമാറാനുള്ള പാടവം ഉണ്ടായിരുന്നതു തന്നെയായിരിക്കാം നിഷ്പ്രയാസമായ ഈ വിജയത്തിന്റെ രഹസ്യം. ഒരു പ്രത്യേക സമ്പ്രദായത്തിനും അടിമപ്പെടാതെ ഏതു സമ്പ്രദായത്തേയും അനുസരിക്കാനുള്ള സാമർത്ഥ്യം അവൻ സാക്ഷ്യമായിരുന്നു. കുട്ടികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചെന്നാൽ അവൻ ഒരു കുട്ടി തന്നെ; പക്ഷേ മറ്റവരേക്കാൾ ഒരുപടി മേലെയാണ് തന്റെ സ്ഥിതിയെന്ന് അഭിമാനിക്കും.

ഗുരുജനങ്ങളുടെ സദസ്സിൽ അവൻ കുട്ടിക്കളിയും മറ്റും കാണുകയില്ല; കൃത്രിമമായ ഗൗരവം നടിക്കുകയും ഇല്ല. കൃഷീവലന്മാരായ നാടന്മാരുടെ സമൂഹത്തിൽ, ബ്രാഹ്മണത്വത്തിന് അതൊരു ഭംഗവും വരുത്താതെ, അവൻ കൃഷിക്കാരന്റെ അടുവെടുക്കും. ജാതിനാമാദിഭേദങ്ങൾ ഗണിക്കാതെ, എല്ലാവരുടേയും പ്രവൃത്തികളിലും വിഹാരങ്ങളിലും ഭാഗഭാക്കായി അവൻ പ്രദർശിപ്പിച്ച ചാതുര്യം അനിതര സാധാരണമെന്നേ പറയേണ്ടൂ. ഒരുദിവസം അവൻ ഒരു കിട്ടായിക്കടയിൽ ചെന്നപ്പോൾ, അതിന്റെ ഉടമസ്ഥന് എപിടേയ്ക്കോ പോകേണ്ട ആ പശ്യമുണ്ടായി. അവൻ തിരിച്ചുവരുംവരെ പലഹാരമെടുവടം ഏറ്റെടുത്തു. അരാചരൻ ഒരു പനയോലയെടുത്ത് ഈച്ചകളെ ആട്ടിക്കളയുന്നതിലും മറ്റും കാണിച്ച സാമർത്ഥ്യം കാണേണ്ടതു തന്നെയായിരുന്നു! പലഹാരമുണ്ടാക്കുന്നതിലും നെയ്ത്തുപണിയിലും കശവന്റെ ജോലിയിലും അവൻ അത്ര നിഷ്ഠനായിരുന്നു.

ഇപ്പകാരം ഗ്രാമക്കാരെ ഒന്നുപോലെ വശീകരിക്കാൻ ശ്രമിക്കുകയുണ്ടായിരുന്ന അവൻ ഒരു ചെറുചെങ്കിടേവിന്റെ വിരോധത്തെ മാത്രം ഇല്ലാത്താക്കുവാൻ സാധിച്ചില്ല. സ്രീലോകത്തിലെ ഈ വാമാണ് തന്നെ ആ പ്രദേശത്തിൽനിന്നു ബഹിഷ്കരിക്കാൻ നിർന്തരം പരിശ്രമിക്കുന്നുണ്ടെന്നറിയുകയാലായിരിക്കാം അരാചരൻ കാരാലിയായിൽ, തന്റെ സ്വാഭാവിക സമ്പ്രദായത്തെ അനുസരിക്കാതെ, ഇത്രയധികം കാലം താമസിക്കാൻ തീർച്ചയാക്കിയത്. സ്രീചിത്തത്തിന്റെ ദുർവ്വഗാഹാവസ്ഥയ്ക്കു ചാരുവിന്റെ കടപടികൾ വീണ്ടും ദൃഷ്ടാന്തമായിത്തുടങ്ങി. അവരുടെ വെപ്പുക

രിയുടെ മകൾ ശോണമണി എന്നൊരു പെണ്കിടാവുണ്ടായിരുന്നു. ചാരുവിന്റെ സമാനവയസ്സായിരുന്ന അവൾ അഞ്ചാമത്തെ യോ ആറാമത്തെയാ പയസ്സിൽ വിധവയായിത്തീർന്നു. ഈ രണ്ടു ബാലികമാരും ഉറ്റ സഖികളായിരുന്നു. സെമിണ്ടാർ തിരിച്ചു തന്നിരുന്ന കാലത്തു് ശോണമണി ദീനം പിടിച്ചു കിടപ്പിലായിരുന്ന തിനാൽ അവൾക്കു തന്റെ സ്നേഹിതയെ കുറെ ദിവസത്തേയ്ക്കു കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ദീനംമാറി അപ്പർ തമ്മിൽ കാണാൻ തരമായപ്പോൾ—പോരേ നിർഭാഗ്യം—അവർ പിണങ്ങിപ്പിരിയു നിടയാവുകയും ചെയ്തു! ഈ കലഹത്തിന്റെ കാരണം പറയാം:

തന്റെ യാത്രപ്പെറ്ററി ചാരുവളരെ ചാതുര്യത്തോടെ വിവരിക്കുകയായിരുന്നു. താരാവരൻ എന്ന രന്തത്തെ കണ്ടുകിട്ടിയ പെട്ടത്തിൽ എത്തുമ്പോൾ ശോണമണി ആശ്ചര്യരസം പ്രകടി ക്കുമെന്ന വിശ്വാസത്തോടുകൂടെയാണ് ചാരു കഥ പറഞ്ഞു തുടങ്ങിയതു്. പക്ഷേ താരാവരൻ ശോണമണിക്കു് അപരിചിതനല്ലെന്നും, യോജയുടെ അമ്മയെ അവൻ ഇളയമ്മയെന്നും, ശോണ അവരെ 'ഏട്ട'യെന്നുമാണ് വിളിച്ചിരുന്നതെന്നും, രാധാധവന്മാരുടെ ശ്രാഹാലീലകളെ താരാവരൻ പലപ്പോഴും അമ്മയേയും മകളേയും പാടിക്കേൾപ്പിക്കാറുണ്ടെന്നും, ശോണയ്ക്കു് അവൻ ഒരു ഓടക്കുഴലുണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തതിന്നു പുറമെ, കൂട കൂടെ ലതാഗൃഹങ്ങളിൽനിന്നു പൂക്കളുറത്തു സമ്മാനിക്കാറുണ്ടെന്നും മറ്റും ശോണമണിയുടെ മുഖത്തുനിന്നു കേൾക്കാറായപ്പോൾ ചാരുവിന്റെ കർണ്ണരസങ്ങളിൽ താരാവരൻ പരമപ്രായാസമുള്ള കേരളവേദമുണ്ടായി. ആ ദിവസംതന്നെ, വേറെ ഏതോ ഒരു ക്ഷുദ്രകാരണത്തിനേൽ ചാരു ശോണമണിയുമായി വൈരപ്രതിജ്ഞചെയ്തു. ഇതുകൊണ്ടും തൃപ്തിപ്പെടാതെ, അവൾ നേരിട്ടു് താരാവരന്റെ മുറിയുളളിൽ കടന്നുചെന്ന് അവൻ ഏതുയോ ഓമനിച്ചുചെയ്തിരുന്ന ഒരു ഓക്കുഴലെടുത്തു നിലത്തുനിന്നു തെരിച്ചുകളഞ്ഞു. ഈ പൈശാചികപ്രവൃത്തി ചെയ്യുന്നതിൽമദ്ധ്യേ താരാവരൻ മുറിയുളളിൽ കടന്നുചെന്നു. ആ ബാലികയുടെ കോപപ്രകടനത്തിൽ താരാവരൻ ഏതെന്നില്ലാത്ത ഒരു ക്രമം

തുകമാണുണ്ടായത്. “ചാൽ! എന്തിനാണെന്റെ ഓടക്കുഴൽ പൊട്ടിച്ചു കളയുന്നത്?” എന്ന ചോദ്യത്തിന് “എന്താണ് പൊട്ടിച്ചാൽ? ഒരു പാറം പറിപ്പിക്കാനാണ്. ഇനിയും ഞാൻ പൊട്ടിയും” എന്നായിരുന്നു മറുപടി. കണ്ണും മുഖവും ചുരുപ്പിച്ച് അവൾ വീണ്ടും ആ ഓടക്കുഴലിനെ ഛിന്നഭിന്നമാക്കി നറുക്കി, സംരംഭം ശമിച്ചപ്പോൾ കണ്ണിനും വാർത്തുകൊണ്ടു ചുറ്റത്തെയും കടന്നുപോയി. തന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട ഓടക്കുഴലിന്റെ ശകലങ്ങൾ പെരുകിയെടുത്തു താരാചരൻ സംഘടിപ്പിച്ചുനോക്കി. പക്ഷേ, അതു നന്നാക്കാൻ സാധിക്കാത്ത വിധത്തിൽ നറുക്കിപ്പോയിരുന്നു. അനപരാധിയായ ആ കുഴലിനെ ബാധിച്ച അപൂർണ്ണത വിപത്തിനെക്കുറിച്ച് അവൻ ഒന്നു പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു. ദിവസം ചെല്ലുംതോറും ചാൽ അവന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ ഒരു വിവിത്രസൃഷ്ടിയായി പരിണമിച്ചു.

താരാചരൻ കൌതുകാധാനഹേതുകമായി ആ വീട്ടിനുള്ളിൽ വേറെയും ചില സാധനങ്ങളുണ്ടായിരുന്നു. അവയിൽ ഒന്ന് മോട്ടിബാബുവിന്റെ വായനമുറിയിലെ ഇംഗ്ലീഷു ചിത്രപുസ്തകങ്ങളാണ്. ബാഹ്യലോകത്തെപ്പറ്റി അവൻ ഗണനീയമായ അറിവും പരിചയവും ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും ഈ ചിത്രലോകത്തിലേയ്ക്കു പരിപൂർണ്ണമായ പ്രവേശം കിട്ടാൻ അവൻ നന്നെ പണിപ്പെട്ടു. ഭാവനാശക്തിയുടെ സാഹായ്യം അവലംബിച്ച് ഈയൊരു നൂതനതയെ പരിചരിക്കുവാൻ അവൻ ചെയ്ത ശ്രമവും ശരിയായി ഫലിച്ചില്ല.

ചിത്രപുസ്തകങ്ങളിൽ അവനുണ്ടായിരുന്ന ഭ്രമം മോട്ടിബാബു കണ്ടറിഞ്ഞു. ഒരു ദിവസം അവനോടു് ഇപ്രകാരം ചോദിച്ചു:—“നിനക്കു് ഇംഗ്ലീഷു പഠിക്കാനാഗ്രഹമുണ്ടോ? അതു പഠിച്ചാൽ ഈ ചിത്രങ്ങളെ മനസ്സിലാക്കാൻ അധികം എളുപ്പമുണ്ടു്.” അതിന്നു താരാചരൻ “ഉവ്വു്; എനിക്കു നന്നെ മോഹമുണ്ടു്.” എന്നു മറുപടി പറഞ്ഞു. ഈ മറുപടി കേട്ടു് ഏറ്റവും പരിശുഷ്ടനായിത്തീർന്ന മോട്ടിബാബു അവനെ ഇംഗ്ലീഷു പഠിപ്പിക്കേണ്ടതിലേയ്ക്കു ഗ്രാമസൂളിലെ ഫെഡ് മാസ്റ്ററുമായി ഏല്പാട്ടു ചെയ്തു.

തീക്ഷ്ണമായ സ്മരണശക്തിയോടും അഭിന്നമായ ശ്രദ്ധയോടും കൂടെ താരാചരൻ ഇംഗ്ലീഷ് പഠിക്കാനാരംഭിച്ചു. പഴയ ജീവിതരീതിയെ ഭൂതകാലഗഹപരത്തിലേയ്ക്കു തള്ളിവിട്ടു. അവൻ ഒരു നൂതന ജീവിതത്തെ കൈക്കൊണ്ടുപോലെ ഭാവിച്ചു. അയൽപക്കക്കാർക്ക് അവന്റെ ദർശനം ദുർല്ലഭമായിത്തീർന്നു. സന്ധ്യമയങ്ങി ഇരുട്ടാകുന്നതുവരെ അവൻ പുസ്തകം വായിച്ചുകൊണ്ടു പുഴക്കരയിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടക്കുന്നത് ആർക്കും കാണാമായിരുന്നു. തന്റെ അനുചരസംഘത്തിലെ ചെറുക്കന്മാർ അകലെ ചെന്നുനിന്ന് അവനെ നോക്കുകയല്ലാതെ, അവന്റെ ഗ്രന്ഥപാരായണത്തിന്നു ഭംഗംവരുത്തുവാൻ തുനിഞ്ഞില്ല.

ചാരുവിനുപോലും അവനെ ചുരുക്കമായിട്ടേ കാണാൻ കഴിഞ്ഞുള്ളൂ. അന്തഃപുരത്തിനുള്ളിൽ അന്നപൂർണ്ണയുടെ ഉപചാരങ്ങൾ അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടും നന്നെ പതുക്കെയുമാണ് പണ്ടെല്ലാം താരാചരൻ ഭക്ഷണം കഴിച്ചിരുന്നത്. പക്ഷേ, ഇപ്പോഴത്തെ സമയദൈർല്ലഭ്യം നിമിത്തം തന്റെ മുറിയ്ക്കുള്ളിൽതന്നെ ഭക്ഷണം കഴിക്കാൻ അനുവാദം നൽകേണമെന്ന് അവൻ മോട്ടിബാബുവിനോടാവശ്യപ്പെട്ടു. ആ കോമളകുമാരന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം നഷ്ടമാകുന്നതിനെപ്പറ്റി അന്നപൂർണ്ണ അതിവ്യസനത്തോടെ തടസ്സം പറഞ്ഞുവെങ്കിലും, അവൻ പഠിപ്പിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ചിരുന്ന ശ്രദ്ധയെ പുറസ്തരിച്ചു മോട്ടിബാബു അതിന്നു വിരോധമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല.

ഇതു കണ്ടപ്പോൾ, തനിക്കും ഇംഗ്ലീഷു പഠിച്ചു കഴിയുമെന്നു ചാരുവും സിദ്ധാന്തിച്ചു തുടങ്ങി. ഈ നിർബന്ധം അവളുടെ ഒരു പുതിയ ചപലത മാത്രമാണെന്നു കരുതി അവളുടെ അച്ഛനമ്മമാർ ആദ്യം ഇതിനെപ്പറ്റി ചിരിച്ചു കഴിച്ചതേയുള്ളൂ. പക്ഷേ ഈ ആശങ്ക ശരിയല്ലെന്നു തന്റെ അശ്രുപ്രവാഹത്താൽ ചാരു അചിരേണ വെളിപ്പെടുത്തി; ലാളനപ്രിയരായ അച്ഛനമ്മമാർക്കു മകളുടെ നിർബന്ധത്തിന്നു വഴിപ്പെടാതെ നിർഘാമിപ്പെന്നും വന്നു; ചാരുവിനേയും താരാചരന്റെ കൂടെ പഠിക്കുവാൻ.

എടുത്തുപാട്ടത്തിന്റെയും തന്നിപ്പൂത്തിന്റെയും കൂടായിരുന്ന ഈ പെണ്ണിടാവിനു പരിപ്പിൽ തീരെ വാസനയുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾ യാതൊന്നും പഠിച്ചില്ലെന്നു മാത്രമല്ല താരാചരന്റെ പരിപ്പിന്നും ഭംഗം വരുത്തി. അന്നന്നത്തെ പാറം അവൾ പഠിക്കാതിരിക്കുന്നതിന്നു പുറമേ, താരാചരൻ ഒരു പാറം അവസാനിപ്പിച്ചു വേറൊന്നിലേയ്ക്കു കടക്കുമ്പോൾ അവൾ കലശലായി കോപിച്ചു തുടങ്ങി. താരാചരനു ചേണ്ടി ഒരു പുതിയ പുസ്തകം വാങ്ങിയാൽ ഉടനെ അവൾക്കും ആ പുസ്തകം വേണം. താരാചരൻ അവന്റെ മുറിയ്ക്കലിൽ ഇരുന്നു പഠിക്കുമ്പോൾ അവളുടെ മനസ്സിൽ അസൂയ മുഴുത്തുവന്നു. അവനില്ലാത്ത തരം നോക്കി അവൾ ആ 'മുറിയിൽ കടന്നു' അവന്റെ നോട്ടുപുസ്തകങ്ങളിൽ മഷി വീഴ്ത്തി കളങ്കപ്പെടുത്തുകയും തുവലുകളെടുത്തൊളിച്ചു വെയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ കയ്യേറ്റമെല്ലാം താരാചരൻ കഴിയുന്നത്ര ക്ഷമിക്കുകയും, ക്ഷമ കെടുമ്പോൾ അവളെ ശിക്ഷിക്കുകയും ചെയ്തുചെയ്തിലും, ചാരുവിന്റെ സ്വഭാവം ഇതുകൊണ്ടൊന്നും ഭേദപ്പെട്ടില്ല. ഒടുവിൽ, താദൃച്ഛികമായി താരാചരനു ഒരു തഞ്ചംകിട്ടി. ഒരു ദിവസം ചാരുവിന്റെ വികൃതിയുടെ ഫലമായി മഷി തുക്കി കേടുവണകിടന്നിരുന്ന ഒരു കടലാസ്സു തന്റെ നോട്ടുബുക്കിൽനിന്നു ചീന്തിയെടുത്തു താരാചരൻ സ്വയമേവ കണ്ണിതപ്പെട്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. തത്സമയത്തു ചാരു വാതിൽക്കൽ വന്നു എത്തിനോക്കിക്കൊണ്ടു "ഇന്നു നല്ല തരത്തിൽ പററി" എന്നു പറഞ്ഞു, അകത്തെയ്ക്കു കടന്നു. പക്ഷെ, അവൾക്ക് ആശാഭംഗമാണുണ്ടായത്. താരാചരൻ ഒരുക്കുരമ്പോലും ഉച്ചരിക്കുകയാകട്ടെ, തന്നെ ശിക്ഷിക്കാൻ കയ്യോങ്ങുകയാകട്ടെ ചെയ്യുന്നില്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ ആ കള്ളപ്പെണ്ണിടാവിന്നു എന്തുചെയ്യേണ്ട എന്നറിയാത്തതാലുള്ള ക്ഷമകേടു കലശലായി—മാപ്പുപോദിക്കുന്ന നമ്പ്രുദായം അവൾ ശീലിച്ചിരുന്നില്ലെങ്കിലും, ആ സന്ദർഭത്തിൽ ക്ഷമയാചനം ചെയ്താൽ കൊള്ളാമെന്ന മോഹം അവളെ വല്ലാതെ അസ്വസ്ഥയാക്കി. ഒടുവിൽ, അവൾ, തന്റെ വികൃതിയുടെ സ്റ്റാരകമായി അവിടെ കിടന്നിരുന്ന കടലാസ്സുകഷണം എടുത്ത് അതിൽ, തെളിഞ്ഞുരുണ്ട കയ്യുക്കുരത്തിൽ, "ഞാൻ ഇനിമേലിൽ ഇങ്ങിനെ ചെയ്തുകയില്ല" എന്നെഴുതി താരാചര

ന്റെ മുമ്പിൽ വെച്ച് അവന്റെ ശ്രദ്ധയെ അതിലേയ്ക്കുകയ്ക്കി
ച്ചു. ഈ ഘട്ടത്തിലെത്തിയപ്പോൾ താരാചരൻ ചിരി അടക്കാൻ
സാധിച്ചില്ല. ചാരു വൃന്ദനത്താലും കോപത്താലും അധോമു
ഖിയായി ശാശ്വതമായ കാലഗർത്തത്തിൽനിന്നും ദുരന്തമായ ദിഗ
ന്തരാളത്തിൽ നിന്നും ആ കടലാസ്സുതുണ്ടു നിശ്ശേഷം നശിച്ചെങ്കി
ലല്ലാതെ തന്റെ പരിഭവം പരിഹരിക്കപ്പെടുന്നതല്ലെന്നായിരുന്നു
അവളുടെ അപ്പോഴത്തെ വിശ്വാസം.

ലജ്ജാവതിയായ ശോണമണി ചിലപ്പോൾ താരാചരന്റെ
പറമ്പുമറിയുടെ വാതിൽവരെ ചെന്നു, അകത്തു കടക്കാതെ തി
രിച്ചു പോകാറുണ്ടായിരുന്നു. അവളും ചാരുവും തമ്മിലുണ്ടായി
രുന്ന വിരോധം മാറി ഇപ്പോൾ വളരെ സ്നേഹത്തിലും വിശ്വാസ
ത്തിലുമായിരിക്കുന്നു. പക്ഷെ താരാചരനെ സംബന്ധിക്കുന്ന വി
ഷയങ്ങളിൽ മാത്രം ശോണമണി വളരെ ഭയത്തോടും സൂക്ഷ്മ
ത്തോടും കൂടിയാണ് പെരുമാറിയത്. ചാരു അന്തഃപുരത്തിനു
ജില്ലാണെന്നു മുൻകൂട്ടി തീർച്ചപ്പെടുത്തിയ ശേഷമേ അവൾ പര
മ്പുമറിയുടെ പരിസരങ്ങളിലേയ്ക്കു പോകാൻ തുനിഞ്ഞിരുന്നുള്ളൂ.
ഒരുദിവസം അവൾ വാതിലിനടുത്തു നിന്നു തിരിച്ചുപോകാൻ
ഭാവിക്കുമ്പോൾ താരാചരൻ കണ്ടു. “ആരാണ് ശോണയോ?
എന്തൊക്കെയാണ് വർത്തമാനം? അമ്മയ്ക്കു സുഖംതന്നെയല്ലേ?”
എന്നു കശലപ്പുശ്നംചെയ്തു തീരുമ്പോഴേയ്ക്കു ചാരു അവിടെ
വന്നെത്തി. ശോണമണിയുടെ ഭയസംഭ്രമങ്ങളൊന്നും പരമ്പാ
നില. തന്റെ സ്നേഹിതയുടെ സ്വന്തം അപഹരിക്കുന്നത് അവൾ
കണ്ടുപിടിച്ചാലുണ്ടാവുന്ന വികാരമാണ് ശോണയെ ബലവ
ത്തായി ബാധിച്ചത്. ചാരു തലകുലുക്കി മുക്കും പരുഷ
മായ സ്വരത്തിൽ ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു:—“ശോണമണി നാണ
മില്ലല്ലോ! പറിക്കുന്നവരെ ഉപദ്രവിക്കുകയാണ് നിന്റെ പണി!
ഞാൻ അമ്മയോടു പറയട്ടെ!” താരാചരന്റെ രക്ഷാധികാരം
സ്വയമേവ കൈക്കൊണ്ട ആ ചെൺകിടാവിന്റെ വാക്കു കേ
ട്ടാൽ അവന്റെ പരിപിന്നുള്ള പ്രതിബന്ധങ്ങൾ നീക്കുന്ന
താണ് അവളുടെ ജീവിതോദ്ദേശമെന്നു തോന്നിപ്പോകാതെ തത്സ
മയത്തു അവളെ അവിടെയ്ക്കു വിളിച്ചുവരുത്തിയതു എന്തൊരു

ഉദ്ദേശമാണെന്നു ദൈവത്തിന്നറിയാം.— താരാചരന്നാരികയില്ല, നിശ്ചയതന്നെ. സാധു ശോണമണി പരിഭ്രമിച്ചു പലേ ഒഴികഴിവുകളും പറഞ്ഞുനോക്കി. അതെല്ലാം കെട്ടുകഥകളാണെന്നു ചാരുതീരുമാനിക്കുകയാൽ, തോൽവി സമ്മതിച്ച് ശോണമണി അവിടെനിന്നു പുറത്തെയും പോവുകയും ചെയ്തു. പക്ഷേ, പോകുന്നതിന്നു മുമ്പായി താരാചരൻ “എന്നാൽ അങ്ങിനെയാവട്ടെ; വൈകുന്നേരം ഞാൻ അങ്ങോട്ടു വന്നുകൊള്ളാമെന്നു് അമ്മയോടു പറയണം” എന്നു പറഞ്ഞിട്ടാണ് അവളെ യാത്രയാക്കിയതു്.

ചാരു:— (ഘാസ്യരസത്തിൽ) “ഓഹോ! പഠിക്കാൻ ഒന്നും ഇല്ലായിരിക്കാം—ഞാൻ മാസ്റ്ററോടു പറയട്ടെ. പറയാതിരിക്കുമെന്നു കരുതേണ്ട.”

ഈ ഭീഷണിപ്രയോഗംകൊണ്ടു ഭയപ്പെടുന്നവനായിരുന്നില്ല നമ്മുടെ താരാചരൻ. അവൻ അടുത്തടുത്തു രണ്ടു ദിവസം വൈകുന്നേരം ശോണയുടെ അമ്മയെ ചെന്നു കണ്ടു. മൂന്നാമത്തെ ദിവസം ചാരു ഭീഷണികൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടാതെ വേറൊരു സൂത്രം കണ്ടുപിടിച്ചു. ഉച്ചതിരിഞ്ഞപ്പോൾ താരാചരന്റെ മുറി പുറത്തുനിന്നു പൂട്ടി രാത്രി ഉണ്ണാൻ കാലമാകുമ്പോൾ താരാചരനെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കി—അപ്രതീക്ഷിതമായ ഈ പ്രവൃത്തി നിമിത്തം താരാചരനു വല്ലാതെ കോപംവന്നു. അന്നു രാത്രി ഉറങ്ങുകഴിക്കില്ലെന്നു വാതിലിടിച്ചു. പശ്ചാത്താപഭരിതയായ ചാരു “ഇതിനൊരിക്കലും ഞാനിങ്ങനെ ചെയ്തയില്ല. ഞാൻ കാൽക്കൽ വീണു നമസ്കരിക്കാം.—കുറച്ചെങ്കിലും ഉറങ്ങുകഴിക്കണേ” എന്നു കേണുയാചിച്ചതിന്നു പുറമെ ഹൃദയം ഭേദിക്കുമെന്ന ഭാവത്തിൽ പൊട്ടിക്കരയാനും തുടങ്ങിയപ്പോൾ മാത്രമേ താരാചരൻ തന്റെ മക്കടമുഴി വിട്ടുള്ളു.

മേലിൽ താരാചരനെ ഉപദ്രവിക്കുന്നതല്ലെന്നും അവനോടു സ്നേഹപൂർവ്വം പെരുമാറുന്നതാണെന്നും പലതവണയും ചാരു സ്വയം പ്രതിജ്ഞചെയ്തിരുന്നു. പക്ഷേ ശോണമണിയോ മറ്റു വല്ല സംഗതിയോ നടുവിൽ ചാടിവീണു് ഈ സദാചാരനിഷ്ഠയെ വന്ധ്യമാക്കിത്തീർത്തു. പോരെങ്കിൽ, ചാരുവിന്റെ സ്വഭാവം അസാധാരണമായി പ്രസന്നമായോ ശാന്തമായോ കണ്ടാൽ

അതിന്നു ഭംഗംവരുത്താനുള്ള വല്ലക്കാരണവും താരാചരൻ ഉണ്ടാക്കിത്തീർക്കുകയുണ്ടായല്ലോ. ഇതെന്തിനായിരുന്നു എന്നു ചരവാൻ സാധിക്കയില്ല. ആദ്യം ഒരു കൊടുങ്കാറ്റു്. പിന്നെ ഒരു ബാഷ്പവർഷം—പിന്നീടു പ്രസന്നമായ സൂര്യപ്രകാശവും പ്രശാന്തതയും—ഇതായിരുന്നു ആ ഗ്രാമത്തിനുള്ളിൽ നടന്നിരുന്ന സമ്പ്രദായം.—

VI

ഇങ്ങിനെ കൊല്ലം രണ്ടുകഴിഞ്ഞു. ഇത്രയധികം കാലം താരാചരനെ കൂട്ടിയിട്ടയുണ്ടാവാൻ ആർക്കും സാധിച്ചിട്ടില്ല. ഇപ്പോൾ സാധ്യമായതു് അവന്നു പരിപ്പിൽ ജനിച്ച അഭിനിവേശം കൊണ്ടായിരിക്കാം. അല്ലെങ്കിൽ, പ്രായം വർദ്ധിക്കുന്നോരമുള്ള സ്വഭാവപ്പകർച്ചകൊണ്ടായിരിക്കാം. അഥവാ, തന്റെ സതീതൃയായ പെങ്കിടാവിന്റെ ചാപലങ്ങൾ താനറിയാതെതന്നെ തന്റെ ഹൃദയത്തെ ആകർഷിച്ചുകൊണ്ടായിരിക്കാം.

ചാരുവിന്നു വിവാഹം കഴിയേണ്ട കാലമായി. അന്നത്രപനായ ഒരു വരനെ കണ്ടുകിട്ടാൻ വേണ്ടി മോട്ടിബാബു നാടെങ്ങും അന്വേഷിച്ചുതുടങ്ങി. “എന്തിനാണിത്ര ബുദ്ധിമുട്ടുന്നത്? താരാചരൻ ഒരു നല്ല കുട്ടിയാണ്. ചാരുവിന്നു അവനിൽ പ്രിയവും ഉണ്ടു്” എന്നു് അന്നപ്പുണ്ണ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ഈ അഭിപ്രായത്തിൽ സെമിണ്ടാർക്കു് അല്പം അതൃപ്തമാണുണ്ടായതു്.

“അതെങ്ങിനെയാണ്? അവന്റെ കലത്തെപ്പറ്റിയോ പൂർവ്വചരിത്രത്തെപ്പറ്റിയോ നമുക്കു യാതൊരു വിവരവും ഇല്ലാതിരിക്കെ, നമ്മുടെ പുത്രിയെ അവന്നു വിവാഹംചെയ്തുകൊടുക്കുന്നതു്? അവർക്കു നല്ല ഒരു ഭർത്താവുണ്ടായിക്കൊണ്ടാണെന്നെന്റെ ആഗ്രഹം” എന്നായിരുന്നു സെമിണ്ടാരുടെ മറുപടി.

ഒരുദിവസം വിവാഹാലോചനയുണ്ടാകുണ്ടു് രഥാഗം സെമിണ്ടാരുടെ ചില ആളുകൾ അവിടെ വന്നെത്തി. ചാരുവിനെ അറിയിച്ചു പുറത്തെയും വരുത്തുവാൻ അവർ ചെയ്ത ശ്രമങ്ങളെല്ലാം വ്യഥാവിലായി. മോട്ടിബാബുവിന്റെ പ്രേമപരസ്സരമായ അപേക്ഷയാകട്ടെ ശങ്കാരമാകട്ടെ കുറച്ചുകൂടി അവർ കൂട്ടം

ക്കിയില്ല. ഒടുവിൽ, സെമിണ്ടാർ പുറത്തുവന്ന് തന്റെ മകൾക്കു സുഖമില്ലായ്മയാൽ അന്ന് അച്ഛന്റെ കാണാൻ സാധിക്കുകയില്ലെന്നും മറ്റും ഓരോ ഒഴികഴിവുകൾ പറഞ്ഞു വന്നവരെ മടക്കിയയക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. രഹസ്യമാക്കി വെക്കുത്തക്ക ഏന്തോ ഒരു സ്തനത നിമിത്തമാണ് കുട്ടിയെ പുറത്തു കാണിക്കാത്തതെന്നു തീരുമാനിച്ചു അവർ വിവാഹം വേണ്ടെന്നും തീർച്ചപ്പെടുത്തി.

അതിനുശേഷമാണ് മോട്ടിബാബു താരാചരനെപ്പറ്റി ആലോചിച്ചുതുടങ്ങിയത്. അവൻ അംഗലാവണുവും സ്വഭാവഗുണവും വേണ്ടേടത്തോളം ഉണ്ട്. യാതൊരു ദോഷവും ഇല്ലത്താനും. താരാചരൻ അവിടെത്തന്നെ താമസിക്കാവുന്നതുകൊണ്ട്, തങ്ങളുടെ ഏകസ്താനമായ ചാരുവിനെ അന്യഗൃഹത്തിലേയ്ക്ക് അയയ്ക്കുന്നതിനാലുണ്ടാകുന്ന ധ്വസനംകൂടാതെ കഴിക്കുകയും ചെയ്യാം. എന്നുമാത്രമല്ല, പിതൃഗൃഹത്തിൽ അവർ കാട്ടിയ കസ്യതികൾ എത്രതന്നെ ക്ഷന്തവ്യമായിരുന്നാലും, അവ ഭർതൃഗൃഹത്തിൽ ക്ഷന്തവ്യമായിരിക്കുന്നതല്ലെന്നും മോട്ടിബാബു ഭയപ്പെട്ടിരുന്നു. ഈ വിഷയത്തെപ്പറ്റി കുറേനേരം ആലോചിച്ചശേഷം താരാചരന്റെ കലചാരമ്പര്യാദികളെപ്പറ്റി ചില അന്വേഷണം നടത്താൻ അവർ തീർച്ചപ്പെടുത്തി. താരാചരന്റെ കടംബക്കാർ സാധുക്കളാണെങ്കിലും വളരെ മയ്യാടക്കാരാണെന്ന് അന്വേഷണത്താൽ മനസ്സിലാവുകയാൽ, വിവാഹാലോചനയോടുകൂടി അവന്റെ അമ്മയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു ആളെ അയച്ചു; അവർ അതിനു സന്തോഷപൂർവ്വം അനുമതി നൽകുകയും ചെയ്തു. വിവരം ഹമുളുത്തവും സ്ഥലവും മറ്റും മോട്ടിബാബുവും ഭാര്യയ്ക്കുംകൂടി ആലോചിച്ചു തീർച്ചപ്പെടുത്തി, വിവരം ഗ്രന്ഥമായി വെച്ചു പോന്നു.

ഇതിനിടയ്ക്ക്, ചാരു കൂടക്കൂടെ താരാചരന്റെ മുറിക്കരികിൽ ചെന്ന്, ചിലപ്പോൾ കോപത്തോടും, ചിലപ്പോൾ പ്രേമത്തോടും, ചിലപ്പോൾ പുള്ളത്തോടും കലശൽകൂട്ടുക പതിവായിരുന്നു. അപ്പോഴെല്ലാം അവളുടെ ആവിർഭാവം, മിന്നൽപ്പിണരുകൾപോലെ, ആ ബാലന്റെ സ്വതന്ത്രവും വിശദവുമായ മനോമണ്ഡലത്തിൽ ഒരു നൂതനമണ്ഡലം അനുഭവത്തെ ഉളവാക്കി.

ഇതേവരെ യാതൊരു ഭാരത്താലും ബന്ധിക്കപ്പെടാതിരുന്ന അമ്പൻ ജീവിതം സ്വപ്നമുലയായ ഏതോ ഒരു വലയുള്ളിൽ കുടുങ്ങിയപ്പോലെ അനുഭവപ്പെട്ടുതുടങ്ങി. ചിലപ്പോൾ താരാചരൻ പരിപ്പു നിർത്തി വായനശാലയുള്ളിലുള്ള ചിത്രങ്ങളെ നോക്കി നിൽക്കും. അവയുടെ ദർശനമാത്രത്താൽ, അവന്റെ മനോഭൂമിയിൽ പ്രതിബിംബിതമായ ലോകം അവൻ നേത്രനൂരിയങ്ങളുടെ സാക്ഷാത്കാരം കണ്ടറിഞ്ഞിരുന്ന ലോകത്തിൽനിന്ന് എത്രയോ വ്യത്യസ്തവും അതിനെക്കാൾ എത്രയോ അധികം ദീപ്തിമത്തുമായിരുന്നു.

കുടുംബമാസത്തിലെ ഒരു ശുഭദിനത്തിലേക്കായിരുന്നു മോളിബാബു വിവാഹം നിശ്ചയിച്ചത്. ആ വിവരം താരാചരന്റെ അമ്മയേയും ബന്ധുക്കളേയും അറിയിച്ചു. കൽക്കത്തയിൽനിന്നു ചില സാമ്രാജ്യങ്ങൾ വാങ്ങി അയയ്ക്കേണ്ടതിലേയ്ക്കു തന്റെ കാര്യസ്ഥനേയും ഏല്പിച്ചു. പക്ഷേ ഇക്കാര്യത്തെപ്പറ്റി താരാചരനോടു അവർ ഒരക്ഷരംപോലും ശബ്ദിച്ചില്ല.

അതിനിടയ്ക്കു വർഷാകാലം ആരംഭിച്ചു. അവിടവിടെ കെട്ടി നിന്നിരുന്ന വെള്ളമല്ലാതെ, പുഴയിൽ ഇതുവരെ വെള്ളമുണ്ടായിരുന്നില്ല. മരുകയിലേയ്ക്കു കടന്നുപോയ വണ്ടികളുടെ ഉരുൾപ്പാടുകളുടെ ചിലേടത്തു കാണാനുണ്ടായിരുന്നു. ഉണങ്ങി കട്ടയായ ചളിയിൽ പതിഞ്ഞു ചില തോണികൾ കിടന്നിരുന്നു. അങ്ങിനെ ഉണങ്ങി വരണ്ടിരിക്കുമ്പോഴാണ് ഒരുദിവസം പെട്ടെന്ന്, പരിണീതയായ പെണ്ണിടാവു ഭർത്തൃഗൃഹത്തിൽനിന്നു പിതൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുവരുന്നപോലെ, ഒരു ജലപ്രവാഹം, സന്തോഷാതിരേകത്താൽ ചിരിച്ചും കളിച്ചും, ഗ്രാമത്തിന്റെ സ്വാഗതം സൂക്ഷ്മവും വിരഹത്താൽ ശൂന്യവുമായ ഹൃദയാന്തരത്തിലേയ്ക്കു പ്രവേശിച്ചത്. ആദ്യദിനമായ ബാലന്മാർ ചിരവിരഹിതയായിരുന്ന പ്രിയസഖിയെ പരിരംഭണം ചെയ്ത് അലംഭാവം വരാതെ വിഹരിച്ചു. ഗ്രാമീണസ്ത്രീകൾ, തങ്ങളുടെ ഗൃഹകൃത്യങ്ങൾ വിട്ട്, പഴയ പങ്ങാതിയെ എതിരേൽക്കാൻ വന്നെത്തി. ആകുപ്പാടെ വരണ്ടു ക്ഷീണിച്ചുകിടന്നിരുന്ന ആ ഗ്രാമത്തിലെ ആളും ഒരു പുതിയ ജീവൻ വീണ്ടു എന്നു പറയേണ്ട.

ദേശാന്തരങ്ങളിൽനിന്നു ചരക്കുകൾ കയറിക്കൊണ്ടു വന്നു തോണികൾ, പലതരത്തിലുമായി പുഴയിൽ കണ്ടുതുടങ്ങി. സന്ധ്യാസമയത്തു തെരുവീഥികൾ വിദേശീയവഞ്ചിക്കാരുടെ സംഗീതാലാപങ്ങൾകൊണ്ടു മുഴങ്ങി. പുഴയുടെ ഇരുവശത്തും ഉള്ള ഗ്രാമങ്ങൾ വേനൽക്കാലത്തു ഏകാന്തതയിൽ സപഗ്രാമ കൃത്യങ്ങളെ നിർവ്വഹിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ കാലം കഴിക്കേണ്ടിയിരുന്ന. പക്ഷേ, വർഷാരംഭത്തോടുകൂടി, മഹത്തായ ബഹിർല്ലോകം, വധുവിനെ അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടെന്നപോലെ, തന്റെ ചുവന്ന രഥത്തിൽകയറി വാണിജ്യസമ്മാനങ്ങൾ വഹിച്ചുവന്നെത്തി. ആ വരണസംരംഭത്തിൽ ക്ഷുദ്രതകളെല്ലാം നാമാവശേഷമായി, സർവത്ര ജീവചൈതന്യം വ്യാപിക്കുകയും, ആകാശമണ്ഡലം ഉത്സവകോലാഹലങ്ങളാൽ മുഖരിതമാവുകയുംചെയ്തു.

ഇക്കൊല്ലം നാഗസെമിണ്ടാർമാരുടെ വകയായി ഒരു വലിയ രഥോത്സവവും ചന്തയും ഭാവമുണ്ടു്. അതിനുള്ള ഒരുക്കങ്ങൾ പലതും നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. തൊട്ടിലാട്ടക്കാരും, നാടകക്കാരും പലതരം കച്ചവടക്കാരും നിറഞ്ഞ തോണികൾ കൂട്ടംകൂട്ടമായി പുഴയിലൂടെ പോകുന്നത്, സന്ധ്യാസമയങ്ങളിൽ നിലാവത്തു പുഴവക്കിൽ ലാത്തുന്ന താരാചരൻ കാണാറുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു തോണിയിൽ ചില നാടകക്കാർ, ഫിഡിലോടുകൂടി, പാടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ആ ഗീതത്തിന്റെ പല്ലവിയെ ശ്രോതാക്കൾ അത്ഭുതത്തിൽ കൊണ്ടാടിയപ്പോഴുണ്ടായ കോലാഹലം ആകാശമണ്ഡലത്തേയും ഭേദിച്ചു. ഉരുന്നാട്ടുകാരായ ചില തോണിക്കാർ രാഗമോ, താളമോ, അത്ഥമോ ഇല്ലാതെ വെറുതെ കൈമണി മുട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. എവിടെയും കോലാഹലമേ ഉള്ളൂ.

താരാചരൻ ഈ കാഴ്ചകളെ കണ്ടാനന്ദിക്കുന്നതിൻമദ്ധ്യേ, വലുതായ കപ്പൽപ്പായപോലെ ഒരു കാളമേഘം ചക്രവാളത്തിൽ പൊങ്ങി ചന്ദ്രമണ്ഡലത്തെ മറച്ചു. കാരകളെ ഓടിച്ചുകൊണ്ടു് കിഴക്കൻകാറ്റു വീശി. പുഴവെള്ളം ഇളകി മറിയന്നു തുടങ്ങി. നദീതീരത്തിലെ കാടുകൾ അന്ധകാരത്താൽ പൂർവ്വാധികം ശ്യാമങ്ങളായി; തവളകൾ നിലവിളിച്ചു; ചീവിടുകളുടെ കരച്ചിൽ ആ ദിക്കെങ്ങും പരന്നു..

കൊടിക്കൂറുകൾ പരന്നു ഉരുളുകൾ തിരിഞ്ഞും, ഭൂമി മുണ്ടും, ഇങ്ങിനെ പ്രകൃതിദേവിതന്നെ അന്നു വൈകുന്നേരം ഒരു രഥോത്സവം കൊണ്ടാടുന്നുണ്ടെന്നു തോന്നിപ്പോയി. മേഘങ്ങൾ ഒന്നൊന്നിനെ പിന്തുടന്നും, കാരാ അവയെ അതിവേഗത്തിൽ അനുഗമിച്ചും, തോണികൾ ശീശ്രഗതിയെ അപലംബിച്ചും, പാട്ടുകൾ ആകാശമണ്ഡലത്തിൽ പൊങ്ങിയുമിരുന്നു. തത്സമയം ആകാശത്തെ ആസകലം ഭേദിച്ചുകൊണ്ട് ഒരു മിന്നലും ഇടിമഴക്കും ഉണ്ടായി. അടുത്തെവിടെയോ മഴ പെയ്യിരുന്നതിനാൽ, അന്ധകാരത്തിനിടയിലൂടെ നനഞ്ഞ മണ്ണിന്റെ വാസന പുറപ്പെട്ടു. കാരാലിയിലായിലെ ചെറുഗ്രാമം മാത്രം വാതിലടച്ചു വിളക്കുണ്ട് ഒരു മൂലയിൽ കിടന്നുറങ്ങി.

പിറേദിവസം താരാചരന്റെ അമ്മയും സഹോദരന്മാരും കാരാലിയിലായിൽ തോണിയിറങ്ങി. വിവാഹത്തിനുള്ള സാമ്രാജ്യം നിറച്ച മൂന്നു തോണികൾ സെമിണ്ടാരുടെ കടവത്തും വന്നെത്തി. അതിന്റെ പിറേദിവസം ശോണമണി താരാചരന്റെ മുറിയിലേക്കു ചില പലഹാരങ്ങൾ കൊണ്ടുപോയതു നന്നെ പ്രയാസപ്പെട്ടായിരുന്നു. വളരെനേരം വാതിൽക്കൽ മടിച്ചു നിന്നശേഷമേ അവൾ ഉള്ളിൽ കടന്നു ചെന്നുള്ളൂ.

അതിന്റെ അടുത്ത പിറേദിനം—പോരേ വിഷമം—താരാചരനെ കാണാനില്ല. അനുരാഗത്തിന്റെയും വാത്സല്യത്തിന്റെയും പരസ്സരസമ്മേളനത്താൽ അവനെ പാട്ടിൽപെടുത്താൻ ആ വീട്ടുകാർ തീർച്ചപ്പെടുത്തുമ്പോഴേയ്ക്കും, അനാസക്തനും, സ്വാതന്ത്ര്യതല്പരനുമായ ആ ബ്രാഹ്മണകുമാരൻ, രാത്രി മഴ പെയ്യുന്നതിനിടയ്ക്കും, ഗ്രാമക്കാരിൽ നിന്നു താൻ കവന്റെടുത്തു ഹൃദയത്തേയും കൈവശപ്പെടുത്തി, പ്രശാന്തയും പ്രഗത്ഭയുമായ വിശ്വപമാതാവിന്റെ വിസ്മൃതവക്ഷസ്സിലേക്കു തിരിച്ചുപോയ്ക്കളഞ്ഞു.

പ്രേമപരിണാമം

അപൂർവ്വബാബു ബി. ഏ. ചാസ്സായി സ്വഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു മടക്കമായി. തന്റെ ഗ്രാമത്തിന്നരികിലൂടെ ഒഴുകിയിരുന്ന പുഴ, വേനൽക്കാലത്തു വരണ്ടുപോകാറുണ്ടെങ്കിലും, ഇപ്പോൾ കിടക്കത്തിലെ വെള്ളപ്പൊക്കത്താൽ നിറഞ്ഞുകിടക്കുന്നു. അപൂർവ്വന്റെ തോണി കടവത്തെത്തി. നദീതീരത്തിലുള്ള വൃക്ഷസമൂഹത്തിലെ ഇലപ്പടർപ്പിനിടയിലൂടെ അയാളുടെ ഗ്രാമത്തിന്റെ മേൽപ്പുറ ദൃശ്യമായി. അയാൾ വരുന്ന വിചാരം വീട്ടിൽ അറിയിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല; തന്നിമിത്തം അയാളെ ആരും കാത്തുനിന്നിരുന്നില്ല. തോണിക്കാരൻ അയാളുടെ കൈപ്പെട്ടിയെടുത്തു വീട്ടിൽ എത്തിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു പറഞ്ഞതിനെ കൂട്ടാക്കാതെ, അപൂർവ്വൻതന്നെ അതു ചുമന്നുകൊണ്ടു കരയിലേയ്ക്കു് ഒരു ചാട്ടം ചാടി. ചാടേണ്ട താമസം, കാൽവഴുതിപ്പെട്ടിയും താനും ചളിയിൽ കമിഴ്ന്നുവീണു.

സമീപവർത്തികളായ തരുക്കളിലെ പക്ഷിസമൂഹത്തിന്റെ സൈപരവസതിയ്ക്കു വിരപ്പം വരുത്തിക്കൊണ്ടു തത്സമയം മധുരമായ ഒരു പരിഹാസച്ചിരി വായുമണ്ഡലത്തിൽ പൊങ്ങി. അപൂർവ്വൻ ഒരുവിധേന സ്വസ്ഥതയവലംബിച്ചെഴുന്നേറ്റു്, തന്നെ പരിഹസിച്ച ആരും ആരാണെന്ന ജിജ്ഞാസയോടുകൂടി നാലുഭാഗത്തും തിരിഞ്ഞു നോക്കിയപ്പോൾ കണ്ടതു്, പുഴക്കരയിൽ കൂട്ടിവെച്ചിരുന്ന ഇഷ്ടികകളുടെ മുകളിൽ കയറിയിരുന്നു മുക്കുകണ്ഠം ചിരീക്കുന്ന ഒരു പെൺകിടാവിനെയാണു്. ആ സുകുമാരി തന്റെ അയൽപക്കക്കാരിയായ മൃണമിതാണെന്നു് അപൂർവ്വനു് ഒരു നോട്ടത്തിൽ മനസ്സിലായി. മൃണമിയുടെ വീട്ടുകർ മുമ്പു താമസിച്ചിരുന്നതു കരേ ദൂരത്തായിരുന്നു. പക്ഷേ നദിയുടെ ആക്രമണത്താൽ രണ്ടുകൊല്ലംമുമ്പു് ആ സ്ഥലംവിട്ടു് ഈ ഗ്രാമത്തിൽ ഒരു വീടു പണിയിച്ചു താമസമുറപ്പിക്കുവാൻ അവർ നിർബ്ബന്ധതരായി.

മൃണമിയെ അറിയാത്തവർ ആ ഗ്രാമത്തിൽ ആരുമില്ല. പുരുഷന്മാരെല്ലാം അവളെ “കിറുക്കത്തി” എന്നു വിളിച്ചുപോ

ന്നു. അവളുടെ അനിയന്ത്രിതമായ ബാലചാപല്യംകണ്ട്, അമ്മമാർ അവളുടെ ഭാവിയെപ്പറ്റി നിരന്തരം വിചാരപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഏതുസമയത്തും അവൾ ആൺകുട്ടികളോടൊന്നിച്ചു കളിച്ചു കഴിക്കും. തുല്യപ്രായത്തിലുള്ള പെൺകിടാങ്ങളെക്കുറിച്ച് അവൾക്കു വലിയ പുച്ഛമായിരുന്നു. അച്ഛന്റെ അതിലാളനനിമിത്തം മകൾ ഇങ്ങിനെ ദുർവൃത്തയായിത്തീർന്നതാണെന്ന് അവളുടെ അമ്മ അയൽപക്കക്കാരുടെല്ലാം പലപ്പോഴും ആവലാതി പറയാറുണ്ട്. പക്ഷേ മകളുടെ മുഖം വല്ല സമയത്തും കരുത്തുകളാൽ, അതുനിമിത്തം ഭർത്താവിന്നു കണ്ഠിതം തോന്നുമെന്നു ഭയപ്പെട്ട്, ആ സ്ത്രീ ഒരിക്കലും മുമ്പെയെ ശകാരിക്കുകയോ ശിക്ഷിക്കുകയോ ചെയ്യാൻ തുനിഞ്ഞില്ല.

മുമ്പെയുടെ മുഖത്തു സ്ത്രീത്വത്തെക്കാൾ അധികം പുരുഷലക്ഷണമാണുണ്ടായിരുന്നത്. അവളുടെ ചുരുളൻതലമുടി വെട്ടി നറുക്കി കഴുത്തുവരെമാത്രം നീണ്ടുകിടന്നിരുന്നു. നീലോല്പല സദൃശങ്ങളായ നയനങ്ങളിൽ ഭയത്തിന്റേയോ ലജ്ജയുടേയോ അടയാളം തീരെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ആ ഗ്രാമത്തിലെ പ്രമാണിയായ അപൂർവ്വബാബുവിന്റെ തോണി കരയ്ക്കുണ്ടായ സമയം, മറ്റു ചിലർക്കുണ്ടായിരുന്ന ഭയഭക്തിരസങ്ങളും അവളെ കേവലം ബാധിച്ചില്ല. നേരേമറിച്ച്, ഈ അഭ്യാഗതന്റെ ആകൃതിയും പ്രകൃതിയും ഒന്നു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുവാനുള്ള മോഹംനിമിത്തം, ഒരു ചെറിയ കുട്ടിയേയും ഏടുത്ത്, പുഴവക്കിലേയ്ക്കു സധൈര്യം പോരുകയാണ് അവൾ ചെയ്തത്.

അപൂർവ്വൻ മുമ്പു പലപ്പോഴും ഈ സുകുമാരിയെ കണ്ടിട്ടുണ്ട്; എന്നുമാത്രമല്ല, പഠിപ്പിന്നിടയിലും, ഒഴിവുസമയങ്ങളിലും കൂടെക്കൂടെ അവളെ ഓക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. തനിക്കു സ്വാഗതോക്തിയായി, അവൾ ചിരിച്ചു വളരെ മാധുര്യത്തോടുകൂടിയാണെങ്കിലും, അതിൽ ഗർഭിച്ചിരുന്ന ഹാസ്യരസം അപൂർവ്വൻ തീരെ രുചിച്ചില്ല. തന്റെ പെട്ടി തോണിക്കാരന്റെ കയ്യിൽ കൊടുത്തേല്പിച്ച്, അയാൾ വീട്ടിലേയ്ക്കു ഓടി. ആ സമയം, അവിടുത്തെ കാഴ്ച ആകുപ്പാടെ മനോഹരമായിരുന്നു. ഏറ്റവും രമ്യമായ നദീതീരം; വൃക്ഷങ്ങളുടെ മരായ; പക്ഷികളുടെ കളികൾ.

ജിതത്താൽ പ്രസന്നമായ പ്രഭാതം; ഇരുപതുവയസ്സു പ്രായംചെന്ന ആ സുകുമാരന്റെ താരുണ്യം—അവിടെ കൂട്ടിയിരുന്ന ഇഷ്ടികുമാരനും ഈ രാമണീയകത്തിന്നു യോജിക്കാത്ത ഒരു കാഴ്ചയായിരുന്നുവെങ്കിലും, അതിന്റെ ഉപരിഭാഗത്തു ഇരുന്നുപ്ലസിച്ച ബാലികയുടെ സൗകുമാര്യം ഈ നൃപനതയെ നിശ്ശേഷം പരിഹരിച്ചു.

II

മകന്റെ അപ്രതീക്ഷിതമായ പ്രത്യാഗമനം വിധവയായ അമ്മയെ സന്തോഷഭരിതയാക്കി. ഭൃത്യന്മാരെ നാലുഭാഗത്തെയും അയച്ചു പാൽ, തൈർ മുതലായ സാമാനങ്ങൾ വരുത്തി. അയൽപക്കത്തെല്ലാം വലിയ ബഹളമായി. ഉച്ചയ്ക്കു ഉറണുകഴിച്ച്, അമ്മയും മകനും ഓരോ വർത്തമാനങ്ങൾ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനിടയിൽ, അപൂർവ്വന്റെ വിവാഹകാര്യത്തെപ്പറ്റിയും പ്രസ്താവം വന്നു. ഇതിന്നുമുമ്പും ഇക്കാര്യം അമ്മ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ട്. പക്ഷേ, അപ്പോഴെല്ലാം അപൂർവ്വൻ വിദ്വാദ്യാസ സംബന്ധമായ ഓരോ ഒഴികഴിവു പറഞ്ഞു പിന്മാറുകയാണു ചെയ്തത്. ഇപ്പോൾ ആവക പ്രതിബന്ധമൊന്നും പറയാൻ തരമില്ല. വിവാഹം ഇനിയും നീട്ടിവെയ്ക്കുവാൻ യാതൊരു മാർഗ്ഗവും ഇല്ലാത്തതായി. തനിക്കനുരൂപയായ ഒരു പെണ്ണിനെ കണ്ടെത്തിയാൽ വിവാഹം ചെയ്യാൻ വിരോധമില്ലെന്നു അപൂർവ്വൻ സമ്മതിച്ചു.

മകന്റെ ഭാര്യയായിരിക്കാൻ യോഗ്യതയുള്ള ഒരു പെൺകിടാവിനെ താൻ കണ്ടുവെച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും ആ വിഷയത്തെ സംബന്ധിച്ചുടത്തോളം ഇനി യാതൊരാലോചനയും നടത്തേണ്ടതില്ലെന്നും അമ്മ പറഞ്ഞു. പക്ഷേ, മകൻ അതനുവദിച്ചില്ല. ആ കുട്ടിയെ തന്നിക്ക് ഒന്നു കാണണമെന്ന് അപൂർവ്വൻ നിർബന്ധിക്കുകയാൽ, അമ്മ അതിന്നു വഴിപ്പെടുണ്ടിവന്നു.

പിറേദിവസം അപൂർവ്വൻ വധുഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. പുതിയ പട്ടുകുപ്പായവും, കൽക്കത്തയിലെ പരിഷ്കാരികൾക്കു വളരെ പ്രിയപ്പെട്ട ഒരുതരം തലപ്പായവും, മേത്തരം ബൂട്ട്സും പട്ടുകടയും ആയിട്ടാണു് അപൂർവ്വൻ പുറപ്പെട്ടത്. തന്റെ

ഭാവിശപശൂരനായ ഗൃഹസ്ഥൻ അപൂർവ്വനെ യഥോചിതം സൽക്കരിച്ചിരുന്നു. രത്നാഭ്രാക്ഷിത സർവാംഗിയായ വധുവിനെ വീട്ടുകാർ അപൂർവ്വന്റെ മുമ്പാകെ ഫാജരാക്കി. മുഖത്തുനിന്നു മുട്ടപടം നീക്കാതെ, അധോമുഖിയായി ആ ബാലിക ഒരു മൂലയിൽ വന്നിരിപ്പായി. പുതിയ “അളിയ”ന്റെ തലപ്പാവും, വാച്ചിന്റെ സ്വപ്നച്ചങ്ങലയും, ചൊടിച്ചുവരുന്ന ചെറുമീശയും നോക്കി രസിച്ചുകൊണ്ട്, ആ ബാലികയുടെ അനുജൻ ‘രാഹുല’നും അടുക്കൽ വന്നിരുന്നു.

“ശ്രേഷ്ഠിൽ എന്തെല്ലാമാണ് പഠിക്കുന്നത്?” എന്ന് അപൂർവ്വൻ വധുവിനോടു വളരെ ഗൗരവത്തിൽ ചോദിച്ചു. ‘ചട്ടിൽപ്പെത്തിയത്’ ആ നാണക്കണക്കിയുണ്ടോ വല്ലതും ഉത്തരം പറയാൻ പോകുന്നു? ഒടുവിൽ, അപൂർവ്വന്റെ അക്ഷീണ നിർബ്ബന്ധവും ഭാസിയുടെ ഗ്രന്ഥപ്രേരണകളും തടുക്കാൻ സാധിക്കാതെ, ആ കുട്ടി തന്റെ പുസ്തകങ്ങളുടെ പേരെല്ലാം ‘അമരകോശം’ ഉരുവിടുന്ന മാതിരി, ഒരേശ്വാസത്തിൽ എണ്ണിപ്പറഞ്ഞു.

തത്സമയം ആരോ അകത്തേയ്ക്കു കടന്നുവരുന്ന ശബ്ദം കേട്ടു. ഓടിക്കിതച്ചുകൊണ്ടു മുമ്മയി മുറിയുളളിലെത്തി. അവൾ അപൂർവ്വന്റെ സാന്നിദ്ധ്യത്തെ വകവെക്കാതെ, രാഹുലന്റെ കൈക്കു കടന്നു പിടിച്ചു അവനെ പുറത്തേയ്ക്കു വലിച്ചിഴച്ചു. പക്ഷേ അപൂർവ്വബാബുവിനെ പ്രത്യാഗം പരിശോധിച്ച സൂക്ഷ്മാവലോകനശക്തി അഭ്യസിക്കുന്ന ആ ബാലൻ ഇരുന്ന ദിക്കിൽ നിന്നനങ്ങിയില്ല. മുമ്മയുടെ ചപലതകളെ നിന്നിരുന്ന ഭാസി, സഭ്യേതരമായിത്തോന്നാത്തവിധത്തിൽ അവളെ ശകാരിച്ചു. അപൂർവ്വൻ വാച്ചിന്റെ ചങ്ങല കൈവീരലുകളിൽ ചുറ്റിയും അഴിച്ചും ഗൗരവഭാവം നട്ടിച്ചതന്നെ ഇരുന്നു. രാഹുലനെ എഴുന്നേല്പിക്കുവാൻ ചെയ്ത ശ്രമം നിഷ്ഫലമാക്കിണ്ടപ്പോൾ മുമ്മയി അവന്റെ പുറത്തു ഒരു തല്ലുതല്ലി; ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖത്തുനിന്നു മുട്ടപടം നീക്കി ആ സാധുക്കുട്ടിയേയും ദ്രോഹിച്ചു. ഇത്രയും പരാക്രമം അവിടെ നടത്തിയശേഷം, ഒരു ചെറിയ കൊട്ടുങ്കാറുപോലെ പുറത്തേയ്ക്കു ചാടിപ്പോവുകയും ചെയ്തു. ഭാസി മുഖം വീപ്പിച്ചു പിറുപിറുത്തുതുടങ്ങി. രാഹുലനും മുമ്മയിയും

തമ്മിൽ ശബ്ദമുണ്ടെന്നു പരിചയിക്കുന്നതിനാൽ, തനിക്കു കിട്ടിയ പ്രഹരത്തെ അവനത്ര വകവെച്ചില്ല. ഒരുകാലത്തു മുമ്പെയുടെ തലമുടി അരയോളം നീണ്ടുകിടന്നിരുന്നു. ഒരുദിവസം രാഹുലൻ അതിനുള്ളിൽ കത്തിരി കടത്തി ഒരംശം വെട്ടിക്കളഞ്ഞു. തന്റെ ചങ്ങാതി തുടങ്ങിവെച്ച കമ്മം പൂണ്ണമാക്കുവാൻ വേണ്ടി മുമ്പെയി അവന്റെ കയ്യിൽ നിന്നു കത്തിരി വാങ്ങി തന്റെ കേശഖണ്ഡനം മുഴുവനാക്കി. കറുത്ത മുന്തിരിക്കക്കല പോലെ ഒരു കെട്ടു തലമുടി നിലത്തു പതിച്ചു. ഇതാണ് മുമ്പെയുടെ വികരഭാരത്തിന്നു ഒരു വൈലക്ഷണ്യം വരുവാൻ കാരണം.

മേൽവിവരിച്ച സംഭവത്തിന്നു ശേഷം, വധുചരീക്ഷയും അവസാനിച്ചു. കൂട്ടിലിട്ട പക്ഷിയെപ്പോലെ അസ്വസ്ഥയായിരുന്ന ആ പെൺകുട്ടി എഴുന്നേറ്റ് അന്തഃപുരത്തിലേയ്ക്കു ഓടി. അപ്പു വംബാബു മീശ തിരുമ്മി എണ്ണിറുപോകാൻ ഷറപ്പെട്ടു. അപ്പോഴെയ്ക്കും—ചോരേ വിഷമം! ബൂട്ട്സ് കാണാനില്ല. എല്ലാദിക്കിലും തിരഞ്ഞുനോക്കി. ഒരു തുമ്പും ഉണ്ടായില്ല. ഒടുവിൽ, തന്റെ ഉടുപ്പിന്നു ഒട്ടും യോജിക്കാത്ത ഒരു ജോടി പഴയ 'ഡ്രിപ്പർ' അവിടുത്തെ ഗൃഹസ്ഥനോടു കടം മേദിച്ചു, ഭഗ്നാശനായി മടങ്ങിപ്പോരേണ്ടിവന്നു.

അപ്പുവൻ തോട്ടിന്നരികെയുള്ള ഒരു ഇടവഴിയിൽ എത്തിയപ്പോൾ, താൻ തലേദിവസം കേട്ട ചിരിതന്നെ വീണ്ടും കേട്ടു; ലജ്ജിച്ചും അന്ധാളിച്ചും നാലുപുറവും തിരിഞ്ഞുനോക്കുന്നതിനിടയിൽ ഒരു ജോടി ബൂട്ട്സ് അപ്പുർവന്റെ കാൽക്കൽ വന്നുവീണു. മിന്നൽപ്പിണരപോലെ ഒരു ബാലിക അതേസമയം തന്റെ മുഖിലൂടെ ഓടിപ്പോവുകയും ചെയ്തു. തന്നെ രണ്ടാമതും അപഹസിക്കാൻ ഒരുയെട്ടു അവളെ ഖണ്ഡനസ്ഥയാക്കുവാനുള്ള അപ്പുവൻ അവളുടെ പിന്നാലെ ഓടി, അവളുടെ ഗതിയെ തടഞ്ഞു കൈ പിടിച്ചുനിൽക്കി. മുമ്പെയി തട്ടിത്തെറിച്ച് പോകുവാൻ ശ്രമിച്ചുവെങ്കിലും, യുവാവു പിടിത്തം വിട്ടില്ല. വൃക്ഷശാഖകൾക്കിടയിലൂടെ സൂര്യകിരണങ്ങൾ ആ സുകുമാരിയുടെ മുഖകമലത്തിൽ പതിഞ്ഞു. സ്ഫടികസങ്കാശമായ ജലാശയത്തിന്റെ അഭിയിൽ

പ്രതിബിംബിച്ചു കാണുന്ന ശിലാശകലങ്ങളെ സങ്കേതമുൾക്കൊണ്ടു നോക്കിനിൽക്കുന്ന ഒരു വഴിയാത്രക്കാരനെപ്പോലെ, അപൂർവൻ അവളുടെ നയനങ്ങളിൽ തന്നെ നിന്നിമേഷനായി വളരെനേരം നോക്കി. താൻ ചെയ്യാനുള്ള കൃത്യത്തെ മുഴുമിപ്പിക്കുവാൻ ഭയപ്പെട്ടിരുന്നപ്പോലെ, അയാൾ മെല്ലെ മുമ്പിലെ ബന്ധനത്തിൽനിന്നു വിട്ടു, അവൾക്കു സ്വാതന്ത്ര്യം നൽകി. അപൂർവൻ ഇങ്ങിനെ ചെയ്യുമെന്ന് അവൾ കരുതിയിരുന്നില്ല. ദേഷ്യഭാവത്തിൽ, തന്റെ ചെവി തിരുമ്മിവിടുമെന്നാണ് അവൾ വിചാരിച്ചിരുന്നത്.

III

അപൂർവബാബുവിനെപ്പോലെ പഠിപ്പും അറിവും ഉള്ള ഒരു യുവാവ് ഒരു ഗ്രാമീണകന്യകയുടെ മുമ്പാകെ തന്റെ യോഗ്യതയെ പ്രകടിപ്പിക്കുവാൻ ഒരുങ്ങിയതിന്റെ സാരം എന്താണെന്നു പറയാൻ പ്രയാസമാണ്. ശോചനീയമായ ബുദ്ധിഹീനത നിമിത്തം അവൾ അപൂർവനെ നിരാകരിച്ചു, കേവലം ബാലനായ രാഹുലനെ ചങ്ങാതിയാക്കിയതിനാൽ അപൂർവന് എന്താണൊരു കുറവു വരാനുള്ളത്? “വിശ്വദീപം” എന്ന മാസികയിൽ താൻ മാസത്തോറും ലേഖനങ്ങളെഴുതാറുണ്ടെന്നും, തന്റെ പെട്ടിയുളളിൽ, സെൻറു കുപ്പികളുടേയും, കത്തുകൾക്കുടേയും, സംഗീതസാമഗ്രികളുടേയും കൂട്ടത്തിൽ, ഒരു പുസ്തകത്തിന്റെ പകുപ്പ് പ്രസിദ്ധീകരണത്തിന്നു തെയ്യറായിക്കിട്ടുണ്ടെന്നും മറ്റും അവളെ ധരിപ്പിക്കുവാൻ വേണ്ടി അവൻ എന്തിനാണിത്ര ബുദ്ധിമുട്ടുന്നത്?

അപൂർവൻ വീട്ടിൽ മടങ്ങിയെത്തി. പെണ്ണിനെ ബോധിപ്പുവോ എന്നു അമ്മ ചോദിച്ചു.

“ഉവ്വ്. അതിലൊരു പെണ്ണിടാവിനെ എനിക്കു നന്നെ ബോധിപ്പു.”

“ഒരു പെണ്ണിടാവിനെയോ? എന്താണ് കുട്ടാ, പറയുന്നത്? എനിക്കു മനസ്സിലായില്ല.”

വളരെ ചോദ്യങ്ങളും എതിർചോദ്യങ്ങളും കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അമ്മയുടെ കാര്യം മനസ്സിലായി. മകന്റെ അഭിനിവേശം മുമ്പെ

ലാണെന്നു തെളിഞ്ഞു. ഈ വാസ്തവം ഗ്രഹിച്ചപ്പോൾ ആ അമ്മയ്ക്കു ബി. ഏ. ഡിഗ്രിയെക്കുറിച്ചുണ്ടായിരുന്ന ബഹുമാനം വളരെ കുറഞ്ഞു. അമ്മയും മകനും തമ്മിൽ തർക്കമായി. എങ്കിലും, ഒടുവിൽ മനമല്ലാമനസ്സോടെ അമ്മ കീഴടങ്ങേണ്ടിവന്നു. “അവളുടെ മുഖം തരക്കേടില്ല. സ്വഭാവം നന്നാക്കിയാൽ നന്നാവുകയും ചെയ്യും” എന്നു കരുതി സമാധാനിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ, വെട്ടി നറുക്കിയ തലമുടിയുടെ കാര്യമാണ് വിഷമം! സ്വഭാവം നേരേയാക്കാമെങ്കിൽ തലമുടി നേരേയാക്കാനാണോ പ്രയാസം? ഇങ്ങിനെ രണ്ടുപക്ഷങ്ങളുടെ തുണദോഷങ്ങളേയും താരതമ്യപ്പെടുത്തി, ഒടുവിൽ വിവാഹം നിശ്ചയിച്ചുവെന്നു പറഞ്ഞാൽ മതിയല്ലോ.

മുമ്പെയുടെ അച്ഛൻ ഒരു കപ്പൽക്കമ്പനിയിലെ കണക്കെഴുത്തുകാരനാണ്. മകളുടെ വിവാഹനിശ്ചയത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ഏഴുതു കിട്ടിയപ്പോൾ അച്ഛന്റെ കണ്ണിൽ വെള്ളം നിറഞ്ഞു. ആ ബാഷ്പപ്രവാഹത്തിൽ എത്രകണ്ടു സന്തോഷവും എത്രകണ്ടു സന്താപവും അടങ്ങിയിരുന്നുവെന്നു നിർണ്ണയിക്കുവാൻ പ്രയാസമാണ്. വിവാഹാവസരത്തിൽ സന്നിഹിതനാകേണ്ടതിലേയ്ക്ക് ഈ ശാനബാബു കുറച്ചുദിവസത്തെ കല്പനയ്ക്കു ഫരജി കൊടുത്തു. ഇതു് ഒരു മതിയായ കാരണമല്ലെന്നു പറഞ്ഞ് കമ്പനിമാനേജർ അപേക്ഷ തള്ളിക്കളഞ്ഞു. വിവാഹം ക്രിസ്തുമസ്സ് കല്പനക്കാലത്തെയ്ക്കു നിർത്തിവെക്കാനാവശ്യപ്പെട്ടുകൊണ്ട് ഈശാനൻ വീട്ടുകാക്കെഴുതി. അത്ര നന്നായിട്ടു വേറൊരു മുഹൂർത്തം വളരെ കാലത്തേയ്ക്കില്ലെന്നും തന്നിമിത്തം അടിയന്തിരം നിർത്തിവെക്കുവാൻ തരമില്ലെന്നും തന്റെ ഭാര്യ മറുപടി അയച്ചു. ഇങ്ങിനെ രണ്ടുഭാഗത്തുനിന്നും തന്റെ അപേക്ഷ തള്ളിപ്പോയതിനാൽ ഈശാനബാബു വളരെ കഴങ്ങി. എന്തു ചെയ്യാം!

വിവാഹദിവസം അടുത്തു. മുമ്പെയുടെ അമ്മയും മറുസ്ത്രീകളും പുതിയ ദാമ്പത്യജീവിതത്തെപ്പറ്റി അവർക്കു് ഓരോ ഉപദേശങ്ങൾ കൊടുത്തു. കളിസ്വഭാവം, എടുത്തുപാട്ടം, കയ്യടമില്ലായ്മ, ആൺകുട്ടികളുമായുള്ള സ്ഥലം, ആഹാരാദികളിൽ ഇമ്പില്ലായ്മ ഇതെല്ലാം ഭർത്താവിന്റെ ഗൃഹത്തിൽ വർത്ത

നീയമാണെന്നും, വിവാഹബന്ധം പലേവിധത്തിലും സ്വാതന്ത്ര്യത്തെ കുറയ്ക്കുന്ന ഏല്പാടാണെന്നും അവർ മുമ്പായി യാദൃച്ഛികമായി ജീവചര്യം കഠിനതയും അതിനുശേഷം ശിരശ്ശോഭയും അനുഭവിക്കാൻ വിധിക്കപ്പെട്ട ഒരു തടവുകാരനെപ്പോലെ മുമ്പായി ഇതെല്ലാം കേട്ടു. “ഞാൻ വിവാഹമെടുക്കാൻ ഭാഗ്യമില്ല” എന്നു അവർ തന്നെത്താൻ പറഞ്ഞു.

IV

എങ്കിലും മുമ്പായി വിവാഹം വേണ്ടെന്നുവെച്ചുവാൻ സാധിച്ചില്ല. അതോടുകൂടി അവരുടെ കഷ്ടകാലവും ആരംഭിച്ചു. ഭർത്തൃഗൃഹത്തിനുള്ളിൽനിന്നു പുറത്തുപോകാൻ അവിടുത്തെ നായിക അവളെ അനുവദിച്ചില്ല. അവർ അവളെ നന്നാക്കുവാനുള്ള ശ്രമവും തുടങ്ങി.

“നീയൊരു കൊച്ചുകുട്ടിയല്ലേ മനസ്സിലാക്കണം. നിന്റെ ഈ സമ്പ്രദായമൊന്നും ഈ തറവാട്ടിൽ പേരുകയില്ല” എന്നായിരുന്നു അമ്മയുടെ പ്രഥമപ്രസംഗം.

തന്റെ സൈപരവാസത്തിൽ ഈ ഗൃഹം പരമമായില്ല. “നാണം” ഇതിൽനിന്നു മുമ്പായി ഗൃഹിച്ചു സാരം. അന്നു വൈകുന്നേരംതന്നെ അവൾ അവിടെനിന്നു ചാടിപ്പോയി. പലേടത്തും തിരഞ്ഞുനോക്കിയിട്ടും കണ്ടുകിട്ടിയില്ല. ഒടുവിൽ, അവളുടെ സങ്കേതസ്ഥലം അറിഞ്ഞിരുന്ന രാജാജൻ കള്ളി പെളിച്ചുത്താക്കി. ആ ഗ്രാമത്തിലെ ദേവനെ എഴുന്നള്ളിക്കാരുപയോഗിച്ചുവന്നിരുന്ന ഒരു പഴയ തേരിനുള്ളിൽ ഒളിച്ചിരിക്കുകയായിരുന്നു അവൾ.

ഈ സംഭവത്തിനുശേഷം ഭർത്താവിന്റെ വീട്ടിൽ വസിക്കുന്നതും അവൾക്കു തീരെ ഒന്നുമായിരുന്നില്ല. അന്നുരാത്രി അപ്പുവൻ ശവനമുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു മുമ്പായി വിളിച്ചു:—

“മുമ്പായിക്ക് എനിക്ക് സ്നേഹമില്ലേ?” എന്നു ചോദിച്ചു.

“ഇല്ല. ഞാൻ ഒരിക്കലും അങ്ങയെ സ്നേഹിക്കുകയില്ല.”

“ഞാൻ എന്തു കുറ്റം ചെയ്തു?”

“അങ്ങ് എന്തിനാണെന്നു വിവാഹം ചെയ്തത്?”

ഈ ചോദ്യത്തിന് ശരിയായ സമാധാനം പറയുന്നത് പ്രയാസമായിത്തോന്നുകയാൽ അപൂർവ്വൻ മൗനം കൈക്കൊണ്ടു. “വരട്ടെ. ഈ മർദ്ദപ്പിടത്തം ഞാൻ മാറാതിരിക്കയില്ല” എന്ന് ആത്മഗതമായി പറഞ്ഞു.

പിററദിവസം മുമ്പെയുടെ ദുർമ്മുഖം കാണുകയാൽ, അമ്മ അവളെ ഒരു മുറിയുള്ളിൽ അടച്ചുപൂട്ടി. കൂട്ടിച്ചിട്ട പുലിക്കിടാവിനെപ്പോലെ അപകട കിടക്കമേൽ വിരിച്ച തുണി കെട്ടിപ്പിടി. ഈ സംരംഭം ഒരുവിധം തണുത്തപ്പോൾ അച്ഛനെ വിളിച്ചു നിലവിളിച്ചുകൊണ്ടു നിലത്തു വീണുവീണുവീണു.

തത്സമയം ആരോ അകത്തു കടന്നുവന്ന് അവളുടെ അരികിൽ ഇരുന്ന്, അഴിഞ്ഞുപോയ കിടന്നിരുന്ന കേശഭാരത്തെ ചികിത്സിക്കുകയായിരുന്നു. പക്ഷേ മുമ്പെയെ കോപത്തോടുകൂടി അമ്മയുടെ കൈ തട്ടിത്തൊഴിച്ചു. അപൂർവ്വൻ, തന്റെ പ്രിയതമയുടെ ചെവിയിൽ ഇപ്പോൾ മന്ത്രിച്ചു:—“ഞാൻ വാതിൽ തുറന്നത് ആരും അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. നമുക്കു രണ്ടാൾക്കും പാടിപ്പോകാൻ ഇപ്പോൾ നല്ല തരമാണ്.”

മുമ്പെയെ കോപഭാവത്തിൽ തലകുലക്കി, “വേണ്ട. ഞാൻ വരുന്നില്ല” എന്ന് മാത്രം മറുപടി പറഞ്ഞു.

“അതാരാ, നോക്കൂ!” എന്ന് പറഞ്ഞുകൊണ്ടു അപൂർവ്വൻ അവളുടെ മുഖം പിടിച്ച് അല്പം ചൊന്തിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചു. രാഹുലൻ വാതിലിന്നരികെ വന്നുനില്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ മുമ്പെയെ മുഖം ഉയർത്താതെ അപൂർവ്വന്റെ കൈ തട്ടിക്കളഞ്ഞു.

“രാഹുലൻ ഇതാ മുമ്പെയെപ്പോലെയുടെ കളിക്കാൻ വന്നിരിക്കുന്നു. വരൂ! മുമ്പേ!”

“ഞാൻ വരുന്നില്ല” എന്നായിരുന്നു വീണ്ടും അവളുടെ മറുപടി. രസമില്ലാത്ത ഈ രംഗത്തിൽനിന്നു മറയുവാൻ ഇതുതന്നെ തരം എന്നു കരുതി രാഹുലൻ ഓടിപ്പോയി.

അപൂർവ്വൻ ഒരക്ഷരം സംസാരിക്കാതെ സ്തബ്ധനായിരുന്നു. മുമ്പെയെ കരഞ്ഞു കരഞ്ഞു വല്ലാതെ ക്ഷീണിച്ച്, ഉറങ്ങി

പ്പേയി. അപൂർവ്വൻ നിശ്ശബ്ദമായി വാതിലടച്ചു പുറത്തേയ്ക്കും പോയി.

ഓമനകളുടെ വിവാഹത്തിനു വരാൻ സാധിക്കാത്തതിനെപ്പറ്റി വ്യസനിച്ചും; അവളുടെ ദാമ്പത്യജീവിതത്തിൽ പൂർണ്ണ വിജയം ആശംസിച്ചും ഈശാനബാബു അമ്പലം കയറ്റിയിരുന്ന പിറവിവസം മുമ്പായി കിട്ടി. എഴുത്തു വായിച്ചു കഴിഞ്ഞ ഉടനെ അവൾ അമ്മയുടെ അടുക്കൽപെന്ന്, “എനിക്ക് അച്ഛന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകണം” എന്നു പറഞ്ഞു.

“നിന്റെ അച്ഛൻ! വന്നു ചോദിക്കാൻ കണ്ട കാര്യം! നിന്റെ അച്ഛനു പാക്കുവാൻ ഒരു വീടുണ്ടോ? പിന്നെ എന്തു കണ്ടിട്ടാണ് പോകുന്നത്?”

ഈ കഠിനവാഗ്ദത്തമേറ്റു പീഡിതയായ മുമ്പായി തന്റെ അറയിൽ പെന്ന് വാതിലടച്ചു നിലവിളിച്ചുയർത്തി. “അയ്യോ! അച്ഛാ! ഈ നരകത്തിൽനിന്ന് എന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകണം! എന്നെ സ്നേഹിക്കുവാൻ ഇവിടെ ആരും ഇല്ല. ഈ പെരുന്തറയിൽ കിടന്നു ഞാൻ മരിക്കുകയേ ഉള്ളൂ.”

നേരം പാതിരയായി. ഭർത്താവു നല്ല ഉറക്കമാണ്. മുമ്പായി പതുക്കെ വാതിൽ തുറന്നു പുറത്തേയ്ക്കു കടന്നു. ആകാശം മേഘമൂന്നുമായിരുന്നെങ്കിലും, മങ്ങിയ നിലാവുണ്ടായിരുന്നതിനാൽ അവൾക്കു വഴി തിരിച്ചറിയുവാൻ സാധിച്ചു. പക്ഷേ, അച്ഛന്റെ അടുക്കൽ എത്തിച്ചേരുവാൻ ഏതു വഴിക്കാണ് പോകേണ്ടതെന്ന് അവൾക്കറിവുണ്ടായിരുന്നില്ല. അഞ്ചൽക്കാരൻ പോകുന്ന വഴിയേ പോയാൽ ലോകത്തിലുള്ള സർവ്വജനങ്ങളുടേയും വീടുകളിൽ എത്തിച്ചേരാവുന്നതാണെന്ന് അവൾക്കൊരു വിശ്വാസമുണ്ടായിരുന്നു.

അവൾ ആവഴിയെ നടന്ന്, പുലരാറാവുമ്പോഴേയ്ക്കും നന്നെ ക്ഷീണിച്ചു. അരുണോദയത്തെ വഴ്ത്തിച്ചുകൊണ്ടോ എന്നു തോന്നുവിധത്തിൽ പക്ഷികൾ പാടാൻ തുടങ്ങി. മുമ്പായി ഒരു നദിയുടെ തീരത്തിലെത്തി. അതിനടുത്തു ഒരു വലിയ അക്കാടിയുണ്ടായിരുന്നു. തത്സമയം അഞ്ചൽക്കാരന്റെ ചിലമ്പു ശബ്ദിക്കുന്ന

ത്ത് അവളുടെ ചെവിയിൽപ്പെട്ടു. ഉടനെ അവന്റെ അടുക്കൽ ഓടിയെത്തി. “എനിക്ക് കശഗഞ്ചിലേക്കു പോകണം. എന്തെങ്കിലും നിങ്ങൾ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോകണം!” എന്ന് ഔത്സുക്യത്തോടു കൂടി അപേക്ഷിച്ചു. “കശഗഞ്ച്” എവിടെയാണെന്നു ചോദ്യം തന്നിട്ടു നിശ്ചയമില്ലെന്നു പറഞ്ഞു, അഞ്ചൽക്കാരൻ ബദ്ധപ്പെടുന്നതും, തോണിക്കാരനെ വിളിച്ചുണർത്തി പൂഴു കടന്നുപോയി. ആ ബാലികയുടെ ചീഡകളിൽ സഹതപിക്കാനോ അവളുടെ വിവരങ്ങൾ അന്വേഷിച്ചറിയുവാനോ അവനു നേരമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

മുമ്പെ കടവത്തെത്തി, തോണിക്കാരനെ വിളിച്ചുണർത്തി. അപ്പോൾ നേരം നല്ലവണ്ണം പുലർന്നിരിക്കുന്നു. തത്സമയം അടുക്കൽനിന്നു് ആരൊ അവളെ വിളിക്കുന്ന ശബ്ദം കേട്ടു. “മൂന്നു, നിങ്ങൾ ഇവിടെ എങ്ങിനെ എത്തി” എന്നായിരുന്നു അവന്റെ ചോദ്യം. മുമ്പെ കടവെ ഉടനെ ആളെ മനസ്സിലായി. ആ തോണിക്കാരൻ അവളുടെ ഗ്രാമക്കാരനായ വനമാലിയായിരുന്നു.

“വനമാലി, ഞാൻ കശഗഞ്ചിൽ അപ്പന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടിരിക്കുകയാണ്. ഞാനും വനമാലിയുടെ കൂടെ പോരട്ടെയോ?” എന്നു ചോദിച്ചു.

“അതിനെന്താണു വൈഷമ്യം. ഞാൻ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോകാമല്ലോ.”

മുമ്പെ തോണിയിൽ കയറി. ആ കാശമണ്ഡലം കറുത്തിരുണ്ടിരുന്നു. ഉടനെ മഴ കോരിച്ചൊരിഞ്ഞുതുടങ്ങി. ആ ചെറു തോണി നദീപ്രവാഹത്താൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും ചാഞ്ചാടി. വഴി നടന്നു ക്ഷീണത്താൽ മുമ്പെ ഉറങ്ങിപ്പോയി. ഉറക്കം ഉണർന്നു കണ്ണു മിഴിച്ചു നോക്കിയപ്പോൾ, അവൾ തന്റെ ഭർത്താഗൃഹത്തിലായിരുന്നു.

അവളെ ശങ്കാരികളാണുള്ള സമയംകാത്തു നിന്നിരുന്ന ഗൃഹനായിക, അവളുടെ ഉറക്കം കഴിഞ്ഞുവെന്നു കണ്ടപ്പോൾ, പിറുപിറുക്കാനും വീഞ്ഞുപറയാനും തുടങ്ങി. മുമ്പെ കണ്ണുതുറക്കാതെ അതെല്ലാം ക്ഷമിച്ചു കേട്ടു. ഒടുവിൽ ശങ്കാരം കരകുവിഞ്ഞു നില്ക്കിലായി. അവളുടെ വീട്ടുകാർ അടക്കവും ഒരുക്ക

വും ഇല്ലാത്ത കൂട്ടമാണെന്ന് ആ സ്ത്രീ അധീക്ഷേപിച്ചു. ഇതുകേട്ടു സഹിക്കാൻ കഴിയാതെ മുമ്പെറി ആ മുറിയിൽനിന്ന് എഴുന്നേറ്റു് അടുത്ത മുറിയിൽ ചെന്നു വാതിലടച്ചു കിടപ്പായി.

തത്സമയം അപ്പൂവ്ൻ കുടനുവന്ന് അമ്മക്കോടിപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—“അമ്മേ, മുമ്പെറിയെ അപ്പൂവ്ന്റെ അടുക്കൽ പോകേണമെന്നു വലിയ മോഹമുണ്ട്. അവൾ പോയി വരുട്ടേ. അമ്മയെക്കുറിച്ചു അതിലിത്ര ശാഗ്വം.”

ചോദിച്ചതിനല്ല അമ്മ ഉത്തരം പറഞ്ഞതു്.

“ചേരെ എത്ര പെങ്കിടാക്കളുണ്ടായിരുന്ന! ഈ താനേ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നു കല്യാണം കഴിക്കേണ്ടിയിരുന്നോ? എല്ലാം തന്നിട്ടുമായാൽ എന്തു ചെയ്യും!” എന്നു പറഞ്ഞു് അവർ അപ്പൂവ്നെ നല്ല കണക്കിൽ ശുക്കരിച്ചു.

V

നേരം പാതിരയായപ്പോൾ അപ്പൂവ്ൻ മുമ്പെറിയെ വിളിച്ചു അത്ത്. “മുമ്പെറി, അപ്പൂവ്ന്റെ വീട്ടിലേയ്ക്കു പോകാൻ ഒരുക്കമുണ്ടോ?” എന്നു ചോദിച്ചു.

അവൾ ഭർത്താവിന്റെ കൈക്കു പിടിച്ചു്, “ഉവ്വ്” എന്നു മാത്രം പറഞ്ഞു.

“എന്നാൽ പുറപ്പെട്ടുക. ആരും അറിയാതെ നമുക്കു് ഈ ക്ഷണത്തിൽ പോയ്ക്കുടയം. തോണി തെയ്യാറാക്കിയിട്ടുണ്ട്.”

മുമ്പെറി ഭർത്താവിന്റെ മുഖത്തു കൃതജ്ഞതയോടെ നോക്കി. ഉടനെ യാത്രയ്ക്കു സന്നദ്ധയായി. അപ്പൂവ്ൻ അമ്മയ്ക്കു് ഒരുഴുത്തുഴുതിവെച്ചു്, രണ്ടാളും കൈകോർത്തു പിടിച്ചുകൊണ്ടു് പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങി.

പൂണ്മനസ്സാലെ മുമ്പെറി ഭർത്താവിന്റെ കൈ കോർത്തു പിടിച്ചതു് ഇദംപ്രഥമമായിട്ടാണ്. വിജനമായ നിരത്തിലൂടെ കൂരിരുട്ടത്തു രണ്ടുപേരും യാത്രചെയ്തു. നദീതീരത്തിലെത്തി, ഉടനെ തോണികയറി. മുമ്പെറി ഗാഢനിദ്രയിൽ പെട്ടു.

ഈ യാത്രയിൽ ആ യുവദമ്പതികൾ അനുഭവിച്ച സ്വാതന്ത്ര്യസുഖം അനിർവചനീയമാണ്. പിറേറന്നം, അവർ പല ഗ്രാമങ്ങളും, കച്ചവട സ്ഥലങ്ങളും, വയലുകളും, കടവുകളും കണ്ടുകൊണ്ടു യാത്രയുടൻ. “ആ തോണി എവിടുന്നു വരുന്നു” എന്നോ, “അതിലെന്തു സാമാനമാണ്” കയറിപ്പോകുന്നത്” എന്നോ, “ആ കാണുന്ന ഗ്രാമം ഏതാണ്” എന്നോ ചരോ വല്ല ചോദ്യങ്ങളും മുമ്മയി ചോദിച്ചു കൊണ്ടിരുന്നു. അപ്പൂർവ്വൻ പഠിച്ച പുസ്തകങ്ങളിലൊന്നും ഈ ചോദ്യങ്ങൾക്കുള്ള ഉത്തരം ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. എങ്കിലും “അബലം വാ സുബലം വാ” അവൻ ഒരു ചോദ്യത്തിനേങ്കിലും ഉത്തരം പറയാതിരുന്നില്ല. പക്ഷേ, എള്ളിൻചാക്കുകളെ കടകിൻചാക്കെന്നും, കൃഷ്ണനഗരത്തെ രാജനഗരമെന്നും മജിസ്ട്രേട്ടുകോട്ടിനെ അംശക്കച്ചേരിയെന്നും മറ്റുമായി കൂസൽകൂടാതെ വിവരിച്ചുവെന്നു ഒരു ദോഷമുള്ളത്. ഏതായാലും ഭർത്താവു പറഞ്ഞതെല്ലാം മുമ്മയി വേദവാക്യം പോലെ വിശ്വസിച്ചു.

പിറേറദിവസം അവർ കശഗഞ്ചിൽ എത്തി. ആ സമയം ഈശാനമ്പാബു തന്റെ വീട്ടിലെ ഇരുട്ടറയിൽ ഒരു ചിമ്മിണിവിളക്കു കത്തിച്ചുവെച്ച്, വലിയൊരു കുണക്കുഞ്ചുക്കു പരിശോധിക്കുകയായിരുന്നു. “അച്ഛാ” എന്നു വിളിച്ചുകൊണ്ടാണ് മുമ്മയി ഭർത്തൃസഹിതം മുറിയിലേയ്ക്കു പ്രവേശിച്ചത്. .

ഈ മധുരമായ ഒരു ശബ്ദം ആ മുറിയുള്ളിൽ ഈശാനൻ ഇതേവരെ കേട്ടിട്ടില്ല. ആ ശുദ്ധാത്മാവിന്റെ കണ്ണിൽ വെള്ളംനിറഞ്ഞു. തൊണ്ടയിടച്ച് നിമിത്തം ഒരക്ഷരംപോലും ഉരിയാടുവാൻ അയാൾക്കു സാധിച്ചില്ല. നാനാവിധസാമാനങ്ങൾ നിറഞ്ഞിരുന്ന ആ മുറിയിൽ ആ യുവദമ്പതികൾ എങ്ങിനെ കഴിച്ചുകൂട്ടുമെന്നും, തന്റെ ‘സ്വയംപാക’ഭക്ഷണത്താൽ അവരെ എങ്ങിനെയാണു സൽക്കരിക്കേണ്ടതെന്നും അറിയാതെ അയാൾ വല്ലാതെ പരുങ്ങലിലായ്. പക്ഷേ മുമ്മയിക്ക് അച്ഛന്റെ അനൗദ്യതം മനസ്സിലായി. അവൾ അയാളുടെ വിചാരധാരയെ തടഞ്ഞുകൊണ്ട് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—“അച്ഛാ! നമുക്കു

ഇവിടെത്തന്നെ ഉണ്ടാകഴിക്കാൻ ഏല്പാടചെയ്യാം. അതുതന്നെ യാണു നല്ലത്.” അപൂർവ്വനും ഈ അഭിപ്രായത്തെ പിന്താങ്ങി. ധാരായന്ത്രത്തിന്റെ സൂക്ഷിരം ചെറുതാകുന്നതനുസരിച്ച്, അതിൽനിന്നു നിർഗ്ഗമിക്കുന്ന ജലധാര അധികം ഉയരത്തിൽ പൊങ്ങുന്നതുപോലെ, ആ മുറിയുടെ സ്ഥലക്കുറവും അസൗകര്യവും അതിനുള്ളിൽ വസിച്ചിരുന്നവരുടെ സന്തോഷത്തെ അധികമാക്കിയതേയുള്ളൂ.

മൂന്നുദിവസം ഇങ്ങിനെ കഴിഞ്ഞു. ഈശാനൻ ചകൽ മുഴുവനും പണിയെടുത്തു ചൈകുന്നേരം വീട്ടിൽ മടങ്ങിയെത്തിക്കഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെത്തെ സന്തോഷമൊന്നും പറയാനില്ല. മുമ്പെയുടെ സുഖചിത്രാവൈഭവത്തെപ്പറ്റി അവർ ഓരോ നേരവേക്കും ‘വെടി’യും പറഞ്ഞു സമയം കഴിക്കും. പക്ഷേ ഈ രസമെല്ലാം ക്ഷണേണ അസ്തമിച്ചു. അധികദിവസം അവിടെ താമസിക്കാൻ തരമില്ലായ്കയാൽ അപൂർവ്വൻ പുറപ്പെടാൻ വട്ടംകൂട്ടി.

‘ചാടിപ്പോയ’ വധുവരന്മാർ വീട്ടിൽ തിരിച്ചെത്തി. അപൂർവ്വന്റെ അമ്മ ഇക്കാര്യത്തെപ്പറ്റി വല്ലതും ചോദിച്ചെങ്കിൽ, തക്കതായ സമാധാനം പറഞ്ഞ് അവരെ സമാധാനപ്പെടുത്താമെന്നാണ് അപൂർവ്വൻ കരുതിയിരുന്നത്. പക്ഷേ ആ സ്ത്രീയുടെ മൗനഭാവം അതിന്നു തരമില്ലാതാക്കി. ക്രമേണ, ഈ മൗനവ്രതം വളരെ ദുസ്സഹമായിത്തീർന്നു. അപൂർവ്വൻ, സ്വഗൃഹത്തിൽ പാർക്കുന്നതിലുള്ള അസഹ്യതകൊണ്ട്, നിയമപാഠശാലയിൽ ചേർന്നു പഠിക്കാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തി കൽക്കത്തയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. മകന്റെ പുറപ്പാട് കണ്ടപ്പോൾ മാത്രമേ അമ്മ മൗനഭഞ്ജനത്തിന്നൊരുങ്ങിയുള്ളൂ.

“നിന്റെ ഭാര്യയെ എന്തു ചെയ്യാനാണ് ഭാവം?” എന്നായിരുന്നു അവരുടെ ചോദ്യം.

“അവൾ ഇവിടെ താമസിക്കട്ടെ.”

“വേണ്ട, വേണ്ട. അവളെയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോകുന്നതാണ് നല്ലത്.”

അപൂർവ്വൻ വല്ലാതെ ദേഷ്യം വന്നു. “എന്നാൽ അങ്ങിനെയാട്ടെ” എന്നു മറുപടി പറഞ്ഞു.

അവരുടെ യാത്രയ്ക്കുള്ള ഒരുക്കങ്ങൾ അവസാനിച്ചു. പോകുന്നതിന്നു തലേന്നാൾ രാത്രി അപ്പൂർവ്വൻ ശയനമുറിൽ ചെന്നപ്പോൾ, മുമ്പെങ്കിലും അവിടെ കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുകയാണ്. അയാളുടെ മനസ്സ് വല്ലാതെ ക്ഷോഭിച്ചു.

“മുമ്പെങ്കിലും എന്റെ കൂടെ കൽക്കത്തയ്ക്കു വരുന്നില്ലേ?” എന്നു ചോദിച്ചു.

“ഇല്ല.”

“മുമ്പെങ്കിലും എന്റെ ചേരിൽ സ്നേഹമില്ലേ?” എന്നായിരുന്നു രണ്ടാമത്തെ ചോദ്യം. അതിന്നുത്തരമില്ല. ചില സമയങ്ങളിൽ ഈ മാതിരി ചോദ്യങ്ങൾക്കു ചെങ്ങിടങ്ങൾ വളരെ എളുപ്പത്തിൽ ഉത്തരം പറയും; പക്ഷേ ഒരു ചില സന്ദർഭങ്ങളിൽ അതു മഹാ ദുർഘടമാകാറുണ്ട്. അപ്പൂർവ്വൻ വീണ്ടും ചോദിച്ചു—

“രാഹുലനെ പിരിഞ്ഞിരിക്കാൻ മടിച്ചിട്ടുണ്ടോ?”

“അതേ” എന്നു പറയുവാൻ മുമ്പെങ്കിലും തീരെ മടിയുണ്ടായിരുന്നില്ല.

അവളുടെ ഈ വാക്കു, ബി. ഏ. ഡിഗ്രിയെപ്പറ്റി അന്ത്യം അഭിമാനിച്ചിരുന്ന ആ യുവാവിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ സൂചിമുനപോലെ തറച്ചു; ഈർപ്പക്കോപത്തെ ജനിപ്പിച്ചു.

“ഞാനിനി കുറച്ചുകാലത്തേയ്ക്കു തിരിച്ചുവരികയില്ല. രണ്ടോ മൂന്നോ കൊല്ലം കഴിയാനും മതി.”

“വരുമ്പോൾ രാഹുലനുവേണ്ടി നല്ലൊരു പേനക്കത്തി കൊണ്ടുവരണം” എന്നു മുമ്പെങ്കിലും വളരെ ശാന്തതയോടുകൂടി പറഞ്ഞു.

“മുമ്പെങ്കിലും ഇവിടെത്തന്നെ താമസിക്കാനാണ് ഭാവം, അല്ലേ?”

“അതെ. ഞാൻ അമ്മയുടെ വീട്ടിലേയ്ക്കു പോകും.”

അപ്പൂർവ്വൻ ദീർഘമായൊന്നു നിശ്ചയിച്ചു.

“മുമ്പെയുടെ ഇഷ്ടംപോലെയാവട്ടെ. ഞാൻ തിരിച്ചുവരണമെന്നു മുമ്പെങ്കിലും ആവശ്യപ്പെടുന്നതുവരെ ഞാൻ തിരിച്ചുവരുന്നതല്ല. അതു സമ്മതം തന്നെയോ?”

ഈ ചോദ്യത്തിന്നുത്തരം ആവശ്യമില്ലെന്ന മുമ്പെങ്കിൽ തീർച്ചയാക്കി. അവർ ഒരക്കമായി. അപൂർവ്വം അന്നു രാത്രി ശിവരാത്രിയായും കഴിഞ്ഞു.

പുലരാറായപ്പോൾ അപൂർവ്വൻ പ്രിയതമയെ വിളിച്ചു. “മുമ്പെങ്കിൽ, ഞാൻ പറഞ്ഞുകൊള്ളാം. ചോദ്യങ്ങൾക്കു മുമ്പെയെ അമ്മയുടെ വീട്ടിൽ കൊണ്ടുവരുത്താം.”

അവർ കിടക്കയിൽ നിന്നെഴുന്നേറ്റു. അപൂർവ്വൻ അവളുടെ കൈക്കു പിടിച്ചു.

“പ്രാണനാഥേ, എന്തിനൊരപേക്ഷയുണ്ടു്. ഞാൻ പല പ്രാവശ്യവും മുമ്പെയെ സഹായിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതിന്നു് എന്തിനൊരു പ്രതിഫലമാണു് തന്നിട്ടുള്ളതു്?”

മുമ്പെയെ കാര്യം മനസ്സിലായില്ല. “ഞാൻ ഇപ്പോൾ എന്തുചെയ്യുന്നു?” എന്നു ചോദിച്ചതേയുള്ളു.

“സ്നേഹത്തോടുകൂടി എന്നെ ഒന്നു ചാബിയ്ക്കുന്നു.”

ഭക്താവിന്റെ അസംബന്ധമായ ചോദ്യവും, അയാളുടെ ഗൗരവവുംമൂലം മുമ്പെങ്കിൽ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു. അപൂർവ്വൻ അവളുടെ മുഖം പിടിച്ചു ചാബിയ്ക്കുവാൻ ഭാവിയുണ്ടെങ്കിലും, അവളുടെ ചിരിനിമിത്തം ആ ഉദ്യമം വ്യഥാവിധിയായി. ഒടുവിൽ, അവളുടെ ചെവി പിടിച്ചു തിരുമ്മി ഭഗ്നാശനായി പോകേണ്ടിവന്നു.

IV

മുമ്പെയെ തന്റെ മാതാവിന്റെ ഗൃഹത്തിൽ മടങ്ങിപ്പോകുന്നപ്പോൾ അവിടെ പണ്ടെത്തപ്പോലേ സുഖമുള്ളതായി തോന്നിയില്ല. സമയവ്യയത്തിന്നു യാതൊരു വ്യാപാരവും കണ്ടില്ലെന്നു മാത്രമല്ല, അവിടെ എന്തോ ഒന്നു ചോരയായുണ്ടെന്നും അവർക്കു തോന്നി. അവളുടെ അഭിപ്രായത്തിൽ, വീടും ഗ്രാമവും ശൂന്യമായിത്തുടങ്ങി. കക്കൽത്തെയ്യ പോകേണമെന്ന ഒരു ഗ്രാഹം ഉള്ളിൽ കടന്നുകൂടി. തന്റെ ഭക്താവുമായി വേർപിരിഞ്ഞെന്നു രാത്രി മുതൽ മുമ്പെയുടെ ജീവിതഗതിയിൽ ഒരു മാറ്റം വന്നുവെന്നു തോന്നുന്നു. പക്ഷേ അക്കഥ അവർ ധരിച്ചിരുന്നില്ല. ഇപ്പോൾ അവളുടെ ജീവിതം ഒരു പുതിയ പാതയിൽ എത്തിച്ചേർന്നു, ത

ന്റെ മാതാവിന്റെ ഗൃഹത്തിൽ, പഴയ ശയനമുറിയിൽ കിടന്നു ശീലിച്ചിരുന്ന പെണ്ണിടാവിന് ഇപ്പോൾ അതിന്റെ ചിന്ത കേവലം ഇല്ലാതായി. വേറൊരു ഗൃഹത്തിൽ വേറൊരു ശയന മുറിയെയാണ് അവൾ സഭാ സ്മരിക്കുന്നത്.

പുറത്തിറങ്ങാതെയും പണ്ടത്തെപ്പോലെ അനാപശ്യമായി ചിരിക്കാതെയും മുമ്മയി നാൾ കഴിച്ചു. അവളുടെ ധാരാളം കണ്ട ഭയപ്പെട്ട രാഹുലൻകൂടി അവളോടുള്ള സഹവായസം നിർത്തി.

“അമ്മേ, ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വീട്ടിലേയ്ക്കുതന്നെ പോകട്ടെയോ?” എന്ന് ഒരുദിവസം മുമ്മയി അമ്മയോടു ചോദിച്ചു.

അടുത്തദിവസം രാവിലെ മുമ്മയി ഭർത്തൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു യാത്രയായി. അവിടുത്തെ നാഴികയെ യഥോചിതം വന്ദിച്ചു. ആ സ്ത്രീയുടെ സ്വഭാവത്തിന്നും വളരെ മാറ്റം വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അവർ തമ്മിലുണ്ടായിരുന്ന മുഷിച്ചിലെല്ലാം നാമാവശേഷമായി.

മുമ്മയിയുടെ ശരീരവും ഹൃദയവും ഒന്നുപോലെ താങ്ങു ലക്ഷ്മിയുടെ കേളിസങ്കേതസ്ഥലമായിത്തീർന്നിരുന്നു. ഇതു കണ്ടപ്പോൾ അവളുടെ അപ്പോഴത്തെ അവസ്ഥയോത്തു അവൾ വല്ലാതെ പശ്ചാത്തപിച്ചു. കാർമ്മഘങ്ങളുടെ പ്രതിബിംബത്താൽ ഇരുണ്ട തടാകജലംപോലെ, അവളുടെ നയനങ്ങൾ ശോകരസത്താൽ കലങ്ങി. “എനിക്ക് എന്റെ ഭർത്താവിന്റെ സ്വഭാവം ഗ്രഹിക്കുവാൻ സാധിച്ചില്ല. പക്ഷേ, എന്റെ സ്വഭാവം മനസ്സിലാക്കുവാനുള്ള ക്ഷമാശീലം അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടാകാതിരുന്നത് എന്തുകൊണ്ടാണു്? കൽക്കത്തെയ്ക്കു പോകാമെന്നു പറഞ്ഞപ്പോൾ ഞാൻ അനുസരിക്കാതിരുന്നത് എന്തിനാണു്?” എന്നിങ്ങനെ ഓരോ വിചാരങ്ങൾ അവളുടെ മനസ്സിനെ വല്ലാതെ കലക്കിമറിച്ചു.

അന്നൊരിക്കൽ ഇടവഴിയിൽവെച്ചു അപൂർവ്വം അവളുടെ കൈക്കുചിട്ടിച്ചു, അവളുടെ മുഖത്തു പതിപ്പിച്ചു. നോട്ടത്തിന്റെ അർത്ഥം ഇന്നേ അവൾക്കു മനസ്സിലായുള്ളു. അവളുടെ ഒരു ചു

ബനത്തിനുവേണ്ടി അയാൾ എത്രനേരം യാചിച്ചു? ഇതെല്ലാം ഓർത്ത് അവർ തന്നെത്താൻ ശപിച്ചു.

മുമ്പെയുടെ മനസ്സു മാറുന്നതുവരെ താൻ തിരിച്ചുവരുന്നതല്ലെന്ന് അപ്പുവൻ ശപഥം ചെയ്തിരുന്നത് അവർക്ക് ഓർമ്മവന്നു. ഉടനെ ഭർത്താവിന് ഒരേഴുത്തയയ്ക്കുവാൻ തീർച്ചയാക്കി, ലേഖനസാമഗ്രികൾ കൊണ്ടുവന്ന് ഇപ്രകാരം എഴുതിത്തുടങ്ങി.

“അങ്ങനെന്നതാണ് എനിക്ക് ഒരേഴുത്തുപോലും അയയ്ക്കുതക്കത്? അങ്ങയുടെ ക്ഷേമമെന്നു കരുതുന്നു. വേഗം തിരിച്ചുവരുവാൻ അപേക്ഷ.”

ഇതിലധികം എന്താണെഴുതേണ്ടതെന്ന് അവർക്കു വിചാരമുണ്ടായിരുന്നില്ല. മുഖ്യമായി എഴുതേണ്ടുന്നത് എഴുതിക്കഴിഞ്ഞുവെങ്കിലും, അനാവശ്യമായി ചില വാചകങ്ങൾ കൂട്ടിച്ചേർക്കുന്നതു സാധാരണമാണല്ലോ. തന്റെ ഏഴുത്തിൽ കുറച്ചുകൂടി എഴുതിച്ചേർക്കുവാൻ വളരെനേരംവെച്ച് ശ്രമത്തിന്റെ ഫലമായി അവർ ഒടുവിൽ ഇപ്രകാരം എഴുതി:—

“ഇക്കുറിയെങ്കിലും അവടുത്തെ ക്ഷേമവർത്തമാനങ്ങൾക്ക് ഒരേഴുത്തയക്കണോ! ഉടനെ ഇങ്ങോട്ടു വരുകയും വേണം. അമ്മയുടെ സുഖക്കേടൊന്നും ഇല്ല. ഇന്നലെ അമ്മയുടെ പശു പ്രസവിച്ചു.”

ഇത്രയും എഴുതിയപ്പോഴേയ്ക്കും അവളുടെ ആശയങ്ങൾ അവസാനിച്ചു. എഴുത്ത് ഒരു ലക്കോട്ടിലിട്ട്, അന്ത്യന്തം പ്രേമപാറവശ്യത്തോടുകൂടി, “ശ്രീമാൻ ബാബു അപ്പുവകുപ്പ് അറായി”ക്ക് എന്ന് ലക്കോട്ടിന്റെ പുറത്തെഴുതി. മേൽവിലാസം പൂർണ്ണമാകുവാൻ വേറെ ചില വിവരങ്ങൾകൂടി എഴുതേണ്ടതാണെന്നു കേവലം ഓർക്കാതെ, ആ എഴുത്തിനെ തപാൽപ്പെട്ടിയിൽ നിക്ഷേപിച്ചു. ആ “കാമലിഖിതം” ഉദ്ദിഷ്ടദിക്കിൽ എത്തിച്ചേരാഞ്ഞതിൽ തപാലാപ്പീസ്സുകാരെ കുറ്റപ്പെടുത്തിയിട്ടു ഫലമില്ലല്ലോ.

VII

മദ്ധ്യവേനൽകല്പനയ്ക്കാരംഭിച്ചു. എന്നിട്ടും അപ്പുവൻ വീട്ടിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുവരാനുള്ള ഭാഗമില്ല. ഇങ്ങിനെ ചെയ്തതു ത

തന്റെ പേരിലുള്ള പരിഭവംകൊണ്ടാണെന്നു അമ്മ വിചാരിച്ചു. തന്റെ ഏഴുത്തിലെ നൃത്തക്കളക്കേറിച്ച് അദ്ദേഹം കോപിച്ചിരിക്കയാണെന്നു മുമ്പെയും കരുതി. ഒരുദിവസം മുമ്പെയെ വിളിച്ച്, അമ്മ ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു:—

“അപ്പൂർവൻ പോയിട്ടു ഏതു കാലമായി. അവനെ കാണാൻ കൽക്കത്തയ്ക്കു പോയ്ക്കൂട്ടയാമെന്നാണു വിചാരിച്ചെന്നത്. നീ കൂടെ വരുനോ?”

മുമ്പെയിന്നു ഇതു ഏറ്റവും സമ്മതമാണെന്നു അവളുടെ ശിരഃകമ്പനം സ്പഷ്ടമാക്കി. അടക്കവാൻ സാധിക്കാത്ത സന്തോഷംനിമിത്തം അവൾ ശയനമുറിയിൽചെന്നു വാതിലടച്ചു കളിക്കാനും ചിരിക്കാനും തുടങ്ങി. ഈ ആവേശം അവസാനിച്ചപ്പോൾ, അപ്പൂർവന്റെ ഭാവവും മാറി. ഹൃദയവും കൈക്കൊണ്ടു കിട്ടിയിൽ ഇരുന്നു നിശ്ശബ്ദമായി കരയാൻ ആരംഭിച്ചു.

പശ്ചാത്താപഭരിതകളായ ആ രണ്ടു സ്ത്രീകളും അപ്പൂർവനെ അറിയിക്കാതെ, ആ യുവാവോടു ക്ഷമായാചനം ചെയ്യാനായി കൽക്കത്തയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു.

അപ്പൂർവന്റെ സഹോദരിയുടെ ഭർത്താവു കൽക്കത്തക്കാരനായിരുന്നു. മുമ്പെയും അമ്മയും അപ്പൂർവന്റെ വീട്ടിലാണു താമസിച്ചത്. അന്നു വൈകുന്നേരം അപ്പൂർവബാബു, തന്റെ പ്രതിജ്ഞയെ വിസ്തരിച്ചു മുമ്പെയിന്നു ഒരേഴുത്തയയ്ക്കുവാൻ ആലോചിക്കുകയായിരുന്നു. പക്ഷേ പ്ലേക്കാതിരേകത്തേ പൂർത്തിയാക്കുവാൻ കഴിയാത്ത വാക്കുകളാണെന്നും കിട്ടിയത് കരാർ, തന്റെ മാതൃഭാഷയുടെ ദാരിദ്ര്യത്തെ ശപിച്ചുകൊണ്ടു അപ്പൂർവൻ ആ ഉദ്യമത്തിൽനിന്നു പിരളിച്ചു. തത്സമയം, തന്റെ അമ്മ കൽക്കത്തയിലെത്തിയിട്ടുണ്ടെന്നും, ജാമാതൃഗൃഹത്തിലാണു താമസമെന്നും, രാത്രി ഉണങ്ങി അങ്ങോട്ടു ചെല്ലേണമെന്നും ഒരേഴുത്തുകിട്ടി. അപ്പൂർവൻ സോദരിഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു യാത്രയായി.

അമ്മയെ കണ്ടു ഉടനെ അപ്പൂർവൻ ഒന്നാമതായി ചോദിച്ചത്, അമ്മേ! വീട്ടിൽ ഏല്പാവക്കും സുഖംതന്നെയല്ലേ?” എന്നായിരുന്നു.

“സുഖംതന്നെ. ഞാൻ നിന്നെ അങ്ങോട്ടു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകാനാണ് വന്നിരിക്കുന്നത്.”

“ഇതൊരു മാധ്യത്തിലേയ്ക്കു ഇത്ര ദൂരം വന്നു ബുദ്ധിമുട്ടേണ്ടിയിട്ടില്ല. കോളേജ് തുറന്ന ഉടനെ എനിക്കൊരു പരീക്ഷയുണ്ട്. ഞാനിപ്പോൾ നാട്ടിലേയ്ക്കു വന്നാൽ വായന മടങ്ങിപ്പോകും” എന്നും മറുപടിയാണു ഒഴികഴിവുകൾ പറഞ്ഞു അപ്പൂർവൻ പിന്മാറാൻ ശ്രമിച്ചു.

“ഇതെല്ലാം വിലയില്ലാത്ത ഒഴികഴിവുകളാണ്”. ഞാൻ അപ്പൂർവബാബുവിന്റെ ഒരു മത്സരകക്ഷിയായേയ്ക്കു മെന്റാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യ” എന്നു അനുജത്തിയുടെ ഭർത്താവ് അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. അപ്പോൾ അനുജത്തി, “ഭയപ്പെടാതെ കഴിയുമോ? അങ്ങനെയ കണ്ടാൽ ആ സാധുക്കളി ഞെട്ടിപ്പോകുമല്ലോ!” എന്നു പറഞ്ഞു.

ഇങ്ങിനെ അവർ തമ്മിൽ ഓരോ നേരവ്യാക്കു പറഞ്ഞു രസിച്ചു. അപ്പൂർവൻ മാത്രം മൗനം കൈക്കൊണ്ടു. മൃഗമിടയെകൂടെ കൊല്ലുവരാതിരുന്നതിനെപ്പറ്റി അയാൾ അമ്മയെ മനസ്സാകുറപ്പെടുത്തുകയായിരുന്നു; അഥവാ, അതു അമ്മയുടെ കുറ്റമായിരിക്കുമായില്ല, അപ്പൂർവന്റെ ഇഷ്ടക്കുറവായിരിക്കാമെന്നു അയാൾ ഉടനെ സമാധാനിക്കുകയും ചെയ്തു. ആദ്യം മുതൽ അവസാനംവരെ ഞാൻ ചെയ്തതു അബദ്ധമായിപ്പോയെന്നു തോന്നുകയാൽ, ആ സംഗതിയെപ്പറ്റി അമ്മയോടു തുറന്നു ചോദിക്കാനും അയാൾക്കു ധൈര്യമുണ്ടായില്ല.

ഉടനെ കഴിഞ്ഞു. “ജ്യേഷ്ഠൻ ഇന്ന് അങ്ങോട്ടു മടങ്ങിപ്പോകേണ്ട. ഇവിടെ കിടക്കാം” എന്നു അനുജത്തി അഭിപ്രായപ്പെട്ടു.

“വേണ്ട. എനിക്കു മടങ്ങിപ്പോകേ കഴിയും. കുറച്ചു പണിയുണ്ട്.”

“ഇതെന്തൊരു വിഡ്ഢിത്തമാണ്! അവിടെ ആരെങ്കിലും കാത്തിരിക്കുന്നുണ്ടോ?”

ജ്യേഷ്ഠൻ വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നും, ഉടനെ പോയി കിടന്നുറങ്ങുന്നതു നന്നായിരിക്കുമെന്നും, അനുജത്തി നിർബു

സ്വീകരിക്കുകയാൽ, അപൂർവ്വൻ ശയനമുറിയിലേയ്ക്കു പോയി. അതിനുള്ളിൽ കൂരിരുട്ടായിരുന്നു. വെളിച്ചം ആവശ്യമുണ്ടോ എന്നു അനജത്തി ചോദിച്ചു. ഇരുട്ടത്തിരിക്കുകയാണ് തനിക്കധികം ഇഷ്ടമെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു അപൂർവ്വൻ കട്ടിലിന്നരികത്തു തപ്പിപ്പിടിച്ചെഴുതി.

പെട്ടെന്നു കിങ്കണാലംകൃതങ്ങളായ രണ്ടു ഓമനപ്പെക്കുകൾ അപൂർവ്വന്റെ കണ്ണത്തെ ആവരണം ചെയ്തു; പല്ലവകോമളങ്ങളായ അധരങ്ങൾ ബാഷ്പസങ്കലിതങ്ങളായി അയാളുടെ മുഖത്തെ സ്പർശിച്ചു.

അപൂർവ്വൻ അധികനേരം അന്ധാളിച്ചു നിൽക്കേണ്ടിവന്നില്ല. മുഗ്ദ്ധമാസത്താൽ മുടയാരിക്കൽ നിരോധിക്കപ്പെട്ട ചുംബനസൗഖ്യം ഇപ്പോൾ ബാഷ്പസങ്കലിതമായി സ്വപ്നം അനുഭവിക്കപ്പെട്ടതിൽ അപൂർവ്വൻ അനുഭവിച്ചു പറമാനസം എങ്ങിനെ വർണ്ണിക്കാം!

(o)

വിജയം

അവൾ നാരായണമഹാരാജാവിന്റെ മകളായ അജിതാദേവിയായിരുന്നു. രാജസഭസ്സിലെ ഗായകകവിക്ക് അവളെ ഇതേവരെ കാണാൻ സംഗതിവന്നിട്ടില്ല. വല്ലഭിചന്ദ്രവും പുരുത്തായ ഒരു കവിത ചൊല്ലുപാനിടയായാൽ അന്ന് അയാളുടെ ശബ്ദം ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിന്റെ ഉപരിഭാഗത്തുള്ള വരാന്തയിൽ യവനികയ്ക്കുള്ളിൽ മറഞ്ഞുനിൽക്കുന്ന ശ്രോതാക്കളേ ആകർഷിക്കുവണ്ണം ഉച്ചത്തിലായിരിക്കും. കണ്ണെത്താത്ത ദൂരത്തിൽ ദിവ്യതേജസ്വനിയായി വിളങ്ങുന്ന തന്റെ ജീവിതനിരന്തര്യയുടെ അപ്രത്യക്ഷമായ സാന്നിധ്യത്തെ ലക്ഷ്യംവെച്ചിട്ടാണു അയാൾ അത്ര ഉറക്കെ പാടിയത്.

യവനികയുടെ മറവിൽ ഒരു നിഴൽ ഇളകുന്നത് അയാൾ കാണുന്നുണ്ട്. ദൂരത്തുനിന്നു തന്റെ കണ്ണുപടങ്ങളിൽ പ്രവേശിച്ചു

സ്വയംനൽക്കാരം ലളിതകോമളങ്ങളായ ഏതോ പാദകമലങ്ങളെ അലങ്കരിക്കുന്ന കനകന്തുപരങ്ങളുടെ സ്വരവിശേഷമാണെന്ന് അയാൾ സങ്കല്പിച്ചു. ഫി പനിനീർപ്പൂവുപോലെ മനോഹരങ്ങളായ ആ കാലടികൾ, പാപികളിൽ ദൈവകാരുണ്യംപോലെ, ഏതെങ്കിലും സൗമ്യതയോടുകൂടിയാണ് നില്ക്കുന്ന പതിച്ചത്! ആ പൊൻതളകളുടെ സ്വരത്തിന് സദൃശമായി ഗീതങ്ങൾ നിമ്നിച്ച്, അവയെ തന്റെ ഹൃദയത്തിൽ അപ്പിച്ചു. ആരാധിക്കുകയാണ് അയാൾ ചെയ്തിരുന്നത്. യവനികയുടെ പിൻവശത്തു ചരിച്ചിരുന്ന നിഴൽ ആരുടേതാണെന്നോ, തന്റെ ഹൃദയസ്സന്ദനത്തോടൊപ്പം ശബ്ദിച്ചിരുന്ന കാൽച്ചിലമ്പുകളുടെ ഉടമസ്ഥത ആർക്കാണെന്നോ ഉള്ള സംഗതികളെക്കുറിച്ച് അയാളുടെ മനസ്സിൽ യാതൊരു സന്ദേഹവും ഉദിച്ചിരുന്നില്ല.

രാജകുമാരിയുടെ ശോശി, 'മഞ്ജരി' കുളിക്കുവാൻ പുഴയിലേയ്ക്കു പോകുവഴി, കവിയുടെ ഗൃഹത്തിൽ കയറിച്ചെന്നു, രാമസ്വയം അദ്ദേഹത്തോടു രണ്ടു വാക്കുകളും സംസാരിക്കാത്ത ദിവസം ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. നിരന്തുരവഴി വിജയമായും, സമയം സന്ധ്യയായും കണ്ടാൽ, അവൾ കൂസൽകൂടാതെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുറിയ്ക്കലിൽ കടന്നു ചെല്ലുക ചതിവായിരുന്നു. ആ സന്ദർഭങ്ങളിലെല്ലാം അവളുടെ മുട്ടപടത്തിന്റെ നിറത്തിലും, തലയിൽ ചൂടിയ പൂവിന്റെ പകിട്ടിലും ഏതോ വിശേഷതയുണ്ടെന്നു, നോക്കുന്നവർക്കെല്ലാം എടുപ്പത്തിൽ മനസ്സിലാക്കാം.

ഇതെല്ലാം കണ്ട്, ജനങ്ങൾ ചിരിക്കാനും, ഓരോന്നു മന്ത്രിക്കുവാനും തുടങ്ങിയതിൽ എന്താണുതുക? ഈ വക ഗ്രന്ഥസമാഹരങ്ങളിലുണ്ടായിരുന്ന സന്തോഷത്തെ മറച്ചുവെയ്ക്കുവാൻ ശേഖരകവിയും ശ്രമിച്ചില്ല.

സാധാരണക്കാർ തന്നെ കെരളകം തോന്നുവാൻ ധാരാളം വകയുള്ള ഒരു പേരാണ് 'മഞ്ജരി.' എന്നാൽ ശേഖരകവി, അതിന്നു സ്വന്തം വകയായി ഒരു പൊതു പേര് "വസന്തമഞ്ജരി" എന്നു വിളിച്ചു. ലോകർ ഇതുകേട്ടു തല കുലുക്കി. വസന്തമഞ്ജരികളിൽ "വസന്തമഞ്ജരി"യുടെ മാറിമറയ്ക്കുവാൻ അ

ദ്രോഹം സാമാന്യത്തിലധികം പുകഴ്ത്തി. മഹാരാജാവ് ഇതുകേട്ടു മന്ദഹസിച്ചു. കവിയും അതിന്നുത്തരമായി മന്ദഹാസം തൂകി.

“വസന്തരാജധാനിയിൽ ഗാനംചെയ്യുക മാത്രമാണോ വണ്ടിന്റെ ധർമ്മം?” എന്നു മഹാരാജാവ് അദ്ദേഹത്തോടൊരിക്കൽ ചോദിച്ചപ്പോൾ വസന്തമഞ്ജരിയിലെ മകരന്ദാ ആസ്വദിക്കുന്നതും അതിന്റെ കൃത്യമാണു് എന്നായിരുന്നു കവിയുടെ മറുപടി. ഈ സമാധാനം കേട്ടു രാജസദസ്സിലുള്ളവരെല്ലാം പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു എന്നുതന്നെയല്ല, കവി കൊടുത്ത പേരിനെ തന്റെ തോഴി കൈക്കൊണ്ടതിനെക്കുറിച്ച് അജിതാദേവിയും മന്ദഹസിച്ചുപെന്നം, മഞ്ജരിക്കു തന്നിമിത്തം കൃതാത്ഥതയുണ്ടായെന്നും ആളുകൾ പറഞ്ഞുനടന്നിരുന്നു!

ഇപ്രകാരം വാസ്തവവും അവാസ്തവവും, മനുഷ്യജീവിതത്തിൽ ഇടകലൻ്റെ പെരുമാറുന്നു. ദൈവനിർമ്മിതങ്ങളായ വസ്തുക്കളെ മനുഷ്യർ കൃത്രിമമായ സംഭരങ്ങളെക്കൊണ്ടു് അണിയിക്കുന്നു.

കവി പാടിയതു വാസ്തവമായിരുന്നു. രാധാകൃഷ്ണന്മാരുടെ ശ്രീംഗാരലീലകളെക്കുറിച്ചായിരുന്നു ആ ഗീതം. ശാശ്വതബ്രഹ്മമൂർത്തികളായ ഈ ദിവ്യദമ്പതിമാരുടെ ചരിതം, അതിതീവ്രമായ ഭൂഖത്തെയും അളവില്ലാത്ത സന്തോഷത്തെയും ദൃഷ്ടാന്തപ്പെടുത്തി. കടലിൽനിന്നു കൊട്ടാരംവരെയുള്ള സർവ്വജനങ്ങളും ഈ ഗീതത്തിന്റെ തത്ത്വം അനുഭവിച്ചുറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ഈ പാട്ടു് ഏല്പാവക്കും മുഖസ്ഥമായിരുന്നു. ചന്ദ്രോദയാരംഭത്തിലും, മന്ദമാരുതൻ വീശുന്തോഴും, ശേഖരകവിയുടെ ഗീതം ജനലുകളിൽനിന്നും, നിലാമുററങ്ങളിൽനിന്നും തോണികളിൽനിന്നും, മരത്തണലുകളിൽനിന്നും, എന്നുപേണ്ടാ, നാനാഭാഗത്തുനിന്നും സ്വയമേവ നിർഗ്ഗമിച്ചു.

ഇപ്രകാരം കവി പാടിയും, മഹാരാജാവു കേട്ടു രസിച്ചും, ശ്രോതാക്കൾ ഘോഷിച്ചും, കരദിവസം രസമായി കഴിഞ്ഞു. കവിയുടെ വീട്ടിന്നരികിലൂടെ മഞ്ജരിയുടെ ഗതാഗതങ്ങളും, യവനികയുടെ മറവിൽ, ആ അദൃശ്യരൂപത്തിന്റെ പലനങ്ങളും, കാൽത്തളകളുടെ കളശിഞ്ജിതങ്ങളും യഥാപൂർവ്വം നിലനിന്നുപോരുകയുണ്ടായു്.

അക്കാലത്തു്, പുണ്യരീകൻ എന്നൊരു കവി, വിചേരുന്ന
ങ്ങളെ പോരിൻ വിളിച്ചുകൊണ്ടു് തെക്കൻദിക്കിൽനിന്നു പുറപ്പെ
ട്ടു്, അരോപുരിയിൽ നാരായണമഹാരാജാവിന്റെ സന്നിധി
യിൽ എത്തിച്ചേന്നു. മഹാരാജാവിന്റെ മുമ്പിൽ “മുഖംകാണി
ക്കാൻ” ചെന്ന അവസരത്തിൽ തിരുമേനിയെക്കുറിച്ച് ഒരു പ
ദ്യം ചൊല്ലി. വഴിക്കുള്ള മഹാകവികളോടെല്ലാം മത്സരിച്ചു്, അന
ർഗ്ഗമമായ വിജയം നേടിയിരുന്ന ആളായിരുന്നുവെന്ന ഭാവം അ
യാളുടെ പെരുമാറ്റങ്ങളിൽ ധാരാളം കാണാനുണ്ടായിരുന്നു.

മഹാരാജാവു പുണ്യരീകനെ എതിരേറു യഥോചിതം സ
ൽക്കരിച്ചു. “പ്രഭോ, ഞാൻ പോരിന്നു വന്നവനാണ്” എന്നാ
യിരുന്നു പുണ്യരീകകവിയുടെ മറുപടി.

കവിതയിൽ പോരാട്ടുന്ന സമ്പ്രദായം ശേഖരകവി അഭ്യസി
ച്ചിട്ടില്ല. അന്നുരാത്രി അദ്ദേഹം ഉറക്കംവരാതെ കുഴങ്ങി. പ്രസി
ദ്ധനായ പുണ്യരീകന്റെ ഭയങ്കരസമ്പ്രദായവും, അരിവാൾ പോ
ലെ വളഞ്ഞ മുക്കും, ഒരു ഭാഗത്തെയും ചാഞ്ഞ തലയും രാത്രി
മുഴുവനും ശേഖരകവിയുടെ മനസ്സിൽനിന്നു വിട്ടുപോയതായില്ല.
അത്യന്തം മനശ്ചഞ്ചല്യത്തോടുകൂടിയാണ് പിറേറദിവസം രാ
വിലെ അദ്ദേഹം ബഹുജനങ്ങൾ നിറഞ്ഞിരുന്ന ആസ്ഥാനമ
ണ്ഡപത്തിൽ പ്രവേശിച്ചതു്. ഒരിളംപുഞ്ചിരിയോടുകൂടി അദ്ദേ
ഹം പുണ്യരീകനെ അഭിവാദനംചെയ്തു. അയാൾ ഒരു ശിരഃക
മ്പത്താൽ അതിനെ സ്വീകരിച്ചു, തന്റെ ശിഷ്യവർഗ്ഗത്തെ സാ
ക്ഷാത്കമായി ഒന്നു നോക്കി. എന്നാൽ, ശേഖരകവിയുടെ നോട്ടം മാ
ളികയിലെ വരാന്തയിലേയ്ക്കായിരുന്നു. “ഇന്നത്തെ പോരിൽ ഞാ
ൻ ജയിച്ചാൽ, ഭവതിയുടെ നാമധേയത്തിന്നു കൃതാർത്ഥതയായി”
എന്നിങ്ങനെ തന്നെത്താൻ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് തന്റെ പരദേവ
തയെ അദ്ദേഹം മനസാ വന്ദിച്ചു.

ഉടനെ, കാഫളധാനിയും, സദസ്യരുടെ ജയശബ്ദങ്ങളും
ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിൽ മുഴങ്ങി. തരൽകാലത്തിലെ മേഘ
പടലംപോലെ, ധവളവസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചു, മഹാരാജാവ് ആ
സ്ഥാനമണ്ഡപത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു സിംഹാസനത്തിൽ കയറി
യിരുന്നു.

പുണ്യരീകൻ എഴുന്നേറ്റു നിന്നു. ആ മഹാമണ്ഡപം നിശ്ശബ്ദമായി. അതേനിലയിൽനിന്നുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം നാരായണ മഹാരാജാവിന്റെ മഹിമ കീർത്തിച്ചുതുടങ്ങി. കട്ടിപ്പാറകളിൽ തട്ടിത്തകന്നു കല്ലോലമാലപോലെ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗംഭീര സ്വരം സഭാമണ്ഡപത്തിന്റെ ഭിത്തികളിൽ പ്രതിധ്വനിച്ചു, ശ്രോതാക്കളുടെ മർമ്മങ്ങളെ പിടിച്ചിളക്കുന്നപോലെ തോന്നി. “നാരായണ” ശബ്ദത്തെ നാനാർത്ഥത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചതു് അതിലെ അക്ഷരങ്ങളെ ചമൽക്കാരകരമാവണ്ണം പദ്യങ്ങളിൽ അവിടവിടെ സംഘടിപ്പിച്ചതും മറ്റും കണ്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആശയവും കേവലം അനിവർത്തമായായിത്തീർന്നു.

ഗാനം നിർത്തി പുണ്യരീകൻ, തന്റെ ആസനം കൈക്കൊണ്ടശേഷവും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശബ്ദം മണ്ഡപത്തിന്റെ തുണകൾക്കിടയിലും അതുതപരതന്ത്രമായ അനേകം ജനങ്ങളുടെ ഹൃദയാന്തരങ്ങളിലും മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ദൂരദിക്കുകളിൽനിന്നു വന്നുപേൻ പലേ വിദഗ്ദ്ധന്മാരും ഉത്സാഹത്തോടെ ബലേ-ബലേ എന്നു ഘോഷിച്ചു.

മഹാരാജാവു തന്റെ നേരെ പതിപ്പിച്ച നോട്ടത്തിനുത്തരമായി ശേഖരകവി, ഭയനീയമായി തന്റെ പ്രഭുവിന്റെ മുഖത്തു ക്ഷണനേരം നോക്കി, ഭയവിഹ്വലമായ മാനിനെപ്പോലെ നില്പായി. മുഖം വല്ലാതെ വാടി, ഒരു തരുണിയെപ്പോലെ ലജ്ജാഭരിതനായിത്തീർന്ന ആ യുവാവിന്റെ ‘സമവിഭക്തസുലക്ഷണാംഗ’മായ സുകുമാരശരീരം, സ്വപ്നമായ അന്തഃപ്രസാദത്താൽപോലും മധുരസ്വരം പുറപ്പെടുവിക്കാൻ തെയ്യൊറാക്കി വെച്ചിട്ടുള്ള ഒരു വീണപോലെ കാണപ്പെട്ടു.

എങ്ങിനെയോ കറച്ചൊരു ധൈര്യം അവലംബിച്ചു്, അദ്ദേഹം തല താഴ്ത്തി, താണസ്വരത്തിൽ, പാടിത്തുടങ്ങി. ആദ്യത്തെ ചില പദ്യങ്ങൾ ആരും കേട്ടിരുന്നതേയില്ല. ക്രമേണ തല പൊന്തിച്ചു ചൊല്ലാനാരംഭിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സുഹൃത്തുമധുരമായ സ്വരം, ക്ഷൗഭ്രമായ ഭീപജാലപോലെ, ആകാശമണ്ഡലത്തിലേയ്ക്കു പൊങ്ങി. ആ രാജവംശത്തിന്റെ ചരിത്രത്തെ, പുരാതനകാലം മുതൽ, വർത്തമാന

കാലംവരെ, ഒട്ടൊഴിയാതെ വിസ്തരിച്ചു. മഹാരാജാവിന്റെ മുമ്പത്തുനിന്നു കണ്ണടക്കാതെ ചെയ്ത ഈ പ്രസംഗം കേട്ടപ്പോൾ, മോമകുണ്ഡത്തിൽനിന്നു ഹവ്യഗന്ധമെന്നപോലെ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗീതത്തിൽനിന്നു അനിർവ്വചനീയമായ രാജഭക്തി നിർഗ്ഗമിച്ചു, സിംഹാസനത്തിന്റെ നാലുഭാഗത്തും പരക്കുന്നുണ്ടെന്നു ശ്രോണിപ്പോയി. ഒടുവിൽ, ചെറുതായ ഒരിടർച്ചരോടു കൂടി, അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം വിരമിച്ചു:—“എന്റെ സ്വാമിൻ, വാക്ചാതുര്യത്തിൽ ഞാൻ പരാജിതനായേക്കാമെങ്കിലും, തിരുമേനിയോടുള്ള ഭക്തിയിൽ എന്നെ ആർക്കും ജയിക്കാൻ സാധിക്കുന്നതല്ലെന്നു തീർച്ചയാണ്.”

ശ്രോതാക്കളുടെ നയനങ്ങളിൽ ആനന്ദബാഷ്പം നിറഞ്ഞു. ഭിത്തികൾപോലും ജയഗന്ധം ഘോഷിക്കുന്നതായി തോന്നി.

ജനങ്ങളുടെ ഈ പ്രക്ഷോഭം കണ്ടു പുച്ഛഭാവത്തിൽ ശിരഃകമ്പനം ചെയ്തുകൊണ്ടു പുണ്യരീകൻ എഴുന്നേറ്റു, “വാക്കിനെക്കാൾ മഹത്തരമായിട്ടെന്താണുള്ളതു്?” എന്നു സദസ്യരോടു ചോദിച്ചു. തൽക്ഷണം സഭാമണ്ഡപം വീണ്ടും നിശ്ശബ്ദമായി.

ലോകത്തിന്റെ ഉത്ഭവം വാക്കിലാണെന്നും, ആ വാക്കു ഒരു വമാണെന്നും പുണ്യരീകൻ സയുക്തികം സമർത്ഥിച്ചു. ശാസ്ത്രങ്ങളിൽനിന്നു പലേ പ്രമാണങ്ങളും ഉദ്ധരിച്ചു, വാക്കിനെക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠതരമായി യാതൊന്നും ഇല്ലെന്നു കാണിച്ചു.

“വാക്കിനെക്കാൾ മഹത്തരമായിട്ടെന്താണുള്ളതു്?” എന്ന ചോദ്യത്തെ ഒരിക്കൽകൂടി പ്രഗൽഭസ്വരത്തിൽ ആവർത്തിച്ചശേഷം, ആ കവിശ്രേഷ്ഠൻ തന്നോടാകാം എതിരില്ലെന്ന ഭാവത്തിൽ നാലുഭാഗത്തേയ്ക്കും ഒന്നു നോക്കി. തന്റെ പോരിനു വിളിക്കത്തരം പറയുവാൻ സന്നദ്ധരായി, ആരെയും കാണായ്ക്കയാൽ സ്വവശംവദമായിത്തീർന്നു ഇരയെ കൊന്നുതിന്നു പരിത്രാപ്തനായ മൃഗേന്ദ്രനെപ്പോലെ അദ്ദേഹം ഒരിടത്തു ചെന്നിരിപ്പായി. പണ്ഡിതന്മാർ ബലേ—ബലേ—എന്നു ഘോഷിച്ചു. മഹാരാജാവു് അതുതപരതന്ത്രനായി മെന്തും അവലംബിച്ചു. വിജ്ഞാനസാഗരമായ ആ പണ്ഡിതശ്രേഷ്ഠന്റെ മുമ്പിൽ താൻ എത്രയോ

നിസ്സാരനാണെന്നു ശേഖരകവികൾ തോന്നി. അന്നത്തെ സഭ പിരിഞ്ഞു.

പിറേറടിപുറം ശേഖരകവി വീണ്ടും ഗീതം ആരംഭിച്ചു. നന്ദകുമാരന്റെ മുരളീസ്വരം കേട്ടു വൃന്ദാവനത്തിലെ ഗോപ സ്ത്രീകൾക്കെല്ലാം എന്തെന്നില്ലാത്ത ഒരുണർച്ച തട്ടിയ ആ സുദി നത്തെക്കുറിച്ചാണ് കവി പാടിയത്. കഴൽ വിളിക്കുന്നതു ആ രാണെന്നോ, എ പിടേനിന്നാണെന്നോ മനസ്സിലാവാതെ ഗോപ സ്ത്രീകളെല്ലാം മയങ്ങിപ്പോയി. ചിലപ്പോൾ അതു മലയമാരുത ന്റെ വിദ്യയാണെന്നു തോന്നും; മറ്റു സമയങ്ങളിൽ, അഭ്രംക ഷങ്ങളായ ശൈലശൃംഗങ്ങളിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ഏതോ മ ധുരസ്വരമാണെന്നു തോന്നും. പൂർവഭാഗത്തുനിന്നു പുറപ്പെട്ട വേവോൾ ആ ദിവ്യസ്വരം കാമകുസമാഗമ പ്രതീക്ഷയേയും, പ ശ്ചിമഭാഗത്തുനിന്നു വരുമ്പോൾ വിരഹാശങ്കയേയും ഉല്പാദി പ്പിച്ചു. പ്രശാന്തരമണീയമായ നിശീഥിനിയെ സംഗീതസാഗ്രമാ ക്കിത്തിരിയെ യന്ത്രവിശേഷത്തിന്റെ ആണികളെന്നപോലെ, ന ക്ഷത്രജാലം ആകാശത്തിൽ പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. മനോഹ രങ്ങളായ വയലുകളിലും ആരാമവാടികളിലും, നിബിഡ പ്ലാമമാ യ ഇടവഴികളിലും, നിർജനമായ രാജമാർഗ്ഗങ്ങളിലും, നീലമായ ആകാശത്തിലും ആ മധുരസ്വരം പ്രസരിച്ചു. അതിലടങ്ങിയ സാരം ഗ്രഹിക്കാനാകട്ടെ, തങ്ങളുടെ ഹൃദയാന്തരത്തിൽ അറക്ക റിച്ച മനോരഥത്തെ പറഞ്ഞറിയിക്കുവാനാകട്ടെ ആ തരുണി കൾ ശക്തകളായില്ല. അവരുടെ നയനങ്ങളിൽ ബാഷ്പം നിറഞ്ഞു. എങ്ങിനെയെങ്കിലും പ്രാണനാശം വരുത്തി, ജന്മത്തെ സഫല മാക്കിത്തീർക്കാനുള്ള ഉപായം ചിന്തിക്കുകയായി. ഈ അവസ്ഥയെ യാണ് കവി വർണ്ണിച്ചത്.

ശ്രോതാക്കളേയും പരിസരാവസ്ഥകളേയും വിസ്മരിച്ചു ഗീ തമാധുരിയിൽ ലയിച്ച ശേഖരകവി ഗ്രീഷ്മാനിലസ്സർശത്താൽ ഇളകുന്ന ഇലകളെപ്പോലെ, തന്റെ ഹൃദയത്തിൽ കലങ്ങി മറി യുന്ന ആശയത്തുള്ളിച്ചതെ മാത്രമേ അപ്പോൾ അറിഞ്ഞിരുന്നു ഉള്ളൂ. പാട്ട് അവസാനിച്ചിട്ടും, അതിൽ ലയിച്ചു തന്നെത്താൻ മറന്ന ആളുകളെല്ലാം അദ്ദേഹത്തെ അഭിനന്ദിക്കുവാൻകൂടെ മ റന്നു. ഈ ക്ഷോഭം ഭരവിധം അടങ്ങിയപ്പോൾ പുണ്യധരീകൻ

മുഴുനേരം, പ്രസ്തുത ഗീതത്തിലെ കാമുകൻ ആരാണെന്നും കാമിനി ആരാണെന്നും വിവരിക്കുവാൻ ശേഖരകവിയോടു ആവശ്യപ്പെട്ടു. “കാമുകനായ കൃഷ്ണനും കാമിനിനായ രാധയും ആരാണെന്ന്?” എന്ന ചോദ്യത്തെ ഭരതാചാര്യനോടുകൂടി സഭമുന്മാകെ വെച്ചു.

അതെല്ലാം മറുപടി പറയാൻ ഭാവമില്ലെന്നു കണ്ടു, പുണ്യരീകൻ ആ രണ്ടു നാമധേയങ്ങളുടെ ധാതൃത്വത്തെയും നാനാത്വങ്ങളേയും വിവരിക്കാൻ തുടങ്ങി. തത്ത്വജ്ഞാനത്തിന്റെ നാനാപിരിവുകളിലും അന്തർഭവിച്ചിട്ടുള്ള ഫലസ്യങ്ങളെ അത്യാഭ്യുദയമായ പാടവത്തോടുകൂടി പ്രതിപാദിച്ചു സഭസ്യരെ ആശ്ചര്യപരതന്ത്രമാരാക്കിക്കീർത്തിച്ചു. ആ രണ്ടു വാക്കുകളേയും പ്രത്യക്ഷരും വിഭജിച്ച് ഓരോന്നിന്നും പ്രത്യേകം അർത്ഥം കല്പിച്ചു. എന്തിനു വളരെ പറയുന്നു? ആരും അതുവരെ ഉൾക്കൊള്ളിച്ചിട്ടില്ലാത്ത അർത്ഥങ്ങൾ ആ വാക്കുകൾക്കുണ്ടെന്നു പുണ്യരീകപണ്ഡിതൻ കാണിച്ചു കൊടുത്തു.

പണ്ഡിതന്മാരുടെ സന്തോഷമൊന്നും പറയാനില്ല. അവർ ആരംഭിച്ച ഫലസ്യതാഡനാഘോഷത്തെ മറ്റുള്ളവരും പിന്തുടന്നു കൊണ്ടാടി. വേദകതയെപ്പോലെ, സാമാന്യ ജനങ്ങളിൽനിന്നു മറച്ചിരുന്ന അജ്ഞാനവാനിക, ഈ വിഭാഗപുറംഗവർണ്ണന വൈഭവത്താൽ നിശ്ശേഷം നശിച്ചുപെട്ടു ജനങ്ങളെല്ലാം ഐകകണ്ഠ്യേന വിശ്വസിച്ചു. പുണ്യരീകന്റെ പ്രസംഗത്തിൽ എത്രത്തോളം സാരാശമുണ്ടെന്നാലോചിച്ചുനോക്കുവാൻ ആർക്കും ക്ഷമയുണ്ടായില്ല.

മഹാരാജാവിന്റെ ആശ്ചര്യത്തിന് അളവില്ലാതായി. ശേഖരകവിയുടെ ഗാനചാതുര്യത്താൽ നിർമ്മിക്കപ്പെട്ട സ്വർഗ്ഗം നാമാവശേഷമായി. അല്പമുന്മുഖരെ, മുട്ടശോഭയോടുകൂടി പ്രകാശിച്ചിരുന്ന പ്രകൃതി, ഇപ്പോൾ ആ നിഖവിട്ട്, കല്പിതരൂപിച്ച കർക്കശമായ ഒരു നിരത്തുപോലെതായിത്തീർന്നു.

ശബ്ദാർണ്ണവത്തിന്റെ മറുകര കണ്ടു ആ പണ്ഡിതകേസരിയുടെ മുമ്പിൽ, ശേഖരകവി ഒരു വെറും ബാലനാണെന്ന്, അവിടെ കൂടിയവരെല്ലാം പറഞ്ഞുതുടങ്ങി. ശേഖരകവിയുടെ കവ

നമൊക്കെ തീരെ ബാലിശമാണെന്നും, അതുമായിരി എഴുതാൻ ശ്രമിച്ചാൽ, പക്ഷേ, എല്ലാപക്കും സാധിച്ചേയ്ക്കുമെന്നും ആളുകൾക്കു തോന്നി. അവകു പാട്ടുങ്ങൾക്ക് അത്ഥഗാംഭീര്യമോ, സാരഗർഭതയോ തീരെയില്ലെന്നും അവർ തീർച്ചയാക്കി.

മഹാരാജാവു തന്റെ കവിയെ ഒരിക്കൽക്കൂടി ഉത്സാഹിപ്പിച്ചുനോക്കിയെങ്കിലും അദ്ദേഹം അതൊന്നും വകവെക്കാതെ, ഒരിടത്തു നിലകൊണ്ടു. പ്രഭുവിന്നു കോപം വന്നു. അദ്ദേഹം സിംഹാസനത്തിൽ നിന്നിറങ്ങി, കഴുത്തിലിട്ടിരുന്ന മുത്തുമാല എടുത്തു പുണ്യരീകന്റെ കഴുത്തിൽ അല്പിച്ചു. അപ്പോൾ ആളുകളുടെ ഹസ്തതാഡനവും, മുക്കളിലെ വരാന്തയുടെ യവനികയ്ക്കുള്ളിൽനിന്നു ചില ഒച്ചപ്പാടും ഉണ്ടായി. ശേഖരകവി ആസ്ഥാനമണ്ഡപംവിട്ടു പുറത്തേയ്ക്കും പോയി.

കൃഷ്ണപക്ഷത്തിലെ ഒരു രാത്രി. കൂരിരുട്ട്. അൽമാറയിൽ നിന്നു പഴയ രേഖകളെല്ലാം എടുത്തു ശേഖരകവി നിലത്തു കൂട്ടി. അവയിൽ ചിലതു തന്റെ വിസ്മൃതിയിൽപ്പെട്ട പഴയ കൃതികളായിരുന്നു. അവിടുവിടെ ചില ഭാഗങ്ങൾ തിരിച്ചു നോക്കിയപ്പോൾ, അതെല്ലാം കേവലം ബാലിശമാണെന്നു അദ്ദേഹത്തിന്നു മനസ്സിലായി. പിന്നീട് ഒന്നൊന്നായി പുസ്തകങ്ങളെല്ലാം കീറി, അഗ്നിഭഗവാനിൽ സമർപ്പിക്കുവാനാരംഭിച്ചു. “അല്ലയോ തേജോരൂപിയായ ഭഗവാനേ, അങ്ങ് ഇത്രനാളും എന്റെ റുദ്രയത്തിൽ ജപിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. പക്ഷേ, അതുകൊണ്ടു യാതൊരു ഗുണവും ഉണ്ടായില്ല. എന്റെ ജീവിതം ഒരു സ്വപ്നക്കുട്ടയായിരുന്നെങ്കിൽ, അത് ഈ പരീക്ഷയാൽ പരിശുദ്ധമാകുമായിരുന്നു. ഏകിലും അതു കേവലം തുണപ്രായമായതിനാൽ, ഇപ്പോൾ വെണ്ണീറായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. ഈ കാണുന്ന ഒരു പിടി വെണ്ണീർ മാത്രമേ ഇതിൽ ശേഷിച്ചിട്ടുള്ളൂ.”

രാത്രി അതിക്രമിച്ചു. ശേഖരകവി അറയുടെ ജനവാതിലുകളെല്ലാം തുറന്നുവെച്ചു. മല്ലിക, ചെണ്ടമല്ലി മുതലായി, തന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട കസുമങ്ങളെക്കൊണ്ടു രന്ധ്രയെ അലങ്കരിച്ചു. വീട്ടിലുള്ള വിളക്കുകളെല്ലാം മുറിയിൽ കൊളുത്തിവെച്ചു. അതിന്നുശേഷം

ഷം,—ഓം കഷ്ടം! —ഏതോ വിഷഫലത്തിന്റെ രസം തേ
നിൽ ചേർത്തു്, അതു കുടിച്ചു, കിടക്കയിൽ കിടപ്പായി.

പൊഞ്ചിലമ്പുകളുടെ ശബ്ദം വാതിൽക്കൽ കേട്ടുതുടങ്ങി. മ
ന്ദമാരുതൻ അതിമഞ്ജുളമായ പരിമളത്തെ മുറിയ്ക്കുളളിൽ പ
രത്തി.

ശേഖരകവി കണ്ണു തുറക്കാതെ ചോദിച്ചു:—“എന്റെ പ്രാ
ണനാഥേ, ഭർത്താവിന്റെ ദാസനിൽ കരുണ തേന്നി അപനെ അ
നുഗ്രഹിക്കാൻ വന്നിരിക്കുകയാണോ?”

“എന്റെ പ്രിയ കവീന്ദ്ര, ഞാനിതാ വന്നിരിക്കുന്നു” എന്ന
മറുപടി കേട്ടു ശേഖരകവി കണ്ണു തുറന്നു നോക്കിയപ്പോൾ, അ
വിടെ ഒരു തരുണീരത്നം നില്ക്കുന്നതു കാണാറായി. അയാളുടെ
കണ്ണുകളുടെ കാഴ്ച കുറഞ്ഞിരുന്നു. പക്ഷേ, തന്റെ അന്തരംഗ
ത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിരുന്ന ഏതോ ഒരു പുണ്യവിഗ്രഹം, പ്രത്യക്ഷ
മായി തന്റെ മുമ്പിൽ വന്നു നില്ക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ള ബോധം അ
യാൾക്കുണ്ടായി.

“ഞാൻ അജിതാരാജകുമാരിയാണ്” എന്നു് ആ തരുണി
പറഞ്ഞു.

കവി ഉടനെ കിടക്കയിൽ എഴുന്നേറ്റിരുന്നു, ആ കന്യകാര
ത്നത്തിന്റെ കണ്ണുപീയൂഷമായ സല്ലാപം അനുഭവിച്ചു. “മഹാ
രാജാപ” അങ്ങയെ വേണ്ടുവണ്ണം ആദരിച്ചിട്ടില്ല. അങ്ങേയ്ക്കുത
ന്നെയാണ് ഇന്നത്തെ കവിതാപരീക്ഷയിൽ വിജയം സിദ്ധിച്ച
തു്. ഞാൻ അങ്ങയെ വിജയിയാക്കി അഭിഷേകം ചെയ്യാൻ വ
ന്നിരിക്കുകയാണ്” എന്നിങ്ങിനെ പറഞ്ഞു് അജിതാദേവി, ത
ന്റെ കഴുത്തിലിട്ടിരുന്ന പുഷ്പമാലയെടുത്തു ശേഖരകവിയുടെ തല
യിൽ ചൂടില്ല. അദ്ദേഹം ഉടനെതന്നെ കിടക്കമേൽ വീണ്ടു പര
ലോകം പ്രാപിക്കുകയും ചെയ്തു:—

കുമാരി.

നന്നേ ചെറുപ്പത്തിൽതന്നെ ഞാൻ ജീവനില്ലാത്ത ഒരു കുട്ടിയെ പ്രസവിച്ചു. ഞാനും ഏകദേശം മരിക്കേണ്ട ഘട്ടത്തിലെത്തി. ഭാഗ്യവശാൽ കാലക്രമേണ സുഖക്കേട് ഭേദപ്പെട്ടുവെങ്കിലും എന്റെ കാഴ്ച അല്പാല്പമായി മങ്ങിത്തുടങ്ങി.

അക്കാലത്തു വൈദ്യവിദ്യാലയത്തിൽ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന എന്റെ ഭർത്താവിന്നു തന്റെ വൈദ്യവിജ്ഞാനം എന്റെ കണ്ണു ചികിത്സയിൽ പ്രകടിക്കുവാൻ തരം കിട്ടി. എന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ നിയമപരീക്ഷയ്ക്കു വായിക്കുകയായിരുന്നു. അവർ ഒരു ദിവസം എന്നെ കാണാൻ വന്നപ്പോൾ എന്റെ കണ്ണിന്റെ സ്ഥിതി കണ്ടു വല്ലാതെ അന്ധാളിച്ചു.

‘നിങ്ങളെന്താണ് കുമാരിനിയുടെ കണ്ണു പൊട്ടിക്കൊണ്ടാണോ ഭാവം? ഇങ്ങിനെ ആയാൽ പോര. ഉടനെ ഒരു നല്ല ഡോക്ടറെ കാണിക്കണം’ എന്ന് അദ്ദേഹം ഭർത്താവോടു പറഞ്ഞു.

ഭർത്താവിന്നു ഇതു കേട്ടപ്പോൾ വല്ലാതെ ദേഷ്യമാണുണ്ടായത്. ഞാൻ ചെയ്യുന്നതിലും കേമമായി എന്തൊന്നാണ് നിങ്ങളുടെ നല്ല ഡോക്ടർ ചെയ്യാൻപോകുന്നത്? ഈ സുഖക്കേട് സാരമില്ല. അതിനുള്ള ചികിത്സ എല്ലാവർക്കും അറിയാവുന്നതുമാണ്.

ജ്യേഷ്ഠൻ—‘നിങ്ങളും നിങ്ങളെ പഠിപ്പിക്കുന്ന മാസ്റ്ററും തമ്മിൽ യാതൊരു ഭേദവുമില്ലെന്നായിരിക്കാം നിങ്ങളുടെ വിചാരം.’

ഭർത്താവ്—(കോപത്തോടെ) വല്ല കാലത്തും നിങ്ങൾ കല്യാണം കഴിച്ചു നിങ്ങളുടെ ഭാര്യയുടെ സ്വത്തിനെ സംബന്ധിച്ചു വല്ല തർക്കവും ഉണ്ടാവുന്ന പക്ഷം നിയമവിഷയത്തേപ്പറ്റി നിങ്ങൾ എന്റെ ഉപദേശം സ്വീകരിക്കുമോ? പിന്നെ എന്തിനാണ് എന്നോടു ചികിത്സാക്രമത്തേപ്പറ്റി വാദിക്കുന്നത്?

രണ്ടു രാജാക്കന്മാർ തമ്മിൽ യുദ്ധംചെയ്യുമ്പോൾ കഷ്ടപ്പെടുന്നതു യുദ്ധഭൂമിയിലെ ഗുണങ്ങളാണെന്നു തത്വമാണ് ഇവരുടെ സാദാശ്ചര്യം കേട്ടപ്പോൾ എനിക്കു തോന്നിയത്. ഇവിടെ ഇതാ രണ്ടു പുരുഷന്മാർ കൂടി ശത്രുക്കളാണ്. അതിന്റെ അനന്തരഫലം

ലം അനുഭവിക്കാൻ ഞാനും. എന്റെ ഒരു പുരുഷൻ വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുത്ത സ്ഥിതിക്കു എന്റെ സുഖദുഃഖങ്ങളെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കേണ്ട ഭാരം ആ ഭർത്താവിനാകയാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇഷ്ടത്തിന്നെതിരായി പെരുമാറുന്നത് ഒന്നുകൊണ്ടും ഭംഗിയല്ലെന്നായിരുന്നു എന്റെ അഭിപ്രായം.

ഒരുദിവസം ഉച്ചതിരിഞ്ഞപ്പോൾ, ഭർത്താവില്ലാത്ത തരംനോക്കി ജ്യേഷ്ഠൻ ഒരു ഡോക്ടറേയും കൂട്ടിവന്നു. പോരേവിഷമം! ഡോക്ടർ എന്റെ കണ്ണു വളരെ ശ്രദ്ധവെച്ചു പരിശോധിച്ചതിന്റെ ശേഷം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാവമാണു മാറി. ഇനിയും ശരിയായ ചികിത്സ ചെയ്യാതിരുന്നാൽ അപകടമുണ്ടെന്നു അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം എഴുതിത്തന്ന മരുന്നു വാങ്ങാൻ ജ്യേഷ്ഠൻതന്നെ മരുന്നുഷാപ്പിലേക്ക് ആളയച്ചു. ഡോക്ടർ പോയ ഉടനെ ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠന്റെ അടുത്തുചെന്ന് എന്റെ കാര്യത്തിൽ ഏല്പാതിരിക്കുന്നതാണു നല്ലതെന്നും ഭർത്താവിന്റെ അനുമതി കൂടാതെ പുറമേയുള്ള ഒരു ഡോക്ടറെ വിളിക്കുന്നതിൽ വിളിച്ചുവരുത്തുന്നത് അനന്തരകരമാണെന്നും പറഞ്ഞു. ജ്യേഷ്ഠനോടു് ഇങ്ങിനെ തുറന്നു സംസാരിക്കാൻ ധൈര്യമുണ്ടായതിൽ എനിക്കുതന്നെ വലിയ ആശ്ചര്യം തോന്നി. അദ്ദേഹത്തെ എനിക്കു് അത്ര ഭയമായിരുന്നു. ജ്യേഷ്ഠനും എന്റെ ധൈര്യംകണ്ടു് അതുഭൂതം തോന്നിയിരിക്കണം. സ്വപ്നനേരത്തെ മൗനാനന്തരം അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. 'കുമാരിനിയുടെ ഇഷ്ടംപോലെയാകട്ടെ. ഡോക്ടറെ ഇനി വിളിക്കുന്നില്ല. പക്ഷേ മരുന്നുകൊണ്ടുവന്നാൽ അതു സേവിക്കണം എന്നു മാത്രമേ എനിയ്ക്കു നിർബ്ബന്ധമുള്ളൂ.'

ഇത്രയുംപറഞ്ഞു ഏതെന്ന ഭരമേല്പിച്ചു ജ്യേഷ്ഠൻ പോയി. ഷാപ്പിൽനിന്നു മരുന്നു വന്നുചേർന്നു. കുപ്പികളും പൊടികളും കടലാസും എല്ലാം ഒന്നായി എടുത്തു ഞാൻ കിണറിലേക്കു എറിഞ്ഞു.

ജ്യേഷ്ഠൻ അനാവശ്യമായി എന്റെ കാര്യത്തിൽ പ്രവേശിച്ചതിനെപ്പറ്റി ഭർത്താവിന്നു നന്നേ ദേഷ്യം തോന്നി. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം എന്റെ കണ്ണു പൂർവ്വധികം ശ്രദ്ധയോടുകൂടി പരിശോധിച്ചു പല ചികിത്സകളും പ്രയോഗിച്ചുനോക്കി. ഭർത്താ

വ് ഉപദേശിച്ചുപ്രകാരം ഞാൻ കണ്ണ തുണിക്കൊണ്ടു മുടിക്കട്ടീ ചായം പിടിപ്പിച്ചു കണ്ണുകൾ ധരിച്ചു നേത്രബിന്ദുക്കൾകൊണ്ടു ധാരചെയ്തു പലേ ചുണ്ണങ്ങളും സേവിച്ചു. പോരെങ്കിൽ, മീനെ ണ്ണയുടെ ദുസ്സഹതയെ ഗണ്യമാക്കാതെ അദ്ദേഹത്തെ സന്തോഷിപ്പിക്കാൻ ചേണ്ടി അതും കുടിച്ചു. ദിവസംതോറും അദ്ദേഹം ആസ്പത്രിയിൽനിന്നു തിരിച്ചെത്തിയാൽ ഒന്നാമത്തെ ചോദ്യം എന്റെ കണ്ണിന്റെ സുഖസ്ഥിതിയെപ്പറ്റിയായിരിക്കും. ഉൽകണ്ഠയോടുകൂടി ചെയ്യുന്ന ഈ കശലപ്രശ്നത്തിന്നു 'ഓഹോ! വളരെ ഭേദമുണ്ട്' എന്നു ഞാൻ ഭരൂപടി പറുകയും ചെയ്യും. ആ തമവഞ്ചനത്തിൽ ഞാൻ അതിവിദഗ്ദ്ധയായിത്തീർന്നു. എന്റെ കണ്ണിൽനിന്നു കൂടക്കൂടെ വെള്ളം വാടുന്നതു കണ്ടാൽ അത്രയും ഭീഷിച്ചു നീരു പുറത്തേക്കു പോകുന്നതു നല്ലതാണെന്നു ഞാൻ സമാധാനിക്കും; വെള്ളം കുറയുമ്പോൾ ഭർത്താവിന്റെ ചികിത്സാ പാടവത്തെപ്പറ്റി അനുഭവിക്കുകയും ചെയ്യും.

പക്ഷേ അല്പകാലം കഴിഞ്ഞപ്പോഴേയ്ക്കും വേദന സാധിക്കാൻ പാടില്ലാതായിത്തുടങ്ങി. കണ്ണിന്റെ കാഴ്ച മങ്ങി, രാവു പകലും ഇടവിടാതെ കടുശലായ വേദനയും ഉണ്ടായി. ഭർത്താവിന്നു വലിയ പരിഭ്രമമായി. വല്ല ഒഴികഴിവു പറഞ്ഞു ഒരു ഡോക്ടറെ വിളിച്ചുകാണിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിന്നുതന്നെ മോഹമാണെന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാവംകൊണ്ടു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി. പുറമേയുള്ള ഒരു ഡോക്ടറെ വിളിക്കുന്നതു നന്നായിരിക്കുമെന്നു ഞാനും സൂചിപ്പിച്ചു.

ആവൂ! ഭർത്താവിന്നു വലിയ ആശ്വാസമായി. അന്നുതന്നെ ഒരു സായ്പിനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു. അവർ തമ്മിൽ നടന്ന സംഭാഷണത്തിന്റെ സ്വരം എനിക്കു മനസ്സിലായിരുന്നില്ലെങ്കിലും സായ്പ് ഭർത്താവോടു നന്നേ കയ്തൂറുകൊണ്ടാണ് സംസാരിച്ചതെന്നു ഞാൻ ഗ്രഹിച്ചു. ഡോക്ടർ പോയി കഴിഞ്ഞിട്ടും കുറേ നേരം ഭർത്താവു മൗനം ഭഞ്ജിക്കാൻ ഭാവമില്ലെന്നു കണ്ടു ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈയ്ക്കു പിടിച്ചു പറഞ്ഞു. "ആ സായ്പ് എന്തൊരു മയ്യാഭകെട്ടവനാണ്! നാട്ടുകാരനായ വല്ല ഡോക്ടറേയും വിളിച്ചാൽ മതിയായിരുന്നില്ലേ? എന്റെ കണ്ണി

നെപ്പറ്റി അങ്ങ് അറിയുന്നതിലും അധികമായി വല്ലതും അറിയാമെന്ന് വിചാരിക്കുന്നുണ്ടോ?”

ഭർത്താവു ക്ഷണനേരംകൂടി മൗനം അവലംബിച്ചശേഷം തൊണ്ടയിടറിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു. ‘കുമ്പിനിയുടെ കണ്ണു കീറണമത്രേ.’

ഈ വസ്തുത ഇത്രകാലവും എനിൽനിന്നു മാച്ചുവെച്ചതിനെപ്പറ്റി ഞാൻ പരിഭവം നടിച്ചു. ‘അങ്ങയ്ക്ക്’ ഇതു മുമ്പുതന്നെ നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നില്ലേ? എന്നിട്ടും ഇതേവരെ എന്നോടു പറയാത്തതല്ലെ അതുകൊണ്ട്? ശസ്ത്രക്രിയയെന്ന ശബ്ദം കേട്ടാൽ ഭയന്നുപോകുവാൻ ഞാൻ ഒരു കുട്ടിയായോ?”

ഇതു കേട്ടപ്പോൾ ഭർത്താവിന്റെ ഭാവം പ്രസന്നമായി. “ഓപ്പറേഷൻ” എന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ കുറച്ചൊന്നു നടുങ്ങാത്ത പുരുഷന്മാർതന്നെ ചുരുക്കമാണ്” എന്നുപറഞ്ഞു.

ഞാൻ ചിരിച്ചു. ‘അതേ, വാസ്തവംതന്നെ. പുരുഷന്മാരുടെ ശൗശ്രൂമെല്ലാം ഭായ്യമാരുടെ മുമ്പിലെത്തുമ്പോളല്ലെങ്കിൽ.’

ഭർത്താവ്—(ഗൗരവത്തോടെ) കുമ്പിനി പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്. ഞങ്ങൾ പുരുഷന്മാർ വലിയ ഭരണിമാനികളാണ്.

ഞാൻ—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) ‘ഭരണിമാനത്തിൽ പുരുഷന്മാരായ നിങ്ങൾക്കു ഞങ്ങളെ ജയിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു ധൈര്യമുണ്ടോ.’

അടുത്ത അവസരത്തിൽ ജ്യേഷ്ഠൻ! വന്നപ്പോൾ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോടു സ്വകാര്യമായി പറഞ്ഞു. ‘ജ്യേഷ്ഠൻ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്ന ഡോക്ടർ നല്ല ചികിത്സക്കാരനായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരുണക്കൊണ്ട് എനിക്കു പറയത്തക്ക സുഖവും കിട്ടുമായിരുന്നു. പക്ഷേ, നിർഭാഗ്യവശാൽ ഞാനൊരബലം ചെയ്തുപോയി. കുടിക്കാനുള്ള മരുണ കണ്ണിൽ ഒഴുക്കാനുള്ളതാണെന്നു ധരിച്ച് അങ്ങിനെ ചെയ്തു. അന്നുമുതൽ എന്റെ കണ്ണിന്റെ സ്ഥിതി മുമ്പേത്തേക്കാൾ മോശമായി. ഇതാ ഇപ്പോൾ ഒരു ‘ഓപ്പറേഷൻ’ വേണമെന്നാണ് പറയുന്നത്.’

ജ്യേഷ്ഠൻ—‘കുമാരി ഭർത്താവിന്റെ ചികിത്സയിലാണെന്ന് ഞാനറിഞ്ഞു. അതുകൊണ്ടാണു ഞാൻ ഇയിടെയായി ഇങ്ങട്ടു വരാഞ്ഞത്.’

ഞാൻ—‘അങ്ങിനെയല്ല; വാസ്തവത്തിൽ, ജ്യേഷ്ഠൻ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്ന ഡോക്ടർക്കു മരുന്ന്തന്നെയാണു ഞാൻ ഉപയോഗിച്ചിരുന്നത്.’

സ്രീകുളായ ഞങ്ങൾക്കു എന്തൊക്കെ കളവു പറയേണ്ടിവരുന്നു? അമ്മമാരായാൽ കുട്ടികളെ സമാധാനപ്പെടുത്താനുള്ള കളവുകൾ ഒരുവക; ഭാര്യമാരായാൽ കുട്ടികളുടെ അച്ഛനെ സമാധാനിപ്പിക്കാനുള്ള കളവുകൾ വേറൊരുവക; കളവുകൂടാതെ കഴിക്കുവാൻ സ്രീകൾക്കു ഒരിക്കലും സാധിക്കാറില്ല.

പക്ഷേ എന്റെ ചരിത്രയോഗംകൊണ്ടു ഒരു ഗുണമുണ്ടായി. ജ്യേഷ്ഠനും ഭർത്താവും തമ്മിലുണ്ടായിരുന്ന രസക്കുടു മാറി, ഭർത്താവിൽനിന്നു വാസ്തവം മറച്ചുവെക്കേണമെന്നു എന്നോടുപദേശിച്ചതു തെറ്റാണെന്നു ജ്യേഷ്ഠനും ആദ്യംതന്നെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ ഉപദേശം സ്വീകരിക്കാഞ്ഞതു തെറ്റിപ്പോയെന്നു ഭർത്താവിനും തോന്നി. ഒടുവിൽ രണ്ടാളുടേയും അനുമതിയോടുകൂടി ഒരു യൂറോപ്യൻ ഡോക്ടർവന്നു എന്റെ ഇടത്തുകണ്ണിൽ ‘ഓപ്പറേഷൻ’ ചെയ്തു. ആ ശസ്ത്രപ്രയോഗത്തിന്റെ ഭാരം താങ്ങുവാനുള്ള ശേഷി എന്റെ കണ്ണിനുണ്ടായിരുന്നില്ല. തന്നിമിത്തം അതിന്റെ ദൃഷ്ടിശക്തി കേവലം നശിച്ചു. ക്രമേണ മറ്റേ കണ്ണും അന്ധകാരത്തിൽ ലയിച്ചു.

ഒരുദിവസം ഭർത്താവ് എന്റെ കട്ടിലിന്നരികെ വന്ന് ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു: ‘ഇനിയും ഭവതിയെ കൈമാറ്റംകൊണ്ടു മയക്കുവാൻ ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. ഭവതിയുടെ കണ്ണു കാണാതാക്കിയതു ഞാനാണ്.’ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വന്തം ബാഷ്പനിരലാമാണെന്നു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി എന്റെ രണ്ടു കൈകൊണ്ടും അദ്ദേഹത്തിന്റെ വലത്തു കൈ മുറുകെപ്പിടിച്ചു മറുപടി പറഞ്ഞു. ‘എന്താണിങ്ങിനെ പറയുന്നത്! അങ്ങുചെയ്തതു വളരെ ശരിയാണ്. അങ്ങേയ്ക്കു അധികാരമുള്ള കാര്യത്തിലല്ലേ അങ്ങു പ്രവേശിച്ചിട്ടുള്ളൂ. എങ്ങാനും പോകുന്ന ഒരു ഡോക്ടർവന്ന് എ

ന്റെ ഭൃഷ്ടി നശിച്ചിട്ടിരുന്നെങ്കിൽ എനിക്ക് എന്തു സമാധാനമാണുണ്ടാവുക? എല്ലാം ശുഭമായിട്ടാണ് കലാശിച്ചിരിക്കുന്നത് എന്ന് ഇപ്പോൾ എനിക്കു സമാധാനിക്കാമല്ലോ. അങ്ങയുടെ കൈകൊണ്ടാണ് എന്റെ ഭൃഷ്ടി നശിച്ചതെന്നറിയുന്നതാണ് എനിക്കുള്ള വലുതായ ഒരാശ്വാസം. ജഗദീശപരപുരുഷൻ ചേർന്ന താമരപ്പൂക്കളിൽ ഒന്നു കുറവുണ്ടെന്നു കണ്ടപ്പോൾ ശ്രീരാമചന്ദ്രൻ തന്റെ രണ്ടു നേത്രോല്പലങ്ങളേയല്ലേ പകരം കൊടുത്തത്? അതുപോലെ എന്റെ കണ്ണുകൾ എന്റെ ദൈവത്തിന്നു ഞാനും സമർപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇന്നുമുതൽ അങ്ങ് ആനന്ദകരമായ വല്ല കാഴ്ചയും കാണുമ്പോൾ 'അതിനെ' എനിക്കും വിവരിച്ചുതരണം. ഞാൻ അങ്ങയുടെ വചനാമൃതത്തെ അങ്ങയുടെ ഭൃഷ്ടിചൈവ്യത്തിൽനിന്നുല്പന്നമായ ഒരു പുണ്യസമ്മാനമായി പരിഗണിച്ചു് ആ സ്വദിച്ചുകൊള്ളാം.' ഞാൻ അന്ന് അവിടെവെച്ചു് ഇങ്ങിനെ യൊക്കെ പ്രസംഗിച്ചുവെന്നല്ല ഞാൻ പറയുന്നതിന്റെ സാരം. ഇപ്രകാരം ഒരു വലിയ പ്രസംഗം ഒരു ശ്വാസത്തിൽ പറഞ്ഞു തീർപ്പാൻ എന്നാൽ സാധ്യവുമല്ല. പക്ഷേ പലപ്പോഴും എന്റെ വിചാരധാര മേല്പറഞ്ഞ ആശയഗതിയെ അനുസരിച്ചായിരുന്നു. എനിക്കു കണ്ണിതം തോന്നുമ്പോഴും എന്റെ ഭർതുഭക്തിക്കു വല്ലവിധത്തിലും മങ്ങൽഭവിച്ചു ഞാൻ എന്റെ ഭർവ്വിധിയെ ശപിക്കുമ്പോഴും, കുട്ടികൾ കഥ ഉരുവിടുമ്പോലെ ഞാൻ ഈ വാചകങ്ങൾ മനസ്സിൽ ഉരുവിടാറുണ്ടായിരുന്നു. പ്രശാന്തവും പ്രേമസമ്പന്നവും ആയ ഒരു ജീവിതത്തെ എനിക്കു കാണിച്ചുതന്നത് ഈ വക ചിന്തകളായിരുന്നു.

തങ്ങളുടെ അഭിമുഖസംഭാഷണങ്ങളിലും എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചു കിടന്നിരുന്ന വിചാരങ്ങളെ ഭർത്താവിന്നു മനസ്സിലാക്കിക്കൊടുപ്പാൻ ഞാൻ കഴിയുന്നത്ര ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്തു പോന്നു.

'കുമാരിനി! എന്റെ അവിവേകം നിമിത്തം വന്നുചേർന്ന അനന്തം ഇല്ലാതാക്കുവാൻ എന്നാൽ സാധ്യമല്ലതന്നെ. പക്ഷേ എനിക്കു് ഒന്നു ചെയ്യാൻ സാധിക്കും. എന്നും ഭവതിയുടെ അടുത്തിരുന്ന്, അന്ധതനിമിത്തം ഭവതിക്കു വന്നു ചേരുന്ന അസൗ

കുർച്ചയ്ക്കുള്ള എന്നാൽ കഴിയുന്നവിധം ഇല്ലായ്മചെയ്യാൻ ഞാൻ മതി.'

ഞാൻ—'അങ്ങിനെയായാൽ പോരാ, ഈ വീടു കരുണയോടെ ആസ്വദിക്കുവാൻ ഞാൻ ഒരിക്കലും അനുവദിക്കയില്ല. ഒന്നുമാത്രമേ ചെയ്യേണ്ടതുള്ളൂ. അങ്ങു രണ്ടാമതും വിവാഹം ചെയ്യണം.

വിവാഹത്തിന്റെ ആവശ്യകതയെപ്പറ്റി ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോടു വാദിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചപ്പോൾ എന്റെ കണ്ണത്തിന്നു കുറച്ചൊരു സ്തംഭനം ഉണ്ടായെങ്കിലും അതു പുറത്തുകാണിക്കാതെ കഴിച്ചു. അതിനിടയിൽ ഭർത്താവു തടഞ്ഞുപറഞ്ഞു—

'കുറച്ചു ഞാൻ ഒരു അവിവേകിയും അഹമ്മതിക്കാരനും മറ്റും ആയിരിക്കാം. പക്ഷേ ഞാൻ ഒരു മുർഖനല്ല, രീച്ചുതന്നെ. ഞാൻ ഇനിയൊരിക്കൽക്കൂടി വിവാഹം ചെയ്യുന്നപക്ഷം—എന്റെ കലദൈവത്താണ്—ഗോപീനാഥനാണ്—സർവ്വപാതകങ്ങളിലും വെച്ചു നികൃഷ്ടമായ ചിത്രാർത്യാപാപം എന്നെ ബാധിക്കട്ടെ.'

ഈ കഷ്ടം കഷ്ടം! ഈ ഭയങ്കരപാപം ചെയ്യാൻ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ അനുവദിക്കരുതായിരുന്നു! പക്ഷേ ബാഷ്പപൂർത്താൽ എന്റെ കണ്ണം സ്തംഭിച്ചുപോയി. അടക്കിവെക്കാൻ പാടില്ലാത്ത സന്തോഷത്താൽ എനിക്ക് ഒരക്ഷരംപോലും ഉച്ചരിക്കാനും സാധിച്ചില്ല. അന്ധമായ എന്റെ മുഖത്തെ തലയണയ്ക്കുകളിൽ മറച്ചു ഞാൻ തേങ്ങിക്കരഞ്ഞുകൊണ്ടു ഇരുന്നു. ഒടുവിൽ അശ്രുപ്രവാഹത്തിന്റെ ഭക്തി ശമിച്ചപ്പോൾ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖം എന്റെ മാരോടണച്ചു. 'അയ്യോ! എന്തിനാണ് അങ്ങ് ഇത്ര ഭയങ്കരമായ സത്യം ചെയ്തത്. അങ്ങയുടെ സുഖത്തിന്നു വേണ്ടിയാണ് രണ്ടാമതും വിവാഹം ചെയ്യാൻ ഞാൻ ഉപദേശിച്ചത് എന്നായിരിക്കാം അങ്ങു കരുതിയത്, ഒരിക്കലും അല്ല. എനിക്ക് കാഴ്ചയുണ്ടായിരുന്ന കാലത്തു ഞാൻ ചെയ്തപോന്നിരുന്ന പരിചയ്ക്കുകൾ ചെയ്യാൻ ഒരുവൾ വേണമെന്നേ ഞാൻ കരുതിയിരുന്നുള്ളൂ. സ്വാർത്ഥം പ്രമാണിച്ചാണ് ഞാൻ ഇങ്ങിനെ അഭിലാഷപ്പെട്ടത്.'

‘പരിചയ്കളോ? പരിചയ്കൾക്ക് ഇവിടെ ഭൂതന്മാരില്ലേ? ഒരു അടിമയെ ഈ വീട്ടിനുള്ളിൽ കടത്തി എന്റെ ദേവിയുടെ സിംഹാസനത്തിൽ ഒരു ഭാഗം അവർക്കും ഭംഗിച്ചുകൊടുക്കത്തക്ക ബുദ്ധിശൂന്യത എനിക്കുണ്ടെന്നോ ഭവതി വിചാരിച്ചത്?’

‘ദേവി’ എന്ന വാക്കു ഭർത്താവിന്റെ മുഖത്തുനിന്നു നിഗ്ഗമിച്ചതോടുകൂടിത്തന്നെ അദ്ദേഹം എന്റെ മുഖം അടുപ്പിച്ചു നെററിമേൽ ഒരു ചുംബനം ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചുംബനസ്പർശം അനുഭവിച്ച ദിക്കിൽ ദിവ്യജ്ഞാനമാകുന്ന തുരീയനേത്രത്തിന്റെ ഉന്മീലനവും അതേ സമയംതന്നെ ഉണ്ടായതായും എന്റെ ജന്മം പവിത്രീകൃതമായതായും എനിക്കു തോന്നി.

ഞാൻ ആത്മഗതമായി ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു. ‘ഇതു നന്നായി. ഗൃഹവൃത്തിജന്യമായ ചിന്തകളാൽ ക്ലേശിതമായ ഈ അധോലോകത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെ പരിചരിക്കുവാൻ ഇനി മേലിൽ എന്നാൽ സാധ്യമല്ല. പക്ഷേ എനിക്കു അതിലും ഉപരിയായ ഒരു പദവി കിട്ടാനിടയായി. ആ സ്ഥാനത്തിരുന്നുകൊണ്ട് ഞാൻ അനുഗ്രഹങ്ങളെ അവതരിപ്പിച്ചുകൊള്ളാം. ജേലാൽ കളവും ചതിയും പ്രയോഗിക്കേണ്ടതില്ല. എന്റെ പൂർവ്വജീവിതത്തിലെ ക്ഷുദ്രതകളും കപടതന്ത്രങ്ങളും ‘ഇങ്ങിനി വരാതെവണ്ണം’ നാടകടനുപോകട്ടെ!’

അന്നു മുഴുവനും എന്റെ മനസ്സിൽ കലശലായ ഒരു വ്യഥാർത്ഥം നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ഈ ശപഥത്തിന്നു ശേഷം ഭർത്താവു ഒരിക്കലും പുനർവിവാഹത്തിന്നു ഒരുമ്പെടുന്നതല്ലെന്ന ബോധത്താലുള്ള സന്തോഷം എന്റെ മനസ്സിൽ ദൃഢമായി വേരൂന്നിയിരുന്നതിനാൽ അതിനെ വിട്ടൊഴിക്കുവാൻ എനിക്കു സാധിച്ചില്ല. പക്ഷേ എന്റെ അന്തരംഗത്തിൽ കടന്നുകൂടി സിംഹാസനാരോഹണം ചെയ്ത ദേവി ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു. നിന്റെ ഭർത്താവു ശപഥം ഭഞ്ജിച്ചു രണ്ടാമതും വിവാഹം ചെയ്യുന്നതു നന്നായിരിക്കും.’ എന്നിൽ അധിവസിച്ചിരുന്ന സ്രീപ്രകൃതിയാകട്ടെ ‘കാര്യം തീരയിരിക്കാം. പക്ഷേ ശപഥം ശപഥംതന്നെയല്ലേ? അതു അന്യഥാകരിക്കുന്നതെങ്ങിനെ?’ എന്നു വാദിച്ചു. അതിനെ കരിച്ചു ഇത്രയൊക്കെ സന്തോഷിച്ചു തള്ളിച്ചാടേണ്ട

ആവശ്യമില്ല' എന്നായിരുന്നു ദേവിയുടെ മറുപടി. 'ദേവി പറയുന്നതു ശരിതന്നെ. അതിനെപ്പറ്റി തർക്കമില്ല; പക്ഷേ അയാളുടെ ശുചിത്വം നിലനിൽക്കുന്നുണ്ട്' എന്നായിരുന്നു സ്രീയുടെ എതിർപ്പും. എന്തിന്നു വളരെ പറയണം! ഇത്തരത്തിൽ പ്രകൃതിയും ദേവിയും തമ്മിലുള്ള തർക്കം കുറേനേരം ഇടവിടാതെ നടന്നു. ഒടുവിൽ ദേവി നെററിച്ചുളിച്ചു മൗനം പുണ്ടിരിപ്പായി. ഭൃംഗമായ എന്തൊരു ഒരു ഭയത്താലുള്ള അന്ധകാരം എന്റെ ഹൃദയത്തെയും ബാധിച്ചു.

പശ്ചാത്താപഭരിതനായ ഭർത്താവുതന്നെ എനിക്കു വേണ്ടുന്ന പണിയെല്ലാം ചെയ്തുതന്നു. അതൊന്നും ഭൃംഗന്മാർ ചെയ്യുന്നതു അദ്ദേഹത്തിന് ഇഷ്ടമായില്ല; ഇങ്ങിനെ തൊട്ടതിനെല്ലാം ഭർത്താവിനെ ആശ്രയിക്കേണ്ടിവന്നതിൽ എനിക്കു് ആദ്യം നിസ്സീമമായ ആഘാതമാണു് തോന്നിയിരുന്നതു്. ഭർത്താവു് എല്ലായ്പ്പോഴും എന്റെ അടുത്തുണ്ടായിരിക്കേണമെന്ന മോഹം എനിക്കു് അന്ധത പിടിപെട്ടുത്തോട്ടുള്ളൂടെ പൂർവ്വാധികം വർദ്ധിച്ചു. തന്നിമിത്തം ഭർത്താവിന്റെ ശുശ്രൂഷകൾ എനിക്കു് റൗദ്രഹൃദയമായിത്തീർന്നു. കണ്ണുകൊണ്ടുദേവിക്കാൻ സാധിക്കാത്ത സുഖാശം എന്റെ ഇത്തരംഗങ്ങളെക്കൊണ്ടു് അനുഭവിക്കാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിച്ചു. അദ്ദേഹം അടുത്തില്ലാത്ത സമയം ഞാൻ ശാന്താഭിനേയം പിടികിട്ടാതെ വായുമണ്ഡലത്തിൽ താഴി നിൽക്കുകയായിരിക്കാമെന്ന് എനിക്കു തോന്നാറുണ്ടായിരുന്നു.

പണ്ടു ഭർത്താവു് ആസ്പത്രിയിൽനിന്നു തിരിച്ചുവരാൻ വൈകിയെങ്കിൽ ഞാൻ ജനൽ തുറന്നുവെച്ചു നിരത്തിലേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുക പതിവായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ലോകത്തെ എന്റെ ലോകത്തോടു സംഘടിപ്പിച്ചു ആ ശൃംഖല എന്റെ അന്ധതനിമിത്തം ഭഗവതായിത്തീരുകയാൽ ഇപ്പോൾ എന്റെ ശരീരം മുഴുവനും അദ്ദേഹത്തെ തിരഞ്ഞു പുറപ്പെട്ടേണ്ടിവന്നു. ഞാൻ ആ ശൃംഖല സംയോജിപ്പിച്ചു പാലം തകന്നുപോയി. ഭൃംഗമായ ഒരു ഗാഢപരം ഞങ്ങളെ അകറ്റി. അദ്ദേഹം എന്റെ അടുത്തില്ലാത്ത സമയം ആ ഗാഢപരത്തിന്റെ വിസ്ഫോരം അധികമായി. മരകതയിൽനിന്നു ഇക്കരയ്ക്കു് അദ്ദേഹം കടന്നുവരുന്നതുവരെ കൈകൾ

ടെ കാത്തിരിക്കുക മാത്രമേ ഇപ്പോൾ എനിക്ക് നിർവ്വാഹമുണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ.

പക്ഷേ ഇത്ര കലശലായ ഔത്സുക്യവും അതിയായ ആശ്രിതത്വവും ഒരിക്കലും തുണക്കുമായിരിക്കാൻ തരമില്ല. വാസ്തവം തുറന്നു പറയാതെക്കിട ഒരു ഭാര്യ ഭർത്താവിനു വലിയ ഒരു ഭാരം തന്നെയാണ്. അതോടുകൂടി അന്ധതയും വന്നുചേർന്നാൽ പിന്നെ ആ ഭർത്താവിന്റെ ജീവിതം ദുസ്സഹമായിരിക്കുമെന്നു പറയേണ്ടതുണ്ടോ? ഞാൻ ഏകയായി കഷ്ടപ്പെട്ടുകൊള്ളാമെന്നും എന്നെ ആവരണം ചെയ്യുന്ന അന്ധകാരത്തിനുള്ളിൽ ഭർത്താവിനെ കൂടെ അകപ്പെടുത്തി ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുന്നതല്ലെന്നും ഞാൻ മനസാ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തു.

സ്വർഗ്ഗന്ധങ്ങളുടെ സഹായത്തോടെകൊണ്ടു ഗൃഹകൃത്യങ്ങൾ നിർവ്വഹിക്കാൻ അല്പകാലത്തിനുള്ളിൽ ഞാൻ അഭ്യസിച്ചു. എനിക്ക് മുമ്പത്തേതിലും അധികം സാമത്വത്തോടുകൂടി കാര്യങ്ങൾ നിറവേറാൻ സാധിക്കുന്നുണ്ടെന്നും കണ്ണു ഏകാഗ്രതയ്ക്കു ഒരു വലിയ പ്രതിബന്ധമാണെന്നും ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി. 'തെളി'കളായ എന്റെ കണ്ണുകൾക്കു അമ്പയുടെ കൃത്യം നിർവ്വഹിക്കുവാൻ സാധിക്കാതെ വന്നതോടുകൂടി മറ്റുള്ള ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ അമ്പയുടെ കൃത്യങ്ങളെ സ്വസ്ഥതയോടും പുണ്യമായും നിറവേററിത്തുടങ്ങി.

ചിരചരിവയത്താൽ എനിക്ക് പരസഹായപേക്ഷ അന്നു വശ്യമായിത്തീർന്നപ്പോൾ ഭർത്താവ് എനിക്കുവേണ്ടി വീട്ടുപണികളിൽ ഏല്പിക്കുന്നതിനെ ഞാൻ നിരോധിച്ചു. തന്റെ വൃതത്തിനു ഭംഗംവരുത്തുകയാണ് ഞാൻ ചെയ്യുന്നതെന്ന് അദ്ദേഹം ആദ്യമൊക്കെ ആവലാതി പറഞ്ഞുവെങ്കിലും പിന്നെ പക്ഷേ ഇതേനിഷ്ഠയോടുകൂടി ബോധ്യമായില്ല. എന്തുതന്നെ പറഞ്ഞാലും ദിനപ്രതി ഇതേ ഉപജ്ഞ വീട്ടുപണികൾ അവസാനിക്കുന്നതു തന്റെ തലയിൽ നിന്നു വലിയൊരു ഭാരം ഒഴിഞ്ഞുപോലെയാണ് അദ്ദേഹം കരുതിയിരുന്നതെന്ന് ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി. കണ്ണുകാണാത്ത ഒരു ഭാര്യയുടെ നിരന്തരശുശ്രൂഷകൾ ഒരു പുരുഷൻ തന്റെ ജന്മം പൂർത്തിയാക്കിക്കൊടുക്കുന്നതു കഷ്ടമാല്ല?

II

എന്റെ ഭർത്താവിന്റെ പൈദ്യവിദ്യാഭ്യാസം അവസാനിച്ചു. ഡോക്ടറായിരിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം കൽക്കത്തവിട്ട് ഒരു ചെറുനഗരത്തിലേക്കു താമസം മാറി. നാട്ടുപുറംപോലെയിരുന്നിരുന്ന ആ ദിക്കിൽ അന്ധനായ എനിക്ക് എന്റെ മാതൃമസ്കങ്ങളിൽ സുഖിക്കുവാൻ അവസരം കിട്ടിയതോത്തു ഞാൻ അത്യന്തം സന്തോഷിച്ചു. എട്ടാമത്തെ വയസ്സിലാണ് ഞാൻ എന്റെ ജനനപ്രദേശംവിട്ട് കൽക്കത്തയ്ക്കു ആദ്യമായി പോന്നത്. അതു കഴിഞ്ഞിട്ടില്ലേറു കൊല്ലം പത്തായി. വലിയൊരു നഗരത്തിൽ പാർത്തു ജീവിച്ചു എനിക്ക് എന്റെ ഗ്രാമീണജീവിതത്തിന്റെ സ്മരണ തന്നെ മങ്ങിപ്പോയിരുന്നു. എനിക്ക് കാഴ്ചയുണ്ടായിരുന്ന കാലത്തോളം കൽക്കത്തയിലെ ബഹളം ആദ്യകാലജീവിതത്തെ എന്റെ മനോമുകുരത്തിൽനിന്നു തീരെ ആർജ്ജവനം ചെയ്തു. പക്ഷേ, കൽക്കത്തയ്ക്കു, കണ്ണിനെ ആകർഷിക്കാതല്ലാതെ മനസ്സിനെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാനുള്ള ശക്തിയില്ലെന്നു എന്റെ കാഴ്ച നശിച്ചപ്പോഴേ എനിക്ക് മനസ്സിലായുള്ള. സമ്പ്രദായമയത്തു ആകാശത്തിൽ ഒന്നൊന്നായി പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്ന നക്ഷത്രപംക്തിപോലെ എന്റെ ബാല്യകാലവൃത്താന്തങ്ങൾ ഒന്നൊന്നായി ഇപ്പോൾ എന്റെ അന്ധതയിൽ കൂടെ പ്രകാശിച്ചുതുടങ്ങി.

ഞങ്ങൾ കൽക്കത്താവിട്ട് ഹർസിംഗപുരത്തേക്കു പോപ്പെട്ടതു വൃശ്ചികമാസക്കാലത്തായിരുന്നു. സ്ഥലം പുതുതായിരുന്നുവെങ്കിലും ആ നാട്ടുപുറത്തുണ്ടായിരുന്ന സുഗന്ധങ്ങളും ശബ്ദങ്ങളും എന്തെ വല്ലാതെ ആകർഷിച്ചു. പുതുതായി ഉഴുതിട്ടിട്ടുള്ള വയലുകളിൽനിന്നു വരുന്ന പ്രഭാതമാരുതനും കടകിൻപൂവിന്റെ മധുരമോദവും ദൂരത്തുനിന്നു പാടുന്ന ഇടയച്ചെറുക്കന്മാരുടെ കഴൽവിളിയും നിർദ്ദോഷമായ പാതയിൽകൂടി വലിച്ചിഴച്ചു പോകുന്ന 'കട്ടപണ്ടി'യുടെ 'കറകാ' ശബ്ദം കൂടിയും എന്റെ മനസ്സിനെ അത്യന്തം ആഘ്രാഭഭരിതമാക്കി. അതിർവ്വാധ്യമായ പരിമളധാരണിയും ആ സപാദ്യതരമായ സപരമാധുരിയും നിറഞ്ഞു എന്റെ പൂർവജീവചരിതം ഒരു വർത്തമാനവിഷയമായിത്തീർന്നു. എന്റെ ഈ ഭാവന അയഥാർത്ഥമാണെന്നു കാണിക്കത്തക്ക ശക്തി കാഴ്ച

യില്ലാത്ത എന്റെ കണ്ണുകൾക്കും ഉണ്ടായിരുന്നില്ലല്ലോ. ദൈവ്
 വശയുടെ രാമനീയകത്തെ ഭാഗനാശകതിയുടെ സഹായത്താൽ
 ഞാൻ വീണ്ടും അനുഭവിച്ചു. ഇതിൽ ഒരു ന്യൂനതയുണ്ടായിരുന്നതു
 എന്റെ അമ്മയുടെ അസാന്നിദ്ധ്യം മാത്രമായിരുന്നു.

എന്റെ വീട്ടിലെ കളത്തിന്നരികെ വരിവരിയായി വളർന്നിരുന്ന
 അ വലിയ അരയാൽവൃക്ഷങ്ങൾ സങ്കല്പദൃഷ്ട്യാ എനിക്കു കാണാ
 മാതിരുന്നു. പൂച്ചവാൽപോലെയുള്ള തലമുടി അഴിച്ചിട്ടു വെയില
 ഇരിക്കുന്ന വിറകു പെരക്കിയെടുക്കുന്ന മുത്തശ്ശി എന്റെ മനോഭ
 പ്രണത്തിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. പക്ഷെ അവർ പാടാരുണ്ടായിരുന്ന
 'മുളൽപ്പാട്ട്' മാത്രം എനിക്കു ഓർമ്മിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. വൈ
 കുന്നേരം പൂർക്കളുടെ കരച്ചൽ കേൾക്കുമ്പോഴെല്ലാം എന്റെ
 അമ്മ വിളക്കും എടുത്തുകൊണ്ടു തൊഴുത്തിൽ ചെന്നു നോക്കുന്നു
 ഞെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. നനഞ്ഞപുല്ലിന്റെയും ഉണക്കിയ
 വൈയ്ക്കോൽ കത്തുമ്പോൾ പുറപ്പെടുന്ന പുകയുടെയും മണം എനി
 മറക്കാൻ സാധിച്ചുതേയില്ല. അന്ധലത്തിൽ പൂജാസമയത്തു മ
 ണിമുട്ടുന്നതു തടീതീരത്തിൽനിന്നു വീഴുന്ന ഭരമാരുതൻ എന്റെ
 കണ്ണുപടത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കുന്നുണ്ടെന്നും എനിക്കു തോന്നി.

കൽക്കത്തായിലെ ബഹളവും 'നന്ന ചായാലു' ഹൃദയ
 സ്തംഭകാരികളായ സംഗതികളാണ്. ജീവിതത്തിലെ മനോജ്ഞ
 കൃത്യങ്ങൾക്കുള്ള നൃത്തനൃതവും നിഷ്കന്മഷതപവും അവിടു
 ത്തെ ബെളുത്തിനിടയിൽ നാമാവശേഷമായിപ്പോകുന്നു. ഒരുദി
 വസം എന്റെ ഒരു ചങ്ങാതി കടന്നുവന്ന് എന്നോടിക്കൂടെ പ
 റഞ്ഞു. 'കമ്യ നിനക്കു ദേച്ചപ്പെടാൻ അറിയില്ലെന്നുണ്ടോ? എ
 ന്റെ ഭർത്താവ് ഇങ്ങിനെ എന്നോടു പെരുമാറിയിരുന്നെങ്കിൽ
 പിന്നീട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തു ഞാൻ നോക്കുകയില്ല.

ഭർത്താവ് ഡോക്ടറെ വിളിക്കാൻ വൈകിയതുകൊണ്ടു ഞാൻ
 ദേപച്ചപ്പെടേണ്ടതാണെന്നായിരുന്നു അവൾ പറഞ്ഞതിന്റെ
 സാരം.

'എന്റെ അന്ധതതന്നെ വലിയ ഒരു അനന്തമാണല്ലോ.
 ഭർത്താവിന്റെ നേർ വെറുപ്പുകൂടി ഉണ്ടാക്കിത്തീർത്ത് ഇപ്പോഴു

ജ്ഞാനം അന്തർമുഖത്തെ അധികമാക്കിത്തീർക്കുന്നതെന്നിനാണ്? എന്ന് ഞാൻ മറുപടിയായി ചോദിച്ചു.

കേവലം ഒരു പെൺകിടാവായിരുന്ന ഞാൻ വലിയമ്മമാരുടെ അടവെടുത്തു് ഇങ്ങിനെ മറുപടി പറഞ്ഞതുകേട്ടപ്പോൾ എന്റെ ചങ്ങാതിക്കുണ്ടായ പുല്ലൂരസം കുറച്ചൊന്നുമായിരുന്നില്ല. ഹാസ്യഭാവത്തിൽ തലയാട്ടിക്കൊണ്ടു് അപരം കടന്നുപോവുകയും ചെയ്തു. എന്റെ ഉത്തരം എന്തുതന്നെ ആയിരുന്നാലും അവളുടെ വാക്കുകളുടെ വിഷം മനസ്സിൽ വിട്ടൊഴിയാതെ ശേഷിച്ചു.

ഇങ്ങിനെ ഒടുങ്ങാത്ത ഭൂഷണങ്ങളുടെ സങ്കേതസ്ഥാനമായ കൽക്കത്തായിലെ വാസം നിമിത്തം ആളുകളുടെ ഹൃദയം കറിയുമായിത്തീരുന്നതിൽ എന്താണുതുല്യം! പക്ഷേ നാട്ടുപുറത്തേക്കു് തിരിച്ചുപുറങ്ങത്തോടുകൂടി എന്റെ ബാല്യത്തിലെ ആഗ്രഹങ്ങളും വിശ്വാസങ്ങളും എന്നു പേണ്ട ജീവിതദശയിൽ യഥാർത്ഥമായി കരുതിയിരുന്ന സർവ്വം നൃതനായും മനോഹരമായും എനിക്കു തോന്നി. ദൈവം എനിക്കു പ്രത്യക്ഷമായി എന്റെ ഹൃദയത്തിലും എന്റെ ലോകത്തിലും പരിപൂർണ്ണതയോടെ പ്രകാശിച്ചു. ഞാൻ അവിടുത്തെ തൃപ്താഭങ്ങളിൽ വണങ്ങി ഇപ്രകാരം അറിയിച്ചു. 'അങ്ങ്' എന്റെ കാഴ്ചയെ അപഹരിച്ചുതന്നായി. അങ്ങ് എന്റെ കൂടെ ഉണ്ടല്ലോ.'

ഹാ! പറയാൻ പാടുള്ളതിൽ അധികം ഞാൻ പറഞ്ഞുകൂടാത്തതു. 'അങ്ങ്' എന്റെ കൂടെ ഉണ്ടല്ലോ' എന്നു പറഞ്ഞതു ധിക്കാരമായിപ്പോയി. 'ഞാൻ അങ്ങയുടെ മുമ്പാകെ നിഷ്കാപ ട്രത്തോടെ ഇരുന്നുകൊള്ളാം' എന്നു മാത്രമേ നമുക്കു പറയാൻ പാടുള്ളൂ. ഉള്ളതു മുഴുവൻ നൽകിയാലും നമുക്കു ജീവസന്ധാരണം ചെയ്യാതിരിക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ലല്ലോ.

III

ഞങ്ങൾക്കു ഒരു മാസത്തോളം സുഖമായിത്തന്നെ കാലം കഴിച്ചു. ഭർത്താവിന്നു വൈദ്യവിഷയത്തിൽ പ്രശസ്തിയും അതോടുകൂടി ദ്രവ്യസമ്പാദ്യം ഉണ്ടായി.

പക്ഷേ പണത്തിന്നു ചില തകരാറുകൾ ഉണ്ട്. എനിക്കു പ്രത്യേക സംഗതികളെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ച് ഉദാഹരിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല. എങ്കിലും മറ്റുള്ളവരെ അപേക്ഷിച്ച് അന്ധജനത്തിന്നു സാമാന്യതീതമായുള്ള ഗ്രഹണശക്തിയുടെ സഹായത്താൽ എന്റെ ഭർത്താവിന്നു ദ്രവ്യലാഭം നിമിത്തം വന്നുപേൻ മാറ്റം എനിക്കു പേഗത്തിൽ മനസ്സിലാക്കാൻ സാധിച്ചു.

വിദ്യാർത്ഥിയായിരുന്ന കാലത്തു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ നീതിബോധം അത്യാദൃശമായിരുന്നു. തനിക്കു ചികിത്സിക്കാൻമുള്ള അവസരം കിട്ടിയാൽ, സാധുക്കളെ കഴിയുന്നത്ര സഹായിക്കണമെന്നാണു് തന്റെ മോഹമെന്നു് അദ്ദേഹം പലപ്പോഴും എന്നോടു പറഞ്ഞിരുന്നു. കയ്യിൽ കാശു കണ്ടാലല്ലാതെ ഒരു സാധുരോഗിയുടെ നാഡി പിടിച്ചുനോക്കിപ്പോന്നു നിഷ്കർഷയുള്ള ഡോക്ടർമാരെ കുറിച്ച് അക്കാലത്തു് അദ്ദേഹത്തിന്നു വലിയ പുല്ലുവും ആക്ഷേപവുമായിരുന്നു. പക്ഷേ ഇപ്പോൾ ആ സമ്പ്രദായമെല്ലാം ഭേദപ്പെട്ട അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വഭാവത്തിന്നു് ആശ്ചര്യകരമായ ഒരു കാരിന്ദ്രം സംഭവിച്ചു. ഒരിക്കൽ ഒരു സാധുസ്ത്രീ വന്നു തന്റെ ഏകസന്താനമായ കുട്ടിയുടെ ജീവനെ ഒരു രക്ഷിക്കണമെന്നു് ഇരുന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം ആ അപേക്ഷയെ തീരെ തള്ളിക്കളയുകയാണു ചെയ്തതു്. അവർക്കു ഒരു സഹായം ചെയ്യേണമെന്നു ഞാൻ വളരെ കാര്യമായി അപേക്ഷിച്ചപ്പോൾ മാത്രമേ അദ്ദേഹം മനമല്ലാ മനസ്സോടെ അനുസരിച്ചുള്ളൂ.

ദ്രവ്യസംബന്ധമായ ഏതെങ്കിലും കണിശ'ക്കാരായിരിക്കുന്നവരോടു ഭർത്താവിന്നു പണ്ടൊക്കെ ബഹു വിരോധമായിരുന്നു. അത്യായമായ ധനലാഭത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്നു തീരെ പ്രിയമുണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ബേങ്കിൽ പണമിടത്തുടങ്ങിയതിൽപിന്നെ, വല്ല ജന്മികളുടേയും തെമ്മാടിക്കാര്യസ്ഥന്മാരുമായി ഗ്രന്ഥസംസാരത്തിൽ ഏപ്പെടാത്ത സമയം ചുരുങ്ങും. ആ രഹസ്യസംഭാഷണങ്ങൾ ശുഭസൂചകങ്ങളായിരുന്നില്ലെന്നു് എനിക്കു നല്ല തീച്ചയുണ്ടായിരുന്നു.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുറപ്പാട് എവിടേയ്ക്കാണ്? എന്റെ ഭർത്താവ് ഇത്തരത്തിലായതെങ്ങിനേ?

എന്റെ അന്ധതയ്ക്കു മുമ്പു ഞാനറിഞ്ഞിരുന്ന ഭർത്താവ്— അന്നൊരിക്കൽ എന്റെ നെറ്റിയിൽ ചൂമ്പിച്ചു എന്നു ദിവ്യമായ ഒരു സിംഹാസനത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ചെങ്കിലും എന്റെ ഭർത്താവ്—ഹാ! ആ പുണ്യാത്മാവ് എവിടെ? ഏതോ അപ്രതീക്ഷിതമായ ഒരു വികാരസംഭവത്താൽ ശോച്യാവസ്ഥയിലേക്കു പതിക്കുന്ന ആളുകൾക്കു പുതുതായും പ്രബലമായും ഉള്ള സാത്വിക ശക്തിയുടെ സഹായത്താൽ വീണ്ടും ഉന്നതിയെ പ്രാപിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നതാണ്; പക്ഷേ ബഹിർഭാഗത്തുനിന്നു ബാധിക്കുന്ന ഭൂഷക ശക്തികൾക്കു കീഴടങ്ങി ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതത്തെ ക്രമേണ സ്തംഭനം ചെയ്യുന്ന ആളുകൾ കാലാന്തരത്തിൽപ്പോലും പരിഹരിക്കുവാൻ സാധിക്കാത്ത നിർജ്ജീവാവസ്ഥയെ പ്രാപിക്കുന്നു.

ഞങ്ങൾക്കുമുമ്പിൽ എന്റെ അന്ധതനിമിത്തം സംഭവിച്ചിരുന്ന വേർവാട് എത്രയോ ശിഥിലമായിരുന്നു. ഞാൻ അന്ധനായെന്നു പുണ്യബോധത്തോടുകൂടി അന്നൊരിക്കൽ ഞങ്ങൾക്കു പേരും ഒന്നായി സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്ന ആ സ്ഥാനത്തു് ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹം ഇല്ലെന്നറിയുമ്പോഴാണ് ഹാ കഷ്ടം!—എനിക്കു ശ്വാസംമുട്ടുന്നത്. ഇതു ശരിയായുള്ള ഒരു വേർവാടാണെന്നു.

എന്റെ പ്രേമത്തിന്നു കാലുഷ്യമോ ഭർത്താക്കുതിക്കു ഭംഗമോ വരുത്താതെ, ഞാൻ എന്റെ ഹൃദയന്തരത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിരുന്ന ഇരുകരവിളാ ഹത്തെതന്നെ ശരണം പ്രാപിച്ചു. നേരെ മറിച്ചു്, എന്റെ പ്രിയതമൻ അനുകൂലവും സന്നാതനവുമായ ആ വസ്തുക്കളുടെ ശീതളസാന്നിദ്ധ്യം തൃപ്തിപ്പെട്ടു കനകതൃപ്തിയുടെ മുർഛന്യംനിമിത്തം ഉണങ്ങി വരണ്ടുകിടക്കുന്ന മരുഭൂമിയിൽ ഇതാ അതിവേഗതയോടെ അന്തർലാസം ചെയ്യുന്നു!

കാൽക്കളുടെ വാസ്തവസ്ഥിതി ഞാൻ വിലാരിക്കുന്നത്ര മോശമല്ലെന്നും എന്റെ അന്ധതനിമിത്തം ഞാൻ അപയ്ക്കു വേണ്ട നിലധികം പ്രാധാന്യം കൊടുക്കുന്നതാണെന്നും ചിലപ്പോൾ എ

നീക്ക ശക്തി തോന്നാറുണ്ട്. എന്റെ കണ്ണിനു കേടോന്നും ഉണ്ടാ യിരുന്നില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ലോകത്തെ കണ്ടുപോലെതന്നെ സ്വീ കരിക്കയും ചെയ്തിരിക്കാം. ഏതായാലും എന്റെ സ്വഭാവപ്പക് വ്വകളെ ഭർത്താവു വ്യാഖ്യാനിച്ചത് ഇപ്രകാരമായിരുന്നു എന്നുപ റഞ്ഞാൽ മതിയല്ലോ.

ഒരു ദിവസം വൃദ്ധനായ ഒരു മൃഗശാസ്ത്രജ്ഞൻ ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിൽ വന്നു, തന്റെ മകളുടെ മകൾ ചെറിയൊരു കുട്ടി ദീനത്തിൽ കിടക്കുകയാണെന്നു ഭർത്താവോടു പറഞ്ഞു.

‘യജമാനേ! ഞാൻ ഒരു ഗതിയും ഇല്ലാത്തവനാണ്; ഇവി ടുന്ന് ഭയ ചെയ്ത് ഒന്ന് എന്റെ ‘കുടിവരയ്ക്കും വരണം. യജമാ നനെ അമ്മ അനുഗ്രഹിക്കും’ എന്ന് ആ കിഴവൻ പറയുന്നതു ഞാൻ കേട്ടു.

‘അമ്മ അനുഗ്രഹിക്കുമോ ഇല്ലയോ എന്നല്ല ഇവിടെ ചോ ള്വം; അതല്ലാം ചേരെ കാര്യം. നിനക്ക് എന്തുതാൻ സാധി ക്കും? അതു പറ.’

ദൈവം എനിക്കു അന്ധത തന്നപ്പോൾ അതോടുകൂടെത ന്നെ ബാധിച്ചുവെന്നു തന്നിരുന്നെങ്കിൽ എത്ര നന്നായിരുന്നു! എ ന്നാണ് ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടപ്പോൾ എനിക്കു തോന്നിയത്. കിഴവൻ ദീർഘമായൊരു നിശ്വാസിച്ചു വന്ന വഴിയേ മടക്കമാ യി. അവനെ എന്റെ മുറിയിലേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ ഞാൻ ദാസിയെ അയച്ചു. അവൻ വന്ന ഉടനെ കുറച്ചു പണം എടുത്തു അവന്റെ കയ്യിൽ കൊടുത്ത് ‘ഈ പണംകൊടുത്തു വിശ്വസ്തനാ യ ഒരു ഡോക്ടറെ വിളിച്ചു കുട്ടിയെ ചികിത്സിപ്പിക്കുക. എ ണ്റെ ഭർത്താവിന്റെ ശീലം നന്നാകാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുകയും ചെയ്തു എന്നുപറഞ്ഞു.

അന്നു മുഴുവനും എനിക്കു യാതൊന്നും കഴിക്കാൻ മനസ്സുവ ന്നില്ല. ഉച്ചതിരിഞ്ഞു ഭർത്താവ് ഉറങ്ങി എഴുന്നീറ്റപ്പോൾ ‘എ ഞ്ഞാണിത്ര ക്ഷീണം?’ എന്ന് എന്നോടു ചോദിച്ചു. ‘ഒന്നുമില്ല’ എന്നു പഴയ നമ്പ്രാദായം അനുസരിച്ചു പറഞ്ഞാലോ എന്നാ ലോചിച്ചു. പക്ഷേ പതില്ലായ്മഗത്തിന്റെ കാലമെല്ലാം കഴിഞ്ഞുപോയതിനാൽ ഇപ്രകാരം തുറന്നുപറയാനാവില്ല.

‘വളരെ നാളായി ചിലതൊക്കെ പഠയേണമെന്നാലോചിക്കുന്നു. എന്നാണു പഠയേണ്ടതെന്ന് എനിക്കുതന്നെ നല്ല വിവരമില്ലാത്തതുകൊണ്ടാണു് മടിച്ചു മടിച്ചു കഴിച്ചതു്. എന്റെ മനസ്സിലുള്ളതു മുഴുവനും വിവരിച്ചു മനസ്സിലാക്കിത്തരുവാൻ ഇപ്പോഴും എന്നാൽ സാധ്യമല്ലെന്നു വന്നേക്കാം. പക്ഷേ കീഴ്ക്കടെ നടന്നതെല്ലാം അങ്ങേക്കറിയാമല്ലോ. നമ്മുടെ ജീവിതഗതി ഭിന്നമാഗ്ഗങ്ങളിലേക്കു തിരിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.’

ഭത്താവു് ഒരു ‘പച്ചച്ചിരി’ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് ‘മാററം പ്രകൃതിനിയമമല്ലേ?’ എന്നു ചോദിച്ചു.

ഞാൻ—‘അതെനിക്കറിയാം—പക്ഷേ ശാശ്വതമായി ചിലതെല്ലാം ഉണ്ടു്.’ അപ്പോൾ ഭത്താവു ഗൌരവഭാവം കല്പിക്കുന്നു.

‘തക്കതായ കാരണത്താൽ വ്യസനിക്കുന്ന സ്ത്രീകൾ പലരുമുണ്ടു്. ചിലരുടെ ഭത്താക്കന്മാർക്കു് പണമില്ല. മററു ചിലരുടെ ഭത്താക്കന്മാർക്കു് സ്റ്റേഫമില്ല. എന്നാൽ ഇവർക്കു് പാറെ. പക്ഷേ പത്തിനും വഴിയില്ലാത്ത സ്ഥിതിക്കു് ഭവതി ചൂന്താനാണെന്നു് ഭൂഷിക്കുന്നതു്?’

ശാശ്വതവും സ്ഥിരവുമായ ഒരു ലോകത്തെ കാണുന്നതു് ശക്തി ഏന്റെ അന്ധതനിമിത്തം എനിക്കു സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് ഇപ്പോൾ എനിക്കു തെളിവായി. അതേ! വാസ്തവം! ഞാൻ മററു സ്ത്രീകളെപ്പോലെ അല്ല. ഏന്റെ ഭർത്താവിന്നു എന്നെ മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയുകയുമില്ല.

IV

തെങ്ങരം രണ്ടാളുടേയും ജീവിതം താതൊരു വിശേഷവിധിയും വൈചിത്ര്യവും കൂടാതെ കുറെ കാലത്തോളം ഇങ്ങിനെ കഴിഞ്ഞു. അതിൽപിന്നീടു ഭത്താവിന്റെ ഒരു പിതൃസഹോദരിയുടെ അഭ്യാഗമനത്താൽ ആ ജീവിതഗതിയിലും കുറച്ചൊരു ഭേദമുണ്ടായി. പ്രഥമദർശനത്തിൽ യുവാവ് കാരം ചെയ്യേണ്ടുന്ന കൗലപ്രശ്നങ്ങൾക്കു ശേഷം അവരുടെ ഒന്നാമത്തെ സംഭാഷണം ഇങ്ങിനെ ആയിരുന്നു:—‘കുമാരി നിനക്കു കണ്ണു കണ്ടതായതു വലിയ കഷ്ടതന്നെ. പക്ഷേ നിന്റെ അന്ധതനിമിത്തം

ഭർത്താവിനേയും നിത്യദുഃഖം അനുഭവിപ്പിക്കുന്നതെന്തിനാണ്? വേരൊരു ചെണ്ണിനെ കല്യാണംകഴിപ്പാൻ ശ്രമിക്കാത്തതു ശരിയാണോ?

ആരും യാതൊന്നും മറുപടി പറഞ്ഞില്ല. ഭർത്താവു എളയമ്മയുടെ സംസാരത്തിന്നുത്തരമായി ഒന്നു ചിരിക്കുകയോ വല്ല നേരവോക്കും പറയുകയോ ചെയ്തിരുന്നെങ്കിൽ കാര്യം അതു കൊണ്ട് അവസാനിക്കുമായിരുന്നു. അതിന്നുപകരം അദ്ദേഹം വലിയൊരു പരിഭ്രമം പ്രകടിക്കുകയും, ഒടുവിൽ ഇടറിക്കൊണ്ടു വല്ലാത്ത മെന്യൂവോടൊത്ത് ഇങ്ങിനെ പറയുകയുമാണു ചെയ്തത്. 'വാസ്തവത്തിൽ എളയമ്മയുടെ അഭിപ്രായം അങ്ങിനെയാണോ? വാസ്തവത്തിൽ, എളയമ്മ അങ്ങിനെ പറയരുത്.'

'ഞാൻ പറഞ്ഞതിലെന്താണ്, കമ്യൂതെററു?' എന്ന് അവർ എന്നോടു ചോദിച്ചു.

ഞാനും ഒരു 'പച്ചച്ചിരി' ചിരിച്ചു. 'ഈ കാര്യം തീർച്ചപ്പെടുത്താൻ എന്നേക്കാൾ അധികം പ്രാപ്തിയും അർഹതയും ഉള്ളവരോടു അഭിപ്രായം ചോദിക്കയല്ലേ നല്ലത്? 'മടിശ്ശീല' കക്കുന്നവൻ അതിന്റെ ഉടമസ്ഥനോടു സമ്മതം ചോദിച്ചിട്ടാണോ കക്കാൻ തുടങ്ങാറു?'

എളയമ്മ—'നീ പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്. അവിനാശി! നമുക്ക് ഇതാനേപ്പറ്റി സ്വകാര്യമായി ഒന്നാലോചിക്കണം. എന്താണ് വിചാരിക്കുന്നത്?'

എന്നെ വീട്ടുപണിയിൽ സഹായിക്കുന്നതിലേക്കു കലീനതയും ജാതാവലിപ്പുവുമുള്ള വല്ല പെൺകിടാവിനേയും കിട്ടുമോ എന്നു കുറച്ചു ദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഒരിക്കൽ ഭർത്താവു ഞാൻ കേൾക്കേ എളയമ്മയോടു ചോദിച്ചു. 'എനിക്കു യാതൊരു സഹായവും ആവശ്യമില്ലെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്നു നല്ലപോലെ അറിയാമായിരുന്നു! ഞാൻ ഒന്നും മിണ്ടിയില്ല.

എളയമ്മ—'എത്രവേണം? എന്റെ അനുജത്തിക്ക് ഒരു മകളുണ്ട്. കല്യാണം കഴിക്കേണ്ട പ്രായമാണ്. സ്വഭാവവും ഞാൻ; അവിനാശിയെ ഭർത്താവായി കിട്ടുന്നത് അവളുടെ വീട്ടുകാർ വലിയ സന്തോഷമായിരിക്കും.'

പണ്ടത്തെ പച്ചച്ചീരിയും വല്ലായ്മയും ഇക്കുറിയും ഭർത്താവിനെ ബാധിച്ചു. 'ഞാൻ കല്യാണത്തിന്റെ കാര്യം പറ്റഞ്ഞില്ലല്ലോ' എന്നു അദ്ദേഹം മറുപടി പറഞ്ഞു.

എളയമ്മ—'ഒരു തറവാട്ടിൽ പിറന്ന പെണ്ണു കല്യാണം കഴിക്കാതെ ഈ വീട്ടിൽ വന്നു താമസിക്കുമെന്നാണോ വിചാരിക്കുന്നത്?' ഇതൊരു യുക്തിയുക്തമായ ചോദ്യമാണെന്നു സമ്മതിക്കാതിരിക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്തതിനാൽ അദ്ദേഹം മേശ നിറയായിരുന്നതേയുള്ളൂ.

അദ്ദേഹം മുറിക്കുള്ളിൽനിന്നു പുറത്തേക്കുപോയ ശേഷം ഞാൻ എന്റെ അന്ധതയെ ശരണംപ്രാപിച്ചു, ദൈവത്തോടു 'എന്റെ ഭർത്താവിനെ രക്ഷിക്കണം' എന്നിങ്ങനെ പ്രാർത്ഥിച്ചു.

കുറച്ചുദിവസം കഴിഞ്ഞു, ഞാൻ ഞങ്ങളുടെ കുടുംബദേവതയെ വന്ദിച്ചു മടങ്ങിവരും വഴിക്കു എളയമ്മ എന്റെ കൈ രണ്ടും കടന്നു പിടിച്ചു. 'ഇവർക്കു പുററിലാണ് ഞാൻ അന്നു പ്രസ്താവിച്ചത്. ഫോമാംഗിനി എന്നാണു പേര്. ഇവൾക്കു കുമുദിനിയുമായി പരിചയമാകാൻ വളരെ മോഹമുണ്ട്. ഫോമ! ഇങ്ങു വരൂ. ജ്യേഷ്ഠത്തിയുമായി പരിചയപ്പെടേണ്ടേ?' എന്നു പറഞ്ഞു.

തത്സമയം ഭർത്താവും മുറിക്കുള്ളിൽ കടന്നുവന്നു. അപരിചിതയായ ഒരു പെൺകിടാവിനെ കണ്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹം ആശ്ചര്യം നടിച്ചു പുറത്തേയ്ക്കുപോകാൻ ഭാവിച്ചുവെങ്കിലും എളയമ്മ തടഞ്ഞുനിർത്തി. 'അവിനാശി! കുട്ടാ! എങ്ങട്ടാണോടുന്നത്? അതു പേണമെന്നില്ല. എന്റെ അനുജത്തിയുടെ മകൾ ഫോമാംഗിനിയാണിവൾ. ഇവൾക്കു കുട്ടനെക്കാണണമത്രെ. ഫോമ! ഇദ്ദേഹത്തെ വന്ദിക്കൂ."

താനെന്നും അറിഞ്ഞില്ലെന്ന ഭാവത്തിൽ അദ്ദേഹം ആ കന്യക ഏതാണെന്നും എവിടന്നാണെന്നും എന്തിനാണെന്നും മറുപടി ചോദ്യം തുടങ്ങി. ഇതെല്ലാം ശ്രദ്ധമേ ഭോഷ്യാണെന്ന് എനിക്കു മനസ്സിലായി. ഫോമാംഗിനിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ഞാൻ എന്റെ മുറിയിലേക്കു പോയി.

അവളുടെ മുഖവും കയ്യും തലമുടിയും തലോടി. അവൾക്ക് സമാർ പതിനഞ്ചു വയസ്സ് പ്രായമുണ്ടെന്നും അവൾ അത്യന്തം സൗന്ദര്യവതിയാണെന്നും ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി.

എന്റെ ഈ പ്രവൃത്തി കണ്ടപ്പോൾ അവൾ പെട്ടെന്നു പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു, 'എന്താണ് നിങ്ങൾ ചെയ്യുന്നത്? എന്നെ മന്ത്രവാദംകൊണ്ടു വശീകരിക്കുകയോ?' എന്നുചോദിച്ചു. ഞങ്ങൾ രണ്ടാളുടേയും ഇടയിൽ നിബിഡമായ ഒരു പ്രതിബന്ധംപോലെ വ്യാപിച്ചിരുന്ന അന്ധകാരപടലം അവളുടെ അതിമനോഹരമായ ആ ചിരിയോടുകൂടെ തകർന്നുപോയി. ഞാൻ എന്റെ വലത്തു കൈ അവളുടെ ചുമലിൽ വെച്ചു.

'പ്രിയസഹോദരി! ഞാൻ നിന്നെ കാണാൻ ശ്രമിക്കുകയാണ്' എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു അവളുടെ കീഴോലത്തിൽ ഒരിക്കൽ കൂടി തലോടി.

'എന്നെ കാണാൻ ശ്രമിക്കുകയോ? നിങ്ങളുടെ തോട്ടത്തിൽ വളരുന്ന കുമ്പളങ്ങപ്പോലെ എനിക്കു എത്ര കണ്ടു മാർദ്ദവമുണ്ടെന്നു തൊട്ടുനോക്കുകയാണോ ചെയ്യുന്നത്?'

എന്റെ അന്ധതയെപ്പറ്റി അവൾ മനസ്സിലാക്കിയില്ലെന്നു എനിക്കു ഉടനെ തോന്നി.

ഞാൻ—'സോദരി! ഞാൻ അന്ധനാണ്', ഇതുകേട്ടു ഉടനെ അവൾ മൗനവതിയായി. ജിജ്ഞാസയും അനുകമ്പയും നിറഞ്ഞ അവളുടെ കണ്ണു രണ്ടും എന്റെ മുഖത്തു പതിഞ്ഞിരിക്കുന്നതായി എനിക്കു മനസ്സിലായി. ചിന്നിട്ട് എന്തോ ചില ആലോചനകളും പരിഭ്രമവും ഉള്ളപ്പോലെ അവൾ എന്നോടുപറഞ്ഞു:—

'ഓ! ഇപ്പോൾ മനസ്സിലായി. അതുകൊണ്ടായിരിക്കാം നിങ്ങളുടെ ഭർത്താവ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ എളയമ്മയെ ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി ഇവിടെ താമസിപ്പിക്കുന്നത്.'

ഞാൻ—അല്ലല്ല, അദ്ദേഹം ആവശ്യപ്പെട്ടിട്ടല്ല അവർ വന്നിട്ടുള്ളത്. അവർ സ്വന്തം ഇഷ്ടപ്രകാരം വന്നിട്ടുള്ളതാണ്.

ഹോമാംഗിനിക്കു ചിരി അടക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. 'വലിയ മ്മയുടെ സമ്പ്രദായമാണിത്. യാതൊരു ക്ഷണവും കൂടാതെ വന്നു

ഇ വളരെ നന്നായി ഇല്ലേ? ഒരിക്കൽ വന്നുകഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെ ഇവിടെനിന്നു പറഞ്ഞയയ്ക്കാൻ ഒട്ടും എളുപ്പമല്ല. ഞാൻ തീർച്ചപറയാം.' (അല്പം പരിഭ്രമം പ്രദർശിപ്പിച്ചശേഷം) 'പക്ഷേ, എന്തെന്തിനാണാവോ അച്ഛൻ ഇങ്ങനെയുള്ളത്? നിങ്ങൾക്കു പറയാൻ സാധിക്കുമോ?

ഞങ്ങളുടെ സംഭാഷണത്തിനിടയ്ക്കു എളയമ്മ മുറിക്കുമ്മിൾ വന്നെത്തി. അവരോടു ഹോമാംഗിനി വലിയമ്മേ! എപ്പോഴാണ് മടങ്ങിപ്പോകാനുപോയിക്കുന്നത് എന്ന് ചോദിച്ചു. അവർക്കു വല്ലാത്ത പരിഭ്രമമായി.

'ഇതെന്തൊരു പോലമാണ്? നിന്നെപ്പോലെ ഇത്ര ക്ഷമയില്ലാത്ത ഒരു പെണ്ണിനെ ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല. നമ്മൾ ഇവിടെ വന്നെത്തിട്ടില്ലേയുള്ളു. അപ്പോഴേയ്ക്കും മടങ്ങിപ്പോകുന്നതിനെപ്പറ്റി നിരക്കുകൂട്ടിത്തുടങ്ങിയിട്ടുണ്ടോ?'

ഹോമാംഗിനി—'നിങ്ങൾ ഇവിടെ താമസിക്കാൻ ഇഷ്ടപ്പെടുന്നെങ്കിൽ അങ്ങിനെ ചെയ്തുകൊള്ളുക. നിങ്ങളുടെ അടുത്ത ബന്ധുക്കളല്ലെ ഇവരെല്ലാം? പക്ഷേ എന്റെ കാര്യം അങ്ങിനെയല്ല. എനിക്കു ഇവിടെ താമസിക്കാൻ തരവുമില്ല.' പിന്നെ എന്റെ കൈപിടിച്ചുകൊണ്ടു 'ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്തു പറയുന്നു?'

ഞാൻ അവളെ മാറോടണച്ചതല്ലാതെ ഒന്നും മറുപടി പറഞ്ഞില്ല. എളയമ്മയ്ക്കു വലിയ പരിഭ്രമമായി. കാര്യങ്ങൾ തന്റെ അധീനതയിൽനിന്നു വിട്ടുപോയെന്നു തോന്നിത്തുടങ്ങി. ഹോമാംഗിനിയേയും കൂട്ടി കുളിക്കാൻ പോകുന്നതാണ് ഈ ഘട്ടത്തിൽ ഉചിതമെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി. ഹോമാംഗിനിക്കു അതു തീരെ സമ്മതമായിരുന്നില്ല. 'ഞങ്ങൾ ഒന്നിച്ചു കുളിക്കാൻ പോയ്ക്കൊള്ളാം' എന്നു പറഞ്ഞ് അവൾ എന്നെ പിടികൂടിയതു കണ്ടപ്പോൾ നിർബന്ധംകൊണ്ടു ഫലമുണ്ടാവാൻ വഴിയില്ലെന്നു മനസ്സിലാക്കി അവർതന്നെ പിന്മാറി. പുഴക്കരയ്ക്കു പോകുവഴിക്കു ഹോമാംഗിനി പലതും സംസാരിക്കുന്നതിനിടയിൽ എനിക്കു കുളികളില്ലാതിരിക്കാൻ സംഗതി എന്താണെന്നു ചോദിച്ചു. ആ പോലും കേവലം അപ്രതീക്ഷിതമായിരുന്നതിനാൽ ഞാൻ ഒന്നു പത്ര

ജി. 'ഞാൻ എങ്ങിനെയാണ് അറിയുക? ദൈവം തന്നില്ല. അതു തന്നെ സംഗതി' എന്നു പറഞ്ഞു.

ഫേമാംഗിനി — 'അല്ലല്ല, അങ്ങിനെ വരില്ല. നിങ്ങൾ വല്ല പാപവും ചെയ്തിരിക്കണം. വലിയമ്മയെ കാണുന്നില്ലേ? അവർക്കു കൂട്ടികളില്ലാത്തത് അവരുടെ ഉള്ളിൽ എന്തോ കള്ളത്തരമുള്ളതു കൊണ്ടാണ്. 'പക്ഷേ നിങ്ങളുടെ ഉള്ളിൽ എന്തു കള്ളത്തരമാണുള്ളത്?' ഈ വാക്കുകൾ എന്നെ വല്ലാതെ പീഡിപ്പിച്ചു. പാപവിഷയങ്ങളെപ്പറ്റി എനിക്ക് അറിവു നന്നേ ചുരുക്കമാണ്. ഞാൻ ദീർഘമായൊന്നു നിശ്ചയിച്ചു. 'എന്റെ ഇശ്വര! അങ്ങേക്കറിയാം ഇതിന്റെ കാരണം' എന്ന് ആത്മഗതമായി പറഞ്ഞു.

ഫേമാംഗിനി—'ശിവശിവ! ഇതെന്തൊരു നെടുവീർപ്പാണ്? ഞാൻ വെറുതെ പറഞ്ഞതാണ്. ഞാൻ പറയുന്നത് ആരും സാരമാക്കാറില്ല' അവളുടെ ചിരി പുഴയുടെ മുകരയിലോളം മുഴങ്ങി.

V

ഇതിന്നുശേഷം ഭർത്താവിന്റെ ഉദ്യോഗക്രമങ്ങൾക്കു കൂടുതൽ മുടക്കം വന്നതായി ഞാൻ കണ്ടറിഞ്ഞു. ദുരദിക്കുകളിലേക്കു പോകുന്ന സമ്പ്രദായം കേവലം ഇല്ലാതായെന്നുമാത്രമല്ല അടുത്തുള്ള രോഗികളെ ചെന്നുനോക്കാൻ പോലും അദ്ദേഹം അധികസമയം എടുത്തിരുന്നില്ല. പണ്ടൊക്കെ ഉച്ചയ്ക്കും രാത്രിയിലും മാത്രമേ അദ്ദേഹം അന്തഃപുരത്തിലേക്കു വരാറുണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. ഇപ്പോൾ തന്റെ ഇളയമ്മയുടെ ക്ഷേമത്തെക്കുറിച്ചുള്ള അത്യുഷ്ണ സംക്യുത്താലായിരിക്കാം അദ്ദേഹം സദാകാലവും അവരുടെ മുറിയിൽ തന്നെ ആയിരിക്കുന്നത്. അവർ ഫേമാംഗിനിയെ വിളിച്ച് ഒരു കോപ്പു വെള്ളം കൊണ്ടുവരാൻ പറയുന്നതു കേട്ടാൽ തീർച്ചയാക്കാം അദ്ദേഹം മുറിയുള്ളിൽ വന്നിട്ടുണ്ടെന്ന്. ഈ ശാസനകൾ അവൾ ആദ്യമെല്ലാം അനുസരിച്ചുവെങ്കിലും പിന്നീട് കേവലം കൂട്ടാക്കാതെയായി. അങ്ങിനെയാവാൻ എളയമ്മ 'ഫേമ! ഫേമ! ഫേമാംഗിനി!' എന്നു വളരെസ്നേഹാർദ്രതയോടെ വിളിച്ചുതുടങ്ങും. എങ്കിലും അവൾ ദയനീയഭാവത്തിൽ എന്റെ അരികത്തുതന്നെ നിൽക്കുകയേുള്ളൂ. ദേവ്യാ വ്യസനവും നിമിത്തം അവൾ മൗന

വരിയായിത്തീർന്നു. എന്താണ് വരാൻ പോകുന്നതെന്നറിയാത്ത പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി നായാട്ടുകാരിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെടുവാൻവേണ്ടി കൊടുക്കുന്ന മാൻപേടയെപ്പോലെയെ അപരം ചിലപ്പോൾ എന്റെ അടുത്തുവന്ന് അഭയം പ്രാപിക്കും.

അതിനിടയ്ക്കു് ഒരിക്കൽ ജ്യേഷ്ഠൻ എന്നെ കാണാൻ വന്നു. അവരുടെ നിരീക്ഷണ സാമർത്ഥ്യവും അഭിപ്രായദാർഢ്യവും എനിക്കു നല്ലപോലെ അറിയാമായിരുന്നു. ഭർത്താവിനെ വിളിച്ചു് അവിടെ നടക്കുന്ന അഴിമതികളെപ്പറ്റി ജ്യേഷ്ഠൻ പ്രസ്താവിച്ചേക്കുമെന്നും ഭർത്താവ് അതിന്നു തക്ക സമാധാനം പറയേണ്ടിവരുമെന്നും ഞാൻ വല്ലാതെ ഭയപ്പെട്ടു. ഇങ്ങിനെ ഒരു സംഭവംകൂടാതെ കഴിക്കാൻവേണ്ടി ഞാൻ അവിടുത്തെ വാസ്തവാവസ്ഥയെ കൃത്രിമമായ പ്രസന്നതയ്ക്കുള്ളിൽ മറയ്ക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ എന്റെ അത്യുത്സാഹം അതിനു കവിഞ്ഞുപോയതിനാൽ എന്റെ പ്രസന്നത സ്വാഭാവികമല്ലെന്നു വേഗത്തിൽ പ്രത്യക്ഷമായി.

ജ്യേഷ്ഠൻ എത്രദിവസം താമസിക്കാൻ ഭാവമുണ്ടെന്നും മറ്റും അന്വേഷിച്ചു ഭർത്താവ് തന്റെ അസ്വസ്ഥതയേയും പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കാണിച്ചു്തുടങ്ങി. ഒടുവിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ക്ഷമയില്ലായ്മ മയ്യാടകേടിൽ പരിണമിക്കുമെന്ന ഘട്ടത്തിലായപ്പോൾ ജ്യേഷ്ഠൻ പോകാതെ നിവൃത്തിയില്ലെന്നു വന്നു. പോകുന്നതിന്നു മുമ്പ് എന്നെ വിളിച്ചു തലയിൽ കൈവെച്ചു് അനുഗ്രഹിച്ചു. ആ സമയം ജ്യേഷ്ഠന്റെ കൈ വിറയുകയും കണ്ണിൽ വെള്ളം നിറയുകയും ചെയ്തിരുന്നു.

അന്നു വൈശാഖമാസത്തിലെ ഒരു ചന്തദിവസം വൈകുന്നേരമായിരുന്നു. നഗരത്തിൽ സാമാനം വാങ്ങുവാൻ വന്നിരുന്നു ആളുകൾ മടക്കമായി. സന്നിഹിതമായ ഒരു കൊടുങ്കാറ്റിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാനുണ്ടായിരുന്നു. നന്നത്തെ മണ്ണിന്റെ വാസനയും കാറ്റിന്റെ ആർദ്രതയും സർവ്വത പ്രാപിച്ചിരുന്നു. ഞാൻ തനിയെ ഇരിക്കുമ്പോൾ വസുക്കൾക്കോ മറ്റോ തീ പിടിച്ചു വല്ല അപായവും നേരിടേണ്ടെന്നു കരുതി എന്റെ മുറിക്കുള്ളിൽ വിള

ക്കു കത്തിച്ചുവെക്കാറില്ല. തന്നിമിത്തം അന്ധകാരപ്പുണ്ണമായിരുന്ന ആ മുറിയിൽ നിലത്തിരുന്ന് ഞാൻ ഏന്റെ അന്ധലോകനിയന്താവായ ദൈവത്തോടു പ്രാർത്ഥിച്ചു. 'ഏന്റെ ദൈവമേ! അങ്ങേ മുഖം എന്നിൽനിന്നു മറഞ്ഞിരിക്കണം. അങ്ങേ എന്നിക്കു കാണാൻ സാധിക്കുന്നില്ല. ഞാൻ അന്ധനാണ്'. ഏന്റെ കൈകളിൽനിന്നു രക്തം പുറപ്പെടുന്നതുവരെ ഞാൻ ഏന്റെ ഭിന്നഭയമായ ഈ ചുക്കാൻ മുറുകെ പിടിക്കും. ഈ തരംഗമാലകളുടെ ഉഴക്കം തടുക്കുവാൻ എന്നാൽ സാധ്യമല്ലാതായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. ഏന്റെ ദൈവമേ! ഇനിയും എത്രകാലമാണ് എന്നെ അങ്ങു പരീക്ഷിക്കാൻ പോകുന്നത്!'

ഞാൻ ഏന്റെ തല കട്ടിലിന്മേൽ വാച്ചുവെച്ചു നേങ്ങിക്കുറഞ്ഞു. തത്സമയം കട്ടിൽ അല്പം ഇളകിയതായി തോന്നി. തിരിഞ്ഞു നോക്കിയപ്പോൾ കണ്ടതു ഹോമോംഗിനിയെയാണ്. അവൾ ഏന്റെ ചുമലിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു ഏന്റെ കണ്ണനിർ തുടച്ചുകുറഞ്ഞു. അന്നു സന്ധ്യയ്ക്കു അവൾ എന്തുദേശിച്ചിട്ടാണ്, ആ മുറിക്കുള്ളിൽ തനിയെ കിടന്നിരുന്നതെന്ന് എനിക്കു നിശ്ചയമില്ല. അവൾ ഏന്നോടു വല്ലതും പറയുകയാകട്ടെ പോലിക്കുകയാകട്ടെ ചെയ്തില്ല. അവൾ അവളുടെ ശീതളമായ കരപല്ലവം ഏന്റെ നെറ്റിമേൽവെച്ചു എന്നെ ചാഞ്ചിച്ചു അവിടെനിന്നു പോയി.

പിറ്റേന്ന് രാവിലെ ഹോമോംഗിനി ഏന്റെ മുന്ധാകെ അവളുടെ വലിയമ്മയോടു ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു. 'നിങ്ങൾ താമസിക്കുന്നെങ്കിൽ താമസിച്ചുകൊള്ളുവിൻ. എനിക്കു താമസിക്കാൻ അർഹമില്ല. ഞാൻ വീട്ടിലേക്കു പോവുകയാണ്. ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിലെ വാലിയക്കാരൻ വന്നിട്ടുണ്ട്.'

അവൾ തനിയെ പോകേണ്ടുന്ന ആവശ്യമില്ലെന്നും അവൾക്കു പോവുകയാണെന്നും വലിയമ്മ പറഞ്ഞു. ഒരു കള്ളപ്പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി അവർ ചൈരക്കല്ലുകൾ പതിച്ച ഒരു മോതിരം ഒരു 'വില്ലിസ്സ്' പെട്ടിയിൽനിന്നു പുറത്തെടുത്തു കാണിച്ചു 'കണ്ടില്ലേ റോമ! ഏന്റെ അമൃതാശി നിനക്കുവേണ്ടി കൊണ്ടുവന്നു'

മോതിരം. ഇതത്ര വിശേഷമായിരിക്കണം! ഹോമാംഗിനി മോതിരം അവയുടെ കയ്യിൽനിന്നു തട്ടിപ്പിടിച്ചു. 'വലിയമ്മേ! എനിക്ക് എത്ര വിശേഷമായി കറിക്കു കൊള്ളിക്കാൻ അറിയാം. കാണുന്നോ?' എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട് ആ മോതിരം ജനലിൽക്കൂടി കുളത്തിലേക്കെറിഞ്ഞു. ഭയവും കോപവും ആശ്ചര്യവും നിമിത്തം വലിയമ്മ ഒരു മുളുൻപന്നിയെപ്പോലെ തുളളിത്തുടങ്ങി. അവർ പിന്നീട് എന്റെ നേർക്കു തിരിഞ്ഞു 'കുമാ! ഈ കുട്ടിക്കുളിയെപ്പറ്റി അവിനാശിയോട്' ഒരുക്കരം ശബ്ദിക്കരുത്'; അവൻ വല്ലാതെ ഭേഷ്യപ്പെടും."

എന്നിടനിന്നു ഒരു വാക്കെങ്കിലും പുറത്തുപാടമെന്ന ഭയപ്പെടേണ്ടതില്ലെന്നു ഞാൻ അവരോടു പ്രതിപാദിച്ചതല്ല. പിറ്റേദിവസം പുറപ്പെടുന്നതിന്നു മുമ്പായി ഹോമാംഗിനി എന്നെ ആലിംഗനം ചെയ്തു 'എന്റെ പ്രിയസോദരീ! എന്നെ മറക്കരുതേ' എന്നുപേക്ഷിച്ചു. ഞാൻ അവളുടെ മുഖം തലോടി 'അനുജത്തി! കണ്ണുകാണാത്തവർക്ക് ഓർമ്മശക്തി കൂടും' എന്നുമാത്രം മറുപടി പറഞ്ഞു.

ഞാൻ അവളെ മാറോടണച്ചു മുർജ്ജാവിൽക്കൂടി നെറ്റിയിൽക്കൂടി ചാർത്തി. പെട്ടെന്നു എന്റെ ലോകം മുഴുവനും വിവർണ്ണമായി. എന്റെ സന്നിധിയിൽ സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്ന സൗന്ദര്യവും മനോഹരവും നവയൗവ്വനവും ഹോമാംഗിനിയുടെ പ്രയാണത്തോടു കൂടെ നാശാവശേഷമായി. ഇങ്ങിനെ ശൂന്യമായിത്തീർന്ന എന്റെ ലോകത്തിൽ എന്താണ് ശേഷിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നറിവാൻ ഞാൻ കൈകൾ നീട്ടി ചുറ്റും തപ്പിനോക്കി.

കറച്ചു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഭർത്താവു മുറിക്കുള്ളിൽവന്ന് എല്ലാവരും പോയതിൽ വലുതായ ആശ്ചര്യത്തോടെ നോക്കി. എന്റെ എളയമ്മയുടെ വാവുനിമിത്തം ജോലിക്കുള്ളല്ലാം മുടങ്ങിക്കിടക്കുകയാണെന്നു ഉൽഘോഷിച്ചു. പക്ഷേ അതെല്ലാം വെറും ഭ്രാന്തായിരുന്നു. ഇതുവരെ എന്റെ അന്ധത മാത്രമേ എന്നെ ഭർത്താവിൽനിന്നു വേർപെടുത്തിയിരുന്നുള്ളൂ. ഇപ്പോൾ വേറൊരു പ്രതിബന്ധവുമുണ്ടുവെന്നു വന്നു. അതു ഹോമാംഗിനിയെക്കുറിച്ച് അദ്ദേഹം കല്പിച്ചുകൂടി അനുഷ്ഠിച്ച മൗനഗ്രന്ഥമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം

അക്കാര്യത്തിൽ തീരെ അനവധാനത ഭാവിച്ചുവെങ്കിലും അദ്ദേഹം പറ്റി കൂടക്കൂടെ കത്തുകൾ കിട്ടാറുണ്ടെന്നു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി:

കാലം വൈശാഖമാസമായിരുന്നു. ഒരു ദിവസം രാവിലെ എന്റെ ഭാസി മുറിക്കുള്ളിൽ കടന്നുവന്ന് 'എന്താണ് കടവിൽ ഇത്രയൊക്കെ ബഹളം? എങ്ങനാണ് യജമാനന്റെ യാത്ര?' എന്നു ചോദിച്ചു. എന്തോ ചില വിശേഷവിധികൾ സംഭവിക്കാൻ പോകുന്നുണ്ടെന്നു എനിക്കു മനസ്സിലായെങ്കിലും 'എനിക്കു നിശ്ചയമില്ല' എന്നു മാത്രമേ ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞുള്ളൂ. ഭാസിക്കു വീണ്ടും എന്നോടു യാതൊന്നും ചോദിക്കാൻ ധൈര്യമുണ്ടായില്ല. അവർ ഒന്നു നിശ്ചയിച്ചു പുറത്തേയ്ക്കുപോയി.

അന്നു രാത്രി കുറേ വൈകിയപ്പോൾ ഭർത്താവ് എന്റെ അടുത്തുവന്ന് 'എനിക്കു ഉറങ്ങാതിൽ ഒരു രോഗിയെ ചെന്നു നോക്കുന്നുണ്ട്', നന്നു രാവിലെ പുറപ്പെടാനാണ് വിചാരിക്കുന്നത്. രണ്ടോ മൂന്നോ ദിവസം കഴിഞ്ഞിട്ടേ മടങ്ങൂ' എന്നു പറഞ്ഞു. ഞാൻ കിടക്കയിൽനിന്നു എഴുന്നേറ്റുനിന്നു. 'അങ്ങ്' എന്തിനാണിങ്ങനെ കളവുപറയുന്നതെന്ന് ഉച്ചത്തിൽ ചോദിച്ചു. 'കളവോ? എന്തു കളവു?' എന്നായിരുന്നു ഭർത്താവിന്റെ പരിഭ്രമിച്ചുകൊണ്ടുള്ള എതിർചോദ്യം. 'അങ്ങ് വിവാഹംചെയ്യാൻ പോവുകയല്ലേ? ഇതിന്നു ഉത്തരമില്ല. കുറേനേരത്തേക്കു മുറിക്കുള്ളിൽ ഒച്ചയൊന്നുവുമില്ല. ഒടുവിൽ ഞാൻ മൗനം ഭഞ്ജിച്ചു 'എന്താണൊന്നും മിണ്ടാത്തതു'? 'അതേ' എന്നു പറയുക.'

അദ്ദേഹം 'അതേ' എന്നു ഏറ്റവും മന്ദമായ സ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു.

"അതു ഞാൻ ഒരിക്കലും സമ്മതിക്കുകയില്ല. ഈ ഘോരപത്തിൽനിന്ന്—ഈ മഹാപാതകത്തിൽനിന്ന്—അങ്ങെ ഞാൻ രക്ഷപ്പെടുത്തും. ഇത് എന്നാൽ സാധ്യമല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ അങ്ങേ ഭാര്യയായിരുന്നിട്ടെന്തുഫലം? ഞാൻ ഇത്രകാലവും ദൈവത്തെ ഭജിച്ചുതെന്തിനാണ്?" എന്നു ഞാൻ ഉച്ചത്തിൽ നിലവിളിച്ചു. ആ മുറി ശിലാസ്തംഭംപോലെ നിശ്ചലമായി. ഞാൻ ഭർത്താവിന്റെ പാദങ്ങളിൽ പതിച്ചു. 'ഞാൻ എന്തു കററമാണ് ചെ

യ്ക്കുത്ത്? ഏതൊരു വിഷയത്തിലാണ് ഞാൻ പോരാത്തവളായി തീർന്നത്? എന്നോട് വാസ്തവം പറയണം. അങ്ങേയ്ക്കു വേറെ ഒരു ഭാര്യ വേണമെന്നു തോന്നാൻ കാരണമെന്താണ്? എന്നു ചോദിച്ചു. എന്റെ ഭർത്താവു മെല്ലെ മരപടി പറഞ്ഞു. “ഞാൻ സത്യം പറയാം. എനിക്ക് ഭവതിയെ ബഹുഭയമാണ്. ഭവതിയുടെ അന്ധത ഭവതിയെ അതിന്റെ ഭർത്താവിനുള്ളിൽ അടക്കിയിരിക്കുന്നു. അതിൽ എനിക്ക് പ്രവേശം ലഭിക്കാൻ സാധ്യവുമല്ല. എന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ ഭവതി ഒരു സ്ത്രീയല്ല. ഭവതി എന്റെ ദൈവത്തെപ്പോലെ ഭയങ്കരിയായിരിക്കുന്നു. എന്റെ നിത്യജീവിതം ഭവതിയോടൊരുമിച്ചു നയിക്കാൻ എന്നാൽ സാധ്യമല്ല. എന്റെ ഇഷ്ടപ്രകാരം ശകാരിക്കുകയോ ലാളിക്കുകയോ ചെയ്യാൻ സാധിക്കുന്ന ഒരു സാധാരണസ്ത്രീയേയാണ് ഞാൻ കാണിക്കുന്നത്.”

‘കുറിന്നാ! എന്റെ ഹൃദയം തുറന്നുനോക്കരുതേ? ഞാൻ ഒരു സാധാരണസ്ത്രീയല്ലാതെ മറ്റൊരാളാണ്? പുതുതായി വിവാഹം ചെയ്ത ദിവസത്തെ പെങ്കിടാവുതന്നെയാണ് ഞാൻ ഇപ്പോഴും. വിശ്വസിച്ചാണു ആരാധിച്ചാണു അന്നും ഇന്നും ഞാൻ ഒരുപോലെ ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുണ്ട്.’

ഞാൻ പറഞ്ഞ വാക്കുകൾ മുഴുവനും ശരിയായി എനിക്കിപ്പോൾ ഓർമ്മയില്ല. ഇത്രമാത്രം എനിക്കു നല്ല ഓർമ്മയുണ്ട്. ‘ഞാൻ അങ്ങേ ധർമ്മപത്നിയെന്നെന്ന് വരികിൽ അങ്ങ് ഈ പാതകം ചെയ്യാനോ അങ്ങേ ശപഥത്തിനു ഭംഗം വരുത്താനോ പാടുള്ളതല്ല. ഇതിനു ദൈവം സാക്ഷിയാണ്. ഈ അധർമ്മം അങ്ങ് പ്രവർത്തിക്കുന്നതിനു മുമ്പായി എനിക്കു വൈധവ്യമോ ഹേമാംഗിനിക്കു മരണമോ ഭവിക്കുമെന്ന് ഓർമ്മയിരിക്കട്ടെ.’

ഇത്രയും പറഞ്ഞപ്പോഴേക്കു ഞാൻ മോഹാലസ്യത്തിൽ പെട്ടു നിലത്തു വീണു. വീണ്ടും സ്വഭാവോധം വന്നപ്പോൾ നേരം പുലർന്നിരുന്നില്ല. പക്ഷികൾ ശബ്ദിക്കുന്നത് തുടങ്ങിയിരുന്നില്ല. പക്ഷേ ഭർത്താവു പോയ്ക്കിഴിഞ്ഞിരുന്നു.

പിറ്റേ ദിവസം മുഴുവനും ഞാൻ ഞങ്ങളുടെ കുടുംബദേവതയുടെ പുഷാഗ്രഹത്തിൽ ഇരുന്നു ഭജിച്ചു. വൈകുന്നേരമായ

പ്പോൾ ഭയങ്കരമായ കാര്യം മഴയും ഇടിയും മിന്നലും നിമിത്തം വീഴതന്നെ ഒന്നു നടുങ്ങി. ആ സമയത്തു ഭർത്താവു പുഴവഴിക്കു താത്രചെയ്യുന്നുണ്ടായിരിക്കുമെന്ന ബോധം ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും, 'അദ്ദേഹത്തെ ആ കൊടുങ്കാറ്റിൽ നിന്നു രക്ഷിക്കണം' എന്നല്ല ഞാൻ ഭരദേവതയോടു പ്രാർത്ഥിച്ചത്. 'എനിക്ക് എന്തുതന്നെ സംഭവിച്ചാലും ഭർത്താവിനെ ഈ മഹാപാതകത്തിൽനിന്നു രക്ഷിക്കണം' എന്നായിരുന്നു എന്റെ പ്രാർത്ഥന.

ഒരു രാത്രികൂടി കഴിഞ്ഞു. ഞാൻ പിറവറന്നും ഭജനത്തിൽ തന്നെ കഴിച്ചു. വൈകുന്നേരം ആരോ വാതിൽ പൊട്ടിപ്പൊളിക്കുന്ന ശബ്ദം കേട്ടു. വാതിൽ തുറന്നപ്പോൾ ഞാൻ ബോധം കെട്ടുകിടക്കുന്നതു കണ്ടു. അപ്പോൾ ഞാൻ എന്റെ മുറിക്കുള്ളിൽ കൊണ്ടുപോയി കിടത്തി. മോശാചന്ദ്രൻ മാറിയുണർന്നപ്പോൾ 'ജ്യേഷ്ഠത്തി' എന്ന് ഒരു ദേവസ്വരമാണ് എന്റെ ശ്രുതിപഥത്തിൽ പതിഞ്ഞത്. ഞാൻ എന്റെ മുറിക്കുള്ളിൽ കിടക്കുകയാണെന്നും എന്റെ തല ഫോമാംഗിനിയുടെ മടിയിലാണെന്നും എനിക്കുപ്പോൾ മനസ്സിലായി. ഞാൻ തലയിളക്കുമ്പോഴൊക്കെ അപ്പോളുടെ വസ്ത്രം പൊട്ടിപ്പൊളി. അതു മംഗല്യവസ്ത്രങ്ങളുടെ ഉപയോഗത്തിരുന്നു.

ഫാദർ ദൈവമേ, ദൈവമേ! എന്റെ പ്രാർത്ഥന വെറുതേയായല്ലോ! എന്റെ ഭർത്താവ് അനന്തമർദ്ദത്തിൽ മാടിരുളല്ലോ!

ഫോമാംഗിനി തല താഴ്ത്തി മധുരസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: 'പ്രിയജ്യേഷ്ഠത്തി! ഞങ്ങളുടെ വിവാഹാഘോഷത്തിൽ നിങ്ങളുടെ അനുഗ്രഹം കിട്ടാൻ വേണ്ടിയാണ് ഞാൻ ചെന്നിരിക്കുന്നത്.' ഇതുകേട്ടപ്പോൾ ആദ്യം എന്റെ ശരീരം ഇടിതട്ടിയ മരത്തടിപോലെ സ്തംഭിച്ചുപോയി. എങ്കിലും പിന്നീട് എഴുന്നേറ്റിരുന്നു മനോവേദനയോടും വൈമനസ്യത്തോടുംകൂടി ഇങ്ങിനെ പറയേണ്ടിവന്നു. 'ഞാൻ അനുഗ്രഹിക്കാതിരിക്കുന്നതെന്തിനാണ്? നീ ഞെററാന്നും ചെയ്തിട്ടില്ലല്ലോ.'

ഫോമാംഗിനി തന്റെ പ്രസന്നമായ ചിരി ചിരിച്ചു. 'ഞെററോ? നിങ്ങൾ കല്യാണം കഴിച്ചപ്പോൾ അതു ശരിയാകുന്നു, ഞാൻ കല്യാണം കഴിക്കുമ്പോൾ അതു ഭയപ്പെടേണ്ടതാ?'

അപളുടെ പ്രസന്നതയ്ക്കു പകരമായി ഞാനും ഒരു ദാഹ സിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. 'എന്റെ പ്രാത്നതയല്ല ഈ ലോകത്തിലെ പരമാവധി; ദൈവഹിതമാണ് സർവ്വോപരിയാനി നില്ക്കുന്നത്. നിയന്തിയുടെ പ്രഹരങ്ങൾ എന്റെ തലയിൽ പതിച്ചുകൊള്ളട്ടെ; പക്ഷേ അതുകൊണ്ടൊന്നും എന്റെ ദൈവവിശ്വാസത്തിനും ഭക്തിക്കും ഭംഗം ഭവിക്കേണ്ടതിന്നാൽ മതി' എന്നിങ്ങിനെ ഞാൻ ആത്മഗതമായി പറഞ്ഞു.

ഫേമാഗിനി എന്റെ കാലുതൊട്ടു തലയിൽവെച്ചു. നീ നന്നായിരിക്കുക; നിനക്കു് അഭംഗ്യമായ അഭ്യുദയം ഭവിക്കട്ടെ' എന്നു ഞാൻ അനുഗ്രഹിച്ചു. എന്നിട്ടും ഫേമാഗിനിക്ക് രൂപി യായില്ല.

'പ്രിയ ജ്യേഷ്ഠനീ! ഈ ഒരു അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു മതിയായില്ല. ഞങ്ങളുടെ ക്ഷേമത്തിന്നു പുത്തിവരുത്തേണ്ടതു നിങ്ങളാണു്. പരിപാവനമായ ആ കൈകൾകൊണ്ടു നിങ്ങൾ എന്റെ ഭർത്താവിനേയും ഈ ഗൃഹത്തിനുള്ളിൽ സ്വീകരിക്കണം. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരട്ടെ.'

ഞാൻ— 'ആട്ടെ, കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരിക.

കുറച്ചുനിമിഷങ്ങൾക്കുള്ളിൽ പരിവിതമായ ഒരു കാൽപെരുമാററവും 'കുമാ! സുഖംതന്നെയല്ലേ!' എന്ന ചോദ്യവും എന്റെ വെകിട്ടിൽ പതിച്ചു. ഞാൻ ഞെട്ടിഴെഴുന്നേറ്റു തല താഴ്ത്തി 'ജ്യേഷ്ഠാ!' എന്നുമാത്രം പറഞ്ഞു. ഫേമാഗിനി പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു. നിങ്ങൾ ഇനിയും അദ്ദേഹത്തെ ജ്യേഷ്ഠനെന്നു വിളിക്കുകയോ? അതു തീരെ അസംബന്ധം, 'അനുജാ!' എന്നാണ് ഇനി വിളിക്കേണ്ടതു്; പെരി തിരുമുക്കയും തല്പകയും മറ്റും ചെയ്യാൻ അധികാരമുണ്ടു്. അദ്ദേഹം നിങ്ങളുടെ അനുജത്തിയെയാണ് കല്യാണം കഴിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

അപ്പോൾ കായ്മമെല്ലാം എനിക്കു മനസ്സിലായി. എന്റെ ഭർത്താവു് ആ മഹാ പാതകത്തിൽ പെട്ടിട്ടില്ലെന്ന ആശ്വാസം എരിക്കേണ്ടായി. ജ്യേഷ്ഠൻ ഒരിക്കലും വിവാഹം ചെയ്തയില്ലെന്നായിരുന്നു ഉറച്ചിരുന്നതു്. വിശേഷിച്ചു അമ്മയുടെ മരണാനു

നരം വിവാഹകാര്യത്തിൽ പ്രേമപൂർവ്വം നിർബന്ധിക്കുവാൻ ആരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. പക്ഷേ താൻ അനുജത്തിയായ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രതിജ്ഞയ്ക്കു ഭംഗംവരുത്തി. എനിക്കു വേണ്ടിയാണ് അദ്ദേഹം വിവാഹം ചെയ്തത്.

എന്റെ കുഞ്ഞുകളിൽ നിന്നു ആനന്ദാശ്രുക്കൾ പൊഴിഞ്ഞു കവിൾത്തടത്തിൽകൂടെ പ്രവഹിച്ചു. എത്രതന്നെ ശ്രമിച്ചിട്ടും അവയെ നീന്തിക്കൊണ്ട് കഴിഞ്ഞില്ല. ജ്യേഷ്ഠൻ മനമായി എന്റെ തലമുടി തുപ്പോടി. ഹേമാംഗിനി എന്നു വിളിച്ചു തുടങ്ങി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു ഇരുന്നു. ഭർത്താവിന്റെ വരവു ഉൽകണ്ഠയോടെ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു രാത്രി മുഴുവനും ഞാൻ ഉറക്കംവരാതെ കിടന്നു. തനിക്കു സംഭവിച്ച അവമാനവും ആശാഭംഗവും അദ്ദേഹം എങ്ങിനെ സഹിക്കുമെന്നു എനിക്കു ഉൾക്കൊള്ളാൻപോലും കഴിഞ്ഞില്ല. അർദ്ധരാത്രി കഴിഞ്ഞു വളരെ നേരമായപ്പോൾ എന്റെ വാതിൽ മെല്ലെ തുറക്കുന്ന ശബ്ദം കേട്ടു ഞാൻ കിടക്കമേൽ എഴുന്നേറ്റിരുന്നു. ഭർത്താവിന്റെ വരവെന്നു എനിക്കു മനസ്സിലായി. എന്റെ ഹൃദയം അതിപ്രേമത്തിൽ സ്തബ്ധിച്ചു കിട്ടി. അദ്ദേഹം അടുത്തുവന്നു എന്റെ കൈക്കു പിടിച്ചു.

ഭവതിയുടെ ജ്യേഷ്ഠൻ എന്നു വിനാശത്തിൽ നിന്നു രക്ഷപ്പെടുത്തി. താൻ കാലികമായ ഒരു ചിത്തഭ്രമത്തിന്നു വശംവദനായി ഞാൻ ആപത്തിലേക്കു കുതിക്കുകയായിരുന്നു. തടുക്കുവാൻ പാടില്ലാത്ത ഒരു ഉന്മാദം എന്നു ബാധിച്ചു. അന്നു തോണിയിൽ കയറി യാത്രചെയ്യുമ്പോൾ എന്റെ തലയിൽ എന്തൊരു ഭാരമാണ് വഹിച്ചിരുന്നെന്നു ഇശ്വരന്റെ അറിഞ്ഞുകൂടുകൊടുക്കാനും മഴയും നിമിത്തം പുഴ ഇളകിമറിഞ്ഞു. ആകാശത്തിൽ ഇരുട്ടടഞ്ഞു. തോണി മറിഞ്ഞു മുങ്ങി ചത്തുപോകുന്ന പക്ഷം എനിക്കു എന്റെ ജീവനെ അതിന്റെ ബന്ധനത്തിൽ നിന്നു വേർപെടുത്താൻ സാധിക്കുമല്ലോ എന്ന മോഹം എന്റെ ഭയാശങ്കകൾക്കിടയിലും എന്നെ സമാധാനിപ്പിച്ചു. ഞാൻ മധുരഗന്ധിയിൽ എത്തി. അവിടെവെച്ചാണ് എനിക്ക് മോചനം സിദ്ധിച്ചു വൃത്താന്തം കേൾക്കാനിടയായത്. ഭവതിയുടെ ജ്യേഷ്ഠൻ ഹേമാംഗിനിയെ വിവാഹം ചെയ്തു എന്നു കേട്ടപ്പോൾ എനിക്കു

എന്തൊരാൾമാണ് ഞായതെന്നു പറഞ്ഞറിയിക്കാൻ പ്രയാസം. ഉടനെയെന്ന ബോട്ടിലേക്കു തിരിച്ചു. ഭവനിയോടു ഒരുമിച്ചല്ലാതെ എനിക്കു സുഖമുണ്ടാകാൻ പഴിയില്ലെന്ന ആത്മജ്ഞാനം എനിക്കു അപ്പോഴാണ് ഉണ്ടായത്. ഭവതി സാക്ഷാൽ ഇശ്വരപരിതന്നെയാണ്.'

എനിക്കു ചിരിയും കരച്ചിലും ഒന്നായിവന്നു. 'അല്ലല്ല, ഇനി എനിക്കു ഇശ്വരപരിയാകേണ്ട. ഞാൻ അങ്ങയുടെ ഭാര്യ മാത്രമാണ്. കേവലം ഒരു സാധാരണസ്ത്രീ' എന്ന് പറഞ്ഞു.

'പ്രിയതമേ! എനിക്കും ഒരുപേക്കുണ്ട്. മേലിൽ എന്നെ ഇശ്വരപരന്നെ വിളിക്കരുത്.'

പിറേദിവസം ശംഖനാഭംകൊണ്ടു ആ ചെറുനഗരം മുഖരിതമായി. പക്ഷേ വിനാശഘട്ടത്തിലേക്കു പഴി കാണിച്ചിരുന്ന ആ രാത്രിയിലെ ഉന്മാദത്തെപ്പറ്റി ആരും ഒന്നും പ്രസ്താവിച്ചില്ല.

—(o)—

പത്രാധിപർ

എന്റെ പ്രിയതമയുടെ ജീവകാരുണ്യം, 'പ്രഭ'യെക്കുറിച്ച് എനിക്കുള്ള ശ്രദ്ധ നന്നെക്കുറവായിരുന്നു. 'പ്രഭ'യുടെ അമ്മയായിരുന്നു എന്റെ പ്രത്യേക പ്രതിപത്തിയ്ക്ക് പാത്രീഭവിച്ചിരുന്നത്. ചിലപ്പോൾ എടുത്തു ലാളിക്കുകയോ, അസ്ഫുടപ്രലാപകേന്ദ്രം രസിക്കുകയോ, കളിയും ചിരിയും കണ്ടാനന്ദിക്കുകയോ ചെയ്തല്ലാതെ, വേറെ യാതൊരുവിധത്തിലും ഞാൻ എന്റെ മകളെപ്പറ്റി ചിന്തിച്ചിരുന്നില്ല. അഥവാ, വല്ലഭമായതും എന്റെ ലാളനകൾ അവർക്കോ, അവളുടെ ചാപലതകൾ എനിക്കോ, രസിക്കുന്നില്ലെന്നു തോന്നിയാൽ, അവളെ തൽക്ഷണം അമ്മയുടെ പക്കൽ ഏല്പിക്കുകയായിരുന്നു എന്റെ പതിവ്.

പക്ഷേ, അചിരേണ എന്റെ പ്രിയതമ അകാലമൃത്യുവിന്നു മടങ്ങിയപ്പോൾ, മകളെ വളർത്തേണ്ടുന്ന ഭാരം എനിക്കു ലയിക്കു

കയും ചെയ്തതോടുകൂടി ഞാൻ പ്രഭയെ ഹൃദയപൂർവ്വം സ്നേഹിക്കാ
നാരംഭിച്ചു. അമ്മയില്ലാത്ത കുട്ടിയെ പൂർവ്വാധികപ്രേമത്തോടുകൂടി രക്ഷിച്ചു പോരുന്നത് എന്റെ ധർമ്മമാണെന്നുള്ള ബോധ
മോ, വിഭാജ്യനായിത്തീർന്ന് എന്നെ ഭക്തിശ്രദ്ധയോടുകൂടി ശുശ്രൂ
ഷിക്കേണ്ടതു തന്റെ ചുമതലയാണെന്നു പ്രഭയ്ക്കുള്ള വിശ്വാസ
മോ, ഏതാണു മുൻകിടയായി നിന്നതെന്നുപറയാൻ പ്രയാസ
മാണ്. ഏതായാലും ആരവതസ്സമുതൽ ഗൃഹനാമികയുടെ പ
ദവിയും പിതാവിന്റെ ശുശ്രൂഷാധികാരവും, സ്വയമേവ കയ്യേ
റു, രണ്ടു കൃത്യങ്ങളേയും അനിതരസാധാരണമായ സാമർത്ഥ്യ
ത്തോടുകൂടി നിറവേറ്റി.

മകളുടെ ഗൃഹഭരണശ്രമം എന്തിന്നു പലപ്പോഴും വിനോ
ദപ്രദമായി തോന്നാറുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിലും, അവളുടെ ഹിത
ത്തിന്നു വിപരീതമായി യാതൊന്നും ഞാൻ ചെയ്തിരുന്നില്ല. എ
ന്റെ നിസ്സഹായതയും, പരസഹായാപേക്ഷയും വർദ്ധിച്ചതോ
ടുകൂടി അവൾക്കു സന്തോഷവും അധികമായെന്നു ഞാൻ കണ്ടറി
ഞ്ഞു. എന്റെ മണ്ടോ കടയോ ഞാൻതന്നെ എടുത്തുകൊണ്ടു പ
രുവാൻ ഭാവിച്ചെങ്കിൽ, അവളുടെ അവകാശത്തെ ഞാൻ അ
സ്താനമായി അപഹരിക്കേണ്ടെന്ന ഭാവത്തിൽ അവൾ പരിഭവം
പ്രദർശിപ്പിക്കുക പതിവായിരുന്നു. തന്റെ അച്ഛനെപ്പോലെ അ
സരണശീലമുള്ള ഒരു പാവയെ അവൾക്കു ഇതിനുമുമ്പു കിട്ടിയിരു
ന്നില്ല. ആ പാവയ്ക്കു ഭക്ഷണംകൊടുക്കുക, വസ്ത്രം ധരിപ്പിക്കുക,
അതിനെ പാടി ഉറക്കുക മുതലായ പ്രവൃത്തികളിൽ അവൾക്കുണ്ടാ
യിരുന്ന ഉത്സാഹം അസാധാരണമായിരുന്നു. ഗുണകോഷ്ഠമോ
ബാഹുപാഠമോ പഠിപ്പിക്കുന്ന സമയങ്ങളിൽ മാത്രമേ എന്തിന്നു
അച്ഛന്റെ അധികാരം കാണിക്കുവാൻ തരംകിട്ടിയിരുന്നുള്ളൂ.

എന്റെ ഓമനയെ അനുരൂപനായ ഒരു ഭർത്താവാടു വേർക്കു
ന്നതിന്നു വേണ്ട സ്രീധനം എങ്ങിനെയാണു സമ്പാദിക്കേണ്ടതെ
ന്നുള്ള വിചാരം എന്നെ പലപ്പോഴും ചിന്താകലശാക്കിത്തീർത്തു.
നിരക്ഷരകുക്ഷിയാലു വല്ല 'വങ്ക'നും അവളുടെ ഭർത്താവായിത്തീ
ന്നാൽ, ഞാൻ, അവൾക്കു കൊടുത്തുപോന്ന വിദ്യാഭ്യാസം കേവ
ലം ചാഴായിപ്പോകുമല്ലോ എന്നുള്ള വിചാരം നിമിത്തം എന്റെ

മനസ്സുപല്ലാതെ മുഷിഞ്ഞു. വല്ലവിധത്തിലും പണം സമ്പാദിക്കേണമെന്നു ഞാൻ തീർച്ചയാക്കി. ഏതെങ്കിലും സർക്കാർ ജോലിയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതിനു എന്റെ പ്രായാധിക്യം പ്രതിബന്ധമായിത്തീർന്നു. മറ്റു വല്ല ദിക്കിലും ഒരുദ്യോഗം ലഭിക്കാനുള്ള ജനസാധ്യതയും എനിക്കുണ്ടായിരുന്നില്ല. പലേ ഉപായങ്ങളും ചിന്തിച്ചുനോക്കിയതിൽ, പണം സമ്പാദിക്കാനുള്ള എളുപ്പവഴി സാഹിത്യ പരിശ്രമമാണെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി.

ഒരു ഓടക്കുഴലിൽ കുറെ സുഷിരങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിയാൽ, അതു എണ്ണയോ വെള്ളമോ സൂക്ഷിച്ചുവെയ്ക്കുന്നതിനു നിഷ്പ്രയോജകമായിത്തീരുന്നതല്ലെങ്കിലും, അതിൽകൂടെ ഉറുതിയാൽ ഹൃദയാവർജ്ജകമായ സംഗീതം യാതൊരു ദ്രവ്യവ്യയവും കൂടാതെ പാപ്പെടുവിക്കുവാൻ എളുപ്പത്തിൽ സാധിക്കുന്നതാണ്. കായുപാപ്തിതീരെ ഇല്ലാത്ത ആളുകൾ, അലങ്കാരത്തിനേകിലും കൊള്ളുന്നവരായിരിക്കും. അതുപോലെതന്നെ, ഇതരവിഷയങ്ങളിൽ യാതൊരുവിധത്തിലും കൊള്ളരുതാത്ത ആളുകൾ ചിലപ്പോൾ സാഹിത്യവിഷയത്തിൽ സമർത്ഥന്മാരാണെന്നു വന്നേക്കാം. ഈ അഭിപ്രായത്താൽ പ്രോത്സാഹിതനായ ഞാൻ സാഹിത്യക്കളരിയിൽ കയ്യെടുത്തു. കാലതാമസംകൂടാതെ ഒരു പ്രഹസനം എഴുതിത്തീർത്തു രംഗപ്രവേശംചെയ്തു. എന്റെ കൃതി വളരെ ഭേദമായിട്ടുണ്ടെന്നു പലരും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. പോരെങ്കിൽ, അതിനെ ചില നാടകസംഘങ്ങൾ അഭിനയിക്കുകയും ചെയ്തു.

കവിയശസ്സിന്റെ ആകർഷണം ഒരു പ്രാവശ്യം അന്നഭവിച്ചറിഞ്ഞ എനിക്ക് അതിനെ വെറുതെ വിട്ടുകളയുവാൻ മനസ്സുവന്നില്ല. വരുന്നതു വരട്ടെ എന്നുള്ള ഉറപ്പോടുകൂടി ഞാൻ പ്രഹസനങ്ങളെഴുതിത്തള്ളിത്തുടങ്ങി.

ചിലപ്പോൾ പ്രഭ മന്ദമായിച്ചുകൊണ്ട് എന്റെ അടുക്കൽ വന്ന് “അച്ഛാ! കുളിക്കാൻ കാലമായിരിക്കുന്നു” എന്നു പറയും.

“എന്നെ ഉപദ്രവിക്കാതെ കടന്നുപോ! ഞാൻ പണിഎഴുതുന്നതു കാണുന്നില്ലേ?” എന്നു ഗർജിച്ചുകൊണ്ടാണ് അപ്പോഴെല്ലാം ഞാൻ അവളെ മറക്കി അയച്ചിരുന്നത്.

പെട്ടെന്നു അണച്ചുകുളഞ്ഞ വിളക്കുപോലെ അപ്രസന്നമു
 വിധായി എന്റെ മകൾ തിരിച്ചുപോകേണ്ടിയും വന്നു. ഭാസിക
 ളെ ചീത്തപറയുക, വാലിയക്കാരെ തല്ലുക, ഭിക്ഷക്കാരെ പിന്നാ
 ലെ വലിയെടുത്തോടുക, ഇതെല്ലാം എനിക്കു പതിവായിത്തീർന്നു.
 എന്റെ ആപ്പീസ്സുമുറി നിരന്തരം ചക്കിലായിരുന്നതിനാൽ, വഴിയാ
 ത്രക്കാർ പലപ്പോഴും ജനലിന്നരികെ ചന്ന് ഓരോ ദിക്കിലേയ്ക്കു
 ള്ള വഴിപോദിക്കാരെ ഉണ്ടാക്കിരുന്നു. “ഏതു വൈതരണിയിലേയ്ക്കു
 കിലും പോയ്ക്കോ!” എന്നു പറഞ്ഞു ഞാൻ ആ കൂട്ടരേയും ഭ
 ഗ്നാശരാക്കി അയച്ചു. ബഹുസങ്കരമായ ഒരു പ്രമാണനം എഴു
 തുന്ന തിരക്കാണ് എനിക്കെന്നു ആ കൂട്ടരാരും ഓർത്തിരുന്നില്ല.

പക്ഷേ, എന്റെ വിനോദത്തിന്നും വിഖ്യാതിക്കും അനുരൂപ
 മായ വിത്തും എനിക്കു കിട്ടിയില്ല. അതു നിമിത്തം എനിക്കു വി
 ഷാദവും ഉണ്ടായില്ല. വിവാഹയോഗ്യനായ ചെറുപ്പക്കാർ സാ
 ഹിത്യരാഹികന്മാരല്ലാത്തവരുടെ മക്കളെ അന്വേഷിച്ചു നടപ്പായി
 എന്നു മാത്രമേ ഒരു ദോഷമുണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ!

ഭാഗ്യവശാൽ, അൽസമയം ജാഹിർഗ്രാമക്കാരനായ ഒരു പ്ര
 മാണി, ഒരു വർത്തമാനപ്പത്രം ആരംഭിക്കുകയും അതിന്റെ പത്രാ
 ധിപത്യം കൈയ്യേൽക്കണമെന്നു എന്നോടാവശ്യപ്പെട്ടപ്പോൾ
 ഞാൻ അതു സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തു. കുറച്ചുദിവസങ്ങൾക്കുള്ളിൽ
 ഞാൻ വലിയ പ്രമാണിയായിത്തീർന്നു. നിരത്തിൽ കൂടി നടക്കുമ്പോ
 ളും എന്നെ ചൂണ്ടിക്കാണിക്കാത്തവർ ആരും ഇല്ലെന്നായി. അനി
 വാര്യമായ ഏതോ ഒരു ജ്യോതിസ്സ് എന്നെ ആവരണം ചെയ്യു
 ന്നുണ്ടെന്നു ഐനിക്കുതന്നെ തോന്നിത്തുടങ്ങി.

ജാഹിർഗ്രാമത്തിന്റെ അടുത്തഗ്രാമമാണ് അഹിഗ്രാമം. ഈ
 രണ്ടു ഗ്രാമക്കാരും തമ്മിൽ പണ്ടേയ്ക്കു പണ്ടേ ബന്ധുവൈരമാണ്.
 പലപ്പോഴും അവർ അടിക്കലശലുകൾക്കൂടെ ഉണ്ടാക്കിട്ടുണ്ട്. പ
 ക്ഷേ, സമാധാനരക്ഷയ്ക്കുപോയി, മജിസ്ട്രേട്ടു അവരോടു നല്ല ന
 ടപ്പിന്ത് ജാമ്യം വാങ്ങിയിരുന്നതിനാൽ അവരുടെ ലഹളയ്ക്കുള്ള
 ആയുധം ഇപ്പോൾ തുവലും കഷിയും ആയിരുന്നു. എന്റെ “പേ
 നല്ലയോഗം” പത്രാധിപമയ്ക്കുദയ്യു ചേന്ന് വിധത്തിൽത്തന്നെ

നടക്കുന്നുണ്ടെന്ന് എല്ലാവരും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. എന്റെ ലേഖനങ്ങളുടെ ധാരിനിമിത്തം അഫ്രിഗ്രാമക്കാർ “നിർമ്മാണത്തി” യിലാതായി. അവരുടെ കലവും ജാതിയും ഞാൻ കരുത്തമായി കൊണ്ടു ‘കുരിശേച്ചു’ വിട്ടു.

പത്രപ്രവർത്തനത്തിൽ എനിക്ക് സിദ്ധിച്ച വിജയം, എന്റെ മനസ്സിൽ സന്തോഷത്തേയും ശരീരത്തിൽ പുഷ്ടിയേയും ദിനപ്രതി വർദ്ധിപ്പിച്ചു. സർവ്വമമതനായ ഒരു സാഹിത്യരസികനാണ് ഞാൻ എന്ന വിശ്വാസത്താൽ എന്റെ മുമ്പാകെ പ്രസന്നമായി. അഫ്രിഗ്രാമക്കാരെ പരിഹസിച്ചും അധിക്ഷേപിച്ചും കൊണ്ടെഴുതുന്ന ലേഖനങ്ങളിൽ ഞാൻ പ്രദർശിപ്പിച്ച വാക്സാമർദ്ദവും സാരസ്യവും കണ്ട് ജാഹിർഗ്രാമക്കാർ പൊട്ടിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ പരമാനന്ദം വഴിഞ്ഞൊഴുകി.

പക്ഷേ, ഒടുവിൽ അഫ്രിഗ്രാമത്തിൽ നിന്നും ഒരു പത്രം പുറപ്പെട്ടു. സാഹിത്യരസികനായോ, പത്രമന്ത്രിയോ ഭേദപരം ഭീഷണിക്കാതെ അവർ പലേ ‘പാത്രിയർ’ങ്ങളും ‘പച്ച’യായി എഴുതിത്തള്ളിത്തുടങ്ങി. ഭാഷയുടെ ഗ്രാമ്യത നിമിത്തം അതിലെ ലേഖനങ്ങളെല്ലാം പാമരന്മാർക്കുപോലും വായിച്ചാൽ മനസ്സിടാക്കത്തക്കവയായിരുന്നു.

മന്ത്രിയേകേട്ട ഭയനം, ധാസ്യരസം ധരിപ്പിക്കേണ്ടുന്ന നിഷ്കർഷകൊണ്ടും, എന്റെ ഭാഷാരീതി സാക്ഷാൽ സഹൃദയന്മാർക്കൊഴികെ, സാധാരണന്മാർക്ക് അത്ര സുഗമമായിരുന്നില്ല. അതുനിമിത്തം, ഞാൻ എത്രതന്നെ പ്രയത്നമിറക്കിയിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അവയെ ശരിയാക്കുവാൻ ആസപദിക്കുവാൻ വായനക്കാർ ത്രാണിയുണ്ടാക്കിയിരുന്നില്ല. ഒടുവിൽ എനിക്ക് ക്ഷമരീരെ ഇല്ലാതായി. സാഹിത്യലോകത്തിൽ സഭ്യതരങ്ങളായ പ്രസംഗങ്ങൾക്ക് സ്ഥലം അനുവദിക്കുന്നതിന്റെ അനൗചിത്യത്തെപ്പറ്റി ഞാൻ ഒരു ഉപന്യാസം എഴുതി എന്റെ പത്രത്തിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. പക്ഷേ ഇതും ഒരു വലിയ വിഡ്ഢിത്തമായിപ്പോയി. അസംബന്ധങ്ങളേക്കാൾ അധികം, ഗൗരവമേറിയ സംഗതികളാണ് ലോകമെങ്ങിനെയും ഉപയോഗ പരിഹാസയോഗ്യമായിത്തീരുന്നത്. എന്റെ സഹജീവികളെ സഭാചാര

പലതിൽ നീലനീർത്തവാൻ ഞാൻ ചെയ്ത പരീശ്രമം ഞാൻ ഉദ്ദേശിച്ചതിൽനിന്നു തീരെ വിപരീതമായ ഫലത്തിലാണു ചെയ്തു വസാനിച്ചത്.

എന്റെ രക്ഷാധികാരിയായ പ്രമാണിക്ക് എന്നിലുള്ള പ്രതിപത്തി കുറഞ്ഞുപന്നു. ജനങ്ങൾക്കു എന്നെക്കുറിച്ചുണ്ടായിരുന്ന ബഹുമാനം ദിനംപ്രതി അസ്തമിച്ചു തുടങ്ങിയെന്നു മാത്രമല്ല, അവരുടെ ക്ഷപരമാറ്റങ്ങളിൽ ഏകദേശം അവജ്ഞയും പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടുതുടങ്ങി. എന്റെ പ്രഹസനങ്ങൾ അവർക്കു രുചിക്കാതായി. ഞാൻ നിശ്ശേഷം കിടന്നിരിക്കുന്ന ഒരു “തീപ്പെട്ടിക്കോലു” പോലെ ആയിത്തീർന്നുവെന്നു എനിക്കുതന്നെ തോന്നി.

പ്രഭയ്ക്ക് എന്നെ ബഹുദയമായിരുന്നതിനാൽ, ഞാൻ വിളിച്ചാലൊഴികെ, അവർ എന്റെ അടുക്കൽ വരികയില്ലെന്നു പാകുത്തിലായി. സാഹിത്യരസികനായ ഒരു പണ്ഡിതനൊക്കാരും നല്ലതു് മരപ്പാവപോലെ അനുസരണമുള്ള ഒരു പിതാവായിരുന്നു അവർ മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നതു്.

അങ്ങിനെയിരിക്കുമ്പോൾ ഒരിക്കൽ അഹിഗ്രാമക്കാരുടെ പത്രം എന്റെ രക്ഷാധികാരിയെ വിട്ടു് എന്നോത്തെന്ന കലശലായി അധിക്ഷേപിച്ചുകൊണ്ടു് ഒരു ലേഖനം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. അതിൽ എന്നെ ‘കുഞ്ചം കണക്കം’ ഇല്ലാതെ അസഭ്യമായി ശകാരിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. എന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ ഓരോരുത്തരായി ആ പത്രവും എടുത്തു് എന്റെ അടുക്കൽ വന്നു് അതിലെ രസകരങ്ങളായ ഭാഗങ്ങൾ വായിച്ചു ചിരിക്കാൻ തുടങ്ങി. ലേഖനത്തിൽ ചില ഭിന്ന സംഗതികൾ എത്രതന്നെ അടിസ്ഥാനമില്ലാത്തവയാണെങ്കിലും, എഴുതിയ രീതി വളരെ ലളിതവും സരസവും ആയിട്ടുണ്ടെന്നു എല്ലാവരും ഒന്നുപോലെ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു.

ഈവക സംഭവങ്ങളോത്തു അസ്വസ്ഥനായി ഞാൻ ഒരു ദിവസം ചൈകുന്നേരം എന്റെ വീട്ടിന്റെ മുൻവശത്തുള്ള തോട്ടത്തിൽ ലാത്തുകയായിരുന്നു. പക്ഷികൾ കൂട്ടിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു് വിശ്രമസ്വപ്നം അനുഭവിച്ചുതുടങ്ങി. ആ ജീവികളുടെ കൂട്ടത്തി

ഖെങ്കിലും പത്രപ്രവർത്തനവും സാഹിത്യവാദങ്ങളും കൊണ്ടുള്ള ഉപദ്രവം ഇല്ലാതിരിക്കണമെന്നുള്ളതും എന്നുകരുതി ഞാൻ സമാധാനിച്ചു.

അഹിഗ്രാമക്കാരടെ ആക്ഷേപലേഖനത്തിന് എന്തൊരു പ്രത്യാഖ്യാനമാണെഴുതേണ്ടതെന്നായിരുന്നു എന്റെ ഏകവിചാരം. പത്രമുദ്രാദീക്ഷിച്ചു പ്രൗഢമായ രീതിയിൽ എഴുതിയാൽ പൊതുജനങ്ങൾക്കു കാര്യം മനസ്സിലാവുകയില്ലെന്നൊരു ഭോഷമുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു് പ്രത്യാഖ്യാനം ആക്ഷേപലേഖനത്തിന്റെ രീതിയിൽതന്നെ എഴുതേണ്ടതാണെന്നും, അല്ലാത്ത പക്ഷം ഞാൻ പോരാത്തവനാണെന്നു് ജനങ്ങൾ ധരിക്കാനിടയുണ്ടെന്നും ഞാൻ തീർച്ചയാക്കി.

തൽസമയം വളരെ പരിചിതമായ ഒരു മധുരസ്വപനം എന്റെ ചെവിയിൽ പെട്ടു, ഉടനേതന്നെ അതിമുറ്റുമായ ഒരു കരസ്ഥാപനഭവവും ഉണ്ടായി. പക്ഷെ, എന്റെ അപ്പോഴത്തെ മനോഭാവത്തിൽ, ആ സ്വപനമാകട്ടെ, സ്ഥിരമാകട്ടെ, ആരുടേതാണെന്നു അറിവാൻ എനിക്കു സാധിച്ചില്ല.

ആ അനുഭവങ്ങൾ എന്നെ വിട്ടു ഉടനെ അവ വീണ്ടും എന്റെ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു വിഷമീഭവിച്ചു. എന്റെ മകൾ അടുത്തു വന്നു് “അച്ഛാ” എന്നു വിളിക്കുകയും, യാതൊരുത്തരും കിട്ടായ്കയാൽ എന്റെ വലത്തു കൈ പിടിച്ച് നെറ്റിയിൽ വെച്ചു മിണ്ടാതെ വീട്ടിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുപോവുകയുമാണുണ്ടായതെന്നു എനിക്കപ്പോഴാണു മനസ്സിലായതു്.

വളരെ കാലമായി എന്റെ മകൾ എന്റെ അടുത്തു വരികയാകട്ടെ, എന്നെ ‘അച്ഛാ’ എന്നു വിളിക്കുകയാകട്ടെ കുറച്ചുകിലും സ്വാതന്ത്ര്യത്തോടുകൂടി പെരുമാറുകയാകട്ടെ ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നില്ല. തന്നിമിത്തം, അന്നു വൈകുന്നേരത്തെ അനുഭവം എന്നെന്നു എത്രമാത്രം ആനന്ദഭരിതനാക്കിയെന്നു് പറയാൻ പ്രയാസമാണു്.

കുറച്ചുനേരം കഴിഞ്ഞു ഞാൻ വീട്ടിനുള്ളിൽ ചെന്നപ്പോൾ സഖമില്ലായ്മയാൽ, കണ്ണു പാതി അടച്ചു, ദിവസാവസാനത്തിൽ മണ്ണിൽ വീണു കിടക്കുന്ന പനിനീർ പൂവുപോലെ, കിടക്കയിൽ

കീടക്കുന്ന എന്റെ പ്രഭയെയാണ് ഞാൻ കണ്ടത്. അവളുടെ നെറ്റി തപിക്കുന്നതായും, ശ്വാസത്തിനു വല്ലാതെ ചൂടുള്ളതായും, നാഡി അതിവേഗത്തിൽ തുടിക്കുന്നതായും ഞാൻ കണ്ടു.

പനിയുടെ ആരംഭത്തിലുള്ള അസ്വാസ്ഥ്യത്തിൽ അച്ഛന്റെ ശീതജോപചാരങ്ങളെ അനുഭവിക്കാമെന്ന മോഹത്താലായിരുന്നു എന്റെ ഓമനക്കുട്ടി കുറച്ചുമയെ എന്റെ അടുക്കൽ വന്നിരുന്നത്! കരോരഹൃദയനായ ഞാൻ, വർത്തമാനപ്പത്രങ്ങളിലേയ്ക്കും ലേഖനം എഴുതാനുള്ള ആലോചനയിൽ മുഴുകിയിരിക്കുകയായിരുന്നു!

ഞാൻ പ്രഭയുടെ അടുക്കൽ ചെന്നിരുന്നു. അവൾ യാതൊന്നും സംസാരിക്കാതെ എന്റെ കൈപിടിച്ച് നെറ്റിമേൽവെച്ചു അടങ്ങിക്കിടന്നു.

എന്റെ വീട്ടിലുണ്ടായിരുന്ന വർത്തമാനപ്പത്രങ്ങളെല്ലാം ഞാൻ അങ്ങുതന്നെ ചുട്ടുകളഞ്ഞു. എന്റെ പേരിലുള്ള ആക്ഷേപലേഖനത്തിനു മറുപടി എഴുതേണ്ടെന്നും തീർച്ചപ്പെടുത്തി. ഇപ്രകാരം ഞാൻ എന്റെ പരിഭവത്തെ മനുഷ്യവം സമ്മതിച്ചപ്പോഴുണ്ടായത്രസുഖം പണ്ടൊരിക്കലും എനിക്കനുഭവപ്പെട്ടിരുന്നില്ല.

പ്രഭയുടെ അമ്മ മരിച്ചപ്പോഴാണ് ഞാൻ അവളെ ഒന്നാമതായി സ്നേഹിക്കാനാരംഭിച്ചത്! അമ്മയുടെ പ്രതിമയായിരുന്ന അവളെയും ചിതയിൽ സമർപ്പിച്ചശേഷമേ ആ കൊച്ചുകുട്ടിക്കു എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ശാശ്വതമായ പ്രതിഷ്ഠ സിദ്ധിച്ചുള്ളൂ!

പരിത്യാഗം

ഫാൽഗുനമാസത്തിലെ പൗഷ്ണമി മാധവമാരുതൻ മാം പൂമണത്തോടുകൂടി വീശിക്കൊണ്ടിരുന്നു. കളത്തിൻകരയ്ക്കുള്ള ഒരു തേന്മാവിന്മേലിരുന്നു പാടുന്ന കയിലുകളുടെ മധുരസ്വരം മുക്കർജ്ജിതകുടുംബക്കാരുടെ ശവനമുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. ആ മുറിയിൽ ഫോമന്തൻ, പ്രിയതമയുടെ തലമുടിയെ സലീലം അംഗുലികളിൽ ചുറ്റിയും അവളുടെ കയ്യിലിട്ടിരുന്ന തരിവളകൾ കലുക്കിയും തലയിൽ ചൂടിയിരുന്ന മുല്ലമാല വലിച്ചുഴിച്ചു മുഖത്തു വീശിയും ഓരോ നമ്മവിലാസങ്ങൾ കൊണ്ടാടുകയായിരുന്നു. മന്ദമാരുതൻ പുഷ്പിതയായ ഒരു ലതയോടെന്നപോലെ, ഫോമന്തൻ അവളോടിക്കിണെ പെരുമാറിയതു് അവളെ ഉല്ലസിപ്പിക്കുവാനുദ്ദേശിച്ചായിരുന്നു. എങ്കിലും, 'കസുമ' കേവലം നിശ്ചലയായിരുന്നതേ ഉള്ളൂ. ചന്ദ്രികാധവളിതയായ പ്രകൃതിയെ നിന്നിമേഷയായി നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്ന അവൾ ഭർത്താവാളനകളെ ഗണിച്ചില്ല.

ഒടുവിൽ, ഫോമന്തൻ പ്രിയതമയുടെ കൈ രണ്ടും പിടിച്ചു, മന്ദമായി കലുക്കിക്കൊണ്ടു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—“കസുമേ, നീ ഇപ്പോൾ ഏതു ദിക്കിലാണ്? ഒരൊന്നാന്തരം ദൂരദർശിനിക്കുഴൽ വെച്ചു നോക്കിയാൽ കൂടി, അനുപ്രാപ്യമായ്തേ എനിക്കിപ്പോൾ നിന്നെ കാണാൻ സാധിക്കൂ; നീ അത്ര അകലെയാണ്. ഏന്റേ പ്രാണനാഥേ! അടുത്തു വര. ഈ രാത്രി എത്ര മനോഹരമായിരിക്കണം!”

കസുമ പ്രകൃതിയുടെ മുഖത്തുനിന്നു നോട്ടം തിരിച്ചു, ഭർത്താവിനെ നോക്കി ലോലസ്വരത്തിൽ മറുപടിപറഞ്ഞു:—“ഒരു നിമിഷനേരംകൊണ്ടു് ഈ രാത്രിയേയും, ചന്ദ്രനെത്തന്നെയും, തവിട്ടുപൊടിയൊക്കുവാൻ ശക്തിയുള്ള ഒരു മന്ത്രം എനിക്കറിയാം.”

ഫോമന്തൻ:—“അതു ശരിയായിരിക്കാം. എങ്കിലും ആ മന്ത്രം ഇവിടെ പ്രയോഗിക്കാതിരിക്കണം! രാഷ്ട്രയിൽ മുന്നോ നല്ലൊരു ശനിതാഴ്ചകളെ ഒന്നായി, വരുത്തുവാനോ, രാത്രിയുടെ അന്ത്യ

ധി പിറന്നു ചൈകന്നേരം പരമ നീട്ടുപാനോ മരോ വല്ല മ
ത്രവും ഉണ്ടെങ്കിൽ അതു പ്രയോഗിച്ചാൽ നന്നു.”

ഇത്രയും പറഞ്ഞു ഫോമന്തൻ കസുമയെ ആശ്ലേഷിച്ചു. അവർ അതിന്നു വഴിപ്പെടാതെ പിന്മാറിക്കളഞ്ഞു.

“എന്റെ ജീവിതരഹസ്യത്തെ മരണസമയത്തല്ലാതെ ഞാൻ അങ്ങയോടു പറയുന്നതല്ലെന്നു മുൻപാരിക്കൽ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തതു ഓർക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കാം. എന്നാൽ ആ ശപഥത്തെ ഇന്നു ലംഘിക്കേണമെന്നാണ് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നത്. അതു കേട്ടിട്ട് എനിക്കെന്തു ശിക്ഷ വിധിച്ചാലും പേണ്ടില്ല; ഞാനതിന്നു തയ്യാറാണ്.”

ഫോമന്തൻ ജയദേവരുടെ കൂട്ടിയിൽ നിന്ന് ഒരു പദം പാടി, തന്റെ ശിക്ഷാസമ്പ്രദായത്തെപ്പറ്റി പ്രസ്താവിക്കുവാൻ ഭാവി ക്കുകയായിരുന്നു. അപ്പോൾ, ആരോ ബദ്ധപ്പെട്ട് അകത്തേയ്ക്കു കടന്നു വരുന്ന ശബ്ദം കേട്ടു. അതു ഫോമന്തന്റെ അച്ഛൻ ഹരിഹരമുക്കർജ്ജിയായിരുന്നു. അച്ഛന്റെ ബദ്ധപ്പാടിന്റെ അർത്ഥം അറിയാതെ ഫോമന്തൻ അന്ധാളിച്ചുപോയി.

ശയനമുറിയുടെ വാതിലിന്നരികെ നിന്നുകൊണ്ടു ഹരിഹരൻ ഇങ്ങിനെ ഗർജ്ജിച്ചു:—

“ഫോമന്ത! നിന്റെ ഭാര്യയെ ഈ നിമിഷം ഇവിടുന്ന് പുറത്താക്കണം!”

ഫോമന്തൻ ആശ്ചര്യപരതന്ത്രനായി കസുമയുടെ മുഖത്തു നോക്കി. അവർക്കു് യാതൊരു ഭാവഭേദവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അവർ മുഖത്തെ ഉള്ളംകൈകൊണ്ടു മറച്ചു. നിന്ന നിലയിൽത്തന്നെ അന്തർധാനം ചെയ്യാൻ അവർ ആഗ്രഹിച്ചു. കോകിലങ്ങൾ യഥാർത്ഥം പാടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. എങ്കിലും അവിടെ കൂട്ടിയിരുന്നവർ അതൊന്നും കേട്ടിരുന്നില്ല.

II

പുറത്തുപോയി തിരിച്ചുവന്ന ഫോമന്തൻ ഭാര്യയോടു, “ഇതു് വാസ്തവമാണോ?” എന്നു ചോദിച്ചു.

കുസുമം:—അതേ.

ഹേമന്തൻ:—ഇതേ പകരം എന്തോട് പറയാതിരുന്നതെന്തേ?

കുസുമം:—ഞാൻ പലപ്പോഴും പറയാൻ ശ്രമിച്ചു നോക്കി. എങ്കിലും ധൈര്യം മതിയായില്ല. ഞാനൊരു മധാപാപിയാണ്.

ഹേമന്തൻ:—എന്നാൽ അതിപ്പോൾ പറയൂ.

ധീരസപാത്തിൽ കുസുമ തന്റെ പൂർവ്വചരിത്രം പറഞ്ഞു തുടങ്ങി. ഇത് അവൾക്ക് എത്രയോ പരിതാപകരമായിരുന്നു. അവളുടെ കഥ മുഴുവനും കേട്ടശേഷം ഹേമന്തൻ ഏഴുനേരം പുറത്തേയ്ക്കു പോയി.

തന്റെ ഭർത്താവ്, “ഇങ്ങിനി വരാതെവണ്ണം” തന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചുപോയതാണെന്നു കുസുമ വിചാരിച്ചു. അവൾക്ക് അതിനെപ്പറ്റി ചേശംപോലും അതുതന്നെ തോന്നിയില്ല. തന്റെ നിത്യജീവിതത്തിലെ ഒരു സംഭവംപോലെ മാത്രമേ അവൾ അതിനെക്കുറിച്ചു കരുതിയുള്ളൂ. അപ്പം മുന്പ് അവിടെ നടന്ന കാര്യങ്ങൾ അവളുടെ മനസ്സിനെ അത്ര നിർവ്വിക്കാമമാക്കിത്തീർത്തിരുന്നു. ലോകവും പ്രേമാവസ്ഥയും തീരെ അവസ്ഥാപൂർവ്വം അർത്ഥരഹിതവും ആണെന്ന് അവൾ തീർച്ചപ്പെടുത്തി— അതീതകാലങ്ങളിൽ, തന്റെ ഭർത്താവു ചെയ്തിരുന്ന പ്രണയശാപമങ്ങളുടെ സ്മരണ, തന്റെ ഹൃദയത്തെ ഭേദിച്ചു, ഒരു കരാളഖരഗത്തിന്റെ സ്മരണപോലെ, അസന്തോഷകരമായ അനുഭവത്തെ ഉണ്ടാക്കി— അളുകളുടെ ജീവിതത്തിൽ പരിപൂർണ്ണമായി വ്യാപിച്ചു അവരുടെ ഹൃദയാന്തരത്തിൽ അനിവാര്യങ്ങളായ വികാരങ്ങളെ ഉല്പാദിപ്പിക്കുന്നതും, ഏറ്റവും ക്ഷണികമായ വിരഹത്തെ ശ്രദ്ധി ഭൃഷ്ടമാക്കിത്തീർക്കുന്നതും, നിമിഷനേരത്തെ സമാഗമത്തെ പരമാനന്ദരൂപമാക്കുന്നതും കാലദേശാവധികളിൽ നിന്നു നിർമ്മുക്തമായിട്ടുള്ളതും, ജന്മജന്മാന്തരങ്ങളിൽ പോലും വിലയം ഭവിക്കാത്തതും ആണെന്നു സാധാരണമായി വിശ്വസിക്കപ്പെടുന്ന പ്രേമം, സാക്ഷാൽ അനുഭവത്തിൽ, എത്രയോ ശിഥിലമായ രേഖസ്ഥയാണെന്നു കുസുമയ്ക്കു ഭ്രാന്തപ്പെട്ടു. അനന്യരെന്നും മറ്റും കരുതപ്പെട്ടിരുന്ന പ്രേമബന്ധം നിർഭയനും

യ വൈദികന്മാരുടെ അഭിപ്രായം നിമിത്തം ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു പൊടിയായിത്തീരുന്നു!

രാത്രിയുടെ രാമണീയകണ്ഠപ്പുറം ഫേമന്തൻ സ്തുതിച്ചിട്ടു നേരം ഏറെയായിട്ടില്ല—ഈ രാത്രി ഇനിയും അവസാനിക്കാറായിട്ടില്ല. കച്ചികളുടെ പാട്ടും, തെക്കൻകാറ്റിന്റെ വിചാസവും ഇനിയും വിരമിച്ചിട്ടില്ല. വിലാസാലസയായിത്തീർന്ന ഒരു സുകുമാരിയെപ്പോലെ, ചന്ദ്രിക, പ്രശാന്തമായി, ആ ശൗനമുറിയിലെ ശയ്യാലത്തിൽ പരിലസിച്ചു. എങ്കിലും കസുമയുടെ അഭിപ്രായത്തിൽ, ഈ പ്രകൃതിവിലാസമെല്ലാം അയഥാർത്ഥവും പ്രേമം എന്നും മറ്റും പറയുന്നത് ഒരു ചക വ്യാജവും ആയിരുന്നു.

III

പിററദിവസം രാവിലെ, ഉറക്കമില്ലായ്മയുള്ള വല്ലാത്ത യോടു കൂടി, ഫേമന്തൻ പിയരിക്കരകോസലന്റെ ഗൃഹത്തിൽ കടന്നു ചെന്നു.

“എന്താണ് കട്ടാ!” എന്നായിരുന്നു കോസലന്റെ അഭിവാദനം.

ജപലിച്ചെഴുന്ന അഗ്നിപോലെ ഫേമന്തൻ കോപാക്രാന്തനായി.

“നിക്കരം ഞങ്ങളുടെ ജാതിയെ കെടുത്തു. ഞങ്ങളുടെ വംശത്തെ നശിപ്പിച്ചു—ഇതിന്റെ ഫലം നിക്കരതന്നെ അനുഭവിക്കേണ്ടിവരും.”

ശ്വാസം മുട്ടുകയാൽ ഇതിലധികം പറയുവാൻ ഫേമന്തൻ സാധിച്ചില്ല. ഇതുകേട്ട്, കോസലൻ പരിയാസസ്പർശത്തിൽ മറുപടി പറഞ്ഞു:—“നിക്കരം എന്റെ ജാതിയെ സംരക്ഷിക്കുവാൻ ഞല്ലോ ചെയ്തത്! എനിക്കു ജാതിഭ്രഷ്ട് കല്പിച്ചതു ചേറെ ആളല്ലേ?”

ഫേമന്തൻ തന്റെ ബ്രാഹ്മണപുരുഷത്വത്താൽ കോസലനെ ഭസ്മീകരിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചു. എങ്കിലും അയാളുടെ ക്രോധാഗ്നി കോസലൻ യാതൊരു ഉപദ്രവവും ചെയ്യാതെ തന്നെത്തന്നെ ഭ്രമിപ്പിക്കുകയാണ് ചെയ്തത്.

ഫേമന്തൻ:—ഞാൻ എപ്പോഴെങ്കിലും നിങ്ങൾക്കു വല്ല ദോഷവും ചെയ്തിട്ടുണ്ടോ?

കോസലൻ:—ഞാൻ നിങ്ങളോടൊന്നു ചോദിക്കട്ടെ: എന്റെ മകൾ—എന്റെ ഏകസന്താനം—നിങ്ങളുടെ അർപ്പനോടേതു പിഴച്ചു? നിങ്ങൾക്കു അന്നു നന്നോ ചെറുപ്പമായിരുന്നതിനാൽ ആ കഥ നിങ്ങൾ കേട്ടിരിക്കയില്ല. പായാം. കേട്ടോളൂ. അന്ധാളിക്കേണ്ട—വളരെ ശ്രേയോപാകുള്ള കഥതാണ്.

ഈ മുഖവുരയോടുകൂടി കോസലൻ കഥയാരംഭിച്ചു:—

“എന്റെ മകളുടെ ഭർത്താവാകുന്ന നവകാന്തൻ അവളുടെ ആഭാസങ്ങൾ മോശിച്ചുകൊണ്ട് ഇംഗ്ലണ്ടിലേക്കു ചാടിപ്പോയ കാലത്തു നിങ്ങൾ നന്നേ കട്ടിയായിരുന്നു. അഞ്ചുകൊല്ലം കഴിഞ്ഞു, അയാൾ ബെരിസ്റ്റർ പരീക്ഷയിൽ ജയിച്ചു മടങ്ങിവന്നപ്പോഴത്തെ കോലാഹലം നിങ്ങൾക്കു, പക്ഷേ, ഓർമ്മയുണ്ടായിരിക്കും. അഥവാ, നിങ്ങൾ അന്നു കൽക്കത്തയിൽ താമസിച്ചു പഠിക്കുകയായിരുന്നതിനാൽ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നു വരാം. എന്റെ മകളെ നവകാന്തന്റെ വീട്ടിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകുകയും, ഞാൻ അവളെപ്പറ്റി നല്ല കരുതലുകളോടെയെന്നെന്നും അവളെ പിന്നീട് തിരിയെ എടുക്കാൻ പാടില്ലെന്നും മറ്റും സമുദായനേതൃത്വം സ്വയം മേവ സ്വീകരിച്ചുകൊണ്ട്, നിങ്ങളുടെ അർപ്പൻ വാശിപിടിച്ചു. ഞാൻ നവകാന്തനെക്കൊണ്ട് പഞ്ചഗവ്യം സേവിപ്പിക്കാമെന്നും, പ്രായശ്ചിത്തം ചെയ്യിക്കാമെന്നും ഏറ്റവും, അയാളെ ജാതിയിൽ നിന്നു ബാഹ്യപ്പെടുത്തണമെന്നു എത്രതന്നെ അപേക്ഷിച്ചിട്ടും നിങ്ങളുടെ അർപ്പൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ‘മക്കമുഷ്ടി’ വിട്ടില്ല. എനിക്ക് എന്റെ മകളെ തള്ളിക്കളയുവാൻ തരമില്ലെന്നു വന്നു. അതുകൊണ്ട് ബന്ധുജനങ്ങളെ വിട്ട് ഞാൻ കൽക്കത്തയിലേയ്ക്കു പോയി. എന്റെ നിർഭാഗ്യത എന്നെ അവിടെയും പിന്തുടർന്നു. ഞാൻ നല്ല ഏല്പാടുകളും ചെയ്തു തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരുന്ന എന്റെ മകൾ ഞന്റെ വിവാഹകാര്യത്തിൽ നിങ്ങളുടെ അർപ്പന്റെ ഭർഷ്പ്രേരണയാൽ ധൂബന്ധുക്കൾ പെട്ടെന്നു വിരോധം പറഞ്ഞു. ബ്രാഹ്മണനാണെങ്കിൽ ഇതിന്നു പ്രതികൂലം ചെയ്യല്ലാതെ അടങ്ങു

കയില്ലെന്നതാൽ അന്നുതന്നെ ശപഥവും ചെയ്തു. ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു കാര്യം എന്താണെന്നു മനസ്സിലായില്ലേ? വരട്ടെ; മുഴുവനും പറയാം. രസമുണ്ട്.

“നിങ്ങൾ കോളേജിൽ പഠിക്കുന്ന കാലത്തു വിപ്രഭാസചാരൻ്റെയും എന്തെന്നാലുടനാൽപ്പിട്ടിലാണല്ലോ താമസിച്ചിരുന്നത്. സാധുനാശ്വൻ! അയാൾ മരിച്ചുപോയി. അയാളുടെ വീട്ടിൽ കസേരയുടെ പേരായ ഒരു ബാലവിധവ പാർത്തിരുന്നു. അവളുടെ അച്ഛനമ്മമാർ ചെറുപ്പത്തിൽതന്നെ കാലധർമ്മം പ്രാപിച്ചു. അവൾ ‘കായസ്ഥ’ജാതിക്കാരിയായത്. കണ്ടാൽ അതിസന്ദർഭം! അപകടം, കസേരയുടെ വിദ്യാത്മികളുടെ ദൃഷ്ടിയിൽപ്പെടാതെ രക്ഷിക്കേണമെന്നായിരുന്നു വിപ്രഭാസൻ്റെ ആഗ്രഹം. എങ്കിലും വയോധികനായ ഒരു രക്ഷിതാവിൻ്റെ കണ്ണിൽ പൊടിയിടുവാൻ ആ പെൺകിടാവിന്നു രീതിയുണ്ടായിരുന്നില്ല. നന്നായ വസ്ത്രങ്ങൾ ‘തോരാൻ’ ഇടുന്നതിനുവേണ്ടി അവൾ കൂടുകൂടെ മാളികയുടെ മുകളിൽ പോകാറുണ്ടായിരുന്നു. നിങ്ങൾക്കും ആ കാലത്തു വായനയ്ക്കു അധികം സൗകര്യം നിങ്ങളുടെ മാളികയിലായിരുന്നു. നിങ്ങൾ തമ്മിൽ വല്ല സംസാരവും നടന്നിരുന്നുവോ എന്നു പറയുവാൻ എന്നാൽ സാധ്യമല്ല. എങ്കിലും കസേരയുടെ പെരുമാറ്റങ്ങളിൽ വിപ്രഭാസന്നു ശങ്കതോന്നി—അവൾ പലപ്പോഴും ഗൃഹകൃത്യങ്ങളിൽ വീഴ്ചവരുത്തി. ‘പുരരിപു വരനായ് വരാൻ’ വേണ്ടി തപസ്സുചെയ്തു പാവ്തിയെപ്പോലെ, അവൾ ദിനംപ്രതി ക്ഷീണിച്ചുപണം. കൂടേണ ‘ഉണ്ണിന്നാസ്ഥകറഞ്ഞു; നിദ്ര നിശയിക്കൽപോലുമില്ലാതെയാൽ.’ ചിലപ്പോൾ അവൾ യാതൊരു കാരണവും കൂടാതെ രക്ഷിതാവിൻ്റെ മുമ്പിൽ ചെന്നു നിന്നു ചൊടിക്കരയും. ഇങ്ങിനെ കുറേനാൾ കഴിഞ്ഞു.

“നിങ്ങൾ രണ്ടാളും മാളികയിൽ ചെല്ലു് തമ്മിൽ കാണാറുണ്ടെന്നും, ചില ദിവസങ്ങളിൽ ഏകാന്തപഠനത്തിലുള്ള മോഹത്താൽ നിങ്ങൾ സ്നേഹിതർ പോകാതെ, നട്ടുച്ചയ്ക്കു്, ഒരു പുസ്തകവും കയ്യിലെടുത്തു ആ ‘നിർജ്ജനമേടമേൽ’ കയറിച്ചെന്നിരിക്കാറുണ്ടെന്നും മാറും വൃദ്ധനാ’ മനസ്സിലായി. അയാൾ കിംകർഷതാമൂഢനായി എൻ്റെ അടുക്കൽവന്നു് അഭിലാഷം ചോദിച്ചു.

“കാരണമേ! നിങ്ങൾക്കു കാശിക്കു പോകാൻ മോഹമുണ്ടെന്നു പലപ്പോഴും പറയാറുണ്ടല്ലോ. അതിപ്പോൾ ചെയ്യരുതേ? കസുമയെ ഞാൻ തോക്കിക്കൊള്ളാം എന്നു ഞാൻ ഉപദേശിച്ചു.

“അപ്രകാരംതന്നെ വിപ്രദാസൻ തീർത്ഥയാത്ര പുറപ്പെട്ടു പോയി. ഞാൻ കസുമയെ ശ്രീപത്ത് പാറർജിയുടെ ഗൃഹത്തിൽ താമസിപ്പിച്ചു. അവളെ അദ്ദേഹം പുരയിനിവിശേഷം സ്നേഹിച്ചു. അതിനുശേഷം നടന്ന ഒരു ദിവസം നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ.

“ആരംഭമുതൽ ഈ ചരിത്രം നിങ്ങളെ ഭേദപ്പെടുത്താൻ ഇടയാക്കത്തിൽ എനിക്ക് വളരെ ആശ്ചര്യമുണ്ട്. നിങ്ങൾക്ക് ഇതെല്ലാം ഒരു നോവലിലെ കഥപോലെ തോന്നുന്നുണ്ടായിരിക്കാം. ഞാൻ ഇതിനെപ്പറ്റി ഒരു പുസ്തകം എഴുതി അച്ചടിപ്പിക്കാൻ വിചാരിക്കുന്നുണ്ട്. പക്ഷേ, ഞാനൊരു ഗ്രന്ഥകാരനല്ല. എന്റെ ഭക്തമകനു സാഹിത്യത്തിൽ വാസനയുണ്ട്. അവനെക്കൊണ്ടെഴുതിക്കാം. നിങ്ങൾക്കുട്ടി അവനെ സഹായിക്കുന്നതായാൽ നന്നായിരിക്കും. കഥയുടെ കലാരം നിങ്ങളുറിയുംപോലെ എനിക്ക് നിശ്ചയമില്ലല്ലോ.”

കോസലന്റെ ഉപസംഹാരപ്രസംഗത്തിൽ അത്ര ശ്രദ്ധിക്കാതെ ഫോമന്തൻ ചോദിച്ചു:—“കസുമ ഈ വിവാഹത്തിനു വിരോധം പറഞ്ഞില്ലേ?”

കോസലൻ:—“അതിനെപ്പറ്റി ഖണ്ഡിച്ചുപറവാൻ കുറെ പ്രയാസമാണ്. സ്രീസ്വഭാവം നിങ്ങൾക്കറിയാമോ? സ്രീകൾ ‘അച്ഛ’ എന്നു പറഞ്ഞാൽ ‘അതേ’ എന്നാണ് അർത്ഥം മനസ്സിലാക്കേണ്ടത്. കസുമയേ ശ്രീപതിയുടെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയശേഷം കുറേദിവസം നിങ്ങളെ കാണാൻ സാധിക്കായ്കയാൽ അവർക്കു ഒരുവക ചിത്തഭ്രമമായിരുന്നു. അവർ പോയ സ്ഥലം നിങ്ങൾ എങ്ങിനെയാ മനസ്സിലാക്കി. അതുകൊണ്ടായിരിക്കാം വീട്ടിൽനിന്നു പാറശാലയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ട നിങ്ങൾ വഴിപിഴച്ചു ശ്രീപതിയുടെ വീട്ടിന്റെ മുൻവശത്തു പലപ്പോഴും പരക്കിയിരുന്നത്. നിങ്ങളുടെ ദുഷ്ടി പതിഞ്ഞതു പാ

ർശാലയിലേയ്ക്കുള്ള പാതമേലായിരുന്നില്ല; ഒരു പ്രത്യേക ഭവനത്തിന്റെ ജാലരശ്മിയിലേക്കായിരുന്നു നിങ്ങളുടെ നോട്ടം. അതിന്റെ പഴുതിൽക്കൂടി ചെറുപ്പാനികൾക്കും, ചിത്തഭ്രമം പിടിച്ചെടുത്ത യുവാക്കളുടെ ഹൃദയങ്ങൾക്കും മാത്രമേ പ്രവേശം ലഭിക്കൂ. നിങ്ങളുടെ ചരിപ്പിന്ത് അമാന്തവും കസുമയുടെ മനസ്സിന്ത് അസപാസ്ഥ്യവും നേരിട്ടതു ഞാൻ കണ്ടറിഞ്ഞു.

“ഒരുദിഷസം ഞാൻ കസുമയെ വിളിച്ചു”, അപളോടിക്കിതെ പറഞ്ഞു:—മകളേ! ഞാൻ പറയുന്നതു കേൾക്കണം. എന്റെ മുമ്പാകെ നിനക്കു യാതൊരു വല്ലായ്മയും വേണ്ടാ, നിന്റെ അന്തർഗ്ഗതം എനിക്കു മനസ്സിലായിരിക്കണം. ആ യുവാവിന്റെ നിലയും ഇതുപോലെ തന്നെയാണു്. നിങ്ങളുടെ വിവാഹം നടത്തുവാനാണെന്നു് ആഗ്രഹം.”

“ഇതു കേട്ടപ്പോൾ കസുമ പൊട്ടിക്കരഞ്ഞു. അതിന്നുശേഷം ഞാൻ കൂടക്കൂടെ ശ്രീപതിയുടെ വീട്ടിൽ പോവുകയും, കസുമയെ അടുക്കൽ വിളിച്ചു നിങ്ങളുടെ വിവാഹകാര്യത്തെപ്പറ്റി സംസാരിക്കുകയും ചെയ്തു. ക്രമേണ അവളുടെ വജ്ജയും കുറുപ്പിനായി. ഒടുവിൽ ഞാൻ വിവാഹമുഹൂർത്തം തീർച്ചപ്പെടുത്തുവാൻ ഉറപ്പു. ‘അതെങ്ങിനെ സാധിക്കും’ എന്നായിരുന്നു കസുമയുടെ പോദ്യം. ‘അതിനൊക്കെ പഴിയുണ്ടു്. നീയൊരു ബ്രാഹ്മണകന്യയാണെന്നു ഞാൻ ആളുകളെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തിക്കൊള്ളാം’ എന്നു ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞിട്ടും അവൾക്കു സമാധാനമായില്ല. നിങ്ങളുടെ ഹിതം അറിയേണമെന്നു വളരെ വാദപ്രതിവാദങ്ങൾക്കുശേഷം അവൾ എന്നെ നിർബ്ബന്ധിച്ചു.

“നിങ്ങൾക്കു് അവളെക്കുറിച്ചു കലശലായ ഭ്രമമുണ്ടെന്നും, പാത്തു വാനിടമില്ലാത്ത ജാതിരഹസ്യത്തെ വൃഥാവിൽ പെളിപ്പെടുത്തി നിങ്ങളെ ഭഗ്നാശങ്കാക്കിത്തീർക്കുന്നതു് അനാശാസ്യമാണെന്നും ഞാൻ അപളോടു സനിഷ്ഠർഷം പറഞ്ഞു. അവൾക്കു് ഈ ഏർപ്പാടു സമ്മതമോ അല്ലയോ എന്നു് എനിക്കു നിയമമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾ ചിലപ്പോൾ മുക്കുകണ്ണു വിലപിക്കുകയും ചിലപ്പോൾ ഒന്നു മിണ്ടാതെ സ്തംഭിച്ചു നിൽക്കുകയും മാത്രമേ ചെയ്തിരുന്നുള്ളൂ.

“എന്നാൽ പോട്ടേ? ഇതൊന്നും വേണ്ടെന്നു വെച്ചാൽ എന്തു വല്ല സമയവും ഞാൻ പാഞ്ഞാൽ അവിടെ ഉടനെ അസ്വസ്ഥയായിത്തീരും. ഈ അവസരത്തിലാണ് വിവാഹപ്രസ്താവങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കി ശ്രീപതിയെ നിങ്ങളുടെ അടുക്കലയച്ചത്. ക്ഷണനേരം പോലും സംശയിക്കാതെ നിങ്ങൾ അനുമതി നൽകി എല്ലാം തീർച്ചപ്പെടുത്തി.

“മുഹൂർത്തദിവസത്തിന്നു സ്വല്പം മുമ്പു കസുമയുടെ വാശി മുത്ത. എന്തു പറഞ്ഞിട്ടാ അവിടെ കൂട്ടാക്കിയില്ല. ഈ വിവാഹം വേണ്ടെന്നു വെച്ചെന്നമെന്ന്, എങ്ങനാടു പലപ്രായശ്ചവും അപേക്ഷിച്ചു. ഇത്രത്തോളം ഏർപ്പാടുകൾ ചെയ്തശേഷം അതിൽനിന്നു പിന്മാറുന്നതു തീരെ അഭാഗിയായിത്തീരുന്നതാണെന്നു ഞാനും ശരിച്ചു.

“കസുമ:—ഞാൻ മരിച്ചുപോയെന്നു പറഞ്ഞതത്രേ. ഞാൻ എങ്ങോട്ടേങ്കിലും പോയ്ക്കളയാം.

“ഞാൻ:—ചിന്നെ ആ യുവാവിന്റെ കാര്യം ചോദിക്കാനുണ്ടോ? അവിടുമായ തന്റെ അഭീഷ്ട പിടിച്ചോത്തത് അയാൾ ഇപ്പോൾ ബ്രഹ്മാനന്ദം അനുഭവിക്കുകയാണ്. സീ മരിച്ചുവെന്നു ഞാൻ ഇപ്പോൾ അറോളോടു പറഞ്ഞാൽ, നാളെ അയാളുടെ മരണവാർത്ത നിനക്കു കേൾക്കാൻ തരാം. വൈകുന്നേരമാകുമ്പോഴേയ്ക്കു സീ മരിച്ചുവെന്ന് എനിക്കും കേൾക്കാനാവും. എന്റെ വയസ്സുകാലത്തു ഞാനൊരു സ്ത്രീഹത്യയും ബ്രഹ്മാഹത്യയും ചെയ്യണോ?

“എന്തിന്നു വളരെ പറയുന്നു. വിവാഹകാര്യം മുഹൂർത്തസമയത്തു ശുഭമായിത്തന്നെ കഴിഞ്ഞുകൂടി. എന്റെ കൃത്യം ഞാനും നിർവ്വഹിച്ചു. ശേഷം നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലോ.”

ഹേമന്തൻ:—ആദ്യംതന്നെ ഒരു ദോഷം ചെയ്തുവെച്ചു. അതു പോട്ടേ! വീണ്ടും അതേ തെഴുതിലിന്നൊരുമ്പട്ടതു നന്നായോ? ഈ രഹസ്യം എന്തിനാണിപ്പോൾ വെളിപ്പെടുത്തിയത്?

കോസലൻ ശാന്തസ്വരത്തിൽ മറുപടി പറഞ്ഞു:—“നിങ്ങളുടെ അനുജത്തിയുടെ വിവാഹത്തിനുള്ള തെക്കങ്ങൾ കണ്ടപ്പോഴാണ് ഞാൻ ഇങ്ങിനെ തീർച്ചപ്പെടുത്തിയത്. ഏതാനും

ലും ഞാനൊരു ബ്രാഹ്മണകുടുംബത്തെ അപമാനപ്പെടുത്തി. പക്ഷേ ഞാൻ എന്റെ കടമയായിരുന്നു. ഈ വിചാരം നടന്നാൽ വേറൊരു കഡുംബത്തിന് കൂടി അതിഭയം വന്നുപോകും. അതുകൂടാതെ ഭൃഷ്ടനായിട്ട് എന്റെ മുറയാണ്. ഈ ഉദ്ദേശത്തെ പുറസ്തരിച്ചുകൊണ്ടു ഞാൻ വരന്റെ കഡുംബക്കാക്ക് ഒരേഴുത്തയച്ചു. നിങ്ങളുടെ ഭാര്യ ഒരു ശുഭസ്രീയാണെന്ന് അവരെ അറിയിച്ചു.

ഘോരന്തൻ:—(തന്റെ കോപത്തെ പണിപ്പെട്ടുകൊണ്ട്) ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഉപേക്ഷിക്കാൻ ഭാഷിക്കുന്ന ഈ സ്രീയുടെ മേലാലത്തെ ഗതിയെന്തായിരിക്കും? നിങ്ങൾ അവളെ രക്ഷിച്ചുകൊള്ളുമോ?

കോസലൻ:—എന്റെ കൃത്യം ഞാൻ നിവഹിച്ചു. മറ്റുള്ളവർ ഉപേക്ഷിക്കുന്ന ഭാര്യമാരെ പുലർത്തേണ്ടുന്ന ഭാരം എനിക്കില്ല. ആരവിടെ? ഘോരന്തബാബുവിനു കുറച്ചു കാപ്പികൊണ്ടുവാ” ഘോരന്തൻ കാപ്പിക്കു കാത്തിരിക്കാതെ താഴെയായി.

IV

കൃഷ്ണപക്ഷത്തിലെ പഞ്ചമിനാൾ രാത്രി. നല്ല ഇരുട്ട്. പക്ഷികളുടെ ഗാനം കേൾക്കാനില്ല. വാലീതീരത്തിലെ രസാലവൃക്ഷം കറുത്ത കടലാസിൽ ഒരു കറുത്ത മഷിത്തുള്ളിപ്പോലെ ദൃശ്യമാണ്. ഭാക്ഷിണാന്ത്യമാരുതൻ ഒരു സ്വപ്നപരനെപ്പോലെ പരിലസിച്ചു. ആകാശമണ്ഡലത്തിൽ മിന്നിക്കൊണ്ടിരുന്ന നക്ഷത്രങ്ങൾ ഏതോ ഒരു രാമസ്വം ചെളിപ്പെടുത്തുവാനെന്നപോലെ ഇരുട്ടിൽ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി.

ശയനമുറിയിൽ ചെളിച്ചമൊന്നും കാണാനില്ല. തന്റെ മുൻ ഭാഗത്തു വ്യാപിച്ച അന്ധകാരത്തെ നോക്കിക്കൊണ്ടു ഘോരന്തൻ ജനലിന്നരികേ കട്ടിലന്മേൽ ഇരിക്കുന്നു. ഭർത്താവിന്റെ പാദം പിടിച്ചു തഴുകിക്കൊണ്ടു കുസുമ താഴത്തും ഇരിക്കുന്നു. രജനീധാകന കിരണീലതൽ വിധി വരച്ച വിത്രംപോലെ ആ വധുവരന്മാർ നിശ്ചലരായി കാണപ്പെട്ടു.

ഫരിയർ മുക്കർജിയുടെ ചെരിപ്പുകളുടെ ശബ്ദം കേട്ടതുകൊണ്ട് അയാൾ വാതിലിനടുത്തു വന്നു.

“ഫോമന്ത്! നിനക്കു ഞാൻ അഞ്ചുദിവസത്തെ അവധി തന്നു. ഇനിയും സമയം അനുവദിക്കാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. ആ പെണ്ണിനെ ഈ നിമിഷം പുറത്തിറക്കണം.”

ഇതുകേട്ടു കേസുമുദ്രാഭരണങ്ങളെ പ്രാണാധികൃഷ്ടനായിത്തീർന്നു. അയാൾ ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. അവയെ ഭക്തിപൂർവ്വം ചുംബിച്ചു, പിന്നീട് നമസ്കരിച്ചു പിന്മാറി.

ഫോമന്ത് എഴുന്നേറ്റു ഫരിയറുടെ അടുത്തുചെന്നു.

“അപ്പോ! ഞാൻ എന്റെ ഭാര്യയെ ഉപേക്ഷിക്കാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല.” എന്നു പറഞ്ഞു.

“എന്തു? നീ ജാതിഭ്രഷ്ടനാകാനാണോ ഭാവം?”

“ജാതിയെ ഞാൻ വിലവെക്കുന്നില്ല.”

“എന്നാൽ, ഞാൻ ഇതാ നിന്നെയും പുറത്താക്കിയിരിക്കുന്നു—പോ!”

(0)

അഗതി

വൈകുന്നേരമായപ്പോൾ കാരാഗൃഹം മഴയും കലശലായി. ധാരാളമായ മഴയും ഉള്ളതിലൂടെ ഇടിമഴക്കുറവ് നിരന്തരമായി മിന്നലും, ആകാശമണ്ഡലത്തിൽ ദേവാസുരന്മാർ തമ്മിൽ ഒരു പോരാട്ടമുണ്ടാകുന്നുണ്ടോ എന്നു ശങ്കയെ ജനിപ്പിച്ചു. വിനാശഭയത്തോടെ ജനപഥാകകളെന്നപോലെ കാളമേഖലകൾ ചലിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഗംഗാതരംഗങ്ങൾ ഭയത്തോടെ ഇളകി മറിഞ്ഞു. ഇരു തീരങ്ങളിലെയും ആരാധനാലയങ്ങൾ നിശ്ചലമായിത്തീർന്നു. അങ്ങോട്ടുനിന്നും ആളുകൾക്കൊണ്ടിരുന്നു.

ചന്ദ്രനഗരത്തിൽ പൂർവ്വത്തുള്ള ഒരു ചെറുഗ്രാമത്തിലേക്കിറങ്ങിയിൽ ഒരു ഭാര്യയും ഭർത്താവും തലത്തു വിരിച്ചിരുന്ന് കിടക്കുമ്പോൾ ഇരുപതു മണിക്കൂർ സന്ധ്യയെത്തുവാൻ വാടിക്കി

കയായിരുന്നു. അടുത്ത ഒരു മൺവിളക്കുമാത്രം കത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

“കുറച്ചു ദിവസംകൂടി ഭവതി ഇവിടെത്തന്നെ താമസിക്കേണമെന്നാണ് എന്റെ ആഗ്രഹം. എന്നാൽ ശരീരത്തിന് നല്ല ശക്തികിട്ടും. പിന്നെ നമുക്കു വീട്ടിലേക്കു മടങ്ങുകയും ചെയ്യാം” എന്നായിരുന്നു ഭർത്താവായ ശരച്ചന്ദ്രബാബു പറഞ്ഞിരുന്നത്. ഇതിനു ‘കിരണ’ മറുപടി പറഞ്ഞു:—

“എനിക്കു സുഖക്കേടെല്ലാം മാറിയിരിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ വീട്ടിലേക്കു പോകുന്നതായാൽ യാതൊരു ദോഷവും വരികയില്ലെന്നു എനിക്കു നല്ല ധൈര്യമുണ്ട്.”

അവർ തമ്മിൽ നടന്ന സംസാരം ഇത്ര ചുരുക്കത്തിലായിരുന്നില്ലെന്നു ഏതു ഗൃഹസ്ഥനും അറിയാം. അവിടെ തീർച്ചപ്പെടുത്താനുണ്ടായിരുന്ന കാര്യം പ്രയാസമുള്ളതായിരുന്നില്ല. പക്ഷേ ഭീഷ്മപ്രകാണ്ടിരുന്ന വാടപ്രതിവാദങ്ങൾ അതിന്റെ തീർപ്പിലേക്കുള്ള മാർഗ്ഗത്തെ കുറച്ചെങ്കിലും എളുപ്പമാക്കിയില്ല. അമരമില്ലാത്ത തോണിപ്പോലെ വാദവിഷയം ഒരേപതനത്തിൽ തന്നെ ചുറ്റിത്തിരിഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ എല്ലാം ബാഷ്പപ്രവാഹത്താൽ കലശലാക്കുന്ന ഘട്ടത്തിലായി.

ശരച്ചന്ദ്രൻ:—“ഭവതി കുറച്ചുകൂടെ ഇവിടെ താമസിക്കേണമെന്നാണ് ഡാക്ടറുടെ അഭിപ്രായം.”

കിരണ:—“അങ്ങയുടെ ഡാക്ടർക്കു അറിയാത്തതു വല്ലതുമുണ്ടോ?”

ശരച്ചന്ദ്രൻ:—“ഇപ്പോൾ നാട്ടിലെങ്ങും പല സുഖക്കേടുകളും ഉള്ള കാലമാണ്. ഒന്നോ രണ്ടോ മാസം കൂടി ഇവിടെ താമസിക്കുന്നത് നന്നായിരിക്കും.”

കിരണ:—“ഈ ദിക്കിലുള്ളവർക്കൊന്നും യാതൊരു ദീനവും ഇല്ലായിരിക്കാം!”

കാര്യത്തിന്റെ വാസ്തവം ഇതാണ്. കിരണയേപറ്റി സ്വകുടുംബങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ‘മാത്രമല്ല അയൽപക്കക്കാരുടെ ഇടയിലും വലിയ പ്രതിപത്തിയായിരുന്നു. അവർക്കു സുഖക്കേടുകലശലായപ്പോൾ അവർക്കുണ്ടായിരുന്ന വ്യസനമാണ് പറ്റ

യോണ്ടു്—” ഒരു ഭാര്യയുണ്ടാകുമ്പോഴേക്കു ഇത്രയൊക്കെ ബഹുമാനമോ? പണ്ടു സ്രീകളാരു ടീനം പിടിച്ചു കിടന്നിട്ടില്ലേ! ഇയാൾ പോകാനുദ്ദേശിക്കുന്ന സ്ഥലത്തുള്ളവരെല്ലാം ജരാനരകളിലാത്തവരാണോ? ചിത്രഗുപ്തന്റെ അധികാരം ആ ദിക്കിലെത്തുകയില്ലെന്നായിരിക്കുമോ വിചാരം?” എന്നും മറ്റും നാട്ടുകാർ പറഞ്ഞു പരിഹസിച്ചുതുടങ്ങി. പക്ഷേ അവരുടെ മിത്യാപ്രവാചങ്ങൾക്കു ശരച്ചന്ദ്രനും അയാളുടെ അമ്മയും ചെവിക്കൊടുത്തില്ല.

ഗ്രാമക്കാരുടെ ഉപദേശങ്ങളേക്കാൾ എത്രയോ അധികം വിലയുള്ളതായിരുന്നു അവർക്കു് ആ ഭാമനയുടെ ജീവിതം. പ്രിയ ജനത്തെ വല്ല ആ പത്തും ബാധിക്കാനിടയാകുമ്പോൾ ആളുകൾക്കു ഇങ്ങിനെ തോന്നുന്നതു സാധാരണയാണു് താനും. അപ്പുകാരും ശരച്ചന്ദ്രൻ ചന്ദ്രനഗരത്തിലേക്കു ഭാരിപ്പാക്കുകയും കിരണയുടെ ഭീനം ക്രമേണ ഭേദമാവുകയും ചെയ്തു. ക്ഷീണലക്ഷണങ്ങൾ അവളെ ഇനിയും വിട്ടൊഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. മുഖത്തിന്റെ വാട്ടവും ചുളിവും കണ്ടാൽ ആർക്കും അവളേകുറിച്ചു അനുകമ്പ തോന്നുമെന്നു മാത്രമല്ല മൃത്യുവിന്റെ വായിൽ നിന്നു അവൾ രക്ഷ പ്രാപിച്ചതു് എന്തൊ സൂക്തവശാലാണെന്നുകരുതി ആരും കോരം മയിർ കൈകളുകയും ചെയ്തു.

ബഹുളത്തിലും വിനോദത്തിലും കുളിച്ചുവളന്നു കിരണയ്ക്കു വിജനമായ നദീതീരത്തിലെ ഏകാന്തചാസം ഒട്ടും ഇഷ്ടമായിരുന്നില്ല. സമയംപോകാൻ വല്ല പ്രവൃത്തികളോ വെടിപറയാൻ നല്ല ചങ്ങാതിമാരോ ഇല്ലാതെ രാപ്പകൽ ഒരുപോലെ കഷ്ടമായും പത്ത്വയുമായി കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതായും അവൾക്കു നന്നേ ദുസ്സഹമായിരുന്നു. മരുന്നു സേവിക്കുകയും ചൂടുവെള്ളം വെച്ചുശിയുകയും ചെയ്തു കൊണ്ടിരിക്കുന്നതിൽ എന്തു നേരംപോക്കാണുള്ളതു്? ഇത്തരത്തിലുള്ള വിഷയങ്ങളെ കുറിച്ചായിരുന്നു അന്നു മുറിയുക്കളിൽ അവർ തർക്കിച്ചിരുന്നതു്. കിരണ സമാധാനം പറയാൻ തയ്യാറായിരിക്കുന്നിടത്തോളം അവരുടെ വാഗ്വാദം തുല്യനിലയിൽ നടന്നുപോന്നു. അവൾ ഉത്തരം പറയാതെ പരിഭവരസത്തിൽ മുഖമുതിർത്തിരുന്നപ്പോഴാണ് സാധു ശരച്ചന്ദ്രനു നിവൃത്തിയില്ലാതെയായതു്.

കുടവിൽ തന്റെ പ്രിയതമയുടെ ഇഷ്ടംപോലെ നടക്കട്ടെ എന്ന് തീർച്ചപ്പെടുത്തി ആ അഭിലാഷം പുറത്തുപറയാൻ ഭാവിക്ക്യോഴിക്കുന്നവരുടെ ഭൃത്യൻ പുറത്തുനിന്നു എന്തൊ വിളിച്ചുപറഞ്ഞു.

ശരച്ചന്ദ്രൻ ഏഴുനേരം വാതൽ തുറന്നു. അന്നത്തെ കോളിളക്കത്തിൽ ഒരു തോണി മറിഞ്ഞുപോയെന്നും അതിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെട്ട ഒരു ബ്രാഹ്മണകുമാരൻ അവരുടെ ഗൃഹാരാമത്തിൽ വന്നെത്തിയിരിക്കുന്നു എന്നുമായിരുന്നു ഭൃത്യന്റെ സന്ദേശം. ഈ വൃത്താന്തം കേട്ടയുടനെ നിരന്തര്യരുടെ സഹജമായ ദയാശീലം പുറത്തുപാടി. ഉടനെ ചില വസ്ത്രങ്ങൾ ആ കുമാരന്മാരെ കൊടുത്തയച്ചു. അവൻ കുടിക്കാൻ ചേണ്ടി ഒരു കോപ്പു പാൽ ചൂടാക്കി തന്റെ മുറിയുളളിൽ തയ്യാറാക്കിവെച്ചു. അവനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ ഭൃത്യനോടാജ്ഞാപിച്ചു.

ചുരുങ്ങു നീണ്ട തലമുടിയും തെളിഞ്ഞു മിന്നുന്ന കണ്ണുകളും ശുശ്രൂശോമങ്ങളുടെ ലാഭരഹിതംപോലുമില്ലാത്ത മുഖവുമുണ്ടായിരുന്ന ഒരു നീയമായ ഒരു ബാല സ്വരൂപത്തെയാണ് ഭൃത്യൻ ആ മുറിയുളളിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ചത്. അവൻ അല്പം പാൽ കുടിച്ചതിന്റെശേഷം കിരണ അവന്റെ വൃത്താന്തങ്ങൾ അന്വേഷിച്ചു തുടങ്ങി.

അവന്റെ പേർ നീലകണ്ഠനെന്നായിരുന്നു. ഒരു നാടക സംഘത്തിൽപ്പെട്ട അവൻ തന്റെ കൂട്ടുകാരോടൊപ്പം അടുത്തുള്ള ഒരു ഭവനത്തിലേക്കു തോണി വഴിയായി വരുന്ന അസവരത്തിലാണ് തോണി മറിഞ്ഞുപോയത്. കൂട്ടുകാർ ഏതുനിലയിൽ ഇരിക്കുന്നുവെന്ന് അവൻ യാതൊരു വിവരവും ഇല്ല. അവൻ നല്ല പോലെ നീന്തുവാൻ പരിചയമുണ്ടായിരുന്നതിനാൽ കരയ്ക്കുണ്ടെന്നു രക്ഷപ്പെടുവാൻ സാധിച്ചു.

അന്നുമുതൽ നീലകണ്ഠൻ അവരുടെ കൂടെ പാർപ്പുറപ്പിച്ചു. ഭയങ്കരമായ മരണത്തിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെട്ട ആ കുമാരന്റെ പേരിൽ കിരണയുൾക്കൊള്ളിയും തോണി തന്റെ പ്രിയതമയുൾക്കൊള്ളിയും പോകാൻ ഒരു ചങ്ങാതിയെ കിട്ടിയതിനാലും തന്നിമിത്തം അവൾ അവിടെ കുറച്ചുനാൾക്കൂടെ താമസിക്കുന്നതിൽ വിരോധം പ

രെയിലെന്ന വിശ്വാസത്താലും ശരച്ചന്ദ്രൻ നീലകണ്ഠന്റെ ആ വിർഭാവത്തെ വലിയൊരനുഗ്രഹമായി കരുതി.

ബ്രാഹ്മണനായ ഒരു അഗതിയെ സൽക്കരിക്കാൻ തരം കിട്ടിയതിൽ അയാളുടെ അമ്മയ്ക്കു സന്തോഷവും ഉണ്ടായി. തന്റെ തുരുനാഥനിൽ നിന്നും പരലോകത്തിൽ നിന്നും രക്ഷപ്രാപിച്ചു തിന്നുപുറമെ, ഈ ധനികകുടുംബത്തിൽ ഒരു സങ്കേതം ലഭിച്ചതിനെ പറ്റി നീലകണ്ഠനും അനുഭവമോദിച്ചു.

പക്ഷേ അവിരോധ ശരച്ചന്ദ്രന്റെയും അയാളുടെ അമ്മയുടെയും അഭിപ്രായം ഭേദപ്പെട്ടു. നീലകണ്ഠൻ വല്ലഭിയേനയും പോയാൽ മതിയെന്നായി. ശരച്ചന്ദ്രന്റെ 'ഹുക്ക' എടുത്തു വലിക്കുന്നത് ആ ബാലനെ ഒരു ഗ്രൂപ്പു വിനോദമായി തീർന്നു. കോരിച്ചൊരിയുന്ന മഴയിൽ ശരച്ചന്ദ്രന്റെ പുതിയ പട്ടകടയും പിടിച്ചു ഗ്രാമത്തിൽകൂടെ ഒരു സങ്കീടുകഴിച്ചു കണ്ടവരോടൊക്കെ 'ലോഹ്യം' ഭാവിക്കുകയായിരുന്നു അവന്റെ വേറൊരു വിനോദം.

ചോരേങ്കിൽ ഒരു വൃത്തികെട്ട പട്ടിയേയും അവൻ സമ്പാദിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ലളിപുരണ്ട കാലോടുകൂടി അകത്തു കടന്നു വന്ന ആ പട്ടി ശരച്ചന്ദ്രന്റെ അഴുക്കില്ലാത്ത കിടക്കമേൽ ഗുത്തം വെയ്ക്കുന്നതല്ലേ മറാകുന്നത്! ഇതിനെല്ലാം പുറമെ, അവന്റെ പരിചാരങ്ങളായി ശേഖരിച്ചുവെച്ചിരുന്ന പലതരം ചെറുക്കുമ്മയുടെ അക്ഷീണപരാക്രമത്തിന്റെ ഫലമായി അയൽവക്കത്തു ഒരൊറ്റ മാവിന്മേലേങ്കിലും മാങ്ങകൾക്കു മുക്കുവാൻ അവസരം കിട്ടാതെയായി.

ഈ കുട്ടിയെ ഇത്ര ദുവൃത്തനാക്കിയതിൽ കുറച്ചൊരുത്തരവാദിത്വം കിരണയ്ക്കും ഉണ്ടായിരുന്നുവെന്നു പറയാതെ നിവൃത്തി ഇല്ല. അവളുടെ ഭർത്താവു ഇതിനെപ്പറ്റി അവളെ പലതവണയും താക്കീതു ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ അതൊന്നും അവൾ കൂട്ടാക്കിയില്ല. ശരച്ചന്ദ്രന്റെ പഴയ ഉടുപ്പുകൾ ധരിച്ചും പുതുവസ്ത്രങ്ങൾതന്നെ വാങ്ങി സമ്മാനിച്ചും അവൾ ആ ബാലനെ ഒരു 'പച്ചക്കാമലേച്ച'നാക്കിത്തീർത്തു.

അവനോടു എന്തെന്നില്ലാത്ത ഒരാകർഷണം തോന്നുകയായും അവന്റെ പൂർവകഥകൾ കേൾപ്പാനുള്ള ആഗ്രഹാധിക്യം

താലും അവർ അവനെ കൂടക്കൂടെ തന്റെ മുറിയിലേക്ക് ക്ഷണിച്ചുവരുത്താമെന്നായിരുന്നു. ഉച്ചയ്ക്കു കളിയും ഉറണും കഴിഞ്ഞുടനെ കിരണ പെറ്റിലപ്പെട്ടിയും എടുത്തു കട്ടിലിനേൽ പെണിരിക്കും. ഭാസി അവളുടെ തലമുടി ചീകിവാൻ കെട്ടുന്ന അവസരത്തിൽ നീലകണ്ഠൻ മുന്തിൽ വന്നു നിന്നു, തന്റെ നാടകപ്പാട്ടുകൾ പാടി അഭിനയിക്കുക പതിവായിത്തീർന്നു. വൈകുന്നേരമാകുന്നതുവരെ സമയം ഇങ്ങിനെ കഴിയും. ഈ ആട്ടം കാണാൻ അവർ ചിലപ്പോൾ തന്റെ ഭർത്താവിനെയും ക്ഷണിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ നീലകണ്ഠനെ ഏതെങ്കിലും വെറുത്തിരുന്ന ശരച്ചന്ദ്രൻ ആ ക്ഷണനം സ്വീകരിച്ചില്ല. അയാളുടെ മുന്തിൽപെച്ചു നീലകണ്ഠനു അത്ര ഭംഗിയായി അഭിനയിക്കാനും സാധിക്കുന്നതല്ലായിരുന്നു. പാട്ടുകളിൽ ദൈവികമായ നാമങ്ങളുടെ ഉച്ചാരണം ഉണ്ടെങ്കിൽ കേൾക്കാമല്ലോ എന്നുകരുതി ചിലപ്പോൾ അയാളുടെ അമ്മ അവിടെ ചെല്ലാറുണ്ട്. പക്ഷേ ഉച്ചസമയത്തെ ഉറക്കത്തിലുള്ള രസം ഭക്തിരസത്തെ അധഃകരിക്കുകയാൽ മിക്കപ്പോഴും അവർ നിദ്രാദേവിയെ സമാരാധിക്കുകയായിരുന്നു പതിവ്.

ശരച്ചന്ദ്രൻ പലപ്പോഴും നീലകണ്ഠനെ ചെവിതുമ്മി ശിക്ഷിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. എങ്കിലും നാടകക്കമ്പനിയിൽ താൻ അനുഭവിച്ച ശിക്ഷകൾ ഓർമ്മപോൾ ഇതൊക്കെ കേവലം നിസ്സാരമായിട്ടേ ഗണിക്കാനുള്ള എന്നായിരുന്നു അവന്റെ സമാധാനം. ഭൂമി ജലസ്ഥലങ്ങളാലെന്നപോലെ, മനുഷ്യജീവിതം, ആ ഹാരശ്രീ ഫരങ്ങളാൽ സങ്കീർണ്ണമാണെന്നും അതിൽ അധികാംശവും പ്രഹരമാണെന്നും അവന്റെ ചുരുങ്ങിയ ആയുഷ് കാലത്തിനിടയിൽ അവൻ മനസ്സിലാക്കി.

നീലകണ്ഠന്റെ വയസ്സുമതിക്കുന്നതു ഒട്ടും എളുപ്പമായിരുന്നില്ല. മുഖത്തുനോക്കിയാൽ വയസ്സു പതിനാലോ പതിനഞ്ചോ അല്ലെന്നും പതിനേഴോ പതിനെട്ടോ ആയിട്ടില്ലെന്നും തോന്നും. അവൻ ഒന്നുകിൽ ബാലദശയിൽ തന്നെ യൗവനയുക്തനായി, അല്ലെങ്കിൽ പ്രായം ചെന്നിട്ടും കട്ടിസ്ഥഭാവം വിട്ടിരുന്നില്ല. അഥവാ നന്നേ ചെറുപ്പം മുതൽക്കേ നാടകത്തിൽ ചേർന്നു രംഗം, ഭവനത്തി, സീത എന്നിങ്ങനെ ചില സ്ത്രീവേഷങ്ങൾ കെട്ടിയാടിയ

ഇ നിമിത്തം തന്റെ മാനേജരുടെ ഇഷ്ടം അനുസരിച്ച് ഇത്തരം വളർച്ചയും ആകൃതിയും അവനു ദൈവം കല്പിച്ചുകൂട്ടി നൽകിയതായിരിക്കുമോ എന്നും ഉൾക്കൊള്ളാം.

നീലകണ്ഠന്റെ ആകൃതിയുടെ ചെറുപ്പവും താൻ എളിയവനാണെന്നു അവനു തന്നെയുണ്ടായിരുന്ന ബോധവും നിമിത്തം തന്റെ പ്രായത്തിനൊത്ത ബഹുമാനം ലഭിക്കുവാൻ അവനു സാധിച്ചില്ല. പ്രകൃതിസിദ്ധമായും അല്ലാതെയും ഉള്ള കാരണങ്ങളുടെ സംയോഗത്താൽ, അച്ഛൻ ചിലപ്പോൾ പതിനേഴു വയസ്സിനൊക്കെ ബുദ്ധിവികാസമില്ലാത്തവനാണെന്നും, മറ്റു ചിലപ്പോൾ പതിനാലു വയസ്സുള്ള കുട്ടികൾക്കുണ്ടാകേണ്ടതിൽ എത്രയോ അധികം ലോകപരിചയമുള്ളവനാണെന്നും ആളുകൾക്കു ഭിന്നാഭിപ്രായങ്ങളെ ഉളവാക്കി. മുഖത്തു ഒരൊറ്റ രോമമെങ്കിലും ഇല്ലെന്ന വസ്തുത ഈ വ്യമോഹത്തെ വർദ്ധിപ്പിച്ചതേയുള്ളൂ. ചുരുട്ടലിലൂടെ ഫലമായോ, അതല്ല തന്റെ ചെറുപ്രായത്തിനു യോജിക്കാത്ത സംസാരത്തിൽ ഏറ്റെടുക്കയാലോ അവന്റെ ചുണ്ടുകളിൽ ആവിർഭവിച്ച ചില രേഖകൾ അവനിൽ പ്രായാധിക്യശങ്കയെ ജനിപ്പിച്ചു. അവന്റെ നേത്രോല്പത്തിയിൽ പ്രകാശിച്ചിരുന്നതു നിഷ്കാപത്വവും ബാല്യവുമാണു താനും. അവന്റെ ഹൃദയം ചെറുപ്പമായി തന്നെയിരുന്നു. പ്രസിദ്ധിയുടെ പ്രചണ്ഡതനിമിത്തം അവന്റെ ബാഹ്യപ്രകൃതി അകാലമായി പകപഥിതിയെ പ്രാപിച്ചതായിരിക്കാമെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നത്.

തറച്ചന്റന്റെ പ്രശാന്തമുമ്പായ ഗൃഹത്തിലും ആരാധനയിലും പ്രകൃതിദേവി യാതൊരു തടസ്സവും കൂടാതെ കളിയാടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഇതേവരെ നീലകണ്ഠന്റെ ജീവിതം ഒരു കൃത്രിമമായ യുവദശയിലായിരുന്നു സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്നത്. ഇപ്പോൾ ആ ഘട്ടത്തെ എളുപ്പത്തിൽ തരണം ചെയ്യാൻ അവനു അപസരം കിട്ടി. അവന്റെ വയസ്സു പതിനേഴാകട്ടേ പതിനെട്ടാകട്ടേ അതു ശരിയാവുന്നു പ്രകാശിച്ചു. ഈ പരിണാമം ആർക്കും കണ്ടറിയുവാൻ സാധിച്ചില്ല. എങ്കിലും കിരണ അവനോടു ഒരു കുട്ടിയോടെന്നു പോലെ പെരുമാറുമ്പോൾ അവനു ലജ്ജ തോന്നിത്തുടങ്ങി. ഇ

തായിരുന്നു ആ മാറ്റത്തിന്റെ ആദ്യലക്ഷണം. ഒരു തോഴിയുടെ വേഷം ഏകദിയാടേണമെന്ന ഒരുദിവസം കിരണ ആവശ്യപ്പെട്ടപ്പോൾ അവൻ സ്രീവേഷം ധരിക്കാനുള്ള വല്ലാത്ത ഇരയാ യിരുന്നുവെന്നു വിവരിപ്പാൻ പ്രയാസം. അതിനുള്ളേക്കും അവർ ഇങ്ങനെ വല്ല ആവശ്യത്തിനും അവനെ വിളിക്കാൻ ആളയച്ചാൽ ഏവിയെങ്കിലും ഒളിഞ്ഞിരിക്കുകയായിരുന്നു അവന്റെ സമ്പ്രദായം.

താൻ ഇപ്പോഴും കേവലം ഒരു ബാലൻതന്നെ ആയിരുന്നു എന്ന കഥ നീലകണ്ഠൻ ഓർത്തതേയില്ല. ശാശുന്ദ്രന്റെ കാര്യ സ്ഥാനിൽനിന്ന് അവൻ വിദ്യയഭ്യസിക്കാൻ ഉറച്ചു. പക്ഷേ തന്റെ യജമാനന്റെ ഭാര്യയ്ക്കു അവനെ വളരെ പ്രായമായിരുന്നതുകൊണ്ടു അയാൾക്ക് അവനെപ്പറ്റി വളരെ വെറുപ്പുതോന്നി. പോരെങ്കിൽ അവന്റെ അസ്വസ്ഥസ്വഭാവം നിമിത്തം അവന്നു അധികനേരം മനസ്സിനെ ഒരു വിഷയത്തിൽ നിർത്തുവാനും സാധിച്ചില്ല. അവിരേണ അക്ഷരാവലി അവന്റെ കണ്ണിൻമുമ്പാകെ റുത്തം ചെയ്യുന്നതായി തോന്നി. ചിലപ്പോൾ അവൻ ഏതെങ്കിലും ഒരു പുസ്തകം മടിയിൽ മലർത്തിവെച്ചുകൊണ്ടു ഗംഗാതീരത്തിലെ ചവറകൾക്കാട്ടിൽ ചെന്നിരിക്കും. ഗംഗാതരംഗങ്ങൾ മർമരസ്വരം പാച്ചെടുപ്പിക്കുകയും തോണികൾ അങ്ങമിങ്ങുമായി സഞ്ചരിക്കുകയും പക്ഷിസമൂഹം അസ്വസ്ഥതയോടെ പറക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനിടയിൽ പുസ്തകത്തിൽ നോക്കിയിരിക്കുന്ന ആ യുവാവിന്റെ മനസ്സിൽ എന്തൊക്കെ വിചാരങ്ങളാണു് ആവിർഭവിക്കാറുള്ളതെന്നു ആക്കെങ്കിലും അറിയാമെങ്കിൽ അതു അവന്നു മാത്രമാണു്. ഒരു വാക്കുപിട്ടു മറ്റൊരു വാക്കിലേക്കു പോകാനുള്ള സാമർത്ഥ്യം അവന്നു തീരെ ഇല്ലതന്നെ. പക്ഷേ താൻ ഒരു പുസ്തകമായനയിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുകയാണെന്നു ഉൽകൃഷ്ടവിചാരം അവന്റെ ഹൃദയത്തെ പരമാനന്ദ തുന്ദിലമാക്കി. ഏതെങ്കിലും ഒരു തോണി അടുത്തുകൂടി കടന്നുപോകുന്നുണ്ടെന്നു കണ്ടാൽ ഉടനെ പുസ്തകം ഉയർത്തിപ്പിടിച്ചു്, വായിക്കുകയാണെന്നു ഭാവത്തിൽ ഉച്ചത്തിൽ ചിലതെല്ലാം ജപിച്ചുതുടങ്ങും. കേൾക്കാൻ ആളുകൾ ഇല്ലെന്നു കണ്ടാൽ ഈ ഉത്സാഹമെല്ലാം ശമിക്കുകയും ചെയ്യും.

പണ്ടു യാതൊരാലോചനയും കൂടാതെ സ്വയമേവ പാടി രസിച്ചിരുന്ന ഗാനങ്ങൾ ഇപ്പോൾ അവന്റെ മനസ്സിൽ ചില പ്രത്യേക വികാരങ്ങളെ ജനിപ്പിച്ചു. അത്ഥഗാംഭീര്യമേ പ്രൗഢിയോ ഇല്ലാതെ കേവലം അനുപ്രാസഭൂതിയുമായിരുന്ന ആ ഗീതങ്ങളിലെ അല്പസാരം ഗ്രഹിപ്പാൻപോലും അവൻ ശക്തനായിരുന്നില്ല. എങ്കിലും അവ പാടുന്ന അവസരത്തിൽ അവൻ ഇഹലോകത്തിൽനിന്നു എത്രയോ ഉപരിയായ ഒരു ദിക്കിലേക്കു ഉന്നമനം ചെയ്യപ്പെട്ടവനെന്നപോലെ ഭാവിച്ചു. ചിരപരിചിതമായ ഈ ലോകവും അവന്റെ അധന്യമായ ജീവിതംകൂടിയും അവന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ സംഗീതസാന്ദ്രമായി പരിണമിച്ചു. രാജകുമാരിയുടേയും ഹംസത്തിന്റേയും കഥ അവന്റെ മനോഭർപ്പണത്തിൽ അനിതരസാധാരണമായ സൗഭാഗ്യത്തോടുകൂടി പ്രതിബിംബിച്ചു. അവന്റെ അപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതി എന്തായിട്ടാണ് അവൻ സങ്കല്പിച്ചതെന്ന് പറയാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. എങ്കിലും ആ സമയത്തൊക്കെ നാടകസംഘത്തിലെ അനാഥബാലന്റെ സ്മരണ അവന്റെ അന്തരംഗത്തിൽ നാമാവശേഷമാകാറുണ്ടെന്നു തീർച്ചയാണ്.

ഒരു ദരിദ്രക്കുടിലിലെ കുട്ടി രാത്രിയിൽ ചളിപ്പുറത്തു വിശന്നു വലഞ്ഞു തന്റെ പായക്കയ്ക്കണത്തിൽ കിടന്നു വിശ്രമിക്കുന്ന അവസരത്തിൽ രാജകുമാരിയുടേയും രാജകുമാരികളുടേയും അവരുടെ നിസ്സീമമായ ധനത്തെയും പറ്റിയുള്ള ഓരോ കഥകൾ കേൾക്കുമ്പോൾ അവന്റെ ബാലമനസ്സ് ഓരിപ്രഭുഃഖശ്രാവലകളിൽനിന്നു വേറിട്ട്, യാതൊരു പ്രതിബന്ധവുമില്ലാതെ നൃത്തനായ സൗഭാഗ്യവും, പ്രകാശമാനമായ വസ്ത്രാധർമ്മവും നിറഞ്ഞു യാതൊന്നിന്നും ഭർദ്ദിക്കുമില്ലാത്ത ഒരു ഗന്ധർവനഗരത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നതുപോലെതന്നെ, നാടകക്കമ്പനിയിൽ ചെട്ടുഴന്നിരുന്ന ഈ ബാലൻ തന്റെ സംഗീതമാധുരിയിൽ ലയിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ അവന്റെ ജീവിതവും ലോകവും ഒരു നൃത്തനാടകമായിത്തീർന്നുപോയി സങ്കല്പിക്കുന്നതിൽ എന്താണുളളതും? ലഭിക്കുന്ന ഇലകളും കൂകുന്ന പക്ഷികളും; അശരണനും ഭർദ്ദനും ആയ തനിക്കു സങ്കേതം നൽകിയ ദേവിയും, ആ പദേവിയുടെ പ്രസന്നകോമളമായ വദനാർവ്വരവും കർണ്ണാലംകൃതങ്ങളും

ളായ കുരവല്ലരികളും, പല്ലവാരുണമായ ചരണയുഗളവും—ഇ
തെല്ലാം ഏതോ മന്ത്രശക്തിയാലെന്നപോലെ അവന്റെ സം
ഗീതമാധുരിയിൽ ലയിച്ചു. ഗാനം അവസാനിച്ചപ്പോൾ ഈ മൃ
ഗഗുണയും മറഞ്ഞുപോയി. അതോടുകൂടെ നാടകക്കാരനായ നീ
ലകണ്ഠനും തിരിച്ചുവന്നു.

മാവിൻതോട്ടം കൊള്ളചെയ്തതിനെപ്പറ്റി അയൽപക്ക
ക്കാരൻ ആക്ഷേപിച്ചിരുന്നതിനാൽ, ശരച്ചന്ദ്രൻ വീട്ടിൽ എത്തി
യ ഉടനെ നീലകണ്ഠന്റെ ചെവിതിരുമ്മി ശിക്ഷിച്ചു. ഗ്രാമത്തി
ലെ ചെറുക്കന്മാരുടെ നായകനായ നീലകണ്ഠനുണ്ടോ ഇതുകൊ
ണ്ടെല്ലാം അടങ്ങുന്നു? വെള്ളത്തിലും കുരയിലും കുരയ്ക്കു മേലേയ്ക്കു
ള്ള കൊമ്പുകളിലും ഏതെല്ലാം കന്യൂതികൾ കാട്ടുവാൻ കഴിയു
മോ അതൊക്കെ നീലകണ്ഠൻ പിന്നെയും കാണിച്ചുപോന്നു.

നീലകണ്ഠൻ ഈ ഗ്രാമത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു കുറച്ചുനാൾ കഴി
യുമ്പോഴേയ്ക്കു ശരച്ചന്ദ്രന്റെ അനുജൻ സതീശൻ കോളേജപ്പുട്ടി
മദ്ധ്യവേനൽ കല്പനകാലം കഴിക്കുവാൻ അവിടെ എത്തിയിരുന്നു.
ഈ ആഗമനം കിരണയ്ക്ക് പ്രത്യേക സന്തോഷത്തിന്നു കാരണ
മായി. അവനും കിരണയും തുല്യപ്രായത്തിലുള്ളവരായിരുന്നതി
നാൽ കളിയും ഭരണവേഷം പിണക്കവും ഇണക്കവും ചിരിയും
കുരച്ചിലും ആർക്കി സമയം പോക്കുവാൻ ധാരാളം സൗകര്യമു
ണ്ടായി. അവർ ചിലപ്പോൾ പിമ്പിങ്ക്രൂട്ടി ചെന്ന് 'മയിലാ
ഞ്ചി'യിട്ട കൈകൾകൊണ്ടു അവന്റെ കണ്ണുണ്ടും പൊത്തും. അ
ല്ലെങ്കിൽ അവന്റെ പുറത്തു 'കുരങ്ങൻ' എന്ന് ഏഴുതിവെയ്ക്കും.
സതീശനെ മുറിയ്ക്കു മില്ലാക്കി പുറത്തുനിന്നു വാതിലടയ്ക്കുന്നതാ
യിരുന്നു വേറൊരുവിനോടും. സതീശനും അവളെ വെറുതെ വിട്ടി
രുന്നില്ല. അവളുടെ താക്കോൽ കൂട്ടവും മോതിരവും ഒളിച്ചുവയ്ക്കു
ക; അവളുടെ വെററിലച്ചുരുളുകളിൽ കരുമുള്ളകമണികൾ തിരുകി
വെയ്ക്കുക; അവൾ അറിയാതെ അവളുടെ തലമുടി കട്ടിലോടു
പിടിച്ചുകെട്ടുക; ഇതൊക്കെയായിരുന്നു സതീശൻ പ്രയോഗിച്ച
പ്രൊടിക്കുകൾ.

ഇക്കാലത്തു നീലകണ്ഠൻ ഏതൊരുമാറ്റമാണ് വന്നുചേ
ർന്നതെന്നു ഇരുകൂപരനും അറിയാം, ലോകമായ ഒരു പ്രതിഷ്ഠി

യജ്ഞോന്മയൈതമാതീരി ഒരു കർക്കശത്വം അവനെ ബാധിച്ചു. യാതൊരു കുറ്റവും കാണാതെ അവൻ തന്റെ യുവപരിവാരങ്ങളെ പ്രഹരിച്ച് നിലവീളിപ്പിച്ചു. തന്റെ വൃത്തികെട്ട പട്ടിയുടെ മുരുകച്ച ആകാശത്തിൽ മുഴങ്ങുവരെ അവൻ ചിലപ്പോൾ അതിനെ പ്രഹരിച്ചു. പുറത്തേയ്ക്കു നടക്കാൻപോയാൽ വഴിയ്ക്കുള്ള ചെടിയെല്ലാം ചുരൽകൊണ്ടിട്ടു ഇലയും കൊമ്പും വഴിയിൽ കൊഴിച്ചിട്ടു.

ആദ്യകര നല്ലപോലെ തിന്നുന്നതു കാണാൻ കിരണയ്ക്കു ബഹു പ്രിയമാണ്. തിന്നുന്ന കായ്കളിൽ നീലകണ്ഠൻ നല്ല മിടുക്കനുമായിരുന്നു. നല്ല സാധനം എത്ര പ്രാവശ്യം കൊടുത്താലും വേണ്ടെന്നു പറയുന്ന സമ്പ്രദായം അവന്നില്ല. ഈ ബ്രാഹ്മണയുവാവ് മുഷ്ടാനം ഭക്ഷിക്കുന്നതു കാണാൻ കരയ്ക്കുകുന്നിമിത്തം കിരണ അവനെ തന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു വിളിച്ചു പലതരം പല ഘാതങ്ങളും വിളമ്പിക്കൊടുക്കുക പതിവായിരുന്നു. പക്ഷെ സന്തീശൻ വന്നതിൽപിന്നെ, ഇതിന്നൊന്നും സമയമില്ലാതിരുന്നതിനാൽ നീലകണ്ഠന്റെ ഉഴുത്ത് ഏകാന്തതയിൽ കഴിക്കേണ്ടിവന്നു. പണ്ടാണെങ്കിൽ കിരണയുടെ അസാന്നിദ്ധ്യം അവൻ അത്ര ഗണ്യമാക്കുകയില്ലായിരുന്നു. എന്തുതന്നെ ആയാലും തന്നിക്കകിട്ടിയ പാൽ മുഴുവനും കഴിച്ചല്ലാതെ അവൻ ഏഴുനീൽക്കുകതന്നെ പതിവില്ല. പക്ഷെ ഇയിടെയായി കിരണ അടുത്തുണ്ടെങ്കിലല്ലാതെ യാതൊന്നും കഴിക്കാൻ അവനു സുഖമില്ലെന്നായി. കുറച്ചുവല്ലതും കഴിച്ചു 'എന്നിങ്ങു വിശപ്പില്ല' എന്നു വിളമ്പുന്ന ദാസിയോടു 'ഇടിപ്പറഞ്ഞുകൊണ്ടു' അവൻ എണ്ണീറുപോകും. ഇങ്ങിനെ കൂടക്കൂടെ 'വിശപ്പില്ല'ന്നു പറയുന്നതു കിരണ കേൾക്കാതിരിക്കില്ലെന്നും അവരും അതു കേട്ടാൽ തന്നെ വിളിച്ചുവരുത്തി ഉത്തരം കഴിഞ്ഞ ഉടനെ നീലകണ്ഠൻ മുറിയ്ക്കളിൽ ചെന്നു വിളക്കുണച്ചു ഇരുട്ടിൽ കിടന്നു കരഞ്ഞും തുടങ്ങും. എന്താണ് അവന്റെ ദുഃഖ കാരണം? ആരാണ് അതിന്നുത്തരവാടി? ആരിൽ നിന്നാണ് അ

വൻ പരീക്ഷാരത്തെ പ്രതീക്ഷിക്കുന്നത്? ടെവിൽ, ആരും ആ ശ്രദ്ധമില്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ നിദ്രാഭാവി അമ്മയില്ലാത്ത ആ ബാലന്റെ ഭിന്നമൃദയത്തെ പ്രേമപുരസ്സരം സമാശ്വസിപ്പിച്ചു.

സരീശനാണ് കിരണയുടെ ഹൃദയത്തെ തന്നിൽനിന്നു വേർപെടുത്തുന്നതെന്ന വിശ്വാസം നീലകണ്ഠന്റെ മനസ്സിൽ ക്രമേണ വേരൂങ്ങി. കിരണ വല്ലപ്പോഴും പതിവുപോലെ മനസ്സിൽ തൂകാതെ അശ്രുക്കൾ കാണിയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ട്, അതു സരീശന്റെ കൗശലപ്രയോഗത്താൽ അവൾക്കു തന്നിൽ അങ്കുരിച്ച കോപംനിമിത്തമെന്നെന്നു അവൻ ഉടനെ തീർച്ചപ്പെടുത്തും. ഇനിയത്തെ ജന്മത്തിൽ അവൻ സരീശനായും സരീശൻ അവനായും ജനിക്കേണമെന്നു അവൻ വൈരാജിതമായ ഭക്തിയോടുകൂടി നിശ്ചയം പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ബ്രാഹ്മണശാപം ഫലിക്കാതിരിക്കില്ലെന്നായിരുന്നു അവന്റെ ദൃഢവിശ്വാസം. സരീശനെ തന്റെ ശാപാഗ്നിയിൽ ഭസ്മീകരിക്കുവാനുള്ള മോഹം വർദ്ധിക്കുമ്പോൾ ആ ബ്രാഹ്മണകുമാരന്റെ ഹൃദയവും മാത്സര്യാഗ്നിയിൽ തപിച്ചുതുടങ്ങി. ആ സമയം മാളികയിൽനിന്നു സരീശനും ജ്യേഷ്ഠത്തിഅമ്മയും തമ്മിൽ കുളിയും ചിരിയും പൊടിപാറുന്നുണ്ടായിരിക്കും!

സരീശനോടുള്ള വൈരത്തെ നീലകണ്ഠൻ പ്രത്യക്ഷത്തിൽ പ്രദർശിപ്പിച്ചില്ല. പക്ഷെ തരം കിട്ടുമ്പോഴെല്ലാം അയാളെ ഉപദ്രവിയ്ക്കുന്നതിൽ അവൻ ബാലശ്രദ്ധനായിരുന്നു. സോപ്പു കുരയ്ക്കുവെച്ച് സരീശൻ പുഴയിൽ കുറച്ചുദൂരം നീന്താൻ പോയെന്നു വരുട്ടെ, മടങ്ങിവരുമ്പോൾ അവിടെ സോപ്പ് കാണുകയില്ല. ഒരിക്കൽ തന്റെ ഒരു പ്രിയപ്പെട്ട കുപ്പായം പുഴയിൽകൂടെ ഒഴുകിപ്പോകുന്നതു സരീശനു കാണാനിടയായി. കാരാത്തു പറന്നുപോയതായിരിക്കാമെന്നായിരുന്നു അയാളുടെ വിശ്വാസം.

സരീശന്റെ വിനോദാത്മകം നീലകണ്ഠനെക്കൊണ്ടു വല്ലതും പാടിക്കേണമെന്നു ഒരുദിവസം കിരണ തീർച്ചപ്പെടുത്തി അവനെ വിളിക്കാൻ ആളയച്ചു. പക്ഷെ അവൻ മുഖം വീർപ്പിച്ച മെന്തെ ഭാവത്തിൽ നിന്നതേയുള്ളൂ. എന്താണിതിനു കാരണമെന്നു ചോ

ഭീച്ചപ്പോൾ യാതൊരു മറുപടിയും കിട്ടിയില്ല. അവർക്കു പ്രത്യേക പ്രതിപത്തിയുള്ള ചില പാട്ടുകൾ പാടിയേ കഴിയൂ എന്നു വീണ്ടും നിർബന്ധിച്ചപ്പോൾ “എനിക്കു അതോർമ്മയില്ല” എന്നു മറുപടി പറഞ്ഞു അവൻ അവിടെനിന്നു ഓടിക്കളഞ്ഞു.

ഒടുവിൽ അവർ സ്വഗൃഹത്തിലേക്കു മടങ്ങേണ്ടുന്ന കാലമായി. എല്ലാവരും ഒരുക്കം കൂട്ടിത്തുടങ്ങി. സതീശനും യാത്രയുണ്ടായിരുന്നു. നീലകണ്ഠനോടുമാത്രം യാതൊരാളും ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അവൻ പോവുകയോ പോകാതിരിക്കുകയോ എന്തു ചെയ്യാലും ആർക്കും ചേതമില്ലെന്ന പാകത്തിലായി.

വാസ്തവത്തിൽ നീലകണ്ഠനെപ്പറ്റി സംസാരമുണ്ടായിരുന്നു. അവനെയും കൂടെ കൊണ്ടുപോകേണമെന്നായിരുന്നു കിരണയുടെ പിടുത്തം. പക്ഷേ ഭർത്താവും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അമ്മയും അനുജനും ഒരുപോലെ വിരോധിക്കുകയാൽ ആ വിഷയത്തെക്കുറിച്ചു മർക്കടുപ്പി വേണ്ടെന്നുവെച്ചു. യാത്രയ്ക്കു നിശ്ചയിച്ച ദിവസത്തിന്നു രണ്ടുനാൾമുമ്പ് കിരണ ആ ബാലനെ വരുത്തി നല്ലവാക്കു പറഞ്ഞു അവനോടു സ്വഗൃഹത്തിലേക്കു ചൊയ്ക്കുമാറാൻ ഉപദേശിച്ചു.

എത്രയോ കാലമായി കിരണയുടെ വാത്സല്യപ്രകടനത്തിന്നു വിഷയിഭവിച്ചിരുന്നില്ലാത്ത നീലകണ്ഠൻ ഈ കാരണ്യപ്രകടനം സമ്മിക്കാൻ കഴിയാത്തതാൽ അവൻ പൊട്ടിക്കരഞ്ഞു പോയി. കിരണയുടെ കണ്ണിലും വെള്ളംനിറഞ്ഞു. എന്നെന്നും നിരനിർത്താൻ സാധിക്കാത്ത ഒരു സ്നേഹബന്ധത്തെ ഉല്ലാഭിച്ചതിൽ അവർക്കു അതിയായ പശ്ചാത്താപമുണ്ടായി.

പക്ഷേ, സതീശൻ ഈ കുട്ടിയുടെ കരച്ചിൽ കണ്ടപ്പോൾ വലിയ ദേഷ്യമാണുണ്ടായത്. “എന്തിനാണ് ഈ വിഡ്ഢി ഇങ്ങിനെ കലശൽ കൂട്ടുന്നത്? വല്ലതും സംസാരിക്കാനുണ്ടെങ്കിൽ വായതുറന്നു പറയരുതോ?” എന്നു അയാൾ ചോദിച്ചു. അയാളുടെ നിർദ്വയതപത്തെപ്പറ്റി കിരണ ആക്ഷേപിച്ചപ്പോൾ സതീശന്റെ മറുപടി ഇതായിരുന്നു. “ജ്യേഷ്ഠത്വീ! നിങ്ങൾക്കു കാര്യം മ

നസ്സിലായിട്ടില്ല. ലോകത്തിലുള്ളവരെക്കെ നല്ലവരാണെന്നാണ് ജ്യേഷ്ഠന്തിയുടെ വിചാരം. എവിടന്നോ (ഇതുകേൾക്കുന്നവർ എവിടന്നാണെന്നു്) ചാടിവന്ന ഈ ചെറുക്കനെ നിങ്ങൾ വീട്ടിൽ വിളിച്ചുവരുത്തി രാജപദവിയിൽ സൽക്കരിക്കുന്നു. പുലിയുണ്ടോ എലിയാവാൻ ഇഷ്ടപ്പെടുന്നു? ജ്യേഷ്ഠന്തിയുടെ മനസ്സിലകാൻ ഒന്നരണ്ടു കണ്ണിർത്തുള്ളി ചിലവാക്കിയാൽ മതിയെന്നു് അവൻ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുണ്ടു്.”

നീലകണ്ഠൻ പിന്നീട് ആ മുറിയുളളിൽ നിൽക്കാതെ പുറത്തേയ്ക്കുപോയി. “താൻ ഒരു കത്തിയായിരുന്നെങ്കിൽ സതീശനെ കണ്ണും കണ്ണുമായി നോക്കിക്കളയുമായിരുന്നു! ഒരു സുപിയായിരുന്നെങ്കിൽ അയാളെ നഖശിഖാന്തം കത്തിത്തുളയ്ക്കുമായിരുന്നു! സീയായിരുന്നെങ്കിൽ അയാളെ ഭസ്മീകരിക്കുമായിരുന്നു!” എന്നൊക്കെ നീലകണ്ഠൻ വിചാരിച്ചു. പക്ഷേ സതീശൻ ഭസ്മമാകുന്നതിന്നു പകരം അയാൾക്കു് കുറച്ചെങ്കിലും ചൊല്ലുകപോലും ഉണ്ടായില്ല. നേരെമറിച്ച് നീലകണ്ഠന്റെ ഹൃദയം അധികമധികമായി തപിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

സതീശൻ കൽക്കത്തയിൽനിന്നു ഒരു വിശേഷപ്പെട്ട മഷി ക്കുപ്പി കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. മുത്തശിപ്പി കൊണ്ടുള്ള ഒരു ചെറുതോണിക്കുള്ളിലായിരുന്നു മഷി കുപ്പി നിർത്തിയിരുന്നതു്. ആ തോണിയുടെ ഒരറ്റത്തു് വെള്ളികൊണ്ടു് ഒരു ഫംസവും അതിന്റെ കൊക്കിൽ ഒരു തുവലും വെച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. സതീശനു് വളരെ പ്രിയപ്പെട്ടതായിരുന്ന ആ കുപ്പി അയാൾ ദിവസേന ഒരു പഴയ പട്ടുരമാൽകൊണ്ടു് തുടച്ചുവെയ്ക്കുക പതിവാണ്. കിരണ ചില നേരമ്പോക്കുപാട്ടുകൾ പാടിക്കൊണ്ടു് ഫംസത്തിന്റെ കൊക്കിൽതട്ടി സതീശനെ കളിയാക്കുകയും അദ്ദേഹം തമ്മിൽ കലഹിക്കുകയും ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നു.

അവർ പുറപ്പെടുന്നതിന്നു തലേദിവസം മഷി കുപ്പി കാണാതായി. അനന്തന്റെ ഫംസം ദമയന്തിയെ കാണാൻ പോയിരിക്കയാണെന്നു് കിരണ പരിഹസിച്ചു.

സതീശനു ബഹുദോഷമായി. നീലകണ്ഠനാണു് മഷി കുപ്പി കട്ട കള്ളനെന്ന് അയാൾ ഖണ്ഡിച്ചു പറഞ്ഞു. തലേന്നു

രാത്രി നീലകണ്ഠൻ ആ മുറിയുള്ളിൽ തെളിനടക്കുന്നത് പലരും കണ്ടിരുന്നുപോൽ. കുറുകാരനെ വിളിച്ചുവരുത്തി കിരണയുടെ മുമ്പാകെ സതീശൻ ചോദ്യംതുടങ്ങി. “കള്ള! നീയല്ലേ, എന്റെ മഷിക്കുപ്പി കട്ടയ്ക്ക്? അത് ഉടനെ ഇവിടേ കൊണ്ടുവന്നാൽ നിനക്കു നന്മ.” ശരച്ചന്ദ്രന്റെ ശിക്ഷ ന്യായമായാലും അന്യായമായാലും നീലകണ്ഠൻ ക്ഷമയോടെ, സഹിക്കാറുണ്ട്. പക്ഷേ കിരണയുടെ മുമ്പാകെ സതീശൻ തന്നെ കള്ളനെന്ന് വിളിച്ചപ്പോൾ അവന്റെ കണ്ണുകൾ കോപാഭാവമായി, മാറിടം തുടിച്ചു, തൊണ്ടയിടി, സതീശനിൽ നിന്ന് ഇനിയൊരക്ഷരം പുറപ്പെട്ടാൽ അവൻ കാട്ടുപൂച്ചയെപ്പോലെ അയാളുടെ മേൽ ചാടിവീണ് പരുക്കേല്പിക്കും എന്നു ഘട്ടത്തിലായി.

ഈ കാഴ്ച കിരണയ്ക്ക് കേവലം ഭസ്മമായിരുന്നു. നീലകണ്ഠനെ വേറൊരു മുറിയിലേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി അവളുടെ സമ്മജമായ ലോലസുപരത്തിൽ ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു. “നീല! ആ മഷിക്കുപ്പി എടുത്തിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ എനിക്കുതന്നെയും. ആരും അറിയട്ടെ. ആരും ആക്ഷേപിക്കുകയുമില്ല.” ആ ബാലന്റെ കവിരംത്തടത്തിൽകൂടി അശ്രു കണങ്ങൾ ചാടിത്തുടങ്ങി; മുമ്പാകെ കൊണ്ടു മറച്ചു കലശലായി നിലവിളിച്ചു. ആ മുറിയിൽനിന്നു തിരിച്ചുവന്നു കിരണ നീലകണ്ഠന്റെ പ്രതിരോധിത്വത്തെപ്പറ്റി വാദിച്ചുവെങ്കിലും അവളുടെ ഭർത്താവിനാകട്ടേ സതീശനാകട്ടേ അതു തീരെ വിശ്വാസമായില്ല. “നീലകണ്ഠനല്ല കട്ടയ്ക്ക്; ഒരിക്കലും അല്ല” എന്നു കിരണ, വീണ്ടും പറഞ്ഞു. ശരച്ചന്ദ്രനും ആ ബാലനെ വരുത്തി ഒന്നു വിസ്തരിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ടായിരുന്നു, പക്ഷേ കിരണ അതിന്നനുവദിച്ചില്ല. എന്നാൽ അവന്റെ മുറിയും ചെട്ടിയും പരിശോധിക്കണമെന്നായി. “നിങ്ങൾ അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നതു ഞാൻ ഒരുകാലത്തും സമ്മതിക്കയില്ല. നിരപരാധിയായ ആ കുട്ടിയെ ഇങ്ങിനെ സംശയിക്കുന്നത് ശരിയല്ല” എന്നു കിരണ വീണ്ടും വാദിച്ചു. ആ സമയത്തു കിരണയുടെ കല്ലിൽ വെള്ളം നിറഞ്ഞുകണ്ടതിനാൽ, കുറാനേപക്ഷം അവിടെ നിൽക്കാമെന്നറച്ചു. പിന്നീട് നീലകണ്ഠൻ യാതൊരുപ്രവൃത്തിയും കഴിഞ്ഞു.

നിരാശ്രയനായ ഒരു കുട്ടിയുടെ നേരെ അവർ കാണിക്കാൻ ദേശിച്ച നിർദ്വയതപത്തെപ്പറ്റി കിരണയുടെ അതിയായ അനുകമ്പയുണ്ടായി. രണ്ടു പുതിയ കുപ്പായങ്ങളും ഒരു ജോഡ് ചെരിപ്പും ഒരു ബാങ്ക്നോട്ടും എടുത്തുകൊണ്ടു അവൾ നീലകണ്ഠന്റെ മുറിയിൽ ചെന്നു. അവൻ കാണാതെ ഈ മൂന്നു സാധനങ്ങളും അവന്റെ പെട്ടിയിൽ വെക്കേണമെന്നായിരുന്നു അവളുടെ ഉദ്ദേശം. ആ പെട്ടിയും അവളുടെ സമ്മാനമായിരുന്നു.

തന്റെ താക്കോൽകൂട്ടത്തിൽനിന്ന് ഒന്നെടുത്ത് ചെച്ചിലിനെ അവൾ പെട്ടിയിറക്കി. അതിലെ സാധനങ്ങൾ വാരിവലിച്ചിട്ടിരുന്നതിനാൽ ആ സാധനങ്ങൾ വെക്കുവാൻ സ്ഥലമില്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് എല്ലാം ശരിയായി അടുക്കിവെക്കുമെന്നു കരുതി സാധനങ്ങൾ പുറത്തെടുത്തിട്ട് കത്തികൾ, പമ്പരങ്ങൾ, പട്ടം പരപ്പിക്കാനുള്ള സാധനങ്ങൾ, പച്ചമാങ്ങ നറുക്കിയിടാനുള്ള ചില ചിരട്ടകൾ, പൊളിഞ്ഞ ഗ്ലാസ്സുകളുടെ അടിക്കഷണങ്ങൾ, ഇങ്ങിനെ കുട്ടികൾക്ക് പ്രിയമുള്ള അനേകം സാധനങ്ങൾ അതിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു.

ഇവയുടെ അടിയിലായിരുന്നു മുഷിഞ്ഞതും മുഷിയാത്തതും ആയിരുന്ന ചില ശീലത്തരങ്ങൾ. ആ ശീലകളുടെ അടിയിൽ നിന്നതാ കാണാതെപോയ മഷിക്കുപ്പിയും അരയന്നവും എല്ലാം ഒന്നായി പുറത്തുചാടുന്നു.

കിരണയുടെ മുഖം തുടുത്തു. അത്ഭുതത്തോടും പരിഭ്രമത്തോടും കൂടെ മഷിക്കുപ്പിയും കയ്യിലെടുത്ത സ്കാർഫ് ചിരിച്ചായി:

ഇതിനിടയ്ക്ക് നീലകണ്ഠൻ പതുക്കെ കിരണയുടെ പിന്നിൽവന്നു നിൽക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അവൾ തന്റെ കള്ളത്തരം കണ്ടുപിടിക്കാൻ വന്നതായിരിക്കാമെന്നും കള്ളി പുറത്തുവെന്നും അവൻ ഊഹിച്ചു. അവൻ വാസ്തവത്തിൽ കള്ളനല്ലെന്നും ഈ മഷിക്കുപ്പി എടുത്തത് സർത്ഥനോടുള്ള പ്രതികാരരൂപ്തനിമിത്തമാണെന്നും പ്രഥമാവസ്ഥയിൽ അതിനെ പഴുതിൽ ഏറിത്തു നശിപ്പിക്കാനാണുദ്ദേശിച്ചിരുന്നതെന്നും അവൻ എങ്ങിനെയെന്നു അവളെ ധരിപ്പിക്കേണ്ടതു്? ആ കുപ്പി

പുഴയിൽ എറിഞ്ഞുകുളയുന്നതിന്നു പകരം പെട്ടിയുളളിൽ വെച്ചത് വലിയ വിഡ്ഢിത്തമായിപ്പോയി. “ഞാൻ കള്ളനല്ല, കള്ളനല്ല” എന്നു അവന്റെ ഹൃദയം ഉഴറുന്നുണ്ടായിരുന്നു. പിന്നെ ആരാണവൻ? അവന്റെ സമാധാനമെന്താണ്? കട്ടയ്ക്ക് വാസ്തവമാണെങ്കിലും താൻ കള്ളനല്ലെന്നോ? കിരണയുടെ ഉയരം എത്രമാത്രം തെറ്റായിട്ടുള്ളതാണെന്ന് അവളെ പറഞ്ഞു ധരിപ്പിക്കാൻ അവന്നു സാധിച്ചില്ല. അവൾ തന്നെ ഒരുകുറിപ്പിനെപ്പറ്റിയാണ് അവൻ വിചാരിക്കുവാനായിരുന്നത്.

ഒടുവിൽ കിരണ ഒരു ഭീഷണിപാസത്തോടുകൂടി മഷിക്കുപ്പി പെട്ടിക്കുളളിൽത്തന്നെ വെച്ചു, താൻതന്നെയാണോ മോഷണം ചെയ്തവൾ എന്നു തോന്നിക്കത്തക്ക സൂക്ഷ്മത്തോടുകൂടി അതിനെ തുണികൊണ്ടു മുടി പണഞ്ഞപ്പോലെയാക്കി. അതിന്നുമേലേ താൻ നീലകണ്ഠൻ കൊടുക്കാൻവേണ്ടി കൊണ്ടുവന്ന സമ്മാനങ്ങളും നോട്ടും നിക്ഷേപിച്ചു.

പിറേദിവസം നീലകണ്ഠനെ കാണാനില്ല. ഗ്രാമക്കാർ ആരും അവനെ കണ്ടിരുന്നില്ല. പോലീസ്സുകാർക്കു് യാതൊരു തുമ്പും കിട്ടിയില്ല.

“പെട്ടിയിൽ എന്തൊക്കെയാണ് സാമാനങ്ങൾ? നമുക്കൊന്നു പരിശോധിക്കാം.—ഒരു നോട്ടോക്കല്ലേ? എന്നു ശാച്ചന്റാൻ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. പക്ഷെ കിരണ ആ ഉദ്യമത്തെ സഭയെയും നിരോധിച്ചു.

ആ പെട്ടി അവളുടെ മുറിയുളളിലേക്കു മാറ്റി അതിൽനിന്നു് മഷിക്കുപ്പിമാത്രം എടുത്തു് അതിനെ പുഴയിലേക്കു് വലിച്ചെറിഞ്ഞു.

അവരെല്ലാവരും സ്വഗൃഹത്തിലേക്കു തിരിച്ചു ഒരു ദിവസം കൊണ്ടു് അവിടുത്തെ ഉദ്യാനം ശുന്യമായി. നീലകണ്ഠന്റെ പെട്ടി മാത്രം പട്ടിണികിടന്നു ചാകാറായി. നദീതീരം അതിന്റെ നിഖലിളിയാൽ മുഖരിതമായി.

സുഭാഷിണി

സുഭാഷിണി എന്നു പേരിട്ടപ്പോൾ അവൾ ഉറയായിത്തീർന്നു. ആരെങ്കിലും ഉറച്ചിട്ടുണ്ടോ? അവളുടെ സഹോദരിമാർക്കു സുകേശിനിയെന്നും സുധാസിനിയെന്നും പേരിട്ടിരുന്നതിനാൽ ഐക്യരൂപത്തിൽ വേണ്ടി അവരുടെ അച്ഛൻ തന്റെ കনিഷ്ഠപുത്രിയെ സുഭാഷിണിയെന്നു നാമകരണം ചെയ്തു. ചുരുക്കത്തിൽ വേണ്ടി അവളെ 'സുഭ' എന്നും വിളിച്ചിരുന്നു.

'സുഭ'യുടെ മുത്ത സഹോദരിമാർ രണ്ടുപേരെയും നന്നേ പണച്ചിലവോടും പ്രാർത്ഥനയോടും കൂടെയാണ് വേളികഴിച്ചുകൊടുത്തത്. ഈ ഏകദേശമായ വിചാരകാര്യമായിരുന്നു മാതാപിതാക്കളുടെ ഇപ്പോൾ പീഡിപ്പിച്ചിരുന്നത്. അവളുടെ മൗനസ്വഭാവത്തെ ലോകർ നിർവ്വികാരമായി വ്യാഖ്യാനിച്ചു. അവളുടെ ഭാവിയെക്കുറിച്ച് അവൾ കേൾക്കുന്നത്, അവർ ഉൾക്കണ്ഠയോടുകൂടെ വാദിച്ചു. തന്റെ ജനനം പിതൃഗൃഹത്തിൽ ആ പർവ്വതകുമാരനെന്നു ചെറുപ്പം മുതൽക്കേ മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നതിനാൽ പുറമേയുള്ളവരുമായി കഴിയുന്നത്ര ഇടപെടാതെയാണ് അവൾ കഴിച്ചുകൂട്ടിയത്. അവരെക്കുറിച്ച് തന്നെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കാതിരുന്നെങ്കിൽ എത്ര നന്നായിരുന്നു! പക്ഷെ മനോവേദന എങ്ങിനെ മറക്കും? അവളുടെ അച്ഛനമ്മമാരുടെ ഹൃദയം രാവു പകലും അവൾ നിമിത്തമല്ലേ തപിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നത്? വിശേഷിച്ച്, അമ്മ അവളെ ഒരു വിശുദ്ധിയിലായിട്ടാണ് കരുതാൻ. മകനേക്കാൾ മകളാണ് അമ്മയുടെ പ്രതിബിംബമെന്നു കരുതാറുണ്ടല്ലോ. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് മകളുടെ കുറവും കുറവും അമ്മയ്ക്കു നിരന്തരം അഭിമാനഭംഗത്തിനിടയാക്കിയത്. അമ്മയ്ക്കു സുഭാഷിണി ഇപ്രകാരം ഒരു കളങ്കമായിട്ടാണ് തോന്നിയതെങ്കിലും അവളുടെ അച്ഛൻ വാണീകാരനാണ് അവൾ അരുമകുട്ടിതന്നെയായിരുന്നു.

സുഭാഷിണിക്കു ഉച്ചാരണശക്തിയില്ലായിരുന്നുവെങ്കിലും, 'അരാള'മായ ചില്ലിവല്ലികളാൽ കമനീയങ്ങളായരണ്ടു നേത്രോല്പ

ലങ്ങൾ അവളെ ആശ്രയിച്ചിരുന്നു. മനസ്സിൽത്തോന്നുന്ന വിചാരങ്ങൾക്കനുരൂപമായി അവളുടെ അധരങ്ങൾ വിറച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

നമ്മുടെ വിചാരങ്ങളെ വാഗ്രൂപേണ പാപ്പെടുപ്പിക്കാൻ ശ്രമിക്കുമ്പോൾ പല പ്രതിബന്ധങ്ങളും നേരിടാറുണ്ട്. ഭാഷയുടെ അപൂർവ്വത നിമിത്തം പലപ്പോഴും പല അബദ്ധത്തിലും പെരുമാടുകയും ചെയ്യും. പക്ഷെ നിലോല്പലസദൃശങ്ങളായ നേത്രങ്ങളുടെ ഗ്രന്ഥാക്ഷ മനസ്സിലാക്കുവാൻ വ്യാഖ്യാനവും മറ്റും ആവശ്യമില്ല. ആശയങ്ങളെ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുവാൻ മുടിപെണ്ണാൻ പ്രകാശിപ്പിക്കാൻ ഇരുട്ടിൽ മറയ്ക്കാൻ അവയ്ക്കു ത്രാണിയുണ്ട്. അസ്തമയത്തിനടുത്ത ചന്ദ്രനെപ്പോലെ വിചാരങ്ങളെ സ്ഥിരമായി നിർത്തുകയോ ആകാശമണ്ഡലത്തെ പ്രകാശമാനമാക്കുന്ന വിദ്യുച്ഛത പോലെ അവയെ ചഞ്ചലമായി നിർത്തുകയോ ചെയ്യാൻ ആ നേത്രങ്ങൾക്കു പരിചയമുണ്ട്. ജനനമുതൽ മൃതദൃക്തയുടെ വെറും ചലനമല്ലാതെ മറ്റു യാതൊരു ഉച്ചാരണശക്തിയും ഇല്ലാത്ത ആളുകൾ നേത്രങ്ങളുടെ സഹായത്താൽ ഒരു പ്രത്യേക ഭാഷ ശീലിക്കേണ്ടിവരുന്നു. ആ നേത്രങ്ങളുടെ പ്രയോഗങ്ങൾ ഭാവരസത്തിൽ സീമയില്ലാത്തതും കടൽപ്പോലെ അഗാധമായിട്ടുള്ളതും ഉദാസ്മയങ്ങളുടേയും പ്രകാശാധനകാരുടെയുടേയും വിലാസത്താൽ രമണീയമായ ആകാശമണ്ഡലംപോലെ ഏറ്റവും വിശദമായിട്ടുള്ളതുമാണ്. സംസാരിക്കാൻ സാധിക്കാത്തവർ പ്രകൃതിയുടെ പ്രത്യേക സന്താനങ്ങളാകയാൽ അവർക്ക് അനന്യസാധാരണമായ ഒരു മഹിമയുണ്ട്. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് മറ്റു കുട്ടികൾ സുഭാഷിണിയോട് കൂട്ടുകൂടാതെ അവളെ വിട്ടുമാറിക്കളഞ്ഞത്. മദ്ധ്യാഹ്നത്തിലെ പ്രകൃതിപോലെ അവൾ നിശ്ശബ്ദതയിലും ഏകാന്തതയിലും കാലംകഴിച്ചു. അവളുടെ വാസസ്ഥലം ചണ്ഡിപുരം ഗ്രാമത്തിലായിരുന്നു. അവിടുത്തെ പൂഴി, ബങ്കാളത്തിലെ മഹാനദികളെ അപേക്ഷിച്ച്, നന്നേ ചെറുതായിരുന്നതിനാൽ ഒരു ഇടത്തരക്കാരന്റെ മകളെന്നപോലെ ഒരുക്കത്തിൽ ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അതു ഒരിക്കലും ഒരു കവിയുകയുണ്ടായിട്ടില്ല. അയൽഗ്രാമങ്ങളിലെ ഏല്പാ വീടുകളിലേയും ഒരംഗമാണെന്ന നിലയിൽ ആ

നദി തന്റെ കൃത്യങ്ങളെ മുറുപ്പുകാരം നിറവേറ്റി. രണ്ടുഭാഗത്തും വീടുകളും നടക്കാവുകളും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഈ നദീദേവി, രാജകീയമായ തന്റെ സിംഹാസനത്തിൽനിന്നെഴുന്നീറ്റ് ഭാരോ വിട്ടി ലേയും ഉദ്യാനഭവതയായിത്തീർന്ന്, പ്രസന്നതയോടുകൂടി തന്റെ അനുഗ്രഹകൃത്യങ്ങളെ നിരന്തരം നിർവ്വഹിച്ചുപോന്നു.

വാണീകാന്തന്റെ ഗ്രഹം പുഴയ്ക്കുഭിമുഖമായിരുന്നു. പുഴയിൽ കൂടി തുഴഞ്ഞുപോകുന്ന തോണിക്കാൽ കരയിലുള്ള സകല കുടി ലുകളും വൈക്കോൽകണ്ടികളും നല്ലുപാലെ കാണാം. തന്റെ പണി കഴിഞ്ഞാൽ ഉടനെ സുഭാഷിണി പുഴക്കരയിൽ ചെന്നിരി ക്കുക പതിവായിരുന്നു. ആ ചെറുകിടവിഭവങ്ങൾക്കിടയിൽ ഈ ചെറുകിടാവിനെ ആരാനും കണ്ടിരിക്കുമോ എന്നു പറയാൻ സാ ധിക്കില്ല. പക്ഷേ അവളുടെ മുകുതയെ ഈ സ്ഥലത്തു പ്രകൃതി ദേവിതന്നെ നാമാവശേഷമാക്കി. നദീജലത്തിന്റെ മർമ്മരസ്വര വും ഗ്രാമീണരുടെ കളകളുൾപ്പെടും വഞ്ചിക്കാരുടെ പാട്ടുകളും പ ക്ഷികളുടെ കരച്ചിലും മരങ്ങളുടെ ഉലച്ചിലും ഒന്നിച്ചുചേർന്ന് അവ ളുടെ ഹൃദയസ്സന്ദനത്തോടു് അനുയോജിക്കുന്ന ഒരു അനുഭവവിശേ ഷത്തെ ജനിപ്പിച്ചു. ഈ ശബ്ദങ്ങളെല്ലാം ഒന്നായി അവളുടെ അ സ്വസ്ഥചിത്തത്തെ ആശ്വേഷിച്ചു. പ്രകൃതിയുടെ ഈ ചലനവും ശ ബ്ദവും ആയിരുന്നു അവളുടെ ഭാഷ. നീലാളകങ്ങളാൽ അലങ്കരി ക്കപ്പെട്ട അവളുടെ നേത്രാല്പലങ്ങളുടെ വിലാസങ്ങളായിരുന്നു അവളെ ആവരണം ചെയ്യുന്ന ലോകത്തിന്റെ ഭാഷ. കോകില ങ്ങൾ പാടിക്കൊണ്ടിരുന്ന വൃക്ഷശിഖരമുതൽ നിശ്ശബ്ദമായ ആ കാശമണ്ഡലംവരെ ആംഗ്യങ്ങളും അടയാളങ്ങളും നിലവിളിയും നെടുവീർപ്പും മാത്രമേ അവൾക്കു അനുഭവപ്പെട്ടുള്ളൂ. നടുച്ചയ്ക്കു വഞ്ചിക്കാരും മുക്കുവന്മാരും ഉണ്ടാകഴിക്കാൻ പോവുകയും ഗ്രാമ കാരുക്കളെയും പക്ഷികൾ വിശ്രമിക്കുകയും കടവുതോണി അട ങ്ങിക്കിടക്കുകയും ലോകം പണിത്തീർക്കു നിർത്തിവെച്ച ഭയങ്കര മായ ഒരു രാക്ഷസപ്രകൃതം കയ്യാളുകളെയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കേ, വിശാലമായ ആകാശത്തിൻകീഴിൽ പൊരിയുന്ന വെയിലത്തു മു കുതായ പ്രകൃതിയും ഒരു ചെറിയ മരത്തണലിൽ മുകുതായ ഒരു ബാലികയും മാത്രമേ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടിരുന്നുള്ളൂ.

പക്ഷേ സുഭാഷിണി തീരെ നിസ്സഹായമായിരുന്നില്ല. അടുത്തുള്ള തൊഴുത്തിൽ രണ്ടു പശുക്കളുണ്ടായിരുന്നു. അവളുടെ മുഖത്തുനിന്നു തങ്ങളുടെ പേരുകൾ ഉച്ചരിച്ചു കേൾപ്പാനുള്ള യോഗം അവയുണ്ടായിരുന്നില്ലെങ്കിലും അവളുടെ പദവിത്യാസം അവയ്ക്കു ചിരചരിവിതമായിരുന്നു. പ്രേമപൂർണ്ണമായ അവളുടെ അസ്ഹുദോഷികൾ വിശദോച്ചാരണത്തേക്കാൾ എത്രയോ ആനന്ദപ്രദമാകാവണം അവ മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നു. അവളുടെ ലാളനകളും അധിക്ഷേപങ്ങളും മനസ്സിലാക്കുവാൻ മനുഷ്യരേക്കാൾ അധികം ആ പശുക്കൾക്കാണ് സാധിച്ചിരുന്നത്. സുഭാഷിണി തൊഴുത്തിനടുത്തുചെന്ന്, അവയുടെ കഴുത്തിൽ കയറിട്ടാൽ അവ അവളെ സ്നേഹപൂർണ്ണരും സൽക്കരിക്കുകയും താലോലിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതു കാണേണ്ട കാഴ്ചയാണ്. അവൾ തെളിവുസം മുന്നപ്രാവശ്യമെങ്കിലും അവയെ ചെന്നു കാണാതിരിക്കുകയും നിർദ്വയമായ വല്ല വാക്കുകളും കേൾക്കാനിടയായാൽ അപ്പോഴും അവൾക്ക് ഉറമകളായ ഈ പക്ഷാതിമാരാണ് ശരണം. അവളുടെ പ്രശാന്തവും അപ്രസന്നവുമായ മുഖഭാവത്തിൽനിന്ന് അവളുടെ തീവ്രമായ മനോഭാവം അവയും മനസ്സിലാക്കാറുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു. അടുത്തുചെന്നു കൊമ്പുകൾകൊണ്ട് അവളുടെ കൈകളിലുരുമ്മി അവളെ സമാധാനിപ്പിക്കുന്നത് അവയ്ക്കു ബഹുപ്രിയമാണ്. ഈ പശുക്കൾക്കു പുറമേ അവളുടെ സഖികളായി ചില ആടുകളും ഒരു പൂച്ചക്കുട്ടിയും ഉണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ സുഭാഷിണിക്കു, പശുക്കളോടുള്ളത്രതന്നെ സ്നേഹം അവയോടുണ്ടായിരുന്നില്ല. തരം കിട്ടുമ്പോഴെല്ലാം പൂച്ചക്കുട്ടി സുഭാഷിണിയുടെ മടിയിൽ ചാടിക്കയറി അവളുടെ കോമളാംഗുലികളുടെ സ്പർശസുഖമേറുകൊണ്ട് സുഖനിദ്ര കൊള്ളാറുണ്ട്.

വിശേഷബുദ്ധിയുള്ള ജീവികളുടെ കൂട്ടത്തിലും സുഭാഷിണിക്കു് ഒരു സഖാവ് ഉണ്ടായിരുന്നു. അവനു സംസാരിക്കാൻ സാധിച്ചിരുന്നതിനാൽ അവൻ തമ്മിലുള്ള പെരുമാറ്റങ്ങളിൽ ഒരു പൊതുഭാഷയില്ലാതെ വന്നു. അടുത്തുള്ള 'ഗോസായി' കുടുംബത്തിലെ കന്നിഷ്ടസന്താനമായിരുന്നു 'പ്രതാപൻ.' പ്രകൃത്യാ അലസനായിരുന്നതിനാൽ അവൻ സ്വന്തപ്രയത്നംകൊണ്ടു ജീവിതം

കഴിക്കുന്ന കാര്യം അസന്നിദ്ധമാണെന്നു അവന്റെ അച്ഛനമ്മമാർ തീർച്ചപ്പെടുത്തി. പക്ഷേ ഒന്നിന്നും കൊള്ളാത്തവരെന്നു സ്വകുടുംബക്കാർ കരുതിപ്പോരുന്ന ആളുകൾ വല്ലവിധത്തിലും ബാഹ്യലോകത്തിന്റെ പ്രീതിക്കു പാത്രീഭവിക്കുന്നതായിട്ടാണു കാണുന്നത്. പഠയ്ക്കത്തക്ക ജോലിയൊന്നും ഇല്ലായ്ക്കു നിമിത്തം ആ തരക്കാർ പൊതുസ്വപത്തായിത്തീരുന്നു. പൊതുവിലുള്ളവർക്കു ശുദ്ധവായു ശ്വാസിക്കാൻ സൗകര്യപ്പെടുന്ന ഒരു തുറന്നസ്ഥലം നഗരപ്രദേശങ്ങളിൽ ആവശ്യമായി വരുന്നപോലെതന്നെ എല്ലാവർക്കുംവേണ്ടി സമയപൂയം ചെയ്യാൻ സാധിക്കുന്ന രണ്ടോ മൂന്നോ ആളുകൾ ഒരു ഗ്രാമത്തിൽ ആവശ്യമാണ്. വല്ലവർക്കും അലസതയൊ മുഷിച്ചിലൊ തോന്നുമ്പോൾ അവരുടെ മൗഢ്യപരിഹാരത്തിന്നു ഈ തരക്കാർ ഉപകരിക്കാതിരിക്കയില്ല.

പ്രതാപന്റെ മുഖ്യതൊഴിൽ മീൻപിടിക്കലാണ്. ഈ കാര്യത്തിലാണ് അവൻ ഉച്ചതിരിഞ്ഞ സമയം മുഴുവനും വിനിയോഗിച്ചു പോന്നിരുന്നത്. അതുനിമിത്തം അവന്നു സുഭാഷിണിയെ കൂടക്കൂടെ കാണാനുംതരമായി. അവൻ എന്തു ഉദ്യമത്തിലായിരുന്നാലും വേണ്ടതില്ല. കൂട്ടുകാരാരെങ്കിലുംകൂടെ ഉണ്ടായിരിക്കണം എന്ന പക്ഷക്കാരനാണ്. മത്സ്യം പിടിക്കുമ്പോൾ, സംസാരിക്കാൻ സാധിക്കാത്ത ഒരു കൂട്ടുകാരിയെ കിട്ടാൻ കഴിഞ്ഞെങ്കിൽ അതിൽപരം ഭാഗ്യമെന്താണ്? പ്രതാപനു സുഭാഷിണിയുടെ മൗനവ്രതത്തെക്കുറിച്ചു വലിയ ബഹുമാനമായിരുന്നു. എല്ലാവരും അവളെ 'സുഭ' എന്നു വിളിക്കുന്നതിന്നു പകരം അവൻ, 'സു' എന്നുമാത്രം വിളിക്കുന്നതാണ് അധികം സ്നേഹസൂചകം എന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി, അങ്ങിനെ വിളിച്ചുപോന്നു. സുഭാഷിണി ഇരിക്കുന്ന പുളിമരത്തണലിൽനിന്ന് അല്പം അകലെ ഇരുന്നാണ് പ്രതാപൻ മുങ്ങലിടാറുള്ളത്. പ്രതാപൻ കൊണ്ടുവരുന്ന വെറില ചുരുട്ടി അവൾ അവന്നു മുക്കാനുണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കും. താൻ ഭ്രമിക്കു ഭാരത്തിനായി മാത്രം പിറന്നവളല്ലെന്നും പ്രതാപനെ വല്ല വിധത്തിലും സഹായിക്കാൻ ആഗ്രഹമുള്ളവളാണെന്നും അവനെ മനസ്സിലാക്കിക്കൊടുത്താൽ കൊള്ളാമെന്ന് അവൾ പലപ്പോഴും ഓർത്തിരുന്നു. പക്ഷേ എന്താ

ൺ ചെയ്യേണ്ടതു് എന്നു അവർ അറിഞ്ഞിരുന്നതുമില്ല. ഏതെങ്കിലും ഒരനുഗ്രഹശക്തിയാൽ അവർക്കു പ്രതാപന്നുവല്ല സഹായവുമെന്താവാൻ സാധിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ—!

സുഭാഷിണി ഒരുപ്രശ്നസ്രീയായിരുന്നെങ്കിൽ പുഴയുടെ അടിയിൽനിന്നു പൊന്തിവന്നു് ഒരു 'നാഗമണ്ഡി' പ്രതാപന്റെ മുമ്പിൽ കാഴ്ചവെയ്ക്കുമായിരുന്നു. പ്രതാപൻ തന്റെ നിസ്സാരമായ മീൻപിടിക്കൽ നിർത്തി, പാതാളലോകത്തിലേക്കിറങ്ങി അവിടെ രജരാജധാനിയിൽ തക്കക്കട്ടിലിന്മേൽ കിടന്നുല്ലസിക്കുന്ന സുഭാഷിണിയെ—വാണീകാന്തന്റെ മകളെ—അല്ല, രത്നമായതായ ആ നാട്ടിലെ രാജാവിന്റെ ഏകസന്താനത്തെ—കാണുമായിരുന്നു. പക്ഷേ അതൊക്കെ ഇപ്പോൾ അസാധ്യംതന്നെ. വാസ്തവത്തിൽ, കേവലം അസാധ്യമായിട്ടു യാതൊന്നും ഇല്ല. സുഭാഷിണിയുടെ ജനനം പാതാളപുരിയിലെ രാജധാനിയിലല്ലെന്നുമാത്രം! വാണീകാന്തന്റെ മകളായി പിറന്ന അവർക്കു 'ഗോസായി' വംശത്തിൽ ജനിച്ച ആ യുവാവിനെ അത്ഭുതപ്പെടുത്തുവാൻ ഉള്ള സാമർത്ഥ്യം ഇല്ലതന്നെ!

കാലക്രമത്തിൽ സുഭാഷിണി വളർന്നു. ക്രമത്തിൽ അവർക്കു് ആത്മബോധവും ഉദിച്ചു. പൌണ്ണമിനാളിൽ സമുദ്രമധ്യത്തിൽനിന്നു തള്ളിക്കയറുന്ന തിരമാലപോലെ അപളുടെ ഹൃദയാന്തരങ്ങളിൽ അനിർവാച്യമായ ഒരു ബോധം പ്രബലമായി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. പക്ഷേ അവർ ആരാണെന്നുള്ള സംഗതിയെപ്പറ്റി തന്നെത്താൻ ചോദ്യം ചെയ്തതിന്നു തക്കതായ ഉത്തരം കിട്ടിയില്ല.

ഒരിക്കൽ, ഒരു പൌണ്ണമിനാൾ രാത്രി, നന്നേ വൈകിയപ്പോൾ അവർ മെല്ലെ വാതൽതുറന്നു പുറത്തേക്കു നോക്കി. സുഭാഷിണിയെപ്പോലെതന്നെ ഏകാകിനിയായിരുന്ന പ്രകൃതിദേവി ഉറങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഭൂമിയെ നിശ്ശബ്ദമായി നോക്കിനിൽക്കുകയായിരുന്നു. സുഭാഷിണിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ സന്തോഷസന്താപങ്ങൾ വഴിഞ്ഞൊഴുകി. അവർ തന്റെ ദുരന്തമായ ഏകാന്തതയുടെ സീമകടന്നു പുറത്തെത്തി. തന്റെ ഹൃദയത്തിന്റെ ഭാരംനിമിത്തം അവർ മെന്തെന്നു അവലംബിച്ചു. മൌനവതിയു

യി, ചിന്താകുലയായി, സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്ന പ്രകൃതിമാതാവിന്റെ സന്നിധിയിൽ അതേനില കൈക്കൊണ്ട് ഒരു കന്യകയും നിന്നിരുന്നു.

അവളുടെ വീവാഹകാര്യം മാതാപിതാക്കളാൽ ചിന്താകുലമായി. അവരുടെ അഗ്രാധികാരി ആളുകൾ അവരെ ആക്ഷേപിക്കാനും അവരെ ജാതിയിൽ കൂട്ടുകയില്ലെന്ന ഭീഷണിപ്പെടുത്താനും തുടങ്ങി. പോരെങ്കിൽ വാണീകാന്തന്റെ സമ്പന്നസ്ഥിതിനിമിത്തം അയാൾക്കു ശത്രുക്കളും വേണ്ടത്ര ഉണ്ടായിരുന്നു. സ്രീകുളുടെ നിബന്ധനം സഹിക്കാൻ കഴിയാതെയായപ്പോൾ വാണീകാന്തൻ കുറെദിവസം ഒരു വരനെ അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടു പുറമേ പോയി. ഒടുവിൽ എല്ലാവരും കൽക്കത്തയ്ക്കു പുറപ്പെടേണമെന്ന തീർപ്പാടുക്കുകയാണ് മടങ്ങിവന്നത്.

അപരിചിതമായ ഒരുദിക്കിലേക്കു പോകാനുള്ള ഒരുക്കങ്ങൾ കണ്ടപ്പോൾ സുഭാഷിണിയുടെ ഹൃദയം മഞ്ഞിൽമുടിയ പ്രഭാതംപോലെ ബാഷ്പാകലമായി. വളരെനാളായി അവളുടെ ഹൃദയത്തിൽ എന്തോ അനിർവ്യാച്യമായ ഒരു ഭയം കടന്നുകൂടിയിരുന്നു. എങ്കിലും അജ്ഞാതമായൊരു ഐശ്വര്യം അവൾ ഗുണഭോജിനിരൂപണം ചെയ്യാതെ അനുസരിച്ചു പോന്നു എന്നു ഉള്ളൂ. എന്തോ ചില വിവരങ്ങൾ അറിയാനുള്ള ആഗ്രഹത്താലെന്നപോലെ അവൾ അവരുടെ മുഖത്തു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. പക്ഷേ ഒരൊറ്റ വാക്കെങ്കിലും അവരുടെ മുഖത്തുനിന്നു പുറപ്പെട്ടില്ല. ഒരുദിവസം ഉച്ചതിരിഞ്ഞ സമയം മീൻ പാടിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന പ്രതാപൻ അവളെ പരിഹസിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു. 'ഓഹോ! സുഭാഷിണിക്കു് ഒരു ഭർത്താവു വരാൻ പോകുന്നു അല്ലേ? പ്രതാപനെ രീരെ മറന്നുകളയരുത്!' അവൻ വീണ്ടും മീൻപിടിയടന്നു. 'ഞാൻ എന്തുക്കറ്റം ചെയ്തു?' എന്ന ഭാവത്തിൽ നായാട്ടുക്കാരന്റെ നേക്കു നോക്കിനില്ക്കുന്ന മാൻപേടയെപ്പോലെ സുഭാഷിണി പ്രതാപന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു് ഒരു ദയനീയമായ നോട്ടം അയച്ചു. അതിൽ പിന്നെ അവൾ അവിടെ നിന്നില്ല. വാണീകാന്തൻ ഉച്ചയ്ക്കു് ഉറക്കം കഴിഞ്ഞു ചുരുട്ടു വലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന സമയത്തു കാൽക്കൽ ചെന്നുവീണു നിലവിളിതുടങ്ങി. മകളെ ആശ്വ

സിപ്പിക്കാൻ ചെയ്ത ശ്രമത്തിനിടയിൽ അയാളുടെ മുഖവും ബാഷ്പാഭിഷിക്തമായിത്തീർന്നു.

പിററന്നു രാവിലെയായിരുന്നു കൽക്കത്തയ്ക്കു പ്രകാശം സീളപ്പെടുത്തിയദിവസം. സുഭാഷിണി തൊഴുത്തിന്നരികെ ചെന്നു തന്റെ ബാല്യസഖികളായ പശുക്കളോടു യാത്രപറഞ്ഞു. സ്വന്തം കൈകൊണ്ട് അവയ്ക്കു തിന്നാൻ കൊടുത്തും, അവയെ തൊട്ടു തലോടിയും, അവയുടെ മുഖത്തുനോക്കി കണ്ണീർ വാർത്തും അവൾ അവയെ കരഞ്ഞു ലാളിച്ചു. അന്നു ശുക്ലപക്ഷത്തിലെ ദശമിനാളായിരുന്നു. രാത്രിയായപ്പോൾ സുഭാഷിണി വാതിൽതുറന്നു തനിക്കു ഏറ്റവും പ്രിയപ്പെട്ട നദീതീരത്തിൽ ചെന്നിരുന്നു. 'അമ്മേ! എന്നെ വിട്ടുപോയത്; എന്നെ മാരാടണമു' ഇവിടെത്തന്നെ ഇരിക്കാൻ അനുവദിക്കണം' എന്ന ഭൂരിഭാഗത്തോടു യാചിക്കുന്ന ഭാവത്തിൽ അവൾ ആ പുൽത്തറയിൽ കിടന്നു.

*

*

*

*

*

കരദിവസംകഴിഞ്ഞു കൽക്കത്തയിലെ ഒരു ഗൃഹത്തിൽ സുഭാഷിണിയുടെ അമ്മ അവളെ അണിയിക്കുകയായിരുന്നു. തല മുടികുസവുവെച്ചുകൊണ്ടു മടഞ്ഞുകൂടുന്നു. ആഭരണങ്ങൾകൊണ്ട് അവളുടെ ദേഹം പൊതിയുന്നു. എന്നുവേണ്ട അവളുടെ നൈസർഗ്ഗികസൗന്ദര്യത്തെ എങ്ങിനെയെല്ലാം കളങ്കപ്പെടുത്തുവാൻ കഴിയുമോ അങ്ങിനെയെല്ലാം അവർ ചെയ്യുന്നുണ്ട്. സുഭാഷിണിയുടെ കണ്ണുകളിൽനിന്നു ബാഷ്പധാര പ്രവഹിച്ചുതുടങ്ങി. അമ്മയുടെ ശകാരവണ്ണം ബാഷ്പപ്രവാഹത്തെ തടയുവാൻ പര്യാപ്തമായില്ല. വധുവിനെ കാണാൻവേണ്ടി വരന്റെ വരവായി. യാഗത്തിന്നുഴിഞ്ഞിട്ടു പശുവിനെ കൈക്കൊള്ളുവാൻ അജ്ഞപുരുഷന്റെ വരവുണ്ടെന്നു കണ്ടപ്പോൾ മാതാപിതാക്കൾക്കുണ്ടായ ഭയവും പരിഭ്രമവും കുറച്ചൊന്നുമായിരുന്നു.

മറഞ്ഞു നിന്നുകൊണ്ട് അമ്മ ഉച്ചത്തിൽ ഉച്ചരിക്കുന്ന ശാസനകൾ അവളുടെ ബാല്യപ്രവാഹത്തെ അധികമാക്കിയതേയുള്ളൂ. രാത്രി വധുവിന്റെ ആകൃതി ആകുപ്പാടെ പര്യാപ്തമാകുന്നു ചെയ്തു 'തരക്കേടില്ല' എന്നഭിപ്രായപ്പെട്ടു.

അവളുടെ കണ്ണുനീരു കണ്ടപ്പോൾ ലോലഹൃദയനായാണ് അവൻ തീരുമാനിച്ചു. മാതാപിതാക്കളായായി അടുത്തുണ്ടാകാൻ പോകുന്ന വേർവാടുനിമിത്തം തൽക്കാലം നന്നേ ശ്ലേഷിക്കുന്നവ്യഭാസം കാലാന്തരത്തിൽ അവൾക്കുള്ള ഒരുവ്യസമ്പത്തായി കലാശിക്കാതിരിക്കയില്ലെന്ന് അയാൾക്കു ബോദ്ധ്യമായി. ശുക്തിമദ്ധ്യത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന മെഴുകുകമ്പോലെ ബാലികയുടെ ബാല്യകണങ്ങൾ അവളുടെ വില വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു എന്ന വിശ്വാസം അമ്മളിൽ ജനിച്ചു. വേറെ യാതൊരുഭിപ്രായവുമില്ലാത്തതെ അവരും തിരിച്ചുപോയി.

പഞ്ചാംഗം നോക്കി നിശ്ചയിച്ച ഒരു സമുദയത്തിൽ വിവാഹം നടത്തി. ഉടമയായ ആ മകളെ അമ്പലമുക്ക് കയ്യിൽ ഏല്പിച്ചു മാതാപിതാക്കൾ സഹൃദയത്തിലേക്കു തിരിച്ചു. ദൈവധീനം! ഇഹലോകത്തിൽ അവരുടെ ജാതിക്കും പരലോകത്തിൽ അവരുടെ ഗതിക്കും തകരാറുകൂടാതെ കഴിഞ്ഞു! വരന്റെ ജോലിസ്ഥലം അവിടുന്ന് കുറെ പതിഞ്ഞൊരാമിരുന്നതിനാൽ, വിവാഹം കഴിഞ്ഞു അധികം താമസിക്കാതെ വധു സമേതനായി അയാൾ അങ്ങോട്ടുപോയി.

പത്തു ദിവസം കഴിയുമുമ്പ് വധുവിന്റെ 'മുകുത' പരസ്യമായി. ആരെങ്കിലും അറിഞ്ഞിരുന്നില്ലെങ്കിൽ അത് അവളുടെ കുറ്റവുമല്ലല്ലോ. അവളുടെ കണ്ണു കണ്ടാൽ ഈ വാസ്തവം വെളിപ്പെടുന്നതായിരുന്നു. അതു മനസ്സിലാക്കാൻ ആളുകൾക്കു ത്രാണിയില്ലാത്തതിന്ന് അവൾ എന്തു ചെയ്യും? എവിടെ നോക്കിയാലും മെഴുകുതാണ് അവളെ എത്തിരിട്ടത്. തനിക്കു ജനനം മുതൽ പരിചയപ്പെട്ടിരുന്നവരും തന്റെ ഉടമദാക്ഷി മനസ്സിലാക്കാൻ ത്രാണിയുള്ളവരും ആയ ജനങ്ങളുടെ മുഖം ഒന്നു കാണാൻ അവൾ അത്യന്തം കൊതിച്ചു. നിശ്ശബ്ദമായ അവളുടെ മുമ്പാകിൽ നിരന്തരം മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്ന നിലവിളി ഇംഗിതം ആനന്ദയജ്ഞാപനല്ലാതെ മററാക്കും കേൾക്കുവാൻ ശക്തിയില്ല.

